

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXVIII. évfolyam
2018/2.

A TARTALOMBÓL

Korunk és hadviselése

Gondolatok az alapvető katonai erények mibenlétéről

A korai baloldali partizánelméletek

Az új technológiákhoz, metodikákhoz kapcsolódó kockázatok megjelenése a katonai szervezetekben

Az 1968 októberében végrehajtott „Duna” hadművelet főbb tapasztalatai 2.

Konfliktusok vallási gyökerei a Közel-Keleten

A migrációs áramlás kezelésének aktuális kérdései

Munkaköri leírások készítésének módszertani problémái

A Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával jelenik meg. A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archíválja.

A lapszám szerzői:

- Bakos Csaba* Attila alezredes,
NKE HHK, egyetemi tanársegéd
- Dr. Boda Mihály* PhD, az NKE HHK
egyetemi adjunktusa
- Dr. Forgács Balázs* százados, PhD,
az NKE HHK egyetemi docense
- Prof. dr. Fórizs Sándor* ny. dandártábornok, CSc,
az NKE egyetemi tanára
- Dr. Hegedűs Henrik* ny. alezredes, PhD
- Illés Katalin*, a Westminster Egyetem vezető oktatója
- Dr. habil. Kátai-Urbán Lajos* t. ezredes, PhD,
az NKE KI tanszékvezető egyetemi docense
- Dr. habil. Kis-Benedek József* ny. ezredes, PhD
- Komjáthy Lajos* alezredes, NKE HHK,
egyetemi tanársegéd
- Dr. M. Szabó Miklós* ny. altábornagy, DSc,
az MTA rendes tagja
- Mező András* alezredes, MH HFKP, kiemelt főtiszt
- Pató Gáborné dr. Szűcs Beáta* PhD,
a Pannon Egyetem egyetemi docense
- Sánta Orsolya*, a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal
osztályvezető-helyettese; a Magyar Rendészet-
tudományi Társaság Migrációs Tagozata által
meghirdetett pályázat nyertese
- Dr. Szak Andrea* PhD,
az NKE HHK egyetemi tanársegédje
- Dr. Szegedi Péter* alezredes, PhD, a MH HKFP
kiemelt főtisztje
- Prof. dr. Szendy István* ezredes, CSc, az NKE HHK tan-
székvezető egyetemi tanára
- Dr. Tömösváry Zsigmond* ny. dandártábornok, PhD
- Dr. habil. Vass Gyula* t. ezredes, PhD, egyetemi
docens az NKE, KI igazgatója
- Dr. Zellei Gábor* ny. pv. ezredes

Rövidítések:

- NKE – Nemzeti Közszolgálati Egyetem
HHK – Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
KI – Katasztrófavédelmi Intézet
ÖHP – Összhaderőnemi Parancsnokság
KMDI – Katonai Műszaki Doktori Iskola
HFKP – Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság

A Magyar Hadtudományi Társaság és az MTA Hadtudományi Bizottság lektorált folyóirata

Felelős kiadó:

Tömböl László, az MHTT elnöke.
A folyóirat szerkesztőbizottsága:

Elnök:

Király László, az MHTT alelnöke.

Elnökhelyettes:

Bertalan György főszerkesztő.

A bizottság tagjai:

Antal Erika,
Besenyő János,
Haig Zsolt,
Hausner Gábor,
Kádas Géza,
Kátai-Urbán Lajos,
Kladek András,
Palik Mátyás,
Siposné Kecskeméthy Klára,
Szabó Péter,
Ujházy László.

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X.,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 432-9000/29-684 mellék
A mellék HM-vonalon
közvetlenül hívható.

Levél cím:

1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:

hadtudomany@freemail.hu

Honlap:

www.mhht.eu/?page=ht_archiv

Nyomtatott kiadásváltozat:

ISSN 1215-4121

Nyomdai előkészítés:

BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:

Prime Rate Kft.

Online kiadásváltozat:

ISSN 1588-0605

Webmester: Paráda István

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXVIII. évfolyam

2. szám

2018. JÚLIUS

Tartalomjegyzék

HADTUDOMÁNY, HADÜGY

Szendy István	Korunk és hadviselése	3
Boda Mihály	Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban. 2. rész – A bátorság	18
Jobbágy Zoltán –Porkoláb Imre – Bakos Csaba Attila – Komjáthy Lajos – Mező András – Czeglédi Mihály – Farkas Sándor – Sztankai Krisztián	A Jó Állam – Hatékony Haderő. A Ludovika Kutatócsoport összesített kutatási jelentése – 2. rész	30
Forgács Balázs	A néppel a népért – korai baloldali partizánelméletek (Marx, Engels és Lenin a forradalmi háborúról)	41
Szegedi Péter	Az új technológiákhoz, metodikákhoz kapcsolódó kockázatok megjelenése a katonai szervezetekben	56

KATONAI MŰVELETEK

M. Szabó Miklós	A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – a végrehajtó parancsnokok szemszögéből (1968. október) – 2. rész	68
-----------------	---	----

BIZTONSÁGPOLITIKA

- Kis-Benedek József A konfliktusok vallási gyökerei a Közel-Keleten.
A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres
konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban 79
- Sánta Orsolya Európa és egy tál „forró krumpli” – a dublini rendszer . . 95

HUMÁNPOLITIKA

- Pató Gáborné Szűcs Beáta – Illés Katalin
Az emberközpontú munkaköri leírás 107
- Szak Andrea A nyilvánosság kommunikációs szinterei 118

RENDVÉDELEM

- Fórizs Sándor A határőrség ügyeleti jelentései 1950-ben 126

KATASZTRÓFAVÉDELEM

- Kátai-Urbán Lajos – Vass Gyula – Zellei Gábor
25 éve működik hazánkban a radiológiai távmérő hálózat 140

FÓRUM

- Hegedűs Henrik A humántőke innovációjának
érdekében és a közjó szolgálatában.
25 éves a Humán Szakemberek Országos Szövetsége . . . 147

- RECENZIO Kis-Benedek József *Katonai biztonság Marokkótól Iránig*
című könyvéről (Tömösváry Zsigmond) 154

- ABSTRACT 156

Szendy István

Korunk és hadviselése

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.3

A fegyveres küzdelem, a háború emberi létünk egyik meghatározó jellemzője, a társadalmi lét funkcionalitását biztosító társadalmi mozgások eredményeként alakult ki. Egy ilyen szituációban a katonai erő sikeres alkalmazása – az arról szóló politikai döntést követően – az érintett társadalmi közösség szempontjából „élet vagy halál” kérdése. Az államok, különösen a nemzetállamok kialakulása és létrejötte óta minden józan és reális gondolkodású társadalmi közösség megteremti – többnyire generációkon keresztül átvélő társadalmi konszenzus alapján – azt a garanciarendszert, mely kielégíti e vonatkozásban létező igényét, megteremti és fenntartja saját hadügyét, melynek meghatározó fontosságú elmélete és gyakorlata a hadviselés milyenségében és minőségében jut kifejezésre. Őszintén reméljük, hogy e tanulmány közreadásával sikerült a tisztelt olvasók számára – a hadviselés elmélete és gyakorlata tárgyában – átadni korszerű hadtudományi alapokon nyugvó rendszerezett ismereteket.

Bevezetés

Földünk alapvetően a természeti erők hatására végbement folyamatok és az emberiség fejlődéstörténetében bekövetkezett fegyveres küzdelmek, háborúk eredményeként lett olyan, amilyenek ma ismerjük. A múltban és a jelenben létező hatalmi központok kialakulása, létezése, a nagy- és középhatalmak, valamint a kis országok érdekeltége, illetve földrajzi határai nemcsak a diplomácia tevékenységéről, hanem éppen annyira a haderők katonai műveleiről is tanúskodnak. Vélhetően nem járunk messze az igazságtól, ha arra a megállapításra jutunk, hogy a diplomácia gyakran csupán arra szolgált, hogy megerősítse a háború igazságosságát.

Az emberi érdekközösségek nagyszerű találmányai a politikai és katonai, illetve gazdasági szövetségek. Akár az ókor városállamainak, majd későbbi birodalmainak viszonylag rövid életű szövetségei, akár a modern idők szuperhatalmi érdekcsoportjai – kivétel nélkül azért jöttek létre, hogy védelemül szolgáljanak egy felismert vagy felismerni vélt katonai fenyegetéssel szemben. Továbbá azért, hogy létrehozzák és fenntartsák azokat a komplex képességeket, amelyek birtokosaként alkalmassá válnak egy olyan kollektív „válasz” megadására, amelytől saját biztonságuk és érdekeik érvényesülése garantált objektív valóság lehet.

Nem vitatjuk, hogy a történelemből ismert számos meghatározó jelentőségű birodalom létrejöttének okát gazdasági célok megvalósításához köthetjük. De az is

vitathatatlan, hogy mindenkor és mindenhol hadseregek harcoltak e birodalmak létrehozásáért és fenntartásáért, miközben más fegyveres erők éppen e birodalmak ellen küzdöttek saját (például éppen nemzeti) célkitűzéseik elérése érdekében.

A 17. századi Franciaországban Richelieu¹ már felismerte, hogy a központi hatalom sikeres működése, működtetése az uralkodó – tehát nem mások – által fenntartott, irányított és ellenőrzött állandó, fegyelmezett, kiképzett fegyveres erőn múlik. Ettől kezdve a politikai intézményeket és azok funkcionális működését (valójában az egész társadalmat) ez az álláspont, helyesebben szólva ez az önkényes, a hatalom részéről megjelenő nyomás formálta, alakította.

Az általunk is ismert modern Európa létrejötté egybeesik a nemzetállamok kialakulásának korával. Ez a történelmi időszak azonban az egyre nagyobb létszámú állandó hadseregek létrehozásának a kora is, amelyek (szinte folyamatos) katonai műveleti alkalmazása nélkül a nemzetállamok nem maradhattak volna fenn, illetve érdekeiket, törekvéseiket aligha érvényesíthették volna.

A fegyveres küzdelemnek, a háborúnak tehát meghatározó szerepe volt és van az államközi kapcsolatokban, de – és ezt jól mutatják a jelenkori világunkat jellemző, lokálisan, regionálisan és kontinentálisan is megjelenő geopolitikai és geostratégiai jellemzők – aligha kisebb a jelentősége az egyes államokon belül.

Az állam, illetve az államot alkotó társadalmi közösség tevékenységének jóformán minden területére – a politikára, a gazdaságra, a közigazgatásra, az egészségügyre és még másokra – hatással van a fegyveres küzdelem, vagy legalábbis az arra utaló, azt biztosító tudati, illetve gyakorlati felkészülés. Érdekes és felettébb elgondolkodtató, hogy a múltban is, és a jelenben is szinte minden civilizációs kultúrkörben találunk számos olyan társadalmi rendszert, amely erőteljesen hangsúlyozza a társadalmi rang és a katonai szolgálat összefüggését.

Korunk állami hivatalainak, szerveinek a funkciói rendkívül széleskörűek, összetettek, és mint ilyenek, alig vethetők össze Richelieu korával. Ám az nem kétséges, hogy ott, ahol az állami hivatalok tevékenységüket felelősséggel látják el, az ország védelmét szolgáló pénzügyi alapok, a humán erőforrás-bázis, az infrastruktúra, illetve a felszerelés biztosítását mindmáig az egyik legfontosabb kötelességüknek tekintik. Ez egy olyan társadalmi jellemző, amelyen keresztül jól mérhető a központi hatalom és a fegyveres erők közötti viszony. Más szóval, meghatározható a hadsereg helye, szerepe, végső soron jelentősége az államban.

Ha áttekintjük a történelem során lezajlott háborúkat, illetve igyekszünk szembenézni korunk valódi kihívásaival, veszélyforrásaival, aligha lehet kétségünk afelől, hogy a háború feltehetően továbbra is megtartja a maga semmivel sem pótolható „hasznosságát” a politika eszköztárában. A „had” tehát hasznos dolog, de csak akkor, ha adott időben, adott helyen, eredményesen és költség-hatékonyan képes megfelelni a vele szemben támasztott – a politika által küldetesként megfogalmazott – társadalmi elvárásoknak.

A haderő, a fegyveres erő műveleti alkalmazása során – a legteljesebb lojalitása és áldozatvállalása mellett is – csak azt képes nyújtani, amire létező képessége, a katonai

---

1 Armand Jean du Plessis de Richelieu (Párizs 1585. szeptember 9. – 1642. december 4.) francia államférfi, közismert nevén Richelieu bíboros vagy a „Vörös Eminenciás”.

potenciálja² alkalmassá teszi. A katonai potenciál viszont a társadalmi közösség komplex védelmi képességét visszatükröző hadipotenciál³ része, amely adott történelmi időpontban és körülmények között, a maga sajátosságai miatt vitathatatlanul a legfontosabb. Azonban hatékony alkalmazása csak akkor lehet reális társadalmi elvárás, ha a hosszú távú és következetes kormányzati politika az állam hadipotenciálját alkotó további – a társadalom más területén kialakítandó – képességekben rejlő lehetőségek határáig, illetve azokkal összhangban határozza meg a katonai potenciál milyenségét. A vágy és a lehetőség, a védelmi igény szint és a védelmi képesség szintjének rendkívül ingatag egyensúlya tartós és stabil fenntartása egy adott társadalmi közösségben a fenntartható fejlődés biztosítása érdekében, a kormányzás lehetőségét birtokló és azért aktuálisan felelős politikai elit kormányzati stratégiájának legfontosabb tételei közé tartozik. Annak centrális eleme, amelynek egyik legfontosabb és állandó „tartóoszlopa” minőségi mutatója a hadügy, illetve annak meghatározó fontosságú társadalmi létjelensége, az aktuálisan létező történelmi korban megvalósuló *hadviselés*.⁴

A hadviselés bekövetkezése a társadalmi közösségnek a társadalmi munkamegosztás során célfeladat elvégzésére létrehozott, illetve fenntartott specifikus jellemzőkkel bíró képességét aktivizálja, használja a társadalom érdekei érvényesítése vagy védelme érdekében. A katonai erő fegyveres küzdelemben történő alkalmazása értelemszerűen a rendelkezésre álló funkcionális katonai képességeken alapuló, különböző műveleti szintekhez köthető tervszerű katonai műveletekben valósul meg. Ennek a társadalmi lét szempontjából nélkülözhetetlen képességnek, a katonai potenciálnak a hatékony alkalmazását garantáló, az elmélet és a gyakorlat egységét biztosító platformja a hadművészet.⁵

A hadviselés – mint társadalmi létjellemző, illetve létforma – szoros kapcsolatban áll a társadalmi lét viszonyrendszerében létező valamennyi területtel és az átfogó megközelítés elmélete, valamint gyakorlata alapján hat azokra, miközben

-
- 2 A katonai potenciál az államok (és koalíciók) katonai erejének klasszikus és funkcionális katonai képességekben megmutatható jellemzője, a társadalmi lét egy területe, amely elválaszthatatlanul összefügg az állam gazdasági, tudományos és erkölcsi képességeivel, lehetőségeivel. Függ tőlük, ugyanakkor megvan a maga sajátossága. A katonai potenciál a következő mutatókban mérhető és értékelhető: a fegyveres erők fenntartásának és fejlesztésének állapota; a fegyveres erők harcképességének állapota és fejlesztésének milyensége, illetve minősége; a fegyveres erők kiképzettségi szintje; a fegyveres erők kiegészítési és mozgósítási rendszerképessége, valamint annak állapota; a fegyveres erők haditechnikai és technikai ellátottsága, továbbá azok minőségi és mennyiségi jellemzői. Szendy István (2017): *Hadügy és hadviselés*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Nonprofit Kft. 56.
  - 3 A hadipotenciál az államok (és koalíciók) ténylegesen meglévő, egy adott történelmi kor adott időszakában a hadügy, a honvédelem érdekében össztársadalmi szinten maradéktalanul megvalósítható maximális képességei és lehetőségei. Szendy István (2017): *Hadügy és hadviselés*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Nonprofit Kft. 56.
  - 4 A hadviselés a hadban álló felek fegyveres erejének háborús katonai műveleti, illetve háborús küzdelem körüli válságreagáló katonai műveleti alkalmazása a hadművészet elméletének és gyakorlatának elvei szerint. Szendy István (2017): *Hadügy és hadviselés*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Nonprofit Kft. 188.
  - 5 A hadművészet a szárazföldön, a tengeren, a légtérben és a légi-kozmikus térségben folyó fegyveres küzdelem előkészítésének, megvívásának, továbbá harci támogató, valamint harci kiszolgáló támogatásának tudományos elmélete és gyakorlata. Szendy István (2017): *Hadügy és hadviselés*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Nonprofit Kft. 189.

együttal azok hatása alatt áll. Az emberiség történelme cáfolhatatlanul igazolja előbbi állításunkat, melynek hangoztatása során azt is ki kell jelentenünk, hogy ez a kölcsönhatás az össztársadalmi képességek kapcsolatrendszerében a politika, a gazdaság és a hadviselés közötti kapcsolat tekintetében hatványozottabban igaz.

Ebből az alapvetésből kiindulva – a jelenleg megvalósuló hadviselés tartalmi jegyei bemutatása előtt – fontosnak tartjuk röviden áttekinteni azt az aktuális geopolitikai és geostratégiai helyzetet, amely – véleményünk szerint – a ma létező biztonsági környezet kialakulásához vezetett és a már említett kölcsönhatás érvényesülése okán formálja korunk hadviselését.

Elemzés katonaszemmel:

Helyzetértékelés a jelenkor geopolitikai és geostratégiai folyamatairól, a biztonsági környezetről és a hadviselésről

Már a 21. század első évtizedének közepére – a geopolitika szintjén és annak meghatározó szereplői számára – egyértelmű tényvé vált, hogy az Amerikai Egyesült Államok szuperhatalmi szerepvállalása ellenére a világ nem vált egypólusúvá. Sőt, napjainkra egyértelműen behatárolható az a többé-kevésbé már valóságos hatalmi központok,⁶ melyek meghatározó társadalmi elitjei, a nyugati-civilizációs kultúrkörhöz tartozó társadalmak által elképzelt, a fenntartható fejlődésüket biztosító és garantáló elmélettől, illetve gyakorlattól eltérő jövőképből gondolkodnak.

Mára, sajnálatos módon, bebizonyosodott, hogy az emberiség egészét fenyegető globális biztonsági kihívásokra multipoláris világunk mértékadó hatalmi tényezői – kontinentális, regionális, illetve sok esetben lokális érdekeik, érdekeltségeik okán – nem tudnak, nem képesek, esetleg nem is akarnak egységes válaszokat adni, illetve megoldásokat találni.

Valójában biztonság-felfogásunk sem egységes. Tanulmányunkban nem célunk a napjainkban létező biztonságelméletek bemutatása, de azt feltétlenül szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy működő világunkban egyszerre van jelen és érvényesül a komplex és a hagyományos biztonságelmélet és gyakorlat. Ez a tény Földünkön – az emberiség egésze vonatkozásában – már önmagában is megosztottsághoz vezet. Ezt az alaphelyzetet aztán tovább bonyolítja a kontinentális, regionális és lokális specifikumokként megjelenő, politikai, gazdasági, szociális, etnikai és történelmi jellemzők által motivált közösségi tudat, helyesebben annak egyfajta leképződése, az identitástudat az éppen létező történelmi korszak aktuális időszakában, a jelenben

Az aligha vitatható, hogy a biztonság garanciarendszere tekintetében a jelenben formáljuk a jövőt, de az sem vonható kétségbe, hogy e tekintetben a múlt történései határozták meg az általunk ma megélhető jelent. Mindezek okán, a 20. és a 21. század fordulóján Európa és a világ már szinte semmiben sem hasonlított a tíz-tizenöt évvel korábbi önmagához. Ugyanakkor ki kell jelentenünk, hogy sajnos nem hasonlított azokhoz a különböző stratégiai szinteken megfogalmazott politikai prognózisokhoz sem, amelyeket a 20. század kilencvenes éveinek elején az államok kormányzati

6 Brazília, Oroszországi Föderáció, India, Irán, Kína, Dél-afrikai Köztársaság stb.

stratégiáinak megalkotásában közreműködő biztonságpolitikai, politikai, gazdasági és más szakértők a nyugat-európai civilizációs kultúrkörhöz tartozó társadalmi közösségeink számára a jövő tekintetében felvázoltak. Ezek a kormányzati stratégiák szintjére emelt prognózisok azonban az elmúlt több mint húsz évben meghatározó mértékben befolyásolták, sőt nyugodtan kijelenthető, módosították az európai, de valójában a nyugat-európai civilizációs kultúrkörhöz tartozó országok, nemzetek társadalmi közgondolkodását, illetve a biztonság katonai összetevőiről, annak helyéről, szerepéről, valamint társadalmi fontosságáról alkotott képet. Sőt, jelentős, máig ható zavart okoztak az identitásalapú értékrend szerint működő társadalmi lét viszonyrendszerében.

A társadalmak fenntartható fejlődésének alapvető garanciája – hangzott mintegy húsz éve a szakemberek állásfoglalása – a biztonság komplex felfogásában és alkalmazásában valósul meg, amelyben a katonai elem fontossága és jelentősége a korábbi időszakhoz viszonyítottan jelentősen csökken.

Létező világunkban – ahogyan erre már utaltunk – nem egyeduralmodó a biztonság komplex felfogásának elmélete, és napjainkra a biztonság meghatározó elemeként működtetett katonai tényező semmit sem veszített jelentőségéből.

A kétpólusú világrendszer felbomlását követően – éppen a már említett szakértői körök állásfoglalása alapján – számos európai országban szinte azonnal terjedni kezdett egy olyan szemlélet, amely a „nagy szembenállás” megszűnését követően az addig a biztonság egyik alapvető garanciájának tekintett haderők fenntartásának jövőbeni társadalmi hasznosságát megkérdőjelezte. Így már 1991-től – elsősorban a közép- és a közép-kelet-európai államokban – biztonságpolitikai érvekre támaszkodva, illetve gazdasági érdekekre hivatkozva gyorsított ütemben megkezdődött az akkor létező katonai képességeket biztosító hadseregstruktúrák lebontása. Mindez történt úgy, hogy akkor (az 1990-es évek elején) senki sem tudta felelősséggel megmondani, hogy az öt, tíz, illetve huszonöt év múlva létező világ geopolitikai és geostratégiai állapota majd igényli-e, és ha igen, akkor milyen képességekkel, milyen módon és milyen mértékben a katonai erő alkalmazását.

Ez a folyamat, az egyébként elhibázott stratégiai döntések felismerése ellenére, vagy azzal együtt megközelítően húsz évben keresztül érvényesült a NATO-t és az EU-t alkotó országok mindegyikében. Végző soron mindez azt eredményezte, hogy 2012-re, 2014-re a katonai potenciált képező katonai képességek olyan mértékű amortizációja következett be melynek hatására a szövetségekhez tartozó társadalmi közösségek jelentős mértékben elvesztették államaik szintjén az elrettentés, a hadseregek vonatkozásában pedig a visszatartás képességét.⁷ Ez által biztonsági garancia-rendszerük hiteltelenné vált.

A nyugat-európai civilizációs kultúrkör társadalmi létformáiban – az utóbbi 6–8 évben – bekövetkezett változások (köztük súlyos problémaként a nemzetek katonai

7 A katonai erő képességvesztésének problémáját a NATO Katonai Bizottsága már az ezredforduló időszakában felismerte és a szövetség, a 2002-es prágai csúcstalálkozója óta igyekezett több-kevesebb sikerrel úrrá lenni ezen a szervezet rendeltetészerű működését akadályozó stratégiai kihíváson. Ezen a téren tényleges változást a 2014. szeptember 4–5-én Newportban megtartott NATO-csúcstalálkozó eredményezett.

erejének képességvesztése) és azok komplex hatása vezetett a ma lokálisan, regionálisan és globálisan létező mindannyiunk által ismert politikai helyzethez, illetve a biztonság vonatkozásában kialakult deficithez.

„A történelem az élet tanítómestere” – fújjuk az unalomig ismert szlogent, de mi csak azért sem tanulunk. Az elmúlt negyedszázad történéseit áttekintve, illetve értékelve megállapíthatjuk, hogy a 20. század utolsó évtizedeiben jelentős mértékben megváltoztak a létünkre és biztonságunkra ható veszélyforrások, és ezek a változások napjainkban is tapasztalhatók.

Ugyanakkor a 21. század második évtizedében a geopolitikai és geostratégiai helyzet a várakozásokkal ellentétben nem egyszerűsödött, sőt az utóbbi 5–6 évben olyan biztonsági kihívások, illetve veszélyforrások jelentek meg vagy aktivizálódtak, amelyek hatásai következtében komplex biztonsági környezetünk és vele egyéni, illetve közösségi biztonságérzetünk is jelentősen romlott.

2008 óta (orosz–grúz háború) ismét valós veszély az államok, országok közötti, katonai erővel megvívható, magas intenzitású fegyveres küzdelem, a háború. Eddig az időpontig, illetve az esemény bekövetkezéséig egy posztmodern illúzióban élve, a relatív béke lélektani hatása alatt elhittük, hogy az egész világ a konvergenciáról, a felzárkóztatásról és az államok együttműködéséről szól.

Ami igaz nagyban, az sajnos igaz kicsiben is. Európa szomszédság-politikája nem nevezhető sikertörténetnek. A nemzetek történelmi, illetve társadalmi létükön keresztül meghatározó módon befolyásolják a regionális szintű folyamatokat, ez által hatnak a számukra otthont nyújtó kontinens biztonságának milyenségére és minőségére. Az azonban szinte minden érintettre érvényes, hogy durván túlértékeli saját „vonzerejét”.

Az utóbbi fél évtized történései tükrében – a NATO-, illetve az EU-országok tekintetében – mintha tényleg hiteltelenné váltak volna a biztonsági garanciák, és ezek sorában a hiteles katonai visszatartó erő garanciája is. Mindez természetes következménye ezekben az országokban az előzőekben bemutatott szakértői prognózisokra épített elhibázott helyzetértékelések nyomán megalkotott nemzeti biztonsági stratégiák determinálta kormányzati stratégiák alapján működtetett, a társadalmi lét minden területén az utóbbi húsz-huszonöt évben megvalósuló hatás-ellenhatásmechanizmusoknak.

Az egyes országok katonai erejének csökkentése is azok közé az okok közé sorolható, amelyek következményeként a 21. század második évtizedére a kontinentálisan és regionálisan megvalósuló migrációt felváltotta a céltudatos, szervezett és jól finanszírozott legújabb kori népvándorlás.

Létező világunk többpólusú, azonban a társadalmi lét minden területére kiterjedő globalizáció ellenére sem sikerült az emberiség egészét érintő stratégiai szintű problémák, kihívások kezelésében a különböző hatalmi centrumok között valóban hatékony együttműködést kialakítani. Globalizált világunk működtetése oly mértékben lefoglal bennünket, hogy kevés kivételtől eltekintve azt sem vesszük észre, hogy ez a „mi globalizált világunk” mintha működési zavarokkal küzdene. Ugyanakkor lassan teljesen elfeledkezünk arról, hogy a multipolarizáció, a különböző civilizációs kultúrköröket alkotó társadalmi közösségek geopolitikát és geostratégiát is befolyásoló saját biztonságfelfogásán alapuló akaratának is az eredménye.

Ezek a kihívások – természetesen szimbiózisban a korábban is létezőkkel – korunk igazi, biztonságunkat ténylegesen fenyegető veszélyforrásai, amelyek hatás-talanítására a többpólusú világunkban létező erőcentrumok döntéshozói érdekeik szerinti, ám láthatóan más-más megoldásokat választanak.

Figyelemmel a Föld különböző térségeiben létező, konkrét országokhoz köthető katonai műveleti képességekre és ezeknek a biztonság rendszerében elfoglalt helyzetére, el kell ismernünk, hogy a lokális és regionális méretű katonai műveletek a jelenkorban ismét a praktikus politikai megoldás hatékony eszközévé váltak. E veszélyforrások és azok eltérő megoldási formációi okán realitásként kell számolni a lokális és regionális háborúk, valamint a katonai erővel megoldani kívánt konfliktusok bekövetkezésével.

A 21. század második évtizedében lezajlott, illetve jelenleg is folyó háborús és válságreagáló (nem háborús) katonai műveletek elemzéseinek eredményei egyértelműen azt mutatják, hogy korunkban a létező hadviselési mód vitathatatlanul a változás, az átalakulás állapotában van. De – és ezt is szükséges leszögeznünk – láthatóan, valamint érzékelhetően nem azon trendek mentén, illetve tartalommal, ahogyan ezt akár 5–8 évvel ezelőtt, a negyedik generációs hadviselés jövőbeni fejlődési irányai tekintetében az ezzel foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberek közül magukat az „aszimmetrikus hadviselés szakértői csoportjához” sorolók, tévedhetetlen prognózisként szóban és írásban egyaránt felvázoltak.

A háború, mint társadalmi létforma belső tartalma már az 1970-es években kezdett átformálódni. Gyakorlatilag kiterjedt a társadalmi lét minden szférájára, ugyanakkor pedig elhúzódó jellegűvé vált. A hadviselés e fejlődési szakaszát Ágh Attila rendszerszemlélete alapján megalapozottan nevezhetjük a modern kisháborúk időszakának.⁸ Ez a 20. század utolsó harmadában és a 21. század első évtizedében is a posztmodern hadviselés gyakorlati megvalósulása, ami *új konvencionális háborúként, nem konvencionális háborúként, destabilizációs háborúként és anómiás konfliktusként* tükröződött vissza a társadalmi közösségek létviszonyaiban.

Az *aszimmetrikusság, a hatásalapúság és a hálózatközpontúság* a fegyveres küzdelmet megvívó hadseregek kialakulása, és tervszerű műveleti alkalmazása óta a hadviselés – úgyis, mint tudományelméleti és úgyis, mint gyakorlati kategóriák – meghatározó jellemzői. A fegyveres küzdelem fejlődésével e jellemzők tartalma történelmi koronként változott és ez a változás ma is létező folyamat, mely visszahat a jellemzőkre és ezen keresztül a hadviselésre. Ez a helyzet, ez a változás eredményezi gyakorlatilag magának a hadviselésnek a fejlődését. Így alakulnak ki a már említett jellemzők, valamint egyéb más tényezők együttes hatásának eredményeként azok a hadviselési módok, amelyekkel a történelmi múltban, a jelenben és nyilvánvalóan a jövőben is a fegyveres küzdelem lefolyása és megvalósulása körülrajzolható.

A leírtak alapján szükségszerű kimondani, hogy a hadviselés – úgy is, mint tudományelmélet és gyakorlat, és úgy is, mint a fegyveres küzdelem különböző történelmi időszakokban megvalósuló formációja – egységes fogalmi és műveleti kategória. Ebből adódóan értelemszerűen helytelen megfogalmazás és helytelen tartalmi értelmezés,

8 Ágh Attila: Konfliktusok, háborúk. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1989. ISBN 963 326 592 4

ha aszimmetrikus hadviselésről, hatásalapú hadviselésről, hálózatközpontú hadviselésről (szinte lezárhatatlan a rossz példák sora) beszélünk.

Hadviselés – mint tudományelméleti és gyakorlati kategória – tehát csak egy van, amelynek a különböző történelmi időszakokban más és más megvalósulási módjaival találkozhattunk, de gyakorlatilag az ókor hadviselésétől napjainkig az aszimmetrikusság, a hatásalapúság, a hálózatközpontúság és az átfogó jelleg e társadalmi létjelenségnek állandó, örökös kísérője, jellemzője volt.

Az ezredfordulót követő években a nemzetközi helyzet olyan irányba formálódott, amely a bizonyos országok, illetve hatalmi centrumok elleni konvencionális hadviselés politikai és fizikai költségeit elviselhetetlen teherré tette, elsősorban az amerikai döntéshozók számára, ezáltal kevésbé vonzó megoldási móddá téve az ezzel együtt járó katonai műveletek végrehajtását is. Ilyen körülmények közt az indirekt hadviselés a stratégiai tervezésben felértékelődik, ugyanakkor a gyakorlati alkalmazása különféle formákat ölthet.

A valódi támadók ahelyett, hogy közvetlen módon konfrontálódni egy nagyhatalom, vagy középhatalom (a célország) hátszágával, előtérbe helyezik a proxy-háborúk végrehajtását, amelyeket a rivális nagyhatalom, esetleg középhatalom közvetlen közelségében vívnak, hogy destabilizálják annak perifériáját. Így – természetesen ennek a sajátos és újszerű eljárásnak a sikeres megvalósítás esetén – a hagyományos értelemben vett megszállás helyét átveszik a puccsok és indirekt rendszerváltások, amelyek a hadviselésnek újabb, a korábbihoz viszonyítottan határozottan költségkímélőbb és politikai szempontokat értékelve kevésbé támadható formái.

Az „új hadviselés”⁹ elméletének lényege, hogy létrejöjjön és gyakorlattá váljon az alkalmazó hatalom, állam részéről egy olyan elmélet, amely lehetőség szerint elkerülhetővé teszi a hagyományos és különösen a direkt hadviselés végrehajtásának szükségességét a kormányzati stratégiában megfogalmazott célok elérése érdekében. Ennek az elméletnek a gyakorlata a *hibrid háború*.

Az „új hadviselés” tekintetében talán az egyik legfontosabb, ugyanakkor a hibrid háborúk szempontjából legrelevánsabb új elem a megvalósítás folyamatában a káoszelmélet. Természeténél fogva a káoszelmélet törekszik a látszólag kiszámíthatatlan kiaknázására, ezáltal oly mértékben indirektté téve a konfrontációt, hogy az agresszor képessé váljon a megtámadott fél nemzeti identitástudatán alapuló, a társadalmi közösség komplex védelmét biztosító képességeinek semlegesítésére.

Konstruktív, kreatív és irányított káoszról beszélhetünk akkor, amikor ezeket az erőket hadászati célok teljesítésére használják fel. A színes forradalmak és a nem hagyományos hadviselés teljességgel beleillenek ebbe az alapelvbe, általuk a mában hatékonyabbá válnak a rezsimváltás régebbi és hagyományos formái.

Ugyanakkor azt is világosan látni kell, hogy a hibrid háború első szakaszának, a színes forradalomnak a sikertelensége esetén a műveleti tevékenység – a látszat ellenére is rendkívül tervszerűen – az eszkaláció, vagy is a fegyveres küzdelem

9 Az Amerikai Egyesült Államok a 21. század második évtizedének elejére úttörő módon kidolgozta és a TC 18-01 (Special Forces Unconventional Warfare) dokumentumban rögzítette a multipoláris világrendben folytatott hadviselés új formáját, a háttérből irányítotttság módszerét.

irányába tartó tevékenységgé alakul (nem magától, alakítják). Ez a hibrid háború második szakasza, a gerilla hadviselési mód sajátos tartalommal és formációban megvalósuló olyan gyakorlata, amelyben a szereplők sorában az igazán érdekelt hatalom érintett és alkalmazott katonai erői (elsősorban a különleges csapatcsoporthoz tartozók) is részt vesznek fedetten, részben fedetten, vagy nyíltan. Ha ez a műveleti tevékenység sem vezet a kitűzött hadászati, illetve stratégiai cél/célok eléréséhez, bekövetkezik a hibrid háború harmadik szakasza, a ténylegesen érdekelt hatalom haderejének magas intenzitású katonai műveletekben megvalósuló, direkt hatásokon alapuló, a katonai potenciál minden képességét felhasználó összhaderőnemi katonai művelete, mely a harcászati szinttől a hadászati szintig terjedhet. A hibrid háborúnak előbb említett második (gerilla műveletek) és ebben a harmadik, klasszikus katonai műveleteket tartalmazó szakaszában az elsődlegesen érdekelt hatalom mellett a háborús katonai műveletben (műveletekben) részt vállalhatnak (többnyire vállalnak is) annak szövetségesei és érdekeltségi alapon ideiglenes partnerei (állami és nem állami szereplők) katonai erő, vagy félkatonai, valamint irreguláris fegyveres szervezetek alkalmazásával.

Ez az új hadviselési forma mindössze néhány éves, fejlődése még folyamatban van, de például az „Arab-tavas” eseményei, a Krím-félsziget Oroszországhoz történő visszacsatolása, az ukrán–orosz konfliktus történései, illetve Törökország és Irán részvétele a szíriai válságban, de maga a szíriai hadszíntér háborús műveletei szemléletes példák az új hadviselés jövőbeli irányáról, hatásmechanizmusáról.

Az „új típusú hadviselés” tehát a hadviselésnek a 21. század második évtizedétől megvalósuló, nem hagyományos formája. A hibrid háború, mint ennek az új hadviselésnek a gyakorlata, akár a hadviselés posztmodern fajtájának sajátos jellemzőkkel bíró önálló szakasza, de akár önálló kategóriája is lehet. Minderre a releváns válaszokat azonban a jelenben és a jövőben megvalósuló hadtudományi kutatások igazolt eredményei adják majd meg.

Miután számba vettük mindazokat a legfontosabb tényeket, melyek geopolitikában és geostratégiában történő érvényesülése lokálisan, regionálisan és globálisan is hatással vannak létező világunk biztonsági állapotára és hatással vannak e biztonsági állapot milyenségét alapvetően befolyásoló, a jelenben érvényesülő, illetve megvalósuló hadviselésre, tanulmányunk további részében annak általunk legfontosabbnak ítélt jellemzőit kívánjuk bemutatni.

Gondolatok a jelenkor hadviseléséről

Az elmúlt mintegy negyed század során lezajlott háborús és válságreagáló (nem háborús) katonai műveletek elemzéseinek eredményei azt mutatják, hogy a műveleteket a hagyományosnak ítélt hadszínterektől, keretektől és környezettől jelentős mértékben eltérő tartalommal és módon hajtották végre. A Krím-félsziget Oroszországhoz történő visszacsatolását eredményező katonai műveletek. Az ukrainai és a szíriai hadszíntér eseményei, Kína és Oroszország biztonságpolitikájában visszatükröződő katonapolitikája, valamint katonai erejük technikai fejlesztése, továbbá műveleti alkalmazása, az Amerikai Egyesült Államok 2017 illetve 2018 fordulóján közzétett nemzeti biztonsági és katonai stratégiájának tartalma, a Balkán, a Közel-kelet és

a Csendes-óceán térségeinek művelési környezeti jellemzői megcáfolhatatlanul támasztják alá előbbi állításunkat.

Napjainkban már jól érzékelhető, hogy a fegyveres küzdelmek megvalósulása során változik a hadászat, a hadművelés és a harcászat közötti viszony. Ennek eredményeként várhatóan nem különböztetjük meg majd olyan élesen a hadműveletek különböző szintjeit, a hagyományos felelősségi köröket, a határokat a hadművészet három szintje között. Ugyanakkor kijelenthető, hogy a folyamatok szigorú hadászati ellenőrzés alatt maradnak.

Az atomeszközökkel vívott háború lehetőségét is figyelembe véve kijelenthető, hogy az egyébként hagyományosnak mondható fegyveres küzdelem a művelési térség egészében zajlik, a haderő minden komponensének, a bevethető legkorszerűbb eszközöknek, valamint a legszélesebb körű társadalmi képességek átfogó alkalmazásával. Jellemző a nagy hatótávolságú, nagy pontosságú fegyverek alkalmazása valamennyi, a műveletben részt vevő haderőnemenél. A műveletek megszakítás nélkül folynak a haderőnemek csapásainak egyidejű alkalmazásával.

Kontinentális térségben a szárazföldi műveletek kiemelt fontossága megmarad, de ezek mellett döntő lesz a légtér feletti ellenőrzés kívánt szintjének megszerzése és fenntartása, továbbá a rakéta- és tűzcsapások végrehajtása. Kétségtelenül nőni fog a felderítés szerepe, az erők széttagolásának és megóvásának szükségessége, továbbá a hatékony légvédelem és rakétavédelem jelentősége.

A jelen és a jövő hadseregei tehát a változó hadművelési körülmények teljes skálájával szembesülnek, ezért a leírtakra figyelemmel célszerű, ha a következőkben áttekintjük mindazokat az alapvető feladatokat, amelyek korunkban a társadalmi közösségek által fenntartott fegyveres erőkre hárulnak.

Megállapíthatjuk, hogy a 21. század első évtizedének vége után a különböző civilizációs kultúrkörökhöz tartozó országok és nemzetek hadseregei a globálisan érvényesülő kihívások tükrében, figyelemmel a regionálisan érvényesülő stratégiai és politikai jellemzőkre, egységesen az alábbi feladatokat hajtják végre:

- az adott társadalmi közösség (csoport, nemzet, nemzetközösség, szövetség) biztonságát érintő katonai fenyegetések visszatartása;
- az adott társadalmi közösség (csoport, nemzet, nemzetközösség, szövetség) gazdasági és politikai érdekeinek, társadalmi-közösségi identitásának védelme;
- békeidőszaki katonai műveletek végrehajtása;
- a katonai erő válságreakáló és háborús katonai művelési alkalmazása.

A fentiekben felsorolt alapvető feladatok végrehajtása a fegyveres erővel szemben olyan követelményeket támaszt, amelyek birtoklása a feladatok végrehajtásának biztosítékát jelenti. A fegyveres erővel szemben támasztott elsődleges követelmények:

- a hadászati visszatartás képességének fenntartása;
- a mozgósítási és harci készenlét fejlesztése;
- a hadászati mobilitás fenntartása;
- feltöltöttség jól kiképzett és felkészített személyi állománnyal;
- technikai ellátottság korszerű eszközökkel, illetve az anyagi, technikai tartalékok biztosíthatósága.

A jelenkori hadviselés néhány jellemzője

A közelmúltban és napjainkban lezajlott magas és alacsony intenzitású katonai műveletek tapasztalatai alapján, korunk hadviselése tekintetében a következő legfontosabb tendenciák tapasztalhatók:

- ❖ A magas intenzitású műveletek végrehajtása során az erők és eszközök döntő irányba történő összpontosításának elve megmarad, de módosul. Mindenekelőtt olyan módon, hogy azt a pusztító eszközök (tűzeszközök) és azok tűzcsapásainak összpontosításával fogják megvalósítani. Ennek következtében a nagy műveleti térségek, a nagy földrajzi kiterjedések ellenére (vagy azzal együtt) sem lesznek lefedetlenek, hiszen annak minden négyzetméternyi területe a nagy pontosságú, nagy hatóerejű fegyverrendszerek komplex kontrollja és behatása alatt áll.
- ❖ A csapásmérő csapatcsoportosításokat az egyébként széttagolt, nem összefüggő hadászati, illetve hadműveleti csoportosítás elemeiként csak az alkalmazás utolsó vagy legutolsó időszakában vonják előre és vetik be a számukra kijelölt műveleti szintéren.
- ❖ A már említetteknek megfelelően megváltozik, módosul a hadászat, a hadművelet és a harcászat közötti viszony. Ugyanakkor mindhárom kategória megőrzi a jelentőségét, de átalakul a viszonyrendszerük, ami a hadviselés egésze tekintetében új minőségi szintet jelent. Vagyis a hadászati eszközök csapásainak, illetve az ellenség csoportosításai szétverésének eredményessége – a jövőben egyre inkább – a harctevékenységek hadműveleti és harcászati szintű sikereitől fog függni.
- ❖ Változnak a fegyveres küzdelem belső, illetve külső mutatói. A fegyveres küzdelemben szorosan kapcsolódnak egymáshoz a részt vevő haderőnemek, illetve az azokat alkotó fegyvernemek és szakcsapatok műveletei. Ezek során a műveleti csapatcsoportosítások rendkívül összetett, a 20. század első felében megvalósuló katonai műveletekhez viszonyítottan nagy mennyiségű, egymással következetesen összefüggő hadászati, hadműveleti, illetve harcászati feladatot oldanak meg egy azonos küldetés érdekében és keretében. Az ilyen tartalmú és jellegű műveletek az összhaderőnemi műveletek.
- ❖ A csapatok tevékenységének módjai támadásban és védelemben egyre jobban közelednek egymáshoz.
- ❖ Minden ezzel kapcsolatos „okoskodás” ellenére sem tartható az az alapvetés, hogy a nagy térségben kis erőkkel vívott hadműveletek végrehajtása során a fegyveres küzdelem megvalósulása veszteség nélküli, vagy minimális veszteségekkel lesz végrehajtható. A kontaktus nélküli háború szlogenje tarthatatlan ott, ahol a katonai műveletek eredményeként, különösen a háborús katonai műveletek eredményeként sikert, győzelmet akarunk elérni. El kell fogadnunk a még kezelhető, de a győzelem érdekében szükségeszerű veszteségeket.
- ❖ A veszteségek indokolhatatlan megnövekedésének elkerülése érdekében arra kell törekednünk, hogy a műveleti szintér azon részén, ahol a döntést összhaderőnemi, esetleg haderőnemi műveletek keretében, a feladat-végrehajtásra létrehozott és célszerűen kialakított hadműveleti vagy hadműveleti-harcászati szintű csapatcsoportosítások harci műveleti tevékenységével kívánjuk biztosítani, ott már a fegyveres küzdelem kezdetén el kell érni, hogy a kontaktus nélküli

művelet kontaktusos jellegűvé változzon. Vagyis közvetlen harcérintkezésbe kell kerülni az ellenséggel, és a közvetlen harcérintkezésben folytatott támadó vagy védelmi harc eredményeként el kell érni a kitűzött műveleti célt. Ha nem így történik, az adott műveleti szintéren összpontosított csapatsoportosítás (csapatsoportosítások) a pusztító eszközök, tűzeszközök tűzcsapásainak hatásai alá kerülnek és elviselhetetlenül nagyarányú veszteségeket szenvednek.

- ❖ A hadműveleti, illetve harctevékenységeknek jellemző vonása a tűzfegyverek hatótávolságának megnövekedése a fegyveres harc minden szférájában.
- ❖ Külön jelentősége van és lesz a csapatok azon képességeinek (a nem halálos képességeknek is), amelyek alkalmasak lesznek arra, hogy meg tudják semmisíteni az ellenség politikai és gazdasági vezetésének infrastruktúráját.
- ❖ Döntő jelentősége lesz a jövő háborújában a zavarvédett légvédelmi rendszereknek, amelyek funkcionális képességeik okán hatásos harcot tudnak folytatni az ellenség repülőeszközeivel és hadszíntéri rakétaeszközeivel szemben. A légvédelem rendszerét – figyelemmel a jelen és jövő magas intenzitású fegyveres küzdelmének jellemzőire – három szintre célszerű lépcsőzni. Az első szint a hadászati légvédelem komplex rendszere, a szárnyas és ballisztikus rakéták elleni harc valamennyi elemével együtt. A második szint az elsőrendűen fontos vagy fontosnak tartott objektumok védelmére létrehozott légvédelmi rendszer. A harmadik szint a tényleges harcmező oltalmazását jelentő, döntően és meghatározóan a szárazföldi vagy a haditengerészeti csapatsoportosítás légvédelmére létrehozott rendszer.
- ❖ Az ellenség vagy a feltételezett ellenség – nyilvánvalóan tervezve az agressziót – az általa szükséges rendszabályok sorát fogja megvalósítani a támadás kezdetének és jellegének fedése céljából. Ennek érdekében minden szinten és minden módon minden információs műveleti képességét alkalmazni fogja, sőt kiterjeszti azt a műveletek teljes spektrumára és időtartamára.
- ❖ A nem atomeszközökkel vívott háború esetén a légi fölény kivívása, illetve a nagy pontosságú fegyverek tömeges alkalmazása döntő hatással van, illetve lesz a fegyveres küzdelem kimenetelére. De ez nem jelenti azt, hogy a hadászati siker elérése érdekében ne lenne szükség a szárazföldi csapatok összpontosított földi hadműveleteire. A 21. században a fegyveres küzdelem összhaderőnemi szintű, tehát a siker elérése az egyik vagy másik haderőnem primátusával nem biztosítható.
- ❖ Korunk fegyveres küzdelmeiben az erkölcsi tényező szerepe ismét megnőtt. Ezt a tényt a fegyveres erők kiképzése során figyelembe kell venni.

A tények makacs érvek

Az előzőekben ismertetett jellemzők tartalmára figyelemmel, a korunkban megvalósuló hadviseléssel összefüggésben fontosnak tartjuk kihangsúlyozni a következőket. Korunk és a jövő háborúi – legalábbis amelyeket ezen a bolygón vívnak – az örökösen érvényesülő gazdasági érdekeken túl egyértelműen eszmékhez és elsősorban identitásalapú eszmékhez kapcsolódnak. Az emberiség olyan sokáig vívott területszerző háborúkat, hogy hajlamosak vagyunk elfelejteni, miszerint különböző történelmi

korokban azért háborúztak, hogy egy vallást vagy egy politikai rendszert erőszakosan egy ellenséges vagy ellenségesnek kikiáltott népre, népcsoportra, társadalmi csoportra.

A hadviselés fejlődéstörténetét átgondolva, leegyszerűsített megközelítésben kijelenthetjük, hogy az atomfegyver megjelenéséig lehetséges volt a választás a két alapvető hadászati cél: a megsemmisítés vagy a kifárasztás (semlegesítés) között.

Az atomfegyverek alkalmazásának bekövetkezése esetén gyakorlatilag újra a letűnt korokban vívott megsemmisítő csaták fenyegetik a világot. Az egyetlen, bár lényeges különbség pusztán csak az, hogy nem csupán hadseregek, hanem egész emberi közösségek semmisülnének meg. Ezt annak köszönhetjük, hogy a tudományt is besorozták a harcosok közé, amely ténynek nagyon leegyszerűsített következményeként: „Dávid parittyájából nagy hatótávolságú, nukleáris rakéta lett”.

Az atomfegyverek alkalmazásának elve szerinti hadviselési mód leglényegesebb eleme a csapás kivitelezése anélkül, hogy annak végrehajtója felfedné magát, és ez a ma, illetve a holnap létező katonai erő valódi forrása. Ha – soha ne történjék meg – bekövetkezik a „ballisztikus rakéták földrészek közötti háborúja”, a célkitűzés elméletileg a napóleoni lesz – „hatástalanítsd az ellenség tüzéréjét, mielőtt még komolyabb eredménnyel használhatná azt” – csak nagyobb formátumban.

A 21. század következő fegyveres konfliktusaiban az lesz a győztes, aki először támad – hadüzenet nélkül, illetve anélkül, hogy egyáltalán bármi jelét adná a készülődésnek. Ez korunk fegyveres küzdelmének valódi és alapvető természete, amely bénító pusztítást eredményez. Viszont a meglepetést egyre nehezebb elérni.

Az Egyesült Államok és Oroszország legalább negyed százada versenybe kezdett a világűr birtoklásáért, de ezt a helyzetet a világ általában véve csaknem teljesen figyelmen kívül hagyta. A két ország (és ki tudja még kik) jelentős felderítést végeztek és végeznek a valójában személyzet nélküli műholdakról.

A hagyományos eszközökkel vívott fegyveres küzdelmekben a politikai beavatkozás lehetősége mindig fennáll. A nukleáris fegyverekkel vívott küzdelemben azonban erre a beavatkozásra nem lenne idő. Egy elnök, egy miniszterelnök vagy egy diktátor parancsot adhatna a „gomb megnyomására”, de utána el kell állnia az útból. A műveleteket vezénylő őszhaderőnemi-parancsnok kezdeményező szerepe és felelőssége szinte korlátlan.

Korunk hadviselésében megvalósuló fegyveres küzdelmek jellemzői okán – véleményünk szerint – a magasabb szintű katonai vezetésben két csoport alakul ki. Az egyik a műveleteket irányító, a másik pedig a műveleteket közvetlenül vezető műveleti parancsnokok köre. A műveletek során a rangidős parancsnokoknak viszonylagos biztonságban kell maradniuk a digitalizált térképeikkel és számítógépeikkel, viszont a „csatatéri parancsnokok” köréhez tartozóknak az arcvonalból kell a műveleteket irányítani. Nekik újra fel kell venniük a személyes kapcsolatot a csapataikkal és embereikkel. Ez ugyan nem annyira egyszerű, mint mondjuk a 19. században, de a mai, digitalizált világunkban megvannak az eszközök arra, hogy eljussanak hozzájuk. A „csatatéri parancsnokoknak” – néhány kivételtől eltekintve – a hadműveltek során megvalósuló ütközetekben semmivel sem lenne könnyebb dolga, mint a múlt nagy hadvezéreinek. Arra is fel kell készülni, hogy ebben a helyzetben ezek a parancsnokok a veszteséglisták élén szerepelnek majd ugyanúgy, mint a régi idők harctéri tábornokai.

Mindebből adódik, hogy újra ki kell alakítani a parancsnokok kor követelményei szerint személyiségét. A jövő hadseregeit – a társadalmi igényekkel összhangban – a 21. század igényelte szaktudással rendelkező műveleti és szakterületi parancsnokoknak kell vezetni.

Befejezés gyanánt néhány konklúzió

A negyedik generációs hadviselés korszaka egyúttal a nukleáris hadviselés korszaka is, ami tartalmi jellemzői okán napjainkra jelentős mértékben újjáformálta, fajsúlyossá tette – a korábbi megítélésekkel szemben – a katonai erő biztonság garancia-rendszerében betöltött helyét és szerepét.

A multipoláris világrendben folytatott hadviselés főszereplője továbbra is a háttérből az eseményeket mozgató állam (nagy vagy középhatalom). Az úgynevezett nem állami szereplők, a civil mozgalmak és szervezetek valójában proxy-szereplők. Részvételük a hibrid háború első szakaszában teljes egészében, míg a második szakaszában, számos esetben szükséges, illetve elengedhetetlen, de a folyó műveletek tervezése, az események befolyásolása, a stratégiai irányítás a valódi támadó kormányzati stratégiájával összhangban történik.

Az „új típusú hadviselés” elméletének és gyakorlatának követői ugyan nem szívesen, mi több elkerülendő következményként, ám a hibrid háború harmadik fázisaként mégis csak számolnak reguláris haderejük egészének, vagy részeinek magas intenzitású és direkt hatásokon alapuló katonai műveleti alkalmazásával. Természetesen összefüggésben a jelen tanulmányunkban közreadott jellemzőkkel és elvekkel – meglátásunk szerint – egy ilyen, nem nukleáris fegyverekkel vívott háborús katonai műveletben résztvevők szinte mindegyike – a hibrid háború e szakaszában – gyakorlatilag a békeidőszak során létrehozott, kialakított, felkészített és kiképzett reguláris hadserege által birtokolt katonai képességekre támaszkodhat.

A stratégiai, illetve hadászati célok eredményes megvalósításának igénye a hibrid háború ezen fázisában ki fogja követelni az érdekeltek részéről a létező, illetve rendelkezésre álló katonai potenciáljuk teljes mobilizálását, alkalmazását. A résztvevők (állami és nem állami szereplők) sorsát, társadalmi közösségük jövőjét ebben az élethelyzetben, az általuk fenntartott és felkészített fegyveres erőik, hadseregeik háborús katonai műveletben, rendkívül rövid időtartamban (mintegy 4–8 nap) megvalósuló hadműveletek megvívása során nyújtott katonai műveleti hatékonysága fogja eldönteni.

Digitalizált világunkban a kibertérben zajló folyamatok társadalmi igények szerinti biztonságos, innovatív és egyúttal a társadalmi közösség fenntartható fejlődését garantáló sikeres megvalósítása össztársadalmi feladat. Ez a projekt – a terrorizmus elleni védekezéshez hasonlóan – tehát össztársadalmi képességeken alapuló kormányzati stratégiában lefektetett elvek alapján tervszerűen megvalósuló komplex tevékenység. Mindebből adódik, hogy a haderő a kibertérben zajló eseményeknek végső soron csupán csak az egyik, bár kétségtelenül fontos szereplője. A virtuális hadszíntéren folyó műveleti tevékenysége pedig elsősorban arra kell, hogy irányuljon, hogy a földrajzilag meghatározható műveleti térségben zajló fegyveres küzdelem

harci, hadműveleti és hadászati, illetve stratégiai célkitűzései sikeresen megvalósuljanak.

Tanulmányunk megjelentetésével igazolni kívántuk, hogy korunk hadviselése társadalmi létjelenségként is továbbá hadelméleti, valamint katonai műveleti síkon egyaránt értelmezhető. Nem titokzatos és megfeythetetlen „fekete lyuk”. A folyamatos változása, módosulása mellett, vagy azzal együtt tartalmi átalakulása kutatható és rendszerezhető. Célravezető azonban, ha e tevékenységünk során a vizsgálat módszerét az egyetemes hadtudomány tudományelméleti és tudomány-rendszertani tétéleire alapozzuk.¹⁰

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Clausewitz, Karl von: A háborúról. (I–II. kötet) Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1961–1962.
- Ágh Attila: Konfliktusok, háborúk. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1989.
- Szternák György: A katonai műveletek megvívásának jellemzői napjainkban, levonható következtetések, hatása a hadtudomány fejlődésére. Sereg Szemle VIII. évfolyam, 3. szám (2010. július–szeptember).
- Deák János: A katonai műveletek hadászati jellemzői napjainkban. Hadtudomány, 2005/4. szám (http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_6.html /2008. 05. 19./)
- Forgács Balázs: Káosz vagy rend a gerilla-hadviselésben? Kommentár, 2008/1. szám
- Brzezinski, Zbigniew: A nagy saktábla. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1999.
- Kőszegvári Tibor: Hadviselés a 21. században. Hadtudomány, 1999/1. szám.
- Julier Ferenc: A hadvezetés művészete. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1931.
- Csizmadia Sándor: A geopolitika, mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszere. Külpolitika, 1998/1. szám.
- Ágh Attila: Globális kihívás. Magvető Kiadó, Budapest, 1987.
- Suhay Imre: Hadviselés és hadvezetés. Budapest, Singer és Wolfran, 1940.
- Giap, Vo Nguyen: A népi háborúról. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1960.
- Kovács Jenő: A hadászat, a geostratégia, a katonai doktrína új irányzatának hatása Magyarország honvédelmi rendszerére. (Budapest, ZMKA, Doktori értekezés, 1989.)
- Oliver Stone – Peter Kuznick: Amerika elhallgatott történelme. Hungarian edition, Kossuth Kiadó, 2014. ISBN 978-963-09-7996-2
- Szendy István: Hadelmélet és katonai műveletek. Második kötet: Társadalom és hadügy. Budapest, Nemzeti Közszerológati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2014. ISBN 978-615-5491-05-4
- Szendy István: Hadügy és hadviselés. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. ISBN 978-615-5764-57-8 (online) http://akfi-dl.uni.nke.hu/szakmai_kiadvanyok/i_ndex.php

10 Vö. Szendy István A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória. Hadtudomány 2017/3–4. 106–129.

Boda Mihály

Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban

2. rész – A bátorság¹

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.18

Jelen tanulmány egy tanulmányorozat második része. A tanulmányorozat célja, hogy az erények, illetve szűkebben az alapvető katonai erények vizsgálata során a) bemutassa az alapvető katonai erények összefüggésrendszerét; b) átgondolja az alapvető katonai erények sokféleségét; és c) kimutassa az alapvető katonai erényeket, és azok speciális rendszerét a hosszú 19. század magyar hadtudományos írásaiban, azaz a korszak magyar katonai ideológiájában. A tanulmányorozat első részében az erények mibenlétével, és a hagyományos katonai erénylistákkal foglalkoztam. Most, a második részben, a bátorság erényét elemzem, és történelmi példáik segítségével mutatom be típusait. A harmadik és a negyedik rész témája a becsület és a hűség, illetve ezek típusai lesz. Végül, a tanulmányorozat záró része ezeket az erényeket vizsgálja a hosszú 19. századi magyar hadtudományos irodalmában.

1. A bátorság általában

A bátorság, a legáltalánosabb értelemben véve, kezdeményezőképeség,² ami szükséges ahhoz, hogy valaki elkezdjen és végrehajtsa egy cselekvést. A kezdeményezőképeség által a bátor ember feltételezi, vagy hisz abban, hogy cselekvése sikerrel jár, és nem csupán próbálkozik a cselekvés elkezdésével, illetve a cselekvés céljának az elérésével.

Az általában vett bátorság nemcsak önmagában fontos erény, hanem nélkülözhetetlen minden más erény működéséhez is.³ Ahhoz ugyanis, hogy valaki bármilyen módon erényesen viselkedjen, először viselkednie kell. A lusta, a kishitű vagy a

1 A tanulmány elkészítését támogatta a Nemzeti Közszolgálati Egyetem a „Hivatásrendi kutatás – A magyar hadügy 1715–1918” pályázat keretében.

2 Saint Thomas Aquinas: Summa Theologica. (English translation), Second Part of the Second Part, Q. 123. (Treatise on Fortitude and Temperance), (2), <http://www.ccel.org/ccel/aquinas/summa.SS.iii.html>.

3 Saint Thomas Aquinas: Summa Theologica. (English translation), Second Part of the Second Part, Q. 123. (Treatise on Fortitude and Temperance), (2), <http://www.ccel.org/ccel/aquinas/summa.SS.iii.html>.

tétovázó ember erre a kezdeményező-képesség hiányában nem képes. A legáltalánosabb értelemben vett bátorság ellentéte így a lustaság, a kishitűség vagy a tétovaság.

A bátorság egy kevésbé általános formája, ami a kezdeményezőképességnek is egy alelete, a törődés bátorsága. A törődés bátorsága a társas cselekvéshez, azon belül a társakhoz és a társas cselekvéssel megvalósítható közös javakhoz kapcsolódik. Ugyanis bármilyen *közös(ségi) jó* eléréséhez szükség van arra, hogy a közösség tagjainak egy része törődjön a társas cselekvésben résztvevőkkel, és a gyakorlat által elérhető belső javak elérésével.⁴

A bátorság, mint speciálisan katonai erény az általánosabb bátorságformák egy alelete, amely specialitása miatt bizonyos jegyekben különbözik az általánosabb formáktól, másokban azonban hasonlít hozzájuk. A katonai bátorság a bátorság általánosabb formáival szemben a súlyosan veszélyes, ám pozitív erkölcsi jelentőséggel rendelkező helyzet kezeléséhez segítséget nyújtó erény. Súlyosan veszélyes egy helyzet, ha komoly kockázattal jár a benne való cselekvés vagy a benne való részvétel, azaz ha komoly az esélye annak, hogy a helyzetben lévő személy meghal vagy súlyosan megsérül. A komolyan veszélyes helyzetek az emberek többségében félelmet váltanak ki. A bátorság a kockázat vagy a félelem kezelésén keresztül a veszélyes helyzetben való megfelelő cselekvés képessége.

A katonai bátorság gyakorlása által feltételezett helyzet pozitív erkölcsi jelentősége elsősorban az olyan közösségi javak elősegítéséből származik, mint a haza vagy az államérdek, illetve olyan, ezeknek a javaknak az elérésére irányuló társas cselekvés résztvevőinek a védelmére irányul, jelesül a honfitársak, a polgártársak, a civilek vagy a bajtársak védelmére. A katonai bátorság ezért a törődés bátorságának egy alelete.

A katonai bátorság emellett a kezdeményezőképesség egy alelete is. Ugyanis a katonai bátorságra is igaz az, hogy a bátor cselekvő feltételezi vagy hisz abban, hogy a cselekvés által sikeresen elérheti a célját. Amennyiben a cselekvőben nincs meg ez a feltételezés, vagy éppen az ellenkezőjét hiszi, akkor tette nem bátor tett, hiába felel meg egyébként minden más jellegzetességében a bátor tettnek. Ha például a cél egy vár megvédése, ám az események alakulásából világosan látszik az, hogy a vár védhetetlen, akkor a védők sem rendelkezhetnek azzal a hittel, hogy képesek megvédeni a várat. Ebben az esetben a védők önfeláldozása lehet például hősiesség, bátor azonban nem. (Persze, ha a cél, mint sok esetben a korújkori magyar várháborúk során, a magyar katonák becsületének megőrzése, akkor az önfeláldozás már bátor tett lesz – és hősi is egyben.) Természetesen a cselekvés sikerességében való hit és a bátorság nem jelenti egyben azt is, hogy valaki biztosan sikeresen tudja kezelni a veszélyes helyzetet.

A veszélyes helyzetek kockázattal járnak, és a legtöbb emberben félelmet keltenek. Amennyiben a veszélyes helyzet a félelmen keresztül eluralkodik valakin, akkor gyávaságról beszélünk. A gyávaság hiánya azonban nem egyenlő a bátorsággal. A gyávaság hiánya ugyanis éppúgy fakadhat abból, hogy valaki nem észleli a veszélyt, mint abból, hogy képes azzal megbirkózni. A helyzet veszélyességének az észlelése elengedhetetlen ahhoz, hogy a helyzetben való cselekvés bátor cselekvés

4 MacIntyre, Alasdair: Az erény nyomában. Budapest, 1999. Osiris, 259. o.

legyen. Az az ember, aki nincs tisztában a helyzet veszélyességével, a vakmerő ember. A bátorság így a gyávaság és a vakmerőség között helyezkedik el, mivel a vakmerőséggel szemben szükséges hozzá a veszélyes helyzet tudatosítása, de a veszély kezelése is. A veszély tudatosítása vagy a veszélyes helyzet jelentette kockázat felismerésében, vagy a veszély félelmen keresztül való eluralkodásában áll. A bátor ember viselkedését nem bénítja a veszélyes helyzettel együtt járó kockázat, és nem uralja a veszélyes helyzetből származó félelem, hanem képes a veszélyes helyzet leküzdésére, azaz a kockázat vállalására, vagy a veszélyes helyzet által kiváltott félelem kezelésére.⁵

A katonai bátorságnak több típusa van, amelyek abban különböznek egymástól, hogy milyen viszonyban állnak a veszélyes helyzettel és annak hatásával.⁶ A bátorság típusai egy spektrumban helyezhetők el, amelynek az egyik része a veszélyhelyzetben fizikai kihívással megküzdő, és ezért bizonyos értelemben ösztönös vagy begyakorolt fizikai erőfeszítéssel is járó bátorság;⁷ a másik része pedig a veszélyhelyzetben valamilyen erkölcsi vagy morális cél érdekében a (mentális) félelmet mentálisan uraló, és fizikai erőfeszítéssel sok esetben nem járó bátorság.⁸ A főként fizikai erőfeszítést igénylő bátorságtípusok esetén a „fizikai” jelző arra utal, hogy a bátorság erényének gyakorlása során komoly szerepe van az örökölt vagy tanult viselkedésmoformáknak; addig a mentális erőfeszítésre építő bátorságtípusok esetében a „mentális” jelző arra, hogy a bátorság valamilyen magasabb értékkel rendelkező cél érdekében való emocionális vagy akarati kitartás.⁹ Természetesen a fizikai jellegű bátorságtípusok is kapcsolatban állnak értékekkel, mert egy viselkedés csak akkor minősül bátornak, ha pozitív erkölcsi jelentőséggel rendelkező célra elősegítésére irányul. A mentális erőfeszítést igénylő bátorságtípusok azonban közvetlenül kapcsolódnak értékekhez. Azt mondhatjuk, hogy amíg a fizikai jellegű bátorságtípusok értékekkel kapcsolatban álló (value-related) bátorságtípusok, addig a mentális jellegű bátorságtípusok értékvezéreltek (value-driven).¹⁰

2. Természetes bátorság (értelemben gyökerező merészség)

A bátorság-spektrum egyik végén a természetes bátorság, vagy más nevén az értelemben gyökerező merészség¹¹ található. A természetes bátorság a súlyosan veszélyes helyzetre adott, a veszéllyel megküzdő, egyszerre ösztönös és tudatos válasz.

5 Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. 1115b–1116a., ford.: Szabó Miklós, Budapest, 1987. Európa Könyvkiadó, 74–75. o.,

6 Miller, William Ian: The Mystery of Courage. Cambridge, 2000. Harvard University Press, 6. o.

7 Vö.: Arisztotelész: Nikomakhoszi etika 1115a., ford.: Szabó Miklós, Budapest, 1987. Európa Könyvkiadó, 73–74. o.,

8 Vö.: Miller, William Ian: The Mystery of Courage. Cambridge, 2000. Harvard University Press, 254. o.

9 Olsthoorn, Peter: Military Ethics and Virtues. London and New York, 2011. Routledge, 50. o.

10 Vö.: Kidder, Rushworth M.: Moral Courage New York, 2005. Harper Collins Publisher, 10. o.

11 Platón: Állam. 374c–376c, 121–126. o. In Platón összes művei II., Budapest, Európa, 1984; Clausewitz: A háborúról. 207–208. o., Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961. Vö.: Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. 1115a.-b, 73–76. o., ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.

A súlyosan veszélyes és erkölcsi szempontból kiemelt jelentőséggel rendelkező helyzet az emberek többségében félelmet kelt. A természetes bátorsággal rendelkező személy azonban kivétel, benne nem jelentkezik komoly, a viselkedését befolyásoló félelem. A helyzet veszélyessége más módon van rá hatással. A veszélyes helyzet által kiváltott hatás egyféle ösztönös érdekérvényesítő magatartás, vagy más néven szilaj (vagy halált megvető) viselkedés.¹² A szilajság képességét a birtokosa az örökléssel, és a felnövés során az egyéni tapasztalatszerzéssel sajátíthatja el, így természetes módon tartozik hozzá, ezért is hívjuk a bátorságnak ezt a típusát természetes bátorságnak.

A szilajstól érdemes megkülönböztetni a korábban már említett vakmerőséget, vagy annak pszichológiai és biológiai formáját, a dühöt és az agresszivitást.¹³ A vakmerőség/düh/agresszivitás a szilajshoz hasonlóan ösztönös érdekérvényesítő képesség, amelynek a működésbe lépését azonban nem gátolja semmilyen tudatos elem. Amikor a vakmerő/dühös/agresszív személy veszélyes helyzetben érzi magát, akkor erre a helyzetre nem félelemmel, hanem vakmerőséggel/dühvel/agresszivitással reagál. A vakmerő/dühös/agresszív személy számára minden veszélyes helyzet egyben a vakmerő/dühös/agresszív viselkedés oka is.

A természetes módon bátor ember esetében ezzel szemben csak a veszélyes helyzetek egy része indokolja a vakmerő/dühös/agresszív viselkedést. A természetes bátorság ezért magában foglal egy olyan további képességet, amellyel a bátor ember képes megítélni, hogy melyek azok a helyzetek, amelyekben indokolt a vakmerő/agresszív viselkedés, és melyek azok, amelyekben nem. Ez a képesség a gyakorlati okosság (phronészisz, prudentia).¹⁴ A gyakorlati okosság az erkölcsi elveket a gyakorlatban adódó helyzetekre, a helyzeteknek megfelelően alkalmazó képesség, amelynek a segítségével valaki az erkölcsi elvek ismeretében képes az erkölcsi elveknek megfelelően cselekedni. A természetes módon bátor emberben természetes módon meglévő vakmerő/dühös/agresszív viselkedési képesség, az erkölcsi elvek tudatos alkalmazása következtében, azokra a helyzetekre korlátozódik, amikor az erkölcsi szempontból indokolt. A természetesen bátor ember ugyanis erkölcsi szempontból mérlegelve a veszélyes helyzetet, vállalhatja a veszélyes helyzettel együtt járó

12 Vö.: Machiavelli, Niccolò: A háború művészete II. könyv, 492–493. o. In Niccolò Machiavelli művei I., Budapest, Európa Könyvkiadó, 1978; Clausewitz: A háborúról 76–84. o., Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961.

13 Vö.: Clausewitz: A háborúról. 207. o., Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961; Hughes, Paul M.: Courage and Moral Anger. https://www.viterbo.edu/sites/default/files/centers/d.b_reinhart_institute/courageandmoralanger.pdf; Freud, Sigmund: A halálösztön és az életösztönök. 95–96. o., Budapest, Műzsák Művelődési Kiadó, 1991; Lorenz, Konrad: Az agresszió. 3–4. fejezet (28–55. o.), Budapest, Katalizátor Iroda, 1995. Megjegyzendő, hogy az agresszióknak van olyan elmélete is, amelynek a fényében az agresszió nem ösztönös jelenség, hanem kulturálisan közvetített (Csányi Vilmos: A háborúk kulturális konstrukcióinak biológiai komponensei. In Gombár Csaba és Volosin Héde (szerk.): Képtelen háború. Budapest, Helikon–Korridor, 2004.) Ennek az elméletnek az értelmében a természetes bátorság erénye nem különbözik az agressziótól. Thomas Hobbes is ebben az értelemben beszél a bátorságról, ami azonban számára nem is pozitív értékkel rendelkező erény, hanem inkább negatív indulat, ami a bosszúnak és a közösségi béke felrúgásának az eszköze (Leviatán 600. o., Budapest, Magyar Helikon, 1970.).

14 Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. 1115b, 75. o., ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987; Schmid, W. Thomas: The Socratic Conception of Courage. 113–115. o. In History of Philosophy Quarterly (2), 1985; Pieper, Josef: Prudence. The Four Cardinal Virtues, Harcourt, Barce & World, Inc., 1965.

kockázatot, aminek következtében teret engedhet vakmerőségének/dühének/agresszivitásának, vagy elutasíthatja a kockázatot, amikor visszafogja vakmerő/dühös/agresszív viselkedését.

Kiváló példát szolgáltat a természetes bátorságra a lovagi hadviselés, annak is leginkább a francia formája. A francia lovagok egyik, az utókor számára elsősorban negatív értelemben kiugró teljesítménye volt a nikápolyi csatát megnyitó roham. A nikápolyi csata a Zsigmond magyar király által szervezett keresztes hadjárat döntő csatája volt. Zsigmond és a magyar, francia–burgundi, német és havasalföldi hadak Nikápoly várát kívánták elfoglalni 1396-ban. Az ostrom során a várvédők kiéheztetését határozták el, ami időt adott I. Bajazid szultánnak, hogy felhagyva Bizánc ostromával, hadaival a vár felmentésére siessen. Miután Zsigmond észlelte a török felmentő sereg közeledtét, haditanácsot tartott, ahol felvezette a hadsereg felállításának és harcba bocsátkozásának a tervét. A terv szerint a vallon gyalogosoknak kellett vonalban állniuk, hogy elhárítsák a török könnyűlovasság szurkálódásait, illetve hogy fárasszák és lekössék a török reguláris csapatokat. A második sorba Zsigmond a francia lovagokat állította volna, hogy miután a vallon gyalogosok kifárasztották a törökök fő erőit, a franciák friss erővel kapcsolódhassanak be a csatába. A magyar és más szövetséges csapatoknak a francia lovagokat kellett volna támogatniuk, többek között védve a szárnyaikat. A franciák azonban nem fogadták el a tervet, hanem saját maguk kezdeményeztek katasztrofális eredménnyel járó rohamot a törökök ellen.

A franciák tevékenységének negatív megítélése jórészt abból származik, hogy a rohamuknak is köszönhetően a csata elveszett és megnyílt a törökök előtt az út a Balkánra. Ugyanakkor épp ennyire fontos a francia roham negatív megítélésében a csata krónikásának, Jean Froissarnak az elbeszélése. Froissart ugyanis, polgári és nem nemesi származású lévén, nem sokat tudott a lovagi értékekről. Ennek megfelelően a csatáról sem a lovagi értékeket a középpontba állítva számolt be, hanem a „józan ész” szempontjából.¹⁵ Ha eltekintünk Froissart előadásmódjától és pszichologizáló találgatásától, és névértéken vesszük a francia főistálló-mester szavait, akkor képet kaphatunk a középkori lovagi és természetes bátorságról:

„... A francia urak szállásukat elhagyva csekélyszámú kísérettel a mezőre siettek, hogy a magyar király követét fogadják. ...

»Ófelsége, Magyarország királya küldött és általam kér Benneteket, hogy ne indítsátok meg az ütközetet. Ne támadjátok meg az ellenséget addig, míg a királytól újabb üzenetet nem kaptok. Szerinte ugyanis és tanácsosainak véleménye szerint lovas futáraink nem hoztak elég pontos felderítő jelentéseket a törökökről... Tehát tegyetek így, amint ajánlottam nektek, mert ez a király tanácsa és parancsa. Én addig indulok, mert vissza kell térnem a táborba.«

Ezekkel a szavakkal távozott a magyar követ, a francia urak pedig magukban maradoán, tanácskozni kezdtek, mitévőek legyenek. Coucy úr véleményét kérték annak eldöntésére, mi lenne a leghelyesebb. Ő pedig így felelt: »A magyar király tudta, miért rendelkezik így. Tanácsa bölcs és ajánlatos megfogadni.« Azonban

15 Vö.: Whetham, David: Just Wars and Moral Victories: Surprise, Deception and the Normative Framework of European War in the Later Middle Ages. VI. fejezet, Leiden – Boston, Brill, 2009.

Philippe d'Artois, Eu grófja, a főistállómaster zokon vette, hogy nem az ő véleményét kérdezték meg elsőnek, hanem Coucy úr megelőzte a tanácsban. Sértett büszkeségében és haragjában éppen az ellenkezőjét mondta mindannak, amit Coucy úr tanácsolt. Így szólt:

»A magyar király maga akarja learatni a babért. Mi vagyunk a rohamcsapat, most mégis ő akarja az első ütközetet. Hallgassatok rá, ha akartok, én azonban nem törődöm vele.« Zászlóvivőjéhez pedig így szólt: »Előre zászlóm, Isten és szent György nevében, mert ma megmutatom mindenkinek, hogy harcol az igazi lovag!«

Amikor Coucy úr hallotta Franciaország istállómasterét így beszélni, nyugodtan végighallgatta, majd rátekintett Jehan de Viennere, a zászlótartóra és őt kérdezte, mi a véleménye a dologról.

»Sire de Coucy« – szólt az – »ha az igazságra és a józan észre nem hallgatnak, szóljon a merészség...«¹⁶

3. A mesterséges bátorság

A bátorság-spektrum következő eleme a mesterséges bátorság. A mesterséges bátorság erényének központi elemei a tanulás, az engedelmesség és a fegyelmezettség.

Minden erény elsajátítása valamilyen tanuláson alapszik. A természetes bátorság elsajátításánál a felgyülemlett egyéni tapasztalatoknak van fontos szerepe: a hazaszeretet értelmében vett – és a későbbiekben tárgyalásra kerülő – bátorság esetében a szocializációnak; és a szintén később tárgyalásra kerülő erkölcsi és morális bátorság esetében pedig a morális tanulásnak. A mesterséges bátorság esetében jelentőséggel bíró tanulás a potenciálisan veszélyt jelentő helyzeteknek az előre való megismerése, illetve azoknak a viselkedésnek az elsajátítása és begyakorlása, amelyekkel a siker reményében reagálni lehet a veszélyes helyzetekre.¹⁷

A tanulás előtt a veszélyes helyzetek általában félelmet váltanak ki az emberekből. Megismerve a veszélyes helyzetek természetét az azokban való sikeres cselekvés módját, megszűnik a korábban veszélyes helyzet veszélyessége, és a megismerő számára a veszélyes helyzetekkel járó félelem csökken vagy elenyészik. A tudás megszerzésével ugyanis világossá válik, hogy melyik helyzetben érdemes félni, és melyikben nem. A mesterséges bátorság a szakmai tudással felvértezett viselkedés azokban a helyzetekben, amelyek az ilyen tudás nélkül veszélyesek lennének.¹⁸

16 Froissart, Jean: Zsigmond 1396-os nikápolyi csatájáról. 56–57. o. In Dr. Kocsis Bernát (szerk) Válogatás a magyar hadügy írásából. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1986.

17 Vö.: Clausewitz: A háborúról. 76–77. o., Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961.

18 Paltón: Lakhész. 181e-182d, 93–94. o., In Platón: Nagyobbik Hippiasz, Kisebbik Hippiasz, Lakhész, Lüsizisz. Budapest, Atlantisz, 2003; Vö.: Schmid, W. Thomas: The Socratic Conception of Courage. 113–114. o. In History of Philosophy Quarterly (2), 1985. Megjegyzendő, hogy Schmid szerint a szakmai tudás elsajátítása is a félelem uralásának egy formája (mint az alább tárgyalásra kerülő erkölcsi és morális tudás). Úgy vélem, hogy Schmidnek ebben igaza, mert a szakmai tudás elsajátítása után már nincs olyan félelem, amit uralni kellene, mert a helyzet már nem veszélyes. Egy példával élve, amikor biciklizni tanulunk, akkor félünk attól, hogy elesünk és megütjük magunkat. Az elsajátított biciklizni tudás azonban nem ahhoz segít bennünket, hogy uraljuk a biciklizéssel mindig vele járó félelmet, hanem csökkenti a biciklizés veszélyességét. Amikor tudunk biciklizni, akkor a biciklizés nem veszélyes, és nem jár félelemmel.

A tanulás akkor képes hatékonyan csökkenteni egy helyzet veszélyességét és a belőle származó félelmet, ha fegyelmezettséggel és engedelmességgel párosul.¹⁹ A fegyelmezettség általában a saját cselekvés tanult és szakszerű végrehajtására való koncentráció (figyelem) erénye, ezen belül a katonai fegyelem pedig „tekintélyelv felülről és engedelmesség alulról”.²⁰ A mesterséges bátorság legfontosabb példái ugyanis a több (több tíz, több száz, több ezer) katonát magában foglaló alakzatban begyakorolt harceljárások parancsra való végrehajtása. Ezekben az esetekben az egyes katonák csak a saját feladataikra készülnek fel, a többi katona feladatát talán nem is ismerik. Ennek megfelelően a hatékony végrehajtás végett fontos az alakzatot vezető parancsnok parancsainak való engedelmeskedés. Az engedelmeskedés biztosítja ugyanis az összhangot az egyes katonák között, és teszi így hatékonyvá a harcot a potenciálisan veszélyes helyzetben.

Az engedelmeskedéshez, a parancsok követéséhez, a parancsnoknak tekintéllyel kell rendelkeznie alárendeltjei előtt. A tekintély indokolja az alárendelt számára azt, hogy miért kell engedelmeskednie a parancsnak,²¹ illetve kijelöli azokat a pozitív erkölcsi jelentőséggel rendelkező helyzeteket, amelyekben a tanult formák szerint való viselkedés bátor viselkedés.

A 16. század elején Machiavelli a következőképpen számolt be az általa az itáliai háborúk (1494–1559) során látott nehézgyalogos alakzatok hatékonyságáról, amelyek azonban már a 14. századtól kezdve képesek voltak felülkerekedni a későközépkori nehézlovasságon:

„Ha az a vidék, ahol a toborzást elrendeled, olyan kevésbé harcias, hogy nem is találasz ott fegyverviselő férfit, és olyan egységes, hogy nincsenek is ott parancsnokok, ez a hadrend még szilajabbá teszi őket az idegenek ellen, ellenben egységüket semmi sem bomlasztja, ugyanis a helyesen begyakorolt emberek, akár fegyverben járnak, akár nem, tisztelik a törvényeket, és nem is fájhatnak el, hacsak azok a parancsnokok, akiket följük rendelsz, nem okozzák elfajulásukat;...”²²

„A gyakorlatozás témáját folytatva elmondom, hogy a jó hadsereghez nem elegendő, ha keménnyé edzett, szívóssá, gyorsá és ügyessé kiképzett férfiakat állítunk ki, hanem arra is szükség van, hogy megtanuljanak hadrendben állni, engedelmeskedni a vezér minden szavának és kürtjelének; hogy állva, hátrálva, előrenyomulva és harcolva és menetelve is megtartsák a hadrendeket, mert enélkül a leglelküimeretesebb buzgalommal betartott és kivitelezett fegyelem nélkül soha nem valósulhat meg jó hadsereg. S a szilaj és rendbontó emberek kétségtelenül sokkal gyöngébbek, mint a félénk, ám rendtartó emberek, hiszen a rend elúzi az emberekből a félelmet...”²³

19 Vö.: Machiavelli, Niccolò: A háború művészete. II. könyv, 492–493. o. In Niccolò Machavelli művei I., Budapest, Európa Könyvkiadó, 1978.

20 Moltke, Helmuth von: Hadtudományi írások. (részletek) 366. o. In Kocsis Bernáth (szerk.) Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból, Budapest, Zrínyi katonai kiadó, 1985.

21 Boda Mihály: Az akarattól a tettig: a parancsteljesítés erkölcsi szerkezete. Hadtudomány, 2016/3–4.

22 Machiavelli, Niccolò: A háború művészete. I. könyv, 472–475. o. In Niccolò Machavelli művei I., Budapest, Európa Könyvkiadó, 1978.

23 Machiavelli, Niccolò: A háború művészete. II. könyv, 492–493. o. In Niccolò Machavelli művei I., Budapest, Európa Könyvkiadó, 1978.

„A gyalogosoknak védelmükre vasmellényük és támadásra egy kilenc rőf hosszú lándzsájuk van, amit pikának hívnak, ...Néhányan a pika helyett alabárdot viselnek, ...közöttük arkebüzösök állnak, akik tüzelésükkel ugyanazt a szolgálatot teszik, amit régebben a parittyások és a számszeríjászok ...És eme fegyver (ti. a pika, B. M.) képességénél fogva, valamint az elmondott módszerek révén, akkora bátorságot szereztek a németek, hogy tizenöt- vagy húszezer közülük megtámadhat bármely nagyszámú lovasságot... .”²⁴

4. Hazaszereteten alapuló bátorság

A bátorság-spektrum harmadik eleme a hazaszereteten alapuló bátorság. A hazaszeretet az erkölcsi értékkel rendelkező otthon, a haza felé mutatott pozitív érzelem, amely nem pusztán indokolja, hanem érzelem-jellege miatt komolyan motiválja is bizonyos tettek végrehajtását.²⁵

A hazaszeretethez kapcsolódó bátorság esetében a bátor személy komoly félelemmel reagál a veszélyes helyzetre, így pusztán az olyan erkölcsi célok, mint a bajtársai, vagy a közösség védelme önmagában ugyan indokolja, ám nem teszi lehetővé számára a bátor viselkedést. Félelme ugyanis olyan mértékű, hogy viselkedését végeredményben alapvetően az befolyásolja, és nem a gyakorlati okossága által felfedezett célok indokoltsága. A hazaszeretet által azonban a bátor személy olyan motivációra tesz szert, amely elnyomja a félelmet. A hazaszeretet az ideális esetben ugyanis erősebb érzéssel jár együtt, mint a félelem, így alkalmas arra, hogy a veszélyes helyzetben a hazáját szerető személy a félelem ellenére tetteket hajtson végre.

A hazaszereteten alapuló bátorság kiváló példái a 18. század végén és a 19. században találhatók a hadtörténelemben. Ezek egyike a francia, többnyire önkéntes hadsereg harca a francia emigránsok és az angolok által támogatott porosz–osztrák (első koalíciós) hadsereg ellen a Valmy-i csatában (1792). A forradalmat követően a franciáknak szembe kellett nézniük Európa királyságainak hadseregeivel, amelyek többször kísérletet tettek a forradalom leverésére, majd feltartóztatására. Az első összeütközések egyike a Valmy-i csatában következett be, ahol a Dumouriez és Kellermann vezette francia erők találkoztak a Brunswick hercege által vezetett első koalíciós erőekkel. A csata különlegessége, hogy amíg a koalíciós oldalon a korban korábban is megszokott jól képzett „professzionális” hadsereg harcolt, addig a francia oldalon a korábbi királyi és szintén „professzionális” hadsereg egységei (főként a nehézlovasság, és a korban elitnek számító tüzérség) mellett önkéntesekből felállított, harci tudással és tapasztalattal nem rendelkező, újonc „állampolgár” ezredek is harcoltak. A 20. század elején megjelent történeti munkájában Jean Jaures a következőképpen írta le a csatát:

„20-a reggel a porosz sereg Kellermann katonáival találkozott. Dumouriez csak a nap során érkezett meg a helyszínre, hogy segítséget adjon és tanácsot szolgáltson. Brunswick hercege és a porosz király aggódva figyelték a magaslatokon és lejtőkön

24 Machiavelli, Niccolo: A hadművészetről. (résztelek az I. és a II. könyvből) 155–156. o. In A hadművészet középkori és újkori klasszikusai, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1974.

25 Clausewitz: A háborúról. 76–77. o., Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961.

felsorakozott erős hadsereget. ...Végül elhatározták a támadást. Amikor a porosz katonák megtudták vezéreik döntését, akkor előntötték őket a hétéves háború dicsőséges emlékei. ...Ki győzhette volna le ezeket a [porosz] veteránokat? ...

[Aztán] tüzet nyitott a porosz tüzérség ötvenhárom ágyúja, ...amelyek a katonák előtt helyezkedtek el, a Valmy-i malommal szembeni fennsíkon, körülvéve a malmot. A francia tüzérség erőteljesen és nagy pontossággal válaszolt, ami meglepte az ellenséget, de komolyabb aggodalmat nem okozott.

A porosz gyalogság lassan, élan nélkül, ám tökéletes rendben indult meg előre. Biztos és rendezett lépésekkel közelítettek a lankák felé, ahol a mi hadseregünk helyezkedett el. A francia hadseregen apró bizonytalanság látszott, mintha a múltbeli vereségek, mint a rosbach-i, nyomnák őket.

Ám, a múlt árnyéka semmilyen szerepet nem játszott most. Ezek teljesen új erők voltak, amelyek egy új világgal együtt jöttek létre. Hagyjuk csak a porosz hadsereget a dicsőséges emlékei között eltemetkezni ...A forradalmi lelkek a lelkesedés és az erő szűz kincsét hordozták magukban.

Kellermann tudta ezt, és a döntő pillanatban felszította a lelkesedést. Kiegyenesedett és a körülötte záporozó golyók között mozdulatlanul állva a feje föl a levegőbe emelte és a kardja hegyére tűzte a kalapját és elkiáltotta magát: »Sokáig éljen a nemzet!«. Erre az egész hadsereg a malom magaslatától a lejtő aljáig is kiáltotta: »Sokáig éljen a nemzet!«. Az ezekben a szavakban az elmúlt három év alatt felhalmozódott összes sugárzó energia most átháramlott a szívekbe.

És aztán vége volt. A múlt rémálma végleg eloszlott. És, amint az égbolt Valmy felett, ami először felhős volt, ám az ágyúzás dörgése kitisztította, a kétség árnyéka és a félelem is eloszlott egy pillanat alatt.

Most a porosz hadsereg lepődött meg. A kiáltás visszhangzott benne, mint egyetlen ember kiáltása. Ez az egész nemzet, amivel meg kell vívunk a csatát? ...

Brunswick hercege is meglepődött. Ebben a szervezetlen csatában nem veszt-heti el a legjobb hadseregét.

Ezért először megállította a porosz hadsereg előrenyomulását, majd néhány perc zavart bizonytalankodás múlva kiadta a döntő parancsot: „»Nem vállaljuk itt a csatát!«. »Hier schlagen wir nicht.« És megkezdődött a visszavonulás, aminek folyamánként a porosz hadsereg visszavonult a fennsíkra.”²⁶

5. Erkölcsi és morális bátorság

Végezetül, a bátorság-spektrum utolsó tárgyalásra kerülő eleme az erkölcsi és morális bátorság. Az erkölcsi alapon vagy morálisan bátor ember egy erkölcsi vagy morális cél megvalósítása érdekében kitartóan uralja a veszélyes helyzet által keltett félelmet és ezáltal képes cselekedni.²⁷ A félelem kitartó uralásának két összetevője van: az akaraterő és az az érték, amire az akaraterő irányul.

26 Jaures, Jean: Histoire Socialiste (1789–1900) III.: La Convention 167–168. o., Paris, Publication Jules Roufe et Cie, 1910.

A hazaszereteten alapuló bátorság esetében a veszélyes helyzet által előidézett félelmet egy mentális képesség, az érzelem segítségével lehetett elnyomni. Az erkölcsi és morális bátorság esetében szintén egy mentális képesség segít a félelem elnyomásába, ez az akaraterő. Az akarat azonban, szemben a hazaszeretet érzelmével, nem irányulhat közvetlenül magára a félelem elnyomására, mivel a félelem és az akarat más természetű mentális képességek. A félelem egy érzés, ami valamilyennek mutatja a világot, így a félelem jelentős minőségi alkotórészrel rendelkezik. A minőségi alkotórész az akaratból hiányzik, vagy abban nem tölt be meghatározó szerepet. Az akarat esetén ugyanis sokkal fontosabb, hogy mit akar valaki, azaz hogy valamire irányul az akarat.²⁸ Az akaratnak ezért szüksége van valamilyen közvetítőre, amelynek a segítségével elnyomhatja a félelmet.

Az akarat erejét közvetítő és a félelem uralásához szükséges elem egy erkölcsi vagy morális érték. Önmagukban ugyan az értékek sem képesek valakinek a félelmet uralni, azonban abban az esetben, ha az illető felismeri és elismeri az adott érték értékességét, illetve akaraterője segítségével kitart az érték mellett, azaz az érték védelmét vagy megvalósulásának elősegítését kitartóan a saját céljaként határozza meg, akkor az érték olyan érzelmi elköteleződést képest biztosítani, amellyel ő képes lehet elnyomni a veszélyes helyzet által előidézett félelmet. Az értéknek való elköteleződés képessége nem csupán egy mentális képesség, hanem az akaraterő erénye, vagy más néven a kitartás.²⁹

Az erkölcsi és morális bátorság, a mesterséges bátorsághoz hasonlóan, valamilyen tudást foglal magában. A kérdéses tudás azonban nem szakmai tudás, hanem erkölcsi és morális tudás, attól függően, hogy milyen természetű az érték. Az erkölcsi és a morális tudás azoknak az erkölcsi vagy morális értékeknek az ismeretében áll, amelyek segítségével elnyomható a félelem.

Az erkölcsi tudás körébe minden olyan – elsősorban szubjektív és relatív – érték beletartozik, melynek érvényessége elsősorban egy közösség aktuális életéhez kapcsolódik. Ezzel szemben a morális tudás olyan – elsősorban objektív vagy az erkölcsi értékeknél objektívabb – értékekre vonatkozik, amelyek érvényességének az esetében a racionalitásnak legalább akkora jelentősége van, mint a közösségi elfogadottságának. Például egy nemzet hagyományában gyökerező értékek alapvetően erkölcsi értékek, azonban a minden ember fontosságát hangsúlyozó emberi értékek morális értékek.

27 Platón: Lakhész. 191C-E (105–106. o.), 192C-D (107. o.), 193E-194A (109. o.). In Platón: Nagyobbik Hippiasz, Kisebbik Hippiasz, Lakhész, Lúszisz. Budapest, Atlantisz, 2003; Platón: Állam 429b–430b, 253–255. o. In Platón összes művei. II., Budapest, Európa, 1984; Clausewitz: A háborúról. 210–211. o., Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961.

28 Vö.: Boda Mihály: Az emberi tudatosság: Filozófiai problémák és megoldások. 4–5. fejezet, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2007.

29 Clausewitz: A háborúról. 78–79. o. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961; Cicero: A kötelességekről. 311–312. o. In Cicero válogatott művei, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987; Saint Thomas Aquinas: Summa Theologica (English translation), Second Part of the Second Part, Q. 123. (Treatise on Fortitude and Temperance), (6), <http://www.ccel.org/ccel/aquinas/summa.SS.iii.html>; Vö.: Pieper, Josef: The Four Cardinal Virtues. 127–128. o., Harcourt, Brace & World, Inc., 1965; Schmid, W. Thomas: The Socratic Conception of Courage. 117–118. o. In History of Philosophy Quarterly (2), 1985.

A morális értékek közül egy a minden embert megillető emberi méltóság. Az emberi méltóság alapja a minden embernél megtalálható képesség, amely által a különböző emberek képesek különböző erkölcsi értékeknek elköteleződni, és ezáltal azokat a gyakorlatban védeni és megvalósítani. Ez a képesség az akarat-erő képessége, amely minden ember számára adott, és minden ember által használt képesség. Mivel az akarat-erő képessége által az emberek a saját szempontjukból fontos erkölcsi értékeket védenek és valósítanak meg, ezért az akarat-erő képessége minden ember számára kiemelkedő jelentőséggel is bír. Ez alapján azt mondhatjuk, hogy az akarat-erővel való rendelkezés objektíve értékessé tesz valakit (mindenkit).

Az erkölcsi és a morális tudás részben hasonló a szakmai tudáshoz, részben azonban különböző logika szerint vezethet bátor viselkedéshez. A hasonlóság abban áll, hogy mindkét tudástípus annak a meghatározására vonatkozik, hogy melyek az igazán veszélyes helyzetek, és melyek nem. A szakmai tudás azonban cselekvési útmutatást kínál a mások számára veszélyes helyzetekben, ezért a szakmai tudással rendelkező személy számára megszűnik a helyzet veszélyessége. Az erkölcsi és morális tudás, az akarat-erővel karöltve, ezzel szemben, nem szünteti meg a helyzet veszélyességét, hanem segít a veszélyes helyzet által előidézett félelem elnyomásában.

Az erkölcsi és a morális bátorságot kiválóan írja körül Clausewitz, aki elsősorban az általa „súrlódásnak” nevezett erők eredményeképpen előállt kiszámíthatatlansággal szembeni kitartást jellemzi.

„A háborúban, sokkal inkább, mint másutt, az események nem úgy fejlődnek, amint elképzeltük, és közelről másként festenek, mint távolról. Az építész nyugodtan szemléllheti művének terve szerinti megvalósulását. Az orvos is, noha az építőmesternél jóval több kifürkészhetetlen hatással és véletlennel áll szemben, pontosan ismeri gyógyszerjeinek hatását és adagolását. A háborúban viszont a vezetőt állandóan ostromolja a való és a hamis hírek, a félelemből, hanyagságból vagy elhamarkodásból eredő hibák áradata, és szüntelenül viaskodik a helyes és helytelen nézetekből, rosszakaratból, a jól vagy rosszul felfogott kötelességérzetből, sőt a restségből vagy kimerültségből eredő engedetlenség és kiszámíthatatlan véletlenek hullámverésével is. Röviden: a százezernyi hatás legtöbbször aggasztó, és csak alig akad köztük bátorító. Hosszú haditapasztalat kell hozzá, hogy a jelenségeket gyorsan értékelhessük, és nagy bátorság, lelki erő, hogy ellenállhassunk hatásunknak, mint szikla a hullámverésnek. Aki e benyomásoknak engedne, egyetlen haditettét sem hajtaná végre. ily módon, amíg nyomós okok nem szólnak ellene, eltökélt szándékunk mellett mindig állhatatosan tartunk ki. Alig akad dicső haditett, amelynek ára ne végtelen erőfeszítés, fáradtság és nélkülözés lenne. Az ember teste és szelleme mindig hajlamos a gyöngeségre, ezért csak a kitartásban megnyilvánuló nagy akarat-erő vezethet célhoz.”³⁰

* * *

A bátorság általános jellemzését, és típusainak megvizsgálását követően a tanulmány-sorozat harmadik és negyedik részében a becsülettel és a hűséggel foglalkozom.

30 Clausewitz: A háborúról. Budapest, 1961. Zrínyi Kiadó, 210–211. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. ford.: Szabó Miklós, Budapest, 1987. Európa Könyvkiadó
- Boda Mihály: Az emberi tudatosság: Filozófiai problémák és megoldások. Budapest, , 2007. L'Harmattan Kiadó
- Boda Mihály: Az akarattól a tettig: a parancsteljesítés erkölcsi szerkezete. Hadtudomány, 2016/3–4.
- Cicero: A kötelességekről. In Cicero válogatott művei. Budapest, 1987. Európa Könyvkiadó
- Clausewitz: A háborúról. Budapest, 1961. Zrínyi Kiadó
- Csányi Vilmos: A háborúk kulturális konstrukcióinak biológiai komponensei. In Gombár Csaba és Volosin Héde (szerk.): Képtelen háború. Budapest, 2004. Helikon–Korridor
- Freud, Sigmund: A halálöszön és az életöszönök, Budapest, 1991. Múzsák Művelődési Kiadó
- Froissart, Jean: Zsigmond 1396-os nikápolyi csatájáról. In Dr. Kocsis Bernát (szerk) Válogatás a magyar hadügy írásából, Budapest, 1986. Zrínyi Katonai Kiadó
- Jaures, Jean: Histoire Socialiste (1789–1900) III.: La Convention. Paris, 1910. Publication Jules Roufe et Cie,
- Kidder, Rushworth M.: Moral Courage, New York, 2005. Harper Collins Publisher
- Lorenz, Konrad: Az agresszió. Budapest, 1995. Katalizátor Iroda
- Machiavelli, Niccolo: A háború művészete. In Niccolo Machavelli művei I, Budapest, 1978. Európa Könyvkiadó
- Machiavelli, Niccolo: A hadművészetről. (részletek az I. és a II. könyvből). In A hadművészet középkori és újkori klasszikusai, Budapest, 1974. Zrínyi Katonai Kiadó
- MacIntyre, Alasdair: Az erény nyomában. Budapest, 1999. Osiris
- Miller, William Ian: The Mystery of Courage. Cambridge, 2000. Harvard University Press
- Moltke, Helmuth von: Hadtudományi írások. (részletek). In Kocsis Bernáth (szerk.) Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból, Budapest, 1985. Zrínyi katonai kiadó
- Olsthoorn, Peter: Military Ethics and Virtues. London and New York, 2011. Routledge
- Pieper, Josef: The Four Cardinal Virtues, Harcourt. 1965. Barce & World, Inc.
- Platón: Lakhész. In Platón: Nagyobbik Hippiasz, Kisebbik Hippiasz, Lakhész, Lüsizisz. Budapest, 2003. Atlantisz
- Platón: Állam. In Platón összes művei. II., Budapest, 1984. Európa
- Saint Thomas Aquinas: Summa Theologica. (English translation)
- Schmid, W. Thomas: The Socratic Conception of Courage. In History of Philosophy Quarterly (2), 1985.
- Whetham, David: Just Wars and Moral Victories: Surprise, Deception and the Normativ Framework of European War in the Later Middle Ages, Leiden – Boston, Brill, 2009.

Jobbágy Zoltán – Porkoláb Imre –
Bakos Csaba Attila – Komjáthy Lajos – Mező András –
Czeglédi Mihály – Farkas Sándor – Sztankai Krisztián

A Jó Állam – Hatékony Haderő

A Ludovika Kutatócsoport összesített kutatási jelentése¹ – 2. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.30

A kutatócsoport kvalitatív módszerrel, a vonatkozó nemzetközi elméletekből kiindulva, hangsúlyt a hatékony haderőre helyezve, a hadelmélet és hadviselés terén bekövetkezett változásokat maximálisan figyelembe véve folytatott kutatótevékenységet. Kiemelt figyelmet fordított a civil–katonai együttműködés, a fegyveres erők, valamint a rendvédelmi szervek, és nemzetbiztonsági szolgálatok együttes tevékenysége vizsgálatára. A kutatócsoport tevékenysége egyértelművé tette, hogy a modern hadelméletnek a nem katonai tényezőkkel és szereplőkkel is számolni kell és bizonyította, hogy ez közelebb viszi a hagyományos értelemben vett hadelméletet, hadművészetet és hadviselést a közös civil–katonai kutatásokhoz.

Bakos Csaba Attila, a kutatócsoport tagja, kutatási tevékenysége során abból indult ki, hogy Magyarország biztonsága és békés fejlődésének fenntarthatósága egy folyamatosan változó világban nem nélkülözheti a korszerű, rugalmasan és hatékonyan alkalmazható képességekkel, valamint kiegyensúlyozott struktúrával rendelkező haderőt. Fontos befolyásoló tényezőként kell azonban szerinte kezelni azt a helyzetet, hogy bár minden az országot érintő biztonsági kockázatnak van hatékony ellenszere, azok alkalmazhatósága a bonyolult honi és nemzetközi politikai, gazdasági,

---

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Köszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identitätsnummer KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf Gute Regierungsführung” in der Ludovika Forschungsgruppe fertiggestellt.

társadalmi szempontok miatt sok esetben nem lehetséges. Ennek következtében a Magyar Honvédségnek olyan környezetben kell a nemzeti érdekeket támogatni és az ország biztonságát szavatolni, amely a fent említett hatékonysághoz szükséges valamely – nemegyszer alapvető – feltétel meglétét korlátozhatja.

A globális biztonsági környezet kihívásai az ezredforduló óta több síkon jelennek meg és ennek megfelelően az abban szereplők köre folyamatosan szélesedik. A XXI. században a biztonság szavatolásában a fegyveres erő alkalmazása már csak egy eszköz a sok közül, így egyre inkább előtérbe kerülnek a biztonságpolitikai kihívások kezelésére kidolgozott átfogó és összehangolt politikai, gazdasági, társadalmi és – szükség esetén – a katonai lépések. Ez a jelenség a korábbi nagyméretű kötelekekkel megvívott és relatíve gyorslefordulású műveletekkel szemben előtérbe helyezi a kisebb, sok esetben különlegesen felkészített, vagy felszerelt alkalmi harci kötelekek igénybevételét a hosszabb, elhúzódó jellegű konfliktusok megoldása során, amikor viszonylag alacsony rendfokozatú vezetők – jól lehet harcászati szinten helyesnek megítélhető – döntései hadművelleti, vagy akár hadászati szintű károkat is okozhatnak.

Megállapította, hogy az elmúlt évtizedekben folyamatosan bővült a NATO feladatrendszere és szerepvállalása a nemzetközi béke és biztonság megteremtése érdekében. Az eddig végrehajtott hadműveletek során szerzett tapasztalatok feldolgozása, az oktatásba és képzésbe történő bevonása a nemzeti haderők számára égetően szükségessé vált.² Az eltelt időszak hadműveletei azt is egyértelművé tették, hogy katonai tevékenységek végrehajtása alapvetően csak koalíciós környezetben képzelhető el, amely még a legalacsonyabb szinten tevékenykedő kötelekek esetében is igaz.³ A NATO-nak – és azon belül a Magyar Honvédségnek – természetesen továbbra is meg kell őriznie azon képességét, hogy diadalmaskodjon a hagyományos értelemben vett ellenség fölött. Ugyanakkor a hadműveletek számára meghatározott célok és a végállapotok elérése érdekében a konfliktusok teljes spektrumában készen kell állni egy sokkal szélesebb körű szerepvállalásra is.⁴ Ezek közül mindenképpen kiemelkedik a közszolgálat ágazatai által támogatott, vagy azoknak nyújtott támogató tevékenység.

Nyilvánvaló azonban, hogy a hagyományosan értelmezett katonai műveletekre vonatkozó törvényszerűségek, a levont következtetések és az azokból kialakított eljárásrendek ismerete továbbra is egyértelmű követelmény marad.⁵ Ahhoz azonban, hogy a hagyományostól eltérő összetett hatalmi – állami és nem állami hatalomgyakorlók által uralt – környezetben is sikeres, a műveletek katonai végrehajtására is

2 Ujházy László: Allied Joint Force Command Headquarters Brunssum's Deployed Joint Forces Headquarters Training. Academic and Applied Research in Military Science, 2008/7, pp. 446–450.

3 Jobbágy Zoltán: Az ISAF árnyékában: a francia haderő SERVAL művelete Maliban. Sereg Szemle, 2014/3, pp. 115–118.

4 Szabó László – Jobbágy Zoltán: Törzsmunka az ISAF Északi Régió Parancsnokságon. Sereg Szemle, 2012/4, pp. 32–35.

5 Koós Gábor – Szternák György: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján (1.), Honvédségi Szemle, 2014/2, p. 8; Koós Gábor – Szternák György: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján (2.), Honvédségi Szemle, 2014/3. pp. 21–25.

képes katonai szervezetek álljanak rendelkezésre, meg kell fogalmazni a tevékenységekhez szükséges eljárásokat. Azok ismeretére, alkalmazására fel kell készíteni a személyi állományt, a szóba jöhető katonai és nem katonai vezetőket, valamint azok együttműködőit.

A fegyveres küzdelem megismeréséhez, a harc megvívásához szükséges eljárások elsajátításához azonban képesnek kell lenni a hadtudomány hagyományos kereteiből való kitekintésre. Mára elengedhetetlen követelménnyé vált, hogy az egy adott tudományág elméleti és gyakorlati szakemberei ne csak saját területüknek legyenek szakavatott művelői. Tudományosan megalapozott, széles látókörrrel rendelkező, az összefüggések egymásra hatásának rendszerét jól ismerő vezető képes csak arra, hogy bizonyos értelemben alakítójává váljon a hadműveleteknek keretet biztosító társadalmi környezetnek. Ezért az összetett biztonsági környezet katonai szegmensének társadalmi igényt kiszolgáló tevékenysége elképzelhetetlen a hadtudomány és más tudományágak hatékony, eredményes és innovatív együttműködése nélkül.⁶

A hadviselés fejlődése során megfigyelhető volt, hogy a szembenálló felek technikai fejlettségük függvényében a győzelem kivívását katonáik létszámának növelésével és/vagy haditechnikai eszközeik fejlesztésével próbálták meg elérni. Jellemzően fizikai értelemben vett erőfölényre törekedtek a döntő helyen, vagyis az ellenség haderejének legyőzését alapvetően annak fizikai megsemmisítésével kívánták elérni. Ennek következtében a haderők mérete, valamint az államok költségvetéséből a haderőkre fordított összegek nagysága folyamatosan növekedett.

A második világháborút követően ez a tendencia megfordult. Köszönhetően a kétpólusú világrend nukleáris képességeinek, a korábbi értelemben vett totális háború mindkét fél számára katasztrofális eredménnyel zárult volna. Emellett az addigi, elsősorban a fizikai megsemmisítésre összpontosító haderők másfajta ellenséggel találták szembe magukat. Az így patthelyzetbe került felek alig rendelkeztek a XX. század második felében kirobbant helyi háborúk sikeres megvívásához szükséges képességekkel.

Ezeket a háborúkat megvizsgálva az látható, hogy a technológiai értelemben fejlettebb országok hadseregei a győzelem érdekében jelentős erőforrásokat mozgósítottak, sok esetben elit alakulataikat vetették be és törekedtek a legfejlettebb haditechnika felvonultatására. Az évekig elhúzódó háborúk jelentős erőforrásokat emésztettek fel, ennek ellenére a fejlettebb országok a konfliktusok meghatározó hányadában alulmaradtak.⁷

Kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy az elmúlt időszak műveletei összetevőinek vizsgálata eredményeként a fizikai erő jelentette korábbi aszimmetria már korántsem elégséges alapja a győzelemnek. A gyengébb fél a fejlettebb ország erőfölénye ellenére sok tekintetben előnyt élvezhet, illetve az ilyen jellegű hátrányából előnyt kovácsolhat.

6 Szendy István: Hadtudományról magyar szemmel. Magyar Tudomány, 2012/1. p. 1364.

7 Jobbágy Zoltán: A felkelők elleni műveletekről. Egy elfeledett klasszikus: Bernardo Vargas de Machuca. Honvédségi Szemle, 2013/2. pp. 15–18.

Nyilvánvalóvá vált az is, hogy a hadászati fölénynek az erőfölény csupán egy alkotó eleme és az információs fölény birtoklása nélkül nem számít döntőnek. Nagyon jól példázzák ezt az iraki és az afganisztáni műveletek, ahol az információfölény kivívásáért folytatott harc a szembenálló felek nyilvánvaló technológiai képességei közötti különbség ellenére is kiegyenlített maradt. Mindez köszönhető annak, hogy sok téves elképzeléssel szemben az információfölény elsősorban nem a technológiai fejlettség függvénye. Annak meglete csupán egy eszköz az információfölény kialakításához vezető úton, amely nem képzelhető el emberi erőforrással szerzett információ nélkül.⁸

Clausewitz a háborút tág körben dúló párviadalként határozta meg, amelyben két küzdő fél arra törekszik, hogy saját akaratát fizikai erő alkalmazásával a másikra rákényszerítse. Egy háború minél inkább veszélyezteti egy nép létét, annál inkább fog harcias jelleget öltetni. Végső soron a nép szimpátiájáért, támogatásának megszerzéséért folytatott harc eredménye döntő jelentőségű. A harcselekmények a megtámadott társadalom kohézióját növelhetik a létért folytatott küzdelemben, szemben a támadó fél társadalmi támogatásának egységességével, ami elkophat az elhúzódó konfliktus okozta járulékos költségek miatt.⁹

Kiemelte, hogy a Hadtudományi Doktori Iskola keretei között az elmúlt tíz évben számos értekezés¹⁰ látott napvilágot annak érdekében, hogy az egyetemes és hazai hadügy kortárs változásait leírja, abból következtetéseket vonjon le, és gyakorlati tanácsokkal szolgáljon. Ennek ellenére nem sikerült egységes álláspontot kialakítani, ezért az ezredforduló utáni háborúkat a magyar hadtudomány képviselői megannyi néven illeték: aszimmetrikus, alacsony intenzitású, nem-háromsági, vagy hibrid – hogy csak néhány megnevezést említsünk.

Nincs ez másképp a hadtudomány nemzetközi képviselőinél sem, annak ellenére, hogy a clausewitzi meghatározás a háború kétneműségére¹¹ egyértelmű ajánlást tesz. A porosz hadtudós álláspontja szerint létezik *nagy*¹² és *kis háború*.¹³ A kis háború kifejezés mind a hazai, mind a nemzetközi tudományos életben él és virul.¹⁴

8 Porkoláb Imre: Aszimmetrikus hadviselés az ortodox és gerilla hadikultúra összecsapásai. *Hadtudomány*, 2005/4. pp. 24–31.

9 Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. *Honvédségi Szemle*, 2013/3. pp. 28–31.

10 A teljesség igénye nélkül, a szerzők nevének alfabetikus sorrendjében: Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrái. *HDI* (2009); Kiss Álmos Péter: A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai. *HDI* (2011); Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre. *HDI* (2008); Somkuti: A negyedik generációs hadviselés – az érdekvényesítés új lehetőségei. *HDI* (2012).

11 Clausewitz, Károly: A háborúról. Göttinger kiadó, Veszprém, 1999 (a könyv az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje), p. 6.

12 *Ibid.*, p. 9.

13 Daase, Christopher – Davis, James: *Clausewitz on Small War*. Oxford, 2015, pp. 1–19.

14 Csikány Tamás: A szabadságharc hadművészete 1848–1849. Zrínyi kiadó, 2015, pp. 331–367; Jobbágy Zoltán: Felkelők elleni műveletekről egy elfeledett klasszikus: Bernardo Vargas de Machuca. *Honvédségi Szemle*, 2013/2, p. 18; Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatásai. Zrínyi kiadó, 2014, p. 421; *Small Wars Journal*, a *HDI* besorolása szerinti „A” kategóriás (online) tudományos folyóirat.

Sem itthon, sem külföldön nem minősül azonban szakkifejezésnek, ezért hiába is keresné valaki önálló szócikként lexikonokban¹⁵ vagy akár különböző doktrínákban.¹⁶ Természetesen a clausewitzi ajánlás csak kiindulási alapként értelmezhető, hiszen az általa alkalmazott háromsági leíró képlet változói (ti. cél/politika – eszköz/hadsereg – alap/nép) az elmúlt közel 200 év alatt a tudomány és technika fejlődésének köszönhetően komoly átalakuláson mentek keresztül, ezért felülvizsgálatuk megkerülhetetlen. Már csak azért is, mert fő művében csak az első kettő elemzését végezhetette el alaposan. Ennek okát egyrészt korai halála, másrészt a vonatkozó társadalomtudományok (pszichológia, szociológia) hiányosságai képezik.

Bakos Csaba Attila kutatásának eredménytermékei, a folyóiratcikkek a honvédelem egy merőben új koncepciójának és a haderőszervezés hagyományostól eltérő lehetőségét vizsgálták és ennek megfelelően tettek ajánlást a modern állam hatékony haderejének kialakítására.

* * *

Komjáthy Lajos, a kutatócsoport tagja kutatási tevékenysége során különböző aspektusokból vizsgálta a modernkori haderők felkészítésének területeit (vallási környezet, hadszíntér sajátosságai, alkalmazhatóság, erők, feladatok, hatékonyság). Példák segítségével mutatta be, hogy ezekhez milyen feladatok és követelmények csatlakoznak a hatékony haderő fejlesztése érdekében.

Vizsgálta, hogy a Magyar Honvédség NATO-tagságából és a nemzetközi szervezeteknél betöltött tagságaiból eredő kötelezettségek alapján a világ mely pontjain számíthat különböző, nem 5. cikkely szerinti válságreagáló műveletekben való részvételre. Megállapította, hogy ezek a műveletek a magyarországitól eltérő környezetben (vallási, gazdasági és kulturális) kerülnek végrehajtásra. A műveletek sikerét nagyban befolyásolja, hogy az ott élő népek hogyan fogadják el a külföldi katonai szervezetek jelenlétét. Ennek egyik központi eleme a befogadó környezethez történő alkalmazkodás, ezen belül a helyi vallási környezet, vallási csoportok jobb megismerése, sajátosságainak megértése.

A világ konfliktus-térképét vizsgálva megállapította, hogy a magyar katonák számos vallás képviselőivel és szokásaival találkozhatnak a műveletek során és előfordulhat, hogy ezeknek a vallásoknak szélsőséges megnyilvánulásaival is számolni kell. A kutatás során vizsgálta, hogy mennyire fontos és meghatározó a siker elérésében a helyi lakosság és a vallási környezet ismerete. A lakosság kulturális vallási szokásainak ismerete, annak tiszteletben tartása befolyásolja (segíti vagy akadályozza) a katonai műveletek sikeres végrehajtását. Példákon keresztül elemezte, hogy az egyes válságreagáló műveletek során a vallási környezet hogyan befolyásolta a műveletek hatékonyságát, illetve a vallási különbözőségek elfogadása és megsértése hogyan segítette, illetve annak hiánya hogyan akadályozta a műveletek sikeres

15 Révai Nagy Lexikona IX. kötet. Révai Testvérek Irodalmi Részvénytársaság, Budapest, 1913, p. 267.

16 AAP-6, NATO Szakkifejezéssel és Meghatározások szógyűjteménye, Magyar Honvédség, 2012.

végrehajtását. Témája aktualitását jelezte, hogy számos kutatás foglalkozik a vallás szerepével napjainkban is.¹⁷

Komjáthy Lajos vizsgálta továbbá a fegyveres műveletek főbb környezeti és körülménybeli változását, amelyek napjainkban jelentősen befolyásolhatják e műveletek sikerét. Kutatása elemezte azokat a főbb környezeti és körülménybeli változásokat, amelyek a katonai tevékenységek során mind a hagyományos értelemben vett fegyveres harcban, mind a válságreagáló műveletekben jelen vannak. Vizsgálta számos példán keresztül azt is, hogy ezeknek a körülményeknek a figyelmen kívül hagyása vagy hibás elemzése, esetleg az ismeretek hiánya milyen veszélyt jelenthet a katonai tevékenységek sikerére, majd összefoglalta az általa fontosnak ítélt főbb körülményeket és az arra való felkészülés főbb irányait a műveletek előkészítése során.

Kutatótevékenysége a felkészítés és a kiképzés szemszögéből vizsgálva kiterjedt arra is, hogy a kétpólusú világrendszer felbomlása után mely környezeti és egyéb biztonsági kihívásokkal kell szembe nézni. Arra a következtetésre jutott, hogy a kihívásra adott válaszok egy része megköveteli a katonai erő alkalmazását a nemzeti államtól és a NATO-tól.

Kutatásában vizsgálta és meghatározta, hogy melyek azok a kritériumok, amelyek a modern és hatékony haderőt jellemzik. A XXI. századi szövetséges haderőket vizsgálva elemezte, hogy milyen sajátosságok mentén határozható meg egy, a kor követelményeinek megfelelő hatékony haderő. Megállapította, hogy a korszerű és hatékony haderő a nemzeti biztonság és függetlenség záloga. Elemezte, hogy e sajátosságok milyen módon jeleníthetők meg a Magyar Honvédség fejlesztése és modernizációja során. Ennek megfelelően, a XXI. század modern haderejének általánosságban három követelménynek kell megfelelnie. Az első a nemzeti haderő feladataiból adódóan az ország védelme, a második a szövetségesi rendszerben vállalt katonai feladatok végrehajtása, a harmadik pedig a nemzetközi kötelezettségekből és szerződésekből vállalt feladatok végrehajtása. A kutatása során megállapítást nyert, hogy Magyarország haderejének feladatai a modern és hatékony haderő kialakítása és felkészítése során jól meghatározhatók.

* * *

Mező András, a kutatócsoport tagja kutatásai tevékenysége arra irányult, hogy tisztázza a *katonai stratégiák* megalkotásának elméleti kérdéseit, néhány ország példáján keresztül bemutassa a stratégiák megvalósítását célzó doktrínafejlesztés gyakorlatát, majd pedig rögzítse a Magyar Honvédség doktrínafejlesztési eredményeit.

Kiemelte, hogy a rendszerváltozás óta eltelt mintegy három évtized során két alkalommal került sor nemzeti katonai stratégia elfogadására, bár szinte minden

---

17 Lásd Huntington, Samuel: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, 1999; Dr. Újházi Lóránd: Vallási tényezők – szélsőségek – hatása a globális biztonságra. Keresztények biztonsági helyzete és a vatikáni diplomácia. Internet, elérve: http://hargitamegye.ro/upload/public/egyhazi/eloadasok/Vallas_GlobalisBiztonsag.pdf, letöltve 2017. február 17; Görföl Tibor – Máté-Tóth András: Világvallások. Buddhizmus, Hinduizmus, Iszlám, Judaizmus, Kereszténység. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009.

kormányzati ciklusban elkészült a stratégiai dokumentum valamilyen tervezete. A stratégiák kidolgozása változó szakmai vitákat gerjesztett, amelyek gyújtópontja ugyan maga a stratégia volt, de természetesen a stratégia elkészítésének módszerei is kérdéseket ébresztettek.

Kutatásai során megállapította, hogy a különféle stratégiai tervezési modellek látszólag ellentmondásosak, de valójában egymást szervesen egészítik ki. Átvesznek egymástól alapfogalmakat, hierarchikusan épülnek fel, így gazdagítva a meglévő ismereteket.¹⁸ Összehasonlító elemzésében különböző modelleket vetett össze. Szerinte Lykke tanulmánya nemcsak a katonai stratégia fogalmának tisztázását végezte el. A fogalom egységes értelmezése a stratégia megalkotásának ugyan szükséges, de nem elégséges feltétele. A katonai stratégia elkészítőinek legfontosabb kihívása az, hogy le kell fordítaniuk a katonai realitások nyelvére a politikai vezetés által meghatározott célokat. Ennek során a katonai stratégiáknak egyfajta hármasságban kell gondolkodniuk. Egyfelől a *kormányzat*, mint politikai végrehajtó hatalom meghatározza a célokat, a *törvényhozás* hozzárendeli a forrásokat, a *katonai stratégiáknak* viszont meg kell találniuk azt a módszert, azaz doktrínákat, amely összeköti az előbbi kettőt és lehetővé teszi a célok elérését a biztosított források felhasználásával.¹⁹

A Bartlett-féle stratégiafejlesztési modell megtartja a Lykke-féle modell eredményeit és alapfogalmait, de túllép a stratégia belső változóinak megértésén, és segít megérteni a stratégiák számára azt, hogy miképpen teremtsenek egyensúlyt az egymással versengő külső változók között. Az elképzelés felvázolja a kulcsfontosságúnak tekintett változók közötti kapcsolatot és ezzel átfogó megközelítést tesz lehetővé a stratégia fejlesztéséhez.²⁰

A Harry R. Yarger professzor által kifejlesztett stratégiai tervezési modell a háború szintjei és a stratégiai dokumentumok hierarchiája közötti összefüggések feltárásán alapszik. Ez a modell alátámasztja a nemzeti biztonsági stratégia átfogó jellegét, azaz a háború során nemcsak a nemzet katonai erejére, hanem a nemzeti erő valamennyi forrására kiterjed. A modell jól szemlélteti stratégiai dokumentumok egymásra épülését, egymásba ágyazódottságát és azt, hogy mindegyik stratégia a neki fölérendelt stratégia célkitűzéseit támogatja.²¹

A Richmond M. Lloyd és P. H. Liotta által kidolgozott modell központjában a stratégiai célok helyes kitűzése áll. A stratégia a változók módszeres megközelítését jelenti abban az összefüggésben, hogy melyeket kell megváltoztatni és melyeket fenntartani a rendelkezésre álló források felhasználásával a kitűzött végcél

18 Gowen, Timothy E.: A proposal to rethink the way we develop National Military Strategy: More science, Less Art. US. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 2005, p. 6.

19 Arthur F. Lykke, Jr.: A methodology for developing a military strategy. In: Colonel Arthur F. Lykke (ed.): Military Strategy Theory and Application, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 1993, p. 10.

20 Bartlett, Henry C. – Holman, G Paul – Somes, Timothy E.: A stratégia és a haderőtervezés művészete. In: Sr. Matus János (ed.): Biztonságpolitikai szöveggyűjtemény I. kötet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 1999, p. 178.

21 Yarger, Harry R.: Strategy and the National Security Professional: Strategic Thinking and Strategy Formulation in the 21st Century, Praeger Security International, 2008, p. 21.

biztosítása érdekében.²² A kérdések ilyen összetett megválaszolása biztosítja, hogy a célokat helyesen és a többi ágazati stratégia figyelembevételével tűzzék ki.²³

Az Amerikai Haditengerészeti Egyetem által alkalmazott modell előnye, hogy a Lloyd modelljével ellentétben rámutat az értékalapú stratégia készítésének módszereire és világosan megkülönbözteti a nemzeti biztonsági stratégiákat a nagy stratégiától és egyben segít megérteni a nagy stratégia kialakításának összetevőit. A stratégia fejlesztésének kiindulópontja a szándékok tisztázása, amelyek a nemzet alapvető értékein, hitén, morális és filozófiai szemléletén alapulnak. A stratégiáknak mind a nagy stratégiai, mind a nemzeti biztonsági stratégiai értékelés során vissza kell térniük a nemzet érdekeinek és értékeinek gondos vizsgálatához, mert elsősorban ezek védelmezése a stratégia alapvető rendeltetése. A nemzet értékeinek háttérbe helyezése a stratégia alapvető céljainak elhibázását jelenti.²⁴

Chuck Cunningham nyugállományú vezérőrnagy szerint a technológiai fejlesztések irányainak kitűzése, több évtizedes és több milliárdos kutatási programok elindítása alapos stratégiai és költségvetési elemzések után indulhat csak meg, ezért igyekezett a stratégia külső és a belső változóinak, a nagystratégia és a haderőtervezés összefüggéseit megállapítani. Modellje praktikus leegyszerűsítésben tárja fel a külső fenyegetések, a stratégiaalkotás, a haderőfejlesztés és a költségvetés tervezésének kapcsolatát különféle kormányzati helyzetekben.²⁵

Mező András kutatása bizonyította, hogy ugyan a stratégiafejlesztés modelljei szerteágazónak tűnnek, de egymással nem kerülnek ellentmondásba. A Lykke-féle stratégia modell könnyen illeszthető a Bartlett-féle modellbe, amelynek további finomítása és részletezése látható viszont Lloyd, Yarger, Cunningham és a Haditengerészeti Egyetem modelljeiben. Megállapította továbbá, hogy a katonai komponens nem nézhet szembe egymaga a stratégiai kihívásokkal, veszélyekkel és fenyegetésekkel, hiszen a biztonság és a nemzeti erő összetevői közül a katonai elem csak egyik és nem is feltétlenül a legalkalmasabb eszköz a válságok mélyben rejlő okainak megoldására. Az összkormányzati szemlélet az, amely a nemzeti erő valamennyi összetevője között összhangot teremt és eléri, hogy a katonai erőfeszítések ne vesszenek kárba.²⁶ Csak a kellő komolysággal, módszerességgel és mélységgel kidolgozott nemzeti katonai stratégia teremti meg a kapcsolatot a nemzet érdekei, céljai és a katonai tervezés között.

A stratégiák megvalósítását célzó *doktrínafejlesztés* gyakorlatát vizsgálva megállapította, hogy a brit doktrína fogalom megengedi azt a viszonylag szűk értelmezést,

22 Liotta, P.H. – Lloyd, Richmond M.: From here to there, The Strategy and Force Planning Framework. Naval War College, 686 Cushing Road, Newport, RI, 02841-1207, Internet, elérve: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a520379.pdf>, letöltve 2017. január 13, pp. 43, 122.

23 Resperger István: A stratégiai tervezés alapjai. (kézirat), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Nemzetközi és Biztonsági Tanulmányok Tanszék, 2004, p. 21.

24 Appendix I: U.S. Army War College Guidelines for Strategy Formulation. In: Bartholomees, Boone J. Jr. (ed.): U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy, July 2004, elérve: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/strategy2004/app1.pdf>, letöltve 2017. január 6, p. 279.

25 Eberhart, Paul B.: Grand Strategy of the United States: A Study of the Process, Master's Thesis. Joint Forces Staff College, Joint Advanced Warfighting School, 2009, pp. 25–27.

26 Lykke, p. 11.

amelyet a harcászati szinten kiadott doktrínák jelentenek. A doktrínák hagyományos értelmezése szerint azonban a doktrína nem tartalmazhatja a katonai tevékenységek konkrét és részletes szabályozását, hanem sokkal inkább a gondolkodásmód leírására kell szorítkoznia. A brit doktrínafejlesztés nagymértékben formalizált, többszintű, felhasználja a NATO-doktrínafejlesztés eredményeit, de nem egyszerűen alkalmazkodik a NATO-doktrínákhoz, hanem annak legfőbb megalkotója, a NATO doktrínafejlesztésének alapvető motorja. A doktrínák kidolgozásánál felhasználják a művelt és sokoldalú tisztikart, de ezen felül a brit akadémiai és tudományos kutatóműhelyeket, sőt külföldi tanintézeteket és állami intézeteket is.²⁷

A cseh doktrína fogalom vonatkozásában feltárta, hogy az a NATO terminológiától erősen eltérően és a brit álláspontot követve nagyon szűk, ezért harcászati szinten is doktrínákat adnak ki. Ettől a következtetlenségtől eltekintve a doktrínafejlesztésnek számos komolyabb problémája van. Ezek közül a legkomolyabb, hogy a fejlesztés rendszere informális és decentralizált. A cseh Összhaderőnemi Doktrína kiadásról-kiadásra erősen változó tartalma és heterogenitása arra vezethető vissza, hogy a cseh hadsereg nem rendelkezik egy olyan általános modellel, amely a doktrínafejlesztés folyamatát szabályozná. Érdekes és tanulságos lehet a magyar doktrínafejlesztés számára, hogy a cseh doktrínafejlesztés nagymértékben támaszkodik a NATO és más tagállamok lényegesen fejlettebb doktrinális rendszerére és sokoldalúbb harci tapasztalataira.

Meggyőződése, hogy a nemzeti doktrinális gondolkodás nem tévedhet el, ha olyan országok példáját követi, mint az Egyesült Királyság vagy Norvégia.²⁸

Nyilvánvalóvá tette, hogy az orosz katonai doktrína fogalma, annak szerepe és fejlesztése élesen eltér a NATO országok gyakorlatától. A katonai doktrína orosz értelmezésében a NATO katonai stratégia fogalmához esik a legközelebb, de a korábbi szovjet felfogásában még annál is markánsabb funkciót, a Nemzeti Biztonsági Stratégia szerepét töltötte be. Dacára annak, hogy az orosz doktrínafejlesztés nem lehet követendő példa, mégis adódnak megfontolandó következtetések és tanulságok. Az orosz doktrína normatív jellege kielezi az egyébként is létező vitákat, de a viták nem elvi-tudományos jellegűek, hanem az adott csoport érdekein és hatalmi ambícióin nyugszanak. Az orosz doktrínák rendeltetés szerint a politikai és katonai gondolatmenetet és logikát közvetítik a szélesebb saját és nemzetközi közönségnek, ezért a doktrína egyes fejezeteinek titkosítása kölcsönös bizalmatlansághoz vezet. Az orosz katonai doktrína kialakításának sajátos módszere megakadályozza, hogy a tudományos elit érdemben közreműködhesen készítésében.²⁹

Kutatásai során három különböző példát vizsgált meg a nemzeti doktrínafejlesztés tapasztalatainak szempontjából. Az orosz doktrína – jellegénél és szerepénél fogva – nem sok tanulsággal szolgál a Magyar Honvédségnek. A NATO-hoz

27 Developing Joint Doctrine Handbook. (4th Ed.), The DCDC, MoD, Shrivenham, Swindon, Wiltshire, 2013.

28 Budik Tibor: Doktrína Armády České republiky a proces jejího zpracování. Universita Obrany, Centrum Bezpečnostních a Vojenskostrategických Studií, Brno, 2017.

29 Savelyev, Alexander G.: Russian Defense Doctrine. In: Blank, Stephen J. (ed.): Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine, U. S. Army War College, Strategic Studies Institute, 2011, p. 158.

Magyarországgal egy időben csatlakozott Cseh Köztársaság doktrínáinak fejlesztése viszont számos tanulsággal jár. A doktrínafejlesztés decentralizált módszere semmiképpen sem lehet követendő példa. Egyéb tapasztalataik azonban nagymértékben egybevágóak a magyar tapasztalatokkal. Felkészült és adott feladatra kijelölt apparátus, tudományos kutatóhelyek hiányában, valamint az együttműködés követelményének engedelmeskedve igyekeznek a NATO és más tagállami doktrínák mintái alapján elvégezni a nemzeti doktrínafejlesztést. Az Egyesült Királyság doktrínafejlesztése azonban már túllép azon, hogy mindössze alkalmazkodjon a NATO doktrinális gondolkodásának változásaihoz. Saját nemzeti doktrína központjuk, a rendelkezésükre álló feldolgozott stratégiai és hadműveleti tapasztalatok, az elérhető tudományos kutatóműhelyek intellektuális bázisa alkalmassá teszik a brit doktrínafejlesztést arra, hogy aktív kezdeményezői legyenek a NATO közös doktrínák megfogalmazásának.

A Magyar Honvédség doktrínafejlesztése vonatkozásában feltárta, hogy a magyar doktrínarendszer súlyos belső ellentmondásokat hordoz és sok esetben a NATO-szabványokkal is ellentétes, amelyre szerinte jó példa a csapatok tevékenységének osztályozása. Ez látszólag elméleti kérdés, de valójában az alapfogalmakat tisztázza.³⁰ A NATO egyértelműen négy kategóriát állít fel, úgymint támadó, védő, stabilizáló és kiegészítő tevékenységek. A magyar doktrína rendszerben ugyanerről három helyen három egymásnak, valamint a NATO osztályozási rendszerének is ellentmondó kategória található (a különbségek dőlt betűvel kiemelve). A műveleti doktrína szerint támadás, védelem, *különleges és harccal kapcsolatos tevékenység*. A szárazföldi műveleti doktrína szerint támadás, védelem, *halogatás, különleges és harccal kapcsolatos tevékenységek*. A doktrínának alárendelt harcsszabályzat szerint támadás, védelem, *nem-háborús és kiegészítő tevékenységek*. Az eltérések nem lényegtelenek, mivel alapfogalmakról van szó. Szerinte még az alapfogalmak szintjén sem szabványos a magyar katonai terminológia és nem egységes a doktrinális szemlélet. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a NATO irányába sérül az együttműködés elve, hanem még a Magyar Honvédségen belül sincs az alapokat illetően egyetértés és közös nyelv.

Arra a következtésre jutott, hogy Magyarország katonai biztonsága reálisan csak a NATO adta kereten belül értelmezhető, amely egyértelműen következik mind a politikai nyilatkozatokból, mind a doktrínából.³¹ A NATO-tagállamok hadseregeinek együttműködése a Magyar Honvédség szempontjából életbevágó, ezért az együttműködési képesség kérdése mindenképpen áll. A NATO-erők együttműködésének hatékonysága békében, válsághelyzetben vagy konfliktusban függ a haderők azon képességétől, hogy mennyire tudnak koherens módon, egyöntetűen fellépni és cselekedni. A NATO-nak úgy kell felkészülni és tervezni a műveleteit, hogy a leghatékonyabban használja fel a tagországok forrásait és képességeit. Emiatt az együttműködési képesség kulcsfontosságú összetevője a hatékony harci erőnek.

30 Mező András: A csapatok tevékenységének osztályozásáról. Honvédségi Szemle, 2013/4, pp. 10–15.

31 Interjú Benkő Tiborral. HVG 2013. március 26, Internet, elérve: <http://hvg.hu/itthon/20130321>

honvedseg_vezerkari_fonok Benko, letöltve 2016. január 24; Csillagok között. interjú Dr. Benkő Tibor vezérezredessel, Forum Publicum, 2014/8, p. 16.

Szerinte a doktrína modern katonai alapelvek összegzése, amelyek vezérlik a szövetség különféle szervezeteinek tevékenységét a közös célok elérése és a nemzeti célok támogatása érdekében. Így tehát a szabványos NATO-doktrínákon nyugvó magyar katonai gondolkodás Magyarország biztonságának egyik alapvető pillére. Súlyos problémának tartja, hogy a kidolgozás folyamatát nem követi sem megfelelő szakmai, sem előljárói érdeklődés. Ennek következménye az, hogy a doktrínák nem tartalmazzák a hadsereg vezetésének álláspontját és nem harmonizálnak egymással. További problémának látja, hogy a magyar doktrínafejlesztés nem teszi lehetővé az együttműködési képesség emelését, mivel még az alapfogalmak szintjén is eltérnek a NATO doktrínáktól.

A hazai doktrínafejlesztés harmadik súlyos problémájának tartja az a sajátos szemléletet, amely láthatatlan nemzeti sajátosságokra hivatkozva akadályozza a NATO-elvárások és a modern hadviselés NATO-ban elfogadott elveinek érvényesülését. Szerinte a NATO doktrínáinak megismerése és elfogadása nem a nemzeti érdekek ellen hat, hanem éppen ellenkezőleg, elősegíti alapvető érdekeink érvényesülését, hazánk biztonságának garantálását.

Mező András szerint a magyar katonai gondolkodás nem mondhat le a doktrínákról. Ez elvileg azt jelentené, hogy a Magyar Honvédségnek nincs közös filozófiája, egységes nyelvezete és így erő kifejtései sem lehetnek egységesek. Kutatásai nyilvánvalóvá tették, hogy a doktrínafejlesztés módszertanának nincs olyan jól kidolgozott és gazdag irodalma, mint a stratégiafejlesztésnek, amely miatt a NATO tagországainak vonatkozó gyakorlata rendkívül szerteágazó. Szerinte a Magyar Honvédségnek célszerű önálló fejlesztés helyett a már elkészült és kipróbált doktrínák nemzeti adaptációját elvégezni.

A cikksorozat szerzői által felhasznált irodalom jegyzéke megtalálható a Hadtudomány 2018/1. lapszámának a 69–72. oldalain, vagy a Magyar Hadtudományi Társaság honlapján:

http://mhftt.eu/hadtudomany/2018/2018_1/HT20181_60-74.pdf

Forgács Balázs

A néppel a népért – korai baloldali partizánelméletek (Marx, Engels és Lenin a forradalmi háborúról)

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.41

A 20. századi baloldali gerillaháborúkra nagy hatást gyakoroltak Marx, Engels és Lenin hadtudományi művei. Továbbfejlesztették az első gerillateoretikusok (Clausewitz, Jomini, Davidov) műveit, mellyel kiindulópontot jelentettek Mao számára, azaz elméleteik jelentik a kapcsolatot az első gerillaelméletek és Mao teóriái között. A tanulmány Marx, Engels és Lenin a forradalmi háborúról írt műveit mutatja be. A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

A 20. század irreguláris háborúira óriási hatást gyakoroltak Marx, Engels és Lenin elméletei. A politikai baloldal a hatalom megszerzésének eszközét látta a fegyveres felkelés kirobantásában, melynek hadtudományi alapjait e teoretikusok a 19. század második felében, valamint a 20. század első évtizedeiben rakták le. Hadtudományi szempontból hármójuk közül Marx szerepe volt a legkisebb, azonban Engels és Lenin munkássága valódi értékkel bír: Babin szerint Engels volt az, aki a fegyveres felkelésről szóló marxista tanítás alapjait lefektette,¹ melyet Lenin fejlesztett tovább.²

A 19. század első felében a Vendée-ban, Spanyolországban, Tirolban és Oroszországban lezajlott felkelések hatására megszületett az irreguláris harcok elmélete,³ melynek az egyik legfőbb tanulsága az volt, hogy a felfegyverzett, motivált és hatékonyan vezetett felkelők képesek voltak a siker reményében szembeszállni az ellenük felvonuló reguláris fegyveres erőkkel. Ezek az események példaként szolgáltak a későbbi évtizedekben kirobbanó városi felkelések és szabadságharcok számára. A harcok színterét a vidék mellett mind gyakrabban a korban egyre nagyobb kiterjedésű, lélekszámú és egyre bonyolultabb infrastruktúrával rendelkező nagyváros jelentette, mely ideális terület volt az irreguláris harc megvívásához.

1 Babin 1980, 15–16.

2 Uo., 321.; a témáról lásd Békés 2016, 8–11.; Békés 2017, 26–34.; Forgács 2017/a, 68–69.; Nagy 2004, 170–172.; Szendy 2013, 120., 127.; Szendy 2017, 226–227., 232.

3 Forgács 2016

Az ekkor megszülető modern nagyvárosokban a felkelők barikádokat emeltek, és az utcai harcokban érték el sikereket az ellenük küldött katonasággal szemben. A 19. század első felében a városi gerilla harcmódor megjelent Nyugat- és Közép-Európában, melynek tömegbázisát az iparosodás hatására a nagyvárosok gyáraiba vidékről özönlő tömegek alkották.⁴ Az itt kialakuló nyomor elégedetlenségeibe, forradalmi megmozdulásokba torkollott, és a városi proletariátus harcainak élén hivatásos forradalmárok kezdtek megjelenni.⁵

Ez a folyamat erősen hatott Marx és Engels hadtudományi munkásságára, akik e sajátos harcmódot párosították az osztályharcon alapuló forradalom-elméletükkel, melyben a városi munkásság vívta harcát az őt kizsákmányoló rétegekkel szemben.⁶ Tanulmányunkban Marx, Engels és Lenin hadelméleti munkásságának azon forrásait mutatjuk be, amelyek a fegyveres felkelés elmélete szempontjából meghatározó jelentőséggel bírtak. A forrásokat tekintve három nagy korszakot különíthetünk el: Marx és Engels az 1848–1849-es forradalmak korszakához, az 1871-es párizsi Kommunéseményeihez köthető írásai, valamint Leninnek az 1905-ös, illetve az 1917-es oroszországi történések nyomán megszülető forrásai. A tanulmány e három szerzőnek csupán a hadtudomány fenti területének fejlődésére gyakorolt hatását vizsgálja, életük és munkásságuk egyéb aspektusait nem tárgyalja.

Marx elmélete a forradalomról és a fegyveres felkelésről

Karl Marx (1818–1883) és Friedrich Engels (1820–1895) hadtudományi munkásságát összevetve elmondható, hogy Engelshez képest Marx sokkal kisebb figyelmet szentelt kora háborúira, katonapolitikai eseményeire. Rögzíteni kell azonban azt a tényt is hogy, tanulmányaiban ő is tárgyalta az általa legfontosabbnak vélt katonai kérdéseket, hadtörténelmi eseményeket, valamint a hadsereggel, annak jövőbeli alkalmazásával kapcsolatos kérdéseket.

A marxizmus forradalom-elméletének kulcsfontosságú forrása *A Kommunista Párt kiáltvány*, melyet 1848-ban Marx és Engels közösen írt. A szerzők már a szöveg elején harcra szólították fel követőiket: „Minden eddigi társadalom története osztályharcok története. Szabad és rabszolga, patrícius és plebejus, báró és jobbágy, céhmester és mesterlegény, egyszóval elnyomó és elnyomott folytonos ellentétben álltak egymással, szakadatlan, hol palástolt, hogy nyílt harcot vívtak, olyan harcot, amely mindenkor az egész társadalom forradalmi átalakulásával vagy a harcban álló osztályok közös pusztulásával végződött.”⁷ Korukról azt tartották, hogy azt a burzsoázia és a proletariátus osztályharca határozza meg, mely harcban a proletárok fognak majd felülkerekedni.⁸

Marxék hangoztatták, hogy a proletároknak az idegen burzsoázia elleni harcba való bevonásával az elnyomott réteg öntudatra emelése mellett fegyvereket is ad

4 Horváth 2014; Horváth 2017

5 Townshend 1992, 253.

6 Schmitt 2002, 133.; Shy 1986, 822.; Rázsó 1967

7 Marx 1959, 442.

8 Uo., 447–448.

a kezükbe, mellyel az elnyomó, azaz a saját réteg bukását is előidézzi, vagyis a tömeghadseregek létrejötte is erősíti az osztályharcot.⁹ Úgy gondolták, hogy a proletariátus létszáma az ipar fejlődésével tömeggé válik, mely tömeg egyesül és zendülések, valamint egy idő után felkelések jelzik majd öntudatra ébredését.¹⁰ Az osztályharc kialakulása együtt jár majd a politikai harccal is, ezért szükséges egy párt létrehozása is, mely a proletárok harcának irányítója lesz.¹¹ A harc okozta változásoknak gyökeresnek kell lenniük, melyben a proletárok törekvéseit a kommunisták támogatják, akik a politikai hatalom megszerzése érdekében a meglévő társadalmi rend erőszakos, kommunista forradalom útján történő megdöntését hirdették.¹² A forradalmak tehát a történelem mozgatói, ezért tanulmányozásuk döntő fontosságú.

Marx az *Osztályharcok Franciaországban 1848-tól 1850-ig*¹³ című művében már a bukott forradalmak tanulságait foglalta össze. Kiemelte a munkás-paraszt szövetség nélkülözhetetlenségét, valamint a forradalmak internacionalista jellegének szükségességét.¹⁴ A szöveg megalkotta a marxista forradalmak jelképét is: *„Csak miután a júniusi felkelők vérében megmártották, lett a trikolór az európai forradalom zászlajává – vörös zászlóvá.”*¹⁵ Marx hangoztatta, hogy a végső cél, az osztályok megszüntetése csakis a mélyreható válság okozta forradalmak permanenssé válásával, valamint a proletárdiktatúra megszületésével érhető el.¹⁶

A *Louis Bonaparte brumaire tizennyolcadikája*¹⁷ című írásában Marx kiemelte a munkások és a parasztok szövetségének szükségességét a polgári rend megdöntése érdekében: *„A parasztok érdeke tehát nincs többé, mint Napóleon alatt, összhangban a burzsoázia érdekeivel, hanem ellentétben van velük. Természetes szövetségesüket és vezetőjüket tehát a városi proletariátusban találják meg, amelynek feladata a polgári rend megdöntése.”*¹⁸ A franciaországi események egyik fontos tanulságát abban látta, hogy a forradalmárok élén álló vezetők megóvása a harc egyik legfontosabb feltétele.¹⁹

A sikeres forradalmi fegyveres harcot vívók példáiként tekintett Marx az 1808 és 1814 között harcoló spanyolokra, akik az országukat meghódító franciák elleni sikeres küzdelmükkel követendő példaként szolgáltak számára. A *forradalmi Spanyolország*²⁰ című művében a német filozófus a spanyolországi eseményekről azt írta, hogy olyan küzdelmek voltak ezek, melyek a népből, önkéntes módon indultak, és az egész 19. századra hatást gyakoroltak.²¹ Az események forradalmi jellegével

9 Uo. 447.

10 Uo. 449.

11 Uo. 450.

12 Uo. 470.

13 Marx 1962/a

14 Uo. 31.

15 Uo.

16 Uo. 86.

17 Marx 1962/b

18 Uo. 190. (Marx kiemelése)

19 Uo. 184.

20 Marx 1965

21 Uo. 430–431.

szemben kissé szkeptikus volt azok nemzeti, dinasztikus, reakciós, babonás és fanatikus jellege miatt, és hasonló módon szólt a spanyol gerillákról is.²² Marx rámutatott a spanyolok harcának kifárasztó jellegére: a reguláris hadsereg vereségeit követően, „... miután rendetlenül visszahúzódott a Sierrákba, biztos volt, hogy katonái újra összegyűlnek és ott teremnek, ahol legkevésbé várják őket, megerősödve új csapatokkal, és ha a francia seregek ellenállni nem is tudnak, legalábbis arra képesek, hogy az ellenséget folyton mozgásba tartsák és erőinek szétforgácsolására kényszerítsék.”²³

A harcok iránti lelkesedést a hősként feltűnő gerillavezérek helyi sikerei erősítették. Marx az 1808 és 1814 közötti eseményeket három korszakba sorolta. Az első időszakban a tartományok lakossága fogott fegyvert és védelmi jellegű partizánharcot folytatott a hódítókkal szemben. A második szakaszban a megszerveződő önálló gerillacsoportok tevékenysége jellemezte, akiknek harcát a középük álló nép erősítette. „... Ezernyi ellenség volt jelent, de egyet sem lehetett felfedezni”²⁴ – jellemezte a gerillák harcát Marx.

Az önmagukban nem túl félelmetes, de a franciákra igen veszélyes erők rajtaütései, vállalkozásai patthelyzetet eredményeztek, ahol a franciákat „... nem csaták és nem ütközetek fárasztották ki, hanem ez láthatatlan ellenség szakadatlan háborgatása. Ez az ellenség, ha üldözték, beleveszett a nép közé, ahonnan csakhamar újult erővel bukkant fel. A mesebeli oroszlán, amelyet a szűnyog halálra kínozt, hű képet ad a francia hadseregről.”²⁵

A gerillaháború harmadik időszakát az irreguláris erők regularizálódása jellemezte, mely folyamatról Marx kritikus hangvételben, elítélő szavakkal nyilatkozott. Az utolsó időszak célja egyértelműen az ellentámadás megindítása volt, azonban a hagyományos katonai műveletekben a franciák fölénye legyőzhetetlen volt.²⁶

E hármaskorszakolás a 20. század baloldali gerilla-teoretikusainak művében köszön vissza: Mao Ce-tung és Võ Nguyên Giáp a stratégiai védelem, a stratégiai patthelyzet és a stratégiai ellentámadás korszakaiként nevesítették azokat.²⁷ Bár Marx a hadsereget és a gerillákat tartotta a spanyol társadalom legforradalmibb részeinek, ez utóbbiakról távolságtartással és elítélő módon nyilatkozott. „... Ami a gerillákat illeti, nyilvánvaló, hogy miután éveken át véres harcok színterén tevékenykedtek, megszokták a csavargást és ami azzal jár, szabad folyást engedtek a gyűlölet, a bosszú szenvedélyének, a fosztogatás vágyának, békés időben tehát fölöttébb veszélyes csőcselékké válnak, amely mindig kész egy intésre valamilyen párt vagy elv nevében fellépni valaki mellett, aki jó fizetséget tud adni vagy ürügyet nyújt a fosztogató portyázásokra”²⁸ – ezért szükségesnek látta azok csoportjainak feloszlását vagy a reguláris hadseregbe történő beolvasztását.

Engelshez hasonlóan Marx is felismerte, hogy az 1848-as forradalmak bukását főleg a nemzetközi körülmények okozták, ezért a bel- és kül-, valamint a katonapolitikai

22 Uo. 433.

23 Uo. 447.

24 Uo. 448.

25 Uo.; Marx dr Pradt abbé: Mémoires historique sur la révolution d’Espagne című könyvéből idézett

26 Uo. 448.

27 Farkas 2018, 10–12.; Forgács 2017/b, 201–202.; Forgács 2009, 111.

28 Marx 1965, 450.

események összefüggésének fontosságát is kiemelte. Hangsúlyozta, hogy a forradalmak sikeressége a kirobbanást megelőző időszak szervezési, oktatási és agitációs tevékenységén is múlik.²⁹

Marx munkáiból is kitűnik, felismerte, hogy a modern hadviselésben a katonai elemek mellett kulcsfontossággal bírnak a diplomáciai, gazdasági és pszichológiai elemek, melyek közül főleg a gazdasági és pszichológiai tényező fontosságára hívta fel a figyelmet.³⁰

Engels a fegyveres felkelésről

Hadtudományi szempontból Friedrich Engels katonai írásai sokkal komolyabb értéket képviselnek barátja hasonló témájú műveihez képest. Katonai tárgyú írásain érződik, hogy egyrészt maga is szolgált katonaként és harcolt 1849-ben, melyre büszkén tekintett vissza, másrészt tanulmányozta a hadtudományt, annak klasszikusait.³¹

Hadtudományi írásaiban alapos és részletes elemzéseket készített kora mozgalmairól és háborúiról, az azokban alkalmazott fegyverekről és taktikákról, valamint a katonai vezetőkről. Korának katonai teoretikusai közül *Carl von Clausewitz* munkássága hatott rá leginkább: a porosz katonai teoretikus kiemelte a stratégiai szintű védelem során indított döntő akciók és a taktikai szintű támadások jelentőségét, melyek Engels forradalmi stratégiájának alappillérvé váltak.³² Katonai írásaiban az 1848–1849-es forradalmak, valamint az 1870–1871-es Kommün kudarcai mély benyomást okoztak: élete végén Engels a proletároknak a katonai eszközökkel történő hatalomátvitel helyett a politikai küzdelmeket, azaz az államhatalom legális megszerzését javasolta a választójogon keresztül.³³

A hatalom megszerzéséért vívott harcról szólva Engels, Marxhoz hasonlóan, a proletariátust vezető párt szerepét hangsúlyozta. A fegyveres küzdelmet jól ismerő emberként úgy gondolta, hogy a forradalmi párt tagjait politikai és katonai képzésben is részesíteni kell. Ez utóbbiban véleménye szerint az általános hadkötelezettség bevezetése sokat könnyít, a bevonulások során ugyanis mindenki részesül a katonai alapképzésben.³⁴ Az *Anti-Dühringben* arra is rámutatott, hogy „... a hadseregek egész szervezete és harcmódja, és ezzel együtt győzelem és vereség, anyagi, azaz gazdasági feltételektől függőnek bizonyul: az ember- és fegyveranyagtól, tehát a népesség minőségétől és mennyiségétől és a technikától”³⁵ – forradalmak sikere tehát összefüggésben van a háttérrel.³⁶

Az 1848–1849-es forradalmakra Engels nagy reményekkel tekintett, de csalódnia kellett. A nagyvárosokban kirobbant felkelések kapcsán ugyanis „... tévhitnek bizonyult,

29 Shy 1986, 825.

30 Neumann 1986, 263.

31 Uo. 265.; Babin 1980, 70–114.

32 Neumann 1986, 265–266.; ezzel szemben lásd Perjés 1983, 450–461. és Babin 1980, 136. Kétségetlen, hogy a Clausewitz által megfogalmazott tételek közül jó néhány visszaköszön Engels műveiben.

33 Uo. 279.; Babin 1980, 304–314.; Schmitt 2002, 133.

34 Engels 1963/a, 679.; Engels 1963/b, 167.

35 Engels 1963/b, 167–168.

36 Babin 1980, 295–296.

hogy egy népi felkelés nagyvárosban legyőzhetetlen”.³⁷ A bécsi felkelésről írt sorai rámutatnak e felkelések hiányosságaira: „... Belül zűrzavar, osztályszéthúzás, szervezetlenség; egy nemzetőrség, részben azzal az elhatározással, hogy egyáltalán nem harcol, részben határozatlan, és csak a legkisebb része tette kész; egy proletártömeg, létszámra erős, de vezetők nélkül, minden politikai iskolázottság nélkül, éppúgy hajlamosan pánikra, mint csaknem ok nélküli dühkitörésre, martaléka minden álhírnék, nagyon harcra kész, de legalábbis kezdetben fegyvertelen, s amikor végre csatára vezették őket, akkor is hiányosan felfegyverezve és majdnem teljesen szervezetlenül ... Ilyen harc kimenetele felől aligha lehet kétség...”³⁸

A *Forradalom és ellenforradalom Németországban* című munkájának XVII. része szabályszerűen foglalta össze mindazt, amit Engels fontosnak gondolt a felkelések kapcsán: „... A felkelés művészet, akárcsak a hadviselés vagy bármely más mesterség, és bizonyos cselekvési szabályoknak van alávetve, s ezek, mellőzésük esetén, a romlását okozzák annak a félnek, amely mellőzte őket. Az ilyen szabályok, mivel logikusan következnek a felek sajátosságából és az adott esetben fennforgó körülményekből, olyan világosak és egyszerűek, hogy 1848 rövid tapasztalatai a németeket is jól megismertették velük. Először is, sohase játssz a felkeléssel, hacsak nem vagy teljesen felkészülve arra, hogy vállald játékos következményeit. A felkelés számvetés fölötté határozatlan mennyiségekkel, amelyeknek az értéke mindennap változhat; a veled szemben álló erők oldalán van a szervezetség, a fegyelem és a megszokott tekintély minden előnye; hacsak túlerőt nem játszol ki ellenük, legyőznek és megsemmisítenek. Másodszor, ha már ráléptél a felkelés útjára, cselekedj a legnagyobb határozottsággal, s mindig támadóan. A védekezés minden fegyveres felkelés halála; elveszejti a felkelést, még mielőtt az összemérné erejét ellenségeivel. Üss rajta ellenfeleiden, amíg erők szétszórtak, biztosíts új sikereket, ha mégoly csekélyeket is, de naponta; őrizd meg az erkölcsi fölényt, amelyet az első sikeres megmozdulással elértél, gyűjtsd ily módon a te oldaladra azokat az ingadozó elemeket, akik mindig a legerősebb lökést követik, és akik mindig a biztonságosabb oldalt keresik, kényszerítsd ellenségeidet visszavonulásra, mielőtt összevonhatnák erőiket ellened; vagyis Dantonnal, a forradalmi taktika eddig ismert legnagyobb mesterének szavaival: *de l'audace, de l'audace, encore de l'audace* [merészség, merészség, és még egyszer merészség – a szerző]!”³⁹

E szabályok később – szinte szó szerint – visszaköszöntek Leninnél és a 20. században a baloldali felkelések számára zsinórmértékül szolgáltak. (Megjegyzendő, hogy az orosz forradalmár tévesen Marxot jelölte meg sorai forrásaként.⁴⁰) E gondolatok után Engels rámutatott a városok stratégiai fontosságú pontjai elfoglalásának szükségességére is. Engels *von Gneisenau* írásain keresztül tanulmányozta a gerillaháború kérdéskörét: a porosz tábornoknak a Landsturm szervezetéről írt könyvéről azt írta, hogy „... a szívsós népi ellenállás szellemét tükrözi, amely számára igazolt minden eszköz és a leghatékonyabb a legjobb.”⁴¹

Az elnyomott felkelések további tanulságait olvashatjuk *A piemontiak veresége*⁴² című, két részletben megjelent írásában: „... Eleve óriási hiba volt, hogy a piemontiak

37 Engels 1962/a, 53.

38 Uo., 60.

39 Uo. 87–88. (Engels kiemelése)

40 Lenin 1967/a, 382.; lásd Babin 1980, 112–113.

41 Babin 1980, 136.

42 Engels 1962/b

csupán reguláris hadsereget állítottak szembe az osztrákokkal, hogy szokásos, polgári, tisztas háborút akartak viselni ellenük. Egy olyan népnek, amely függetlenségét akarja kivívni, nem szabad a szokásos harci eszközökre szorítkoznia. Tömegfelkelés, forradalmi háború, gerillák mindenütt, ez az egyetlen eszköz, melynek segítségével egy kis nép egy nagyobbal elbánhat, melynek segítségével egy kevésbé erős hadsereg ellenállhat az erősebbnek és jobban szervezettnek. A spanyolok bebizonyították ezt 1807–1812-ben, a magyarok még most is bizonyítják.”⁴³

A fenti sorokból is kitűnik, hogy Engels nagy figyelmet szentelt az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc eseményeinek.⁴⁴ Az 1849 januárjában írt *A magyar harc*⁴⁵ című cikkében a betörő osztrákok ellen a népfelkelésnek, mint a háború megvívása módjának megindítását javasolta a szabadságharcosok számára. A magyar Alföldet alkalmasnak tartotta a *lovassgerilla-háborúra*, mellyel egyrészt bénítható az osztrák utánpótlás, másrészt a harc elhúzódó jellegűvé válhat, amely szintén a magyarok számára kedvez.⁴⁶

Az elhúzódó háborúval járó időnyerés hasznát a *Magyarország*⁴⁷ című, 1849 májusában megjelent tanulmányában emelte ki: ezáltal ugyanis lehetővé válhat az általa nemzetközi jellegűnek, azaz internacionalistának tartott szabadságharc számára a népfelkelő erők regularizálódása, és ezzel a harc győztes megvívása.⁴⁸

Engels legjelentősebbnek tartott katonai írásai a Marx felkérésére írt, az 1870–1871-es francia–porosz háborúról szóló elemzések, melyeket a londoni *The Pall Mall Gazette* nevű lap 1870. július 29. és 1871. február 18. között jelentetett meg. Az 59 részt a lapban a szerző feltüntetése nélkül publikálták. Ezekből 40 folyamatos sorszámozással jelent meg *Jegyzetek a háborúról* címmel, míg 19 különféle címen látott napvilágot.⁴⁹ A cikkekben – többek között – Engels történelmi példákra hivatkozva foglalta össze a népi háborúról vallott nézeteit, melyeket a következő évszázadban számos gerilla-teoretikus számára jelentett elméleti kiindulópontot.

A Sedannál 1870. szeptember 2-án történt fegyverletétel utáni eseményeket elemző cikkek nagy figyelmet szentelnek a hódítókkal szembeni nemzeti háború kérdéseinek. A *Jegyzetek a háborúról XXII.*⁵⁰ című elemzésében olvasható, hogy a porosz hadsereg Metz és Párizs körülzárásával Franciaország területének csupán 1/6-át ellenőrzése alatt tartva csupán 60 000 embert tud más műveletekre tervezni, és ez lehetővé tenné az ellenük való hatékony fellépést egy nemzeti háború kiobbantásával, ahol a felkelt nép és a reguláris hadsereg együttes alkalmazására kerülne sor: „... Nyilvánvaló, hogy ha élne a franciák között az igazi nemzeti lelkesedés, mindent meg lehetne nyerni. Még a betolakodók összes erői, kivéve 60 000 embert és a lovasságot, amely az ellenséget megtámadhatja, de nem igazhatja le, a meghódított területekhez van kötve –

43 Uo. 376. (Engels kiemelése)

44 Babin 1980, 51–60.

45 Engels 1962/c

46 Uo. 166.

47 Engels 1962/d

48 Uo. 496–497.

49 Babin 1980, 274.; MEM 17. kötet, 624–625.

50 Engels 1968/a, 115–116.

Franciaország fennmaradó öthatoda elegendő fegyveres köteléket tudna állítani ahhoz, hogy a németeket mindenütt zaklassa, összeköttetéseiket elvágja, hátukban hidakat romboljon szét és rákényszerítse őket, hogy két nagy hadseregüktől annyi csapatot vonjanak el, amennyi elegendő ahhoz, hogy Bazaine megkísérelhesse a kitörést Metzből, aminek következtében Párizs körülvárosa illuzórikussá válnék.”⁵¹

Engels az 1808-es spanyolországi példát citálva hangoztatta, hogy egy nemzeti fanatizmustól fűtött ellenállás képes leigázhatatlanná tenni egy országot.⁵² Ezt a történelmi példát nemcsak a vidéken folyó harc esetében tartotta követendőnek, de a városokban zajló küzdelmeknek is példaként állította.⁵³ Az Ibériai-félszigeten zajló irreguláris küzdelem egyik alapfeltételeként emelte ki azokat a bázisokat, megerősített helyeket, melyek a „... biztonságos visszavonulás központjaivá válhatnak.”⁵⁴

A spanyol események mellett az 1807-es poroszországi hadügyi reformok is szerepelnek Engels történelmi példáinak sorában. Az ekkortól megszervezendő tartalékos rendszer⁵⁵ alapjait, valamint az 1813. április 21-én kiadott Landsturmedict-et (Engelsnél Landsturmordnung)⁵⁶ is olvasói figyelmébe ajánlotta, mint a 19. század elejének követendő gyakorlatát.⁵⁷ Engels, utalva a népfelkelésre felszólító királyi rendelet szabályzatjellegére, összefoglalta az ellenség hátában tevékenykedő népfelkelők feladatait is: „... A Landsturnak az a rendeltetése, hogy az ellenséget előrenyomulása és visszavonulása során egyaránt zaklassa, állandóan riadókészültségben tartsa, éjjelenként rajtaüssön, elpusztítsa eltévedt embereit és különítményeit, minden mozdulatát megbénítsa és bizonytalanra tegye; másfelől az a feladata, hogy segítséget nyújtson a porosz hadseregnek, pénz-, élelmiszer-, lőszer-, fogolyszállítmányait kísérje stb. E törvény valóban a szabadcsapatos mindenre kiterjedő vademecumának [kézikönyvének, kalauzának – a szerző] nevezhető, és mivel nem jelentéktelen stratégia [Gneisenau – a szerző] szövegezte meg, ma Franciaországban éppúgy alkalmazható, mint annak idején Németországban.”⁵⁸ A rendelet kapcsán külön kiemelte a válogatás nélküli eszközhasználatot, miszerint „... az engesztelhetetlen nemzeti ellenállásnak ebben a szellemében készült, amelynek minden eszköz jogos, és a leg-hatékonyabb a világon.”⁵⁹

A népfelkelők alkalmazása Engels szerint azonban csak akkor hatékony, amennyiben azok élén tiszték állnak, akik oktatják, kiképezik valamint szó- és tettebeli példájuk által is vezetik őket.⁶⁰ A hatékonyan vezetett, időben elhúzódó felkelés erejét egy kifejező metaforával írta le: „... A népi háború szüntelenül csapkodó hullámverése idővel apránként szétmállasztja vagy lemorzsolja a legnagyobb hadsereget is...”⁶¹ Engels

51 Uo. 117.

52 Uo.; Engels 1968/b, 168., Engels 1968/c, 177.

53 Engels 1968/d, 131.

54 Engels 1968/e 160.

55 Csikány 2001, 93–94.

56 Forgács–Szem 2015, 28–38.

57 Engels 1968/f, 153–154.

58 Engels 1968/g, 185.

59 Engels 1968/f, 154.

60 Engels 1968/h, 139.

61 Engels 1968/i, 190.

rámutatott arra is, hogy a Napóleon elleni sikeres felkelések nyomán a kor porosz katonai gondolkodói a gerilla hadviselési módot beillesztették a hadelméletbe, és „... megkezdték e hadviselési mód rendszerbe foglalására és elméletének kidolgozását.”⁶²

A párizsi Kommün leverése nagy változást okozott Engelsnek a felkelések szerepéről alkotott nézeteiben. Véleménye szerint az internacionalista vezetés nem volt eléggé határozott politikai és gazdasági téren, ezért a fegyveres harc sem tarthatott sokáig.⁶³ Halála évében az 1848-as és az 1870–1871-es fegyveres harc eredménytelensége miatt szinte teljesen revideálta korábbi nézeteit a fegyveres felkelésekről.

A nagyvárosi harc feltételei a haditechnika forradalmi változásai, a lövegek fejlődése, a műszaki alakulatok alkalmazása miatt jelentősen romlottak az irreguláris erők számára, és a reguláris katonákkal vívott harc sikeres megvívása illuzórikusnak tűnt. Engels keserűen fogalmazta meg, hogy „... a régi stílusú lázadás, az utcai barikád-harc, amely 1848-ig mindenütt meghozta a végső döntést, jelentősen elavult. Ne ringassuk magunkat illúziókba: a felkelés tényleges győzelme a katonaság felett utcai harcban, mint két hadsereg közötti győzelem, a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.”⁶⁴ Nem zárta ugyan ki az utcai barikádharcokat a küzdelem eszköztárából, sőt kiemelte azoknak a támadó jellegű tevékenységek melletti defenzív jelentőségét, azonban más eszközök alkalmazásának hatékonysága mellett kezdett el érvelni.⁶⁵

A korábban kizárólagosként hirdetett fegyveres harc mellett Engels rámutatott a politikai hatalom megszerzéséért vívott küzdelemben alkalmazható nem katonai eszközökre is, melyek közül a *legélesebb fegyvernek* az általános választójogot nevezte meg.⁶⁶ Az állami élet különféle szintjein megtartott választások szerinte a hatalmat birtoklók szemében félelmetesebbek, mint a felkelések, ugyanis ezek által a munkásság képes elvitatni a burzsoáziától a hatalmat.⁶⁷ Érdekes tény, hogy e a folyamat előfutáraként a kereszténységnek a Római Birodalomban való elterjedésével mutatta be.⁶⁸

Lenin és „a népi felkelés módszere”⁶⁹

Amint azt már tanulmányunk kezdetén rögzítettük, Vlagyimir Iljics Lenin (1870–1924) továbbfejlesztette Marx és főleg Engels hadtudományi nézeteit, így a forradalomról és a fegyveres felkelésről alkotott tételeiket is.⁷⁰ Az orosz forradalmár maga is tevékenyen vett részt a cári Oroszország hatalmi viszonyainak forradalmi átalakításában: fiatalorkától kezdve szervezkedett a rendszer megdöntése érdekében, és a száműzetésben töltött évei alatt tudatosan készült egy újabb forradalomra. Lenin számára komoly

62 Engels 1968/g, 183.

63 Engels 1970/a, 184.

64 Engels 1970/b, 485.

65 Uo. 487.

66 Uo. 483.

67 Uo. 484–485.

68 Uo. 491–492.

69 Lenin 1966/a, 340.

70 Babin 1980, 19., 321., 338.; Krupszkaja 1974, 109.; Laqueur 2009, 171.

tanulsgul szolgált a párizsi Kommün, majd az 1905-ös oroszországi forradalom bukása: az előbbi arról győzte meg, hogy a forradalmárok egyik legnagyobb hibája az Engels által is kiemelt mértékletesség⁷¹ volt, mely megfosztotta a forradalmárokat a pénzügyi forrásoktól, valamint hogy azok alábecsülték a katonai akciók fontosságát.⁷² Az 1905-ös kudarc kapcsán arra hívta fel a figyelmet, hogy a városi harc megindításához sokkal nagyobb szervezethez, több fegyverre, valamint a hadseregből átváltó katonákra van szükség.⁷³ A felkészülés során – Engelshez hasonlóan – alaposan tanulmányozta Clausewitz fő művét is.⁷⁴

Lenin az államhatalom megragadásához elengedhetetlennek gondolta a fegyveres harcot: az *Állam és forradalom*⁷⁵ című munkájában úgy vélte, hogy az államhatalom felváltásához erőszakos forradalom, felkelés kell, ugyanis a burzsoá államot a proletárállam nem válthatja fel „elhalás” útján.⁷⁶ A marxizmus által végcélként tekintett osztály nélküli társadalom eléréséért vívott harc során a tömegeket tudatosan nevelni kell az összecsapásra, melyben a forradalmat és a felkelést vezető munkáspártra hárul döntő szerep.⁷⁷ A párt nevelő és szervező tevékenysége biztosíthatja az események feletti politikai kontrollt is.⁷⁸ A szervezés során nagy figyelmet kell fordítani a propagandára és az agitációra, és külön intézkedések szükségesek a proletárok felfegyverzésére, valamint a harci osztagok megszervezésére.⁷⁹ Lenin abban hitt, hogy a rendszer elleni népi elégedetlenség fokozatosan jut el a lázadástól, azaz „... a nem tudatos, szervezetlen, ösztönös, néha vad felháborodás”-tól⁸⁰ a sztrájkharcon, a politikai tüntetésen, az utcai ütközeteken és a barikádharcokon át a fegyveres felkelésig.⁸¹

Az orosz forradalmár – tévesen Marx alapján – a felkelést művészetnek nevezte, melyben ki kell vívni az első sikert, majd folytatni kell a támadást és kihasználva az ellenség zavarát, sikerről sikerre kell haladni.⁸² A felkelés sikerességét sok összetevőtől tette függővé, de mindenekelőtt a tömegek támogatásának elnyerésében látta a siker zálogát, amelyet széles körű, közérthető propagandával és agitációval lehet elnyerni.⁸³ Amint ez a feltétel megteremtődött, a felkelés további szükségleteit kell megteremtetni: helyesen kell megválasztani a felkelés időpontját, meg kell szervezni a felkelő osztagok törzskarát, el kell foglalni a stratégiai fontosságú politikai és

71 Engels 1970/b, 184.

72 Shy 1986, 827.

73 Krupszkaja 1974, 110.; Laqueur 2009, 172–173., Shy 1986, 829.

74 Schmitt 2002, 134.; Laqueur 2009, 173.; Perjés 1983, 465–478.

75 Lenin 1965/a,

76 Uo. 20.

77 Uo. 24.

78 Lenin 1965/b, 235.; Lenin 1966/c, 108.

79 Lenin 1966/c, 114–115.

80 Lenin 1966/b, 314.

81 Uo. 314–315.

82 Lenin 1967/b, 244.

83 Uo. 248–249.

katonai pontokat, mozgósítani szükséges a felfegyverzett munkásokat, és likvidálni kell az ellenség vezetőit.⁸⁴

Lenin – hibásan hivatkozva Marxra, valójában Engels nyomdokain haladva⁸⁵ – az *Egy kívülálló tanácsai*⁸⁶ című írásában tovább finomította a baloldali felkelések legfőbb szabályait. Ezek szerint „... 1. Sohasem szabad játszani a felkeléssel, ha pedig elkezdjük, határozottan tudnunk kell, hogy végig is kell vinni. 2. Nagy túlerőt kell összpontosítani a döntő helyen és a döntő pillanatban, mert különben az ellenség, amelynek jobb a kiképzése és a szervezete, megsemmisíti a felkelőket. 3. Ha a felkelés már megkezdődött, a legnagyobb határozottsággal kell cselekedni és okvetlenül, feltétlenül támadásba kell átmenni. »A védekezés minden felkelés halála.« 4. Igyekezni kell váratlanul rajtaütni az ellenségen, megragadni a pillanatot, amíg csapatai szét vannak szórva. 5. Törekedni kell arra, hogy naponta (ha egy városról van szó, mondhatnám, óránként) újabb sikereket érjünk el, ha mégoly csekélyeket is, mindenáron megőrizve az »erkölcsi fölényt«.”⁸⁷

Az orosz forradalmár a fegyveres harc megvívását nem kötötte „... egyetlen meghatározott harci formához”,⁸⁸ annak, bár sokféle megjelenési formáját elismerte, az egyik fő megjelenési formájának a partizánháborút látta. Szerinte az 1905-ös moszkvai felkelés három nagy tanulságot hozott: az első az, hogy a sztrájkok mellett határozott, erélyes és támadó jellegű fegyveres felkelést kell kirobbantani.⁸⁹ A második alapján a katonaságot a forradalom oldalára kell állítani,⁹⁰ míg a harmadik szerint a felkelés „...»új barikádtaktikát« teremtett. Ez a taktika a partizánháború taktikája volt.”⁹¹

A partizánok taktikájához megfelelő szervezetet kell kialakítani: minél több rendkívül kicsi (néhány főből álló), nagyon mozgékony csoportot kell szervezni, ezeket tömegesen kell alkalmazni, lehetőség szerint azonos időben és országszerte, de mindenképpen a párt irányítása és vezetése alatt.⁹² Az osztagok feladatai kapcsán Lenin pontos katonai és nem katonai jellegű feladatokat fogalmazott meg azoknak,⁹³ melyek közül a legelső az utcai harcokhoz szükséges fegyverek és eszközök („... puská, revolver, bomba, kés, boxer, bot, petróleumos rongy gyújtogatásra, kötél vagy kötélgáncsó, lapát barikádépítéshez, szöges drótkerítés, szögek (a lovasság ellen) stb. stb.”⁹⁴) beszerzése volt. Felhívta a figyelmet arra, hogy a csoportok tevékenysége mindenképpen tervszerű és vezetett legyen, melyhez elengedhetetlen az elméleti felkészülés, azaz a hadtudomány tanulmányozása.⁹⁵ A harcok gyakorlati előkészítésekor a fegyverek, valamint a lőszer megszerzése mellett fontosnak tartotta a terep felderítését, azaz

84 Uo. 249.

85 Lásd 39. lábjegyzet és Engels 1962/a, 87–88.

86 Lenin 1967/a

87 Uo. 382. (Lenin kiemelései)

88 Lenin 1967/c, 1.

89 Lenin 1966/d, 362.

90 Uo. 362–363.

91 Uo. 365. (Lenin kiemelése)

92 Uo. 366.

93 Lenin 1966/e, 327.

94 Uo.

95 Uo. 328.

az utcai harcok számára alkalmas lakások számbavételét és a forradalmárokat támogató informátorok segítségével a kiemelt objektumok (rendőrszobák, börtönök, állami intézmények) tervrájának megszerzését, az ott folyó tevékenység feltérképezését. Lenin pontosan leírta a hadműveleteket (részleges csapások mérése, foglyok kiszabadítása, további fegyverek szerzése, valamint a harchoz szükséges pénz megszerzése) is, mely végrehajtására a harci erőket a *fegyveres harc úttörőinek*⁹⁶, azaz a külön ezekre a katonai feladatokra felkészített vezetőknek kell kiképezni.⁹⁷

Fontosnak tartotta kiemelni, hogy a fegyveres felkelés során nem csupán az ellenséges fegyveres erők ellen kell harcolni, hanem, indirekt módon, az ellenséges polgári és katonai vezetők elleni terror is szükséges a győzelemhez.⁹⁸ Az indirekt harc másik fontos eszközeként tekintett Lenin az ideológiai harcra: amellet, hogy meg kell nyerni a lakosság szimpátiáját a felkelés támogatására, ezt a hatalmon levő rendszer bomlasztását szolgáló politikai leleplező hadjáratnak is kísérnie kell, mert ez *„... az ellenséges rendszer bomlasztásának egyik leghatalmasabb eszköze, amellyel eltántoríthatjuk az ellenségtől alkalmi vagy ideiglenes szövetségeseit, ellenségeskedést szíthatunk és bizalmatlanságot kelthetünk az önkényuralmi hatalom állandó részesei között.*”⁹⁹ Véleménye szerint, a hatékony propagandához időre, vagyis elhúzódó háborúra van szükség, mely során a forradalmi harc tömegbázisa tovább szélesedhet.¹⁰⁰ Akárcsak Marxnál, az irreguláris erőktől való félelem Lenin műveiből is kitűnik, azonban az orosz forradalmár a pártban látott olyan erőt, mely képes kordában tartani és irányítani ezt az eszközt.¹⁰¹

Hasonlóan előfutáraihoz, Lenin is hitt a marxista forradalmi mozgalom nemzetköziségében és a világforradalom kirobbanásában. Felhívta a figyelmet azonban arra, hogy a korábbi forradalmak tapasztalatait, valamint az adott ország helyi viszonyait mindenképpen szükséges tanulmányozni egy fegyveres felkelés kirobbantásakor.¹⁰² Carl Schmitt szerint *„... Lenin volt az első, aki a partizánt teljes tudatossággal a nemzeti és nemzetközi polgárháború fontos alakjaként fogta fel és megkísérelte a központi kommunista pártvezetés hatékony eszközévé változtatni.*”¹⁰³

Összefoglalás

Óriási hatással járt a XX. század baloldali fegyveres mozgalmaira, hogy Marx, Engels és Lenin a hatalom fegyveres megszerzésének egyik legfontosabb eszközeként, sőt *„a harc elkerülhetetlen formája”*-ként¹⁰⁴ tekintettek a partizánháborúra. Az általuk megfogalmazott tömör, egyszerű és közérthető szabályok valamennyi későbbi baloldali

96 Lenin 1966/f, 257–258.

97 Lenin 1966/e, 328–329.; lásd még Lenin 1967/c, 10–11.; Lenin 1980, 218.

98 Lenin 1966/d, 357.

99 Lenin 1964, 82.

100 Lenin 1966/a, 337.

101 Lenin 1967/c, 9.

102 Lenin 1964, 23.; lásd még Asprey 1975, 315.; Babin 1980, 327–329.; Laqueur 2009, 173.

103 Schmitt 2002, 133.

104 Uo. 134.

forradalmi mozgalom harcainak hátterében tetten érhetőek, felfedezhetőek. A szerzők kapcsán megjegyzendő, hogy közülük csupán Engels rendelkezett katonai háttérrel, Marx és Lenin nem: személyükben találkozhatunk az első civil háttérű katonai teoretikusokkal, akik az irreguláris harc elméleti kérdéseivel foglalkoznak. A jelenség egyfelől azonban nem egyedülálló, hiszen *Hans Delbrück* hadtudományi munkássága is erre a korszakra tehető,¹⁰⁵ másfelől a 20. században teljesen általánossá vált.

Idézett műveikből azonban kiolvasható, hogy a három teoretikus hozzáállása e hadügyi jelenséghez jelentősen különbözött: Marx az osztályharcok során kibontakozó forradalmak végrehajtói között kiemelte a gerillákat, azonban irregularitásuk okán tőlük is, és a gerillaháborútól is tartott. Ő teremtette meg a későbbi baloldali forradalmak jelképévé váló vörös zászlót, valamint neki köszönhető a felkelések hármaskorszakolása, mely a 20. század gerillateoretikusai számára szolgált mintaként. Engels írásaiban a fegyveres felkelés központi szerepe 1871-ig mutatható ki, azonban az 1848–1849-es forradalmak, valamint a párizsi Kommün bukása arra a meggyőződésre vezette, hogy a fegyveres harc helyett a párt vezette parlamentáris küzdelemmel kell a munkásosztálynak megszereznie a hatalmat. Műveinek közérthető és világos, metaforákat és hasonlatokat alkalmazó szóhasználatát a későbbi korok szerzői is előszeretettel használták, hisz széles néprétegek számára csak így volt biztosítható a szövegek érthetősége.

Lenin kettejük nézeteit ötvözve azonban arra jutott, hogy mind az irreguláris fegyveres harca, mind pedig a széles népi tömegbázisra épülő pártra szükség van a hatalomért vívott küzdelemben, ugyanis az utóbbi képes lesz kontroll alatt tartani a partizánokat – véleményünk szerint írásaiban ezért kapott jelentős hangsúlyt a jól szervezett politikai párt. A néphatalomért vívott fegyveres harc ugyanis így folyhatott tehát a nép által, s így igazolódhatott tanulmányunknak – a baloldali fegyveres küzdelmekre mottóként is alkalmazható – választott címe: a néppel a népért.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Engels, Friedrich: A franciaországi harc. In: Marx – Engels Művei (MEM). 17. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1962., pp. 151–154. (Engels 1968/f)
- Engels, Friedrich: A háború esélyei. In: MEM. 17. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1968., pp. 177–181. (Engels 1968/c)
- Engels, Friedrich: A katonai helyzet Franciaországban. In: MEM. 17. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1968., pp. 166–169. (Engels 1968/b)
- Engels, Friedrich: Jegyzetek a háborúról XXII. In: MEM. 17. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1968., pp. 115–117. (Engels 1968/a)
- Engels, Friedrich: Jegyzetek a háborúról XXXI. In: MEM. 17. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1968., pp. 186–190. (Engels 1968/i)
- Engels, Friedrich: Megerősített fővárosok. In: MEM. 17. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1968., pp. 159–162. (Engels 1968/e)

105 Perjés 1983, 438–448.

- Engels, Friedrich: Metz eleste. In: MEM. 17. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1968., pp. 138–141. (Engels 1968/h)
- Engels, Friedrich]: Porosz szabadságseregek. In: MEM. 17. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1968., pp. 182–185. (Engels 1968/g)
- Engels, Friedrich: Zaragoza – Párizs. In: MEM. 17. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1968., pp. 130–131. (Engels 1968/d)
- Marx, Karl: A forradalmi Spanyolország. In: MEM. 10. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1965., pp. 421–469. (Marx 1965)
- Asprey, Robert B.: War in the Shadows. The Guerrilla in History. Vol. 1. Garden City (NY), Doubleday & Co., 1975., (Asprey 1975)
- Babin, A. I.: Engels katonaelméleti nézeteinek kialakulása és fejlődése. Bp., Zrínyi Katonai Kiadó, 1980. (Babin 1980)
- Békés Márton: A gerilla-hadviselésről. Kommentár, 2016/4. szám, pp. 3–32. (Békés 2016)
- Békés Márton: Gerillaháború. A fegyveres felkelés elmélete és gyakorlata. Bp., Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, 2017. (Békés 2017)
- Csikány Tamás: Az európai hadművészet a harmincéves háborútól a XIX. század végéig. Bp., ZMNE, 2001. (Csikány 2001)
- Engels, Friedrich: A magyar harc. In: MEM. 6. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1962., pp. 157–167. (Engels 1962/c)
- Engels, Friedrich: Magyarország. In: MEM. 6. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1962., pp. 494–502. (Engels 1962/d)
- Engels, Friedrich: A piemontiak veresége. (Részlet) In: MEM. 6. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1962., pp. 374–381. (Engels 1962/b)
- Engels, Friedrich: Bevezetés [Karl Marx „A polgárháború Franciaországban” c. művének 1891-es kiadásához]. In: MEM. 22. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1970., pp. 475–492. (Engels 1970/b)
- Engels, Friedrich: Bevezetés [Marx „Osztyáyharcok Franciaországban 1848-tól 1850-ig” c. művének 1895-ös kiadásához]. In: MEM. 22. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1970., pp. 177–188. (Engels 1970/a)
- Engels, Friedrich: Előmunkálatok az „anti-Dühring”-hez. In: MEM. 20. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1963., pp. 665–696. (Engels 1963/a)
- Engels, Friedrich: Eugen Dühring úr tudomány-forradalmasítása. In: MEM. 20. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1963., pp. 5–317. (Engels 1963/b)
- Engels, Friedrich: Forradalom és ellenforradalom Németországban. In: MEM. 20. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1962., pp. 3–98. (Engels 1962/a)
- Farkas Sándor: Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája. Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében. Honvédségi Szemle, 2018/2. szám, pp. 3–15. (Farkas 2018)
- Forgács Balázs: A néppel az uralkodóért. Az első gerillaelméletek. Felderítő Szemle, 2016/1. szám, pp. 21–57. (Forgács 2016)
- Forgács Balázs – Szem Géza: A partizánság Magna Chartája. Társadalom és Honvédelem, 2015/3. szám, pp. 19–39. (Forgács–Szem 2015)
- Forgács Balázs: Hadelmélet. A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrája. Bp., Dialóg Campus Kiadó, 2017. (Forgács 2017/a)
- Forgács Balázs: Mao Ce-tung. In: Gőcze István (szerk.): Állam és katona. Bp., Dialóg Campus Kiadó, 2017., pp. 195–207. (Forgács 2017/b)
- Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrája. A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban. Bp., ZMNE HDI, 2009 (Forgács 2009)
- Horváth Attila: A terrorizmus csapdájában. Bp., Zrínyi Kiadó, 2014. (Horváth 2014)
- Horváth Attila: Az európai nagyvárosok terrorfenyegetettségének jellemzői az Iszlám Állam megjelenése előtti időszakban. Hadtudomány, 2018/E. szám, pp. 19–32. (Horváth 2018)
- Krupszkaja, N. I.: Visszaemlékezések Leninre. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1974. (Krupszkaja 1974)
- Laqueur, Walter: Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study. Piscataway (NJ), Transaction Publishers, 2009. (Laqueur 2009)

- Lenin, V. I.: A forradalmi hadsereg és a forradalmi kormány. In: Lenin, V. I.: Összes művei. (LÖM) 10. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1966., pp. 314–322. (Lenin 1966/b)
- Lenin, V. I.: A forradalmi hadsereg osztagainak feladatai. In: LÖM. 11. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1966., pp. 327–331. (Lenin 1966/e)
- Lenin, V. I.: Politikai sztrájk és utcai harc. In: LÖM. 11. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1966., pp. 333–340. (Lenin 1966/a)
- Lenin, V. I.: A moszkvai felkelés tanulságai. In: LÖM. 13. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1966., pp. 360–367. (Lenin 1966/d)
- Lenin, V. I.: A partizánháború. In: LÖM. 14. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1967., pp.1–11. (Lenin 1967/c)
- Lenin, V. I.: Állam és forradalom. In: LÖM. 33. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1965., pp.1–111. (Lenin 1965/a)
- Lenin, V. I.: Az OSzDMP II. kongresszusa. Határozati javaslat a tüntetésekről. In: LÖM. 7. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1965., p. 235. (Lenin 1965/b)
- Lenin, V. I.: Az OSzDMP III. kongresszusa. 1905. április 12. (25.) – április 27. (május 10.). In: LÖM. 10. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1966., pp. 83–187. (Lenin 1966/c)
- Lenin, V. I.: Egy kivülről tanácsai. In: LÖM. 34. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1967., pp. 381–383. (Lenin 1967/a)
- Lenin, V. I.: Marxizmus és felkelés. In: LÖM. 34. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1967., pp. 244–249. (Lenin 1967/b)
- Lenin, V. I.: Mi a teendő? In: LÖM. 6. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1964., pp.1–176. (Lenin 1964)
- Lenin, V. I.: Taktikai platform az OSzDMP egyesítő kongresszusa számára. In: LÖM. 12. kötet. Második kiadás. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1980., pp. 211–227. (Lenin 1980)
- Lenin, V. I.: Védelemből támadásba. In: LÖM. 11. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1966., pp. 257–259. (Lenin 1966/f)
- Marx, Karl – Engels, Friedrich: A Kommunista Párt kiáltványa. In: MEM. 4. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1959., pp. 437–470. (Marx 1959)
- Marx, Karl: Louis Bonaparte Brumaire tizennyolcadikája. In: MEM. 8. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1962., pp.101–196. (Marx 1962/b)
- Marx, Karl: Osztyárharcok Franciaországban 1848-tól 1850-ig. In: MEM. 7. kötet. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1962., pp. 7–103. (Marx 1962/a)
- Nagy Miklós Mihály: A katonai erőszak elmélete és a XX. század. Múltunk, 2004/4. szám, pp. 146–175. (Nagy 2004)
- Neumann, Sigmund – Hagen, Mark von: Engels and Marx on Revolution, War, and the Army in Society. In: Paret, Peter (ed.): Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age. Princeton (NJ), Princeton University Press, 1986., pp.262–280. (Neumann 1986)
- Perjés Géza: Clausewitz. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1983. (Perjés 1983)
- Rázsó Gyula: A forradalmi stratégia születése. Szabolcs-Szatmári Szemle, 1967/4. szám, pp. 11–16. (Rázsó 1967)
- Schmitt, Carl: A partizán elmélete. Közbevetett megjegyzés a politikai fogalmához. In: Schmitt, Carl: A politikai fogalma. Bp., Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, 2002., pp. 103–173. (Schmitt 2002)
- Shy, John – Collier, Thomas W.: Revolutionary War. In: Paret, Peter (ed.): Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age. Princeton (NJ), Princeton University Press, 1986., pp. 815–862. (Shy 1986)
- Szendy István: Hadelmélet és katonai műveletek I. kötet: Katonai műveletek elmélete és gyakorlata. Bp., Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2013. (Szendy 2013)
- Szendy István: Hadügy és hadviselés. Bp., Dialóg Campus Kiadó, 2017. (Szendy 2017)
- Townshend, Charles: Gerillaháborúk. In: Holmes, Richard: A háborúk világtörténete. Katonai újítások, amelyek megváltoztatták a történelem menetét. (h.n.), Corvina Kiadó, 1992., pp. 250–265.

„Nem is harcolni, mégis alávetni
az ellenséges sereget: ez a legjobb a jók között.”¹

Szun-Ce

Szegedi Péter

Az új technológiákhoz, metodikákhoz kapcsolódó kockázatok megjelenése a katonai szervezetekben

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.56

A mind dinamikussá váló biztonsági környezet egyre gyorsabban szembesít új kihívásokkal. A katonai szervezetek lehetőségeit természetes módon behatárolja örökségük, fejlesztésüket külső környezettel korrelációban lévő elérni kívánt jövőképük határozza meg. A múlt kihívásaira válaszul kialakított képességek alkalmazhatósága már a jelenben is korlátozott, a jövőben pedig akár veszélyforrássá válhat. Ezért a legfontosabbak stratégiai kialakítása, fejlesztése során a megújulás, a szelektív felejtés (elavult eszközök, tudások, viszonyulások, értékek átértelmezése hagyománnyá, az azonosságunk megőrzését segítő, de a ma és a holnap döntéseit érdemben nem befolyásoló érdekességé) fontos szempont.

A dinamikusan változó biztonsági környezetet az újabb és újabb kihívások megjelenése jellemzi. Ezekkel szemben a hatékony védekezés jogos elvárásának akkor képes megfelelni egy haderő, vagy szövetség, ha folyamatosan aktualizálja, fejleszti védelmi mechanizmusait, és megtanul alkalmazkodni az új és régi kihívásokhoz egyaránt.

A katonai alakulatok, de akár alkalmi kötelékek jövőjének is a jellemzője, hogy az behatárolt a maga múltbeli képességei által. Ez azt is jelenti számukra, hogy folyamatosan újra kell értékelni a stratégiáikat és pontosítani azok céljait ahhoz, hogy a befolyásoló tényezők elemzése, értékelése után a szükségessé váló módosítások időben megtörténhessenek.

A jelenkor kihívásaira és fenyegetéseire adott katonai válasz sikerességét és hatásosságát alapvetően befolyásolja, hogy a szervezet milyen mértékben képes alkalmazkodni környezetéhez. Ehhez a régi rutinok, beidegződések elvetése legalább olyan fontos eleme a katonai szakma fejlődésének, mint a (változásokat nem gátló) hagyományok, tapasztalatok ápolása, feldolgozása és az új tudás megszerzése. A régi és elavult eszközök, módszerek eltűnésének, átalakulásának lassúsága lehet a szervezet

1 Szun-Ce: A hadviselés törvényei. Fordította: Tőkei Ferenc
<http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm#10> (Letöltés időpontja: 2017. 08. 22.)

működésének leggyengébb láncszeme. A korszakok és a korszakváltások megértéséhez az „objektív” feltételek és folyamatok, valamint a „puha” tényezők, a kollektív tudatok, érzetek együttes és kölcsönösen egymástól függő rendszerének értő ismerete szükséges. Ezeknek a „puha” összetevőknek a jelenléte, a nyilvános folyamatok mögötti szerepe nem feltétlenül látványos, azonban döntő jelentőségű. (Stiglitz, Joseph E. – Greenwald, Bruce C. 2016)

Napjaink műveleti környezetének jellemzői: az egyszerűsítés kényszere és a valóság összetettsége

Napjaink konfliktusainak tervezett feloldásai (végállapotai, a politikai cél teljesítése) jellemzően nem az egyik fél megsemmisítése, és/vagy területének katonai megszállása. Az elfoglalt, vagy megvédett területek nagysága nem a sikeresség kizárólagos mértéke. Nem eszközöket, objektumokat kell lerombolni vagy személyt, személyeket, megsemmisíteni, hanem kultúrákat szükséges befolyásolni a kívánt végállapot, a biztonságos és élhető környezet megteremtése érdekében.

A „fegyveres” küzdelem napjainkban magába foglalja minden olyan eszköz (erőforrás) és hagyományosan nem katonai jellegű metodika, technika alkalmazását, amelyet egy adott fél fel tud használni egy másik fél ellenében annak érdekében, hogy arra rákényszerítse akaratát, elérje célját. Ugyanakkor bizonyos eszközök alkalmazása tiltott (például a taposóaknák, a vegyi és biológiai fegyverek, stb.). Felmerül a kérdés, hogy hova vezet, milyen hatásokat fog kiváltani a jövőben a mérnöki kreativitás és tudás eredményeként megjelenő új eszközpark (például robotok/mesterséges intelligenciák) alkalmazása. A műszaki/technológiai akadályok leküzdésén túl megjelenik egy sor, a működéssel, alkalmazással kapcsolatos kérdést is, mint például:

- Az új haditechnikai eszközök innovációi eredményeként létrejövő fegyverkezés destabilizálja-e a katonai egyensúlyt?
- Valós-e a veszély, hogy a nagy pontosságú feladatvégrehajtásra készített eszközök (precíziós fegyverek), vagy akár a tömegpusztító fegyverek, illetve azok gyártásához szükséges technológiák/képességek terroristák, illetve lator államok kezébe kerül?
- Van-e garancia arra, hogy a hadviselő felek, ellenfelek magukra nézve bármilyen törvényt, szabályt kötelező érvényűnek fogadjanak el?
- A végrehajtók (autonóm robotok, stb.) hozhatnak-e döntéseket?
- A roboteszközök eltávolítják/tántorítják a háborúk megvívásától az ellenérdekelteket, vagy növelik a fegyveres konfliktusok kitörésének valószínűségét?

Már a kérdések felvetődéséből (vagy a megfelelők ismeretének hiányából) is látható, hogy fel kell készülni az új technológiák mindennapi életünkre, környezetünkre gyakorolt hatásának megismerésére, kezelésére. (Szegedi Péter – Békési Bertold 2016)

A konvencionális, nem konvencionális fegyverek és módszerek fizikai elérhetőségének, illetve alkalmazásuk lokális, regionális és globális kockázata megsokszorozódott. Ezek valószínűség-, és hatáselemzése a katonai stratégiák aktualitását/érvényességét megalapozzák. Az erőforrások terén egy kisméretű és/vagy fejletlen ország, illetve nem állami szereplő nem tud versenyezni a modern, jól felszerelt

haderőkkel rendelkező államokkal és szövetségekkel. Azonban ez az ellenérdekelt fél képes olyan helyzetet (valós és potenciális veszélyhelyzetet) teremteni, hatásokat kiváltani, amelyek befolyásolják, illetve veszélyeztetik az állampolgárok biztonságérzetét, akár biztonságát.

A 21. században talán már nem is tudunk olyan eszközt, módszert megnevezni, amelyet adott körülmények között nem lehet „fegyverként” alkalmazni a katonai célok teljesülésének kikényszerítése érdekében. A konfliktusokban az új csúcstechnológiát képviselő fegyverek, illetve a nem hagyományos erők, eszközök felhasználásában a régi specifikus kapcsolat újszerű indukciója figyelhető meg, mint például:

- olyan kölcsönös hatások érvényesülnek, amelyek kiváltásában a résztvevők által alkalmazott erőforrások mennyiségi jellemzői látszólag nincsenek egyenes arányban az általuk kiváltott hatás mértékével (például terrorizmus);
- olyan fegyverkezési verseny is folyik, ahol az új technológiák alkalmazása eddig nem látott képességekhez, hatékonysághoz juttatja a konvencionális háború megvívására készül haderőket épp úgy, mint az egyáltalán nem hagyományos fegyveres konfliktusra készülőköt (például nanotechnológia).

Fel kell készülni (egyéni és szervezeti szinteken is), hogy minden új technológia, módszer az első, meglepetésszerű alkalmazásakor hoz jelentősebb előnyt (például tehergépjárművekkel elkövetett terrorcselekmények, vagy akár mikro- és nanoméretű pilóta nélküli eszközök akár tömeges bevetése véletlen, vagy előre meghatározott [katonai, nem katonai] célpontok ellen).

A technológiai verseny, amellyel, hogy növeli a biztonságérzetet, egyre veszélyesebbé teszi az alkalmazkodni nem, vagy csak lassan képesek életét. Az egyre jobb támadó fegyverek hatására gyorsan átrendeződhetnek a pillanatnyi erőviszonyok, másrészt egyre kreatívabb és eredményesebb szokványos és a megszokottakkal szembe menő védelmi (támadó) mechanizmusok alakulhatnak ki. (Altmann, Jürgen – Gubrud, Mark A. 2002) (Soutter, Will 2012) (Glenn, Jerome C. 2006) (Szegedi Péter – Békési Bertold 2016)

A ma veszélyeinek felismerése a holnap biztonságának kezdete. A védelemben, a védelmi rendszerbe beruházott, befektetett anyagi és szellemi erőforrások amortizációját éppúgy befolyásolja a műszaki-gazdasági termelési képesség életciklusa, mint az oktatási/felkészítési kultúra, a humán erőforrás menedzsment. A társadalmi műszaki, és menedzsmentképeségek, azok a kompetenciák és ismeretek, amelyek mögött azok a társadalomszervezési elvek, paradigmák vannak, amelyek rendszerét a hétköznapiakban egyszerűen kultúrának nevezzük.

Az alkalmazott rendszerhez fűződő bizalom megléte fordítottan arányos a veszélyek ismeretével, kimerülése egyenesen arányos a negatív tapasztalatokkal, illetve újratermelődése lassú, akár generációkon átnyúló. Ezt folyamatos bizonytalanságban tartja a környezet változásának egyre hektikusabbá váló dinamizmusa is.

A katonai képességek fejlesztésének egyik legfontosabb alapeleme az előrelátás, a valószínűsített jövő ismerete. Az erről alkotott tudásunkat, az előrejelzések pontosságát már nemcsak az az időtáv befolyásolja negatívan, amivel előretekintünk, hanem a döntési helyzetek változási sebessége, valamint a biztonságot befolyásoló trendek módosulásának egyre gyakoribbá válása is. A másik alappillért szervezetünk cselekvési szabadsága, azaz az erőforrások (kutatási eredmények, technika, technológia,

kiképzett állomány, annak explicit és implicit tudása, alkalmazási elvek, doktrínák, a meglévő tapasztalat és feldolgozott információ, elérhető hagyományos erőforrások, stb.) rendelkezésre állása, lekötöttségének mértéke és irányultsága.

A katonai előrejelzési és tervezési, feladat-végrehajtási képességek stratégiai időtávját befolyásolja, hogy a környezet és a szervezet technológiahasználatai szokásai (ismeretei, szabályozó hierarchiája) mennyire támogatja a lassabb, illetve gyorsabb váltásra, fejlődésre képes rendszereket. A külső környezet kiszámíthatósága, vagy kaotikussága növelheti, illetve korlátozhatja a katonai célú (technológiai vagy képzésjellegű) fejlesztések stratégiai időhorizontját csak úgy, mint a nagy késleltetéssel rendelkező alrendszerek, mint például a kutatások eredményének beépülése a gyakorlati alkalmazások közé, illetve az oktatás.

A hirtelen, kiszámíthatatlanul és egymással párhuzamos síkokon (politika, gazdaság, digitális tér, média, stb.) változó események korában a katonai műveleteket tervező és vezető katonáknak fel kell készülniük előre nem látható helyzetekre, beleértve a nagy földrajzi kiterjedésű és nagy erővel, illetve a különleges erővel végrehajtott műveleteken kívül az olyan háborúkra is, amelyekben csak néhány katona, esetleg drón, „civil hekker” stb. vesz részt.

A tervezésnél ma már nem csak az éghajlati és földrajzi jellemzők releváns spektrumát kell figyelembe venni, hanem a szembenálló erők (alkalmazott humán-erőforrás és technológiák) egyedi kombinációját is. Az újszerű, és/vagy egyedi stratégiák, valamint megvalósítási tervek kifejlesztésében, azok végrehajtásában az egyik legfontosabb szerep – ha ugyan nem a főszerep – a tanulásnak és a begyakorlásnak jut. Természetesen nem kétséges, hogy megismerhetünk új dolgokat véletlenszerűen (vagy eddig még nem ismert hatások következtében) bekövetkező események megta-pasztalásával, illetve szerezhethetünk ismereteket „próba-szerencse” módszerrel is.

Az elemzés megelőzheti a szintézist és támogatja annak megszületését azzal, hogy a részeket ismertté teszi, amelyek így teljes képpé állhatnak össze. Számos olyan képesség, kompetencia létezik, amely a gyors gondolkodás és döntéshozás alapfeltétele, és amelyek érvényesülését a formalizáltságra, a megszokott eljárások vak követésére való törekvés akadályoz. Mind a tervezési, mind a végrehajtási folyamat rálátást, helyzetfelismerést, kreativitást, szintetizálást igényel.

A végállapot elérése a megvalósítási szándék megszületésétől (kiinduló állapot) a megvalósítás közben kialakuló helyzetek megoldásán át történik. A tervezési folyamat során kreativitásra és szintézisre is szükség van, amelyek csak akkor valósulnak meg, ha a végrehajtó állomány megfelelően informált és rendelkezik a helyzet megoldásához szükséges mozgástérrel (jogosultsággal és képességgel). (Mintzberg, Henry 2010) (Handy, Charles 1991) (Tomka János 2009) (Gáspár Tamás 2012)

A proaktivitás és az alkalmazkodás paradoxonja

Az eredményes és a gyakorlatban is alkalmazható stratégiák, akciótervek nyitottak a mindennapi ismeretekre, az elvárt végállapotra koncentrálnak tartalmazzák a lényegét. A stratégiaalkotás vizionálás és tanulás is egyszerre, amely összeköti a ma cselekvését a jövőről való gondolkodással, ami aztán biztosítja a kapcsolatot a végrehajtás és a cél között. A cselekedeteink, tetteink a jelenben a jövőképpel, a jövőbeli

elvárásainkkal kapcsolatosak. Ezek előrejelzése nemcsak a környezetváltozások irányát, valamilyen valószínűségű előrelátását jelenti, hanem a változások mögött lévő emberek gondolkodását, cselekvését és az ezekből kikövetkeztethető kiszámíthatóságot is.

Egy-egy közösség alapvető jellemzője a tradíciója, a magatartásmintái stb., amelyek által előre megismerhetővé válik döntései és cselekvései jellege. Az emberekre általában, így a katonákra is jellemző, hogy képesek kalkulálni a létüket veszélyeztető változásokkal és ennek megfelelően létezésük módját, célját meg tudják változtatni. Kiképzettségünk, felkészültségünk és annak folyamatos korrekciója a katonai létünk alapeleme. Azt a tudatunkban és képességeinkben lévő tökéletlenséget javítja, amely által képessé válunk az előttünk álló feladatok végrehajtására.

A katonai stratégiák legfontosabb célja és értelme, hogy nem csak vizionálnak, illetve végrehajtási foratókönyvet készítenek. Azok megoldást akarnak mutatni úgy, hogy nem kizárólag újat hoznak létre, hanem a belső képességek célirányos kibontakoztatását és fejlesztését segítik elő a változó biztonsági környezethez igazodva. (Taleb, Nassim Nicholas 2012) (Gáspár Tamás 2012) (Mintzberg, Henry 2010)

Amikor a jövőnket vizsgáljuk, hajlamosak vagyunk a „csórlátásra”. Úgy gondoljuk, hogy nincs új a Nap alatt. Minket nem érhet váratlan esemény, már mindenre felkészültünk. A tudásunkat, a magabiztosságunkat arra alapozzuk, hogy a múlt eseményeit feldolgoztuk és a kapott eredmények felhasználásával fejlesztettük stratégiáinkat, haditechnikánkat, doktrínáinkat. Olyan szervezeteket építünk, amelyek segítségével mindent értünk, mindent tudunk és mindent meg tudunk valósítani, el tudunk érni. Azonban ha elkényelmesedünk a felhalmozott ismeretek téves elégedettséggel tölthetnek el minket, nem pedig valódi, mérhető képességekkel.

A napjainkra jellemző technológiai és információs forradalomnak köszönhetően a robotok (folyamatosan növekvő autonómiaszinttel) egyre elterjedtebbé válnak. A technológiai fejlődés lehetővé teszi a változatos méretű és egyre nagyobb utasítási, és adatfeldolgozási teljesítménnyel rendelkező számítógépek, IT-eszközök tömeges elterjedését. A nagy sebességű adatátviteli lehetőségek, a pontos navigációs képességek, a kisméretű digitális szenzorok megvalósítása biztosította, hogy a 20. század végére a drónok hatékony fegyverrendszerekké váljanak. Megjelenésük a katonai, nem katonai műveletek helyszínén (például városi környezetben, információs hadszíntéren, digitális harctéren) már nem fikció, hanem megkérdőjelezhetetlen tény. A felfegyverzett, multifunkciós robotok ma már részét képezik több haderő fegyverzetének. (Doaré, Ronan – Danet, Didier – Hanon, Jean-Paul – de Boisboissel, Gérard 2014)

Ahogy egyre inkább rendelkezésünkre állnak olyan eszközök és módszerek, amelyek segítségével nő a képességünk arra, hogy megjósoljuk, befolyásoljuk a jövőt, annál biztosabbak vagyunk tévedhetetlenségünkben. Erőforrásainkat túlzott mértékben az ismert kockázatokra, veszélyekre, vagy a következmények nélküli szokványos jelenségekre, dolgokra, fókuszáljuk, szem elől tévesztve a „lehetetlen eseményt”. Ezen ismeretek, tapasztalatok alapján készített előrejelzések, csak bizonyos keretek között lesznek érvényesek, felhasználhatók a jövő stratégiáinak kialakításakor. Azonban a jövőben igen kevés a megszokott, vagy előre meghatározott. (Taleb, Nassim Nicholas 2012) (Gáspár Tamás 2012) (Mintzberg, Henry 2010) (Kavas László – Óvári Gyula 2013)

Az új technológiák megjelenésével a döntések előkészítéséhez és meghozatalához szükséges információk és döntés-előkészítési rendszerek alkalmazásának és védelmének igénye napjainkban teljes mértékben összefonódnak egymással a katonai feladat-végrehajtásban éppúgy, mint a katonai gondolkodásban. A műveleteket vezető parancsnokok számára elengedhetetlen a modern technológiában rejlő lehetőségek naprakész ismerete, és azoknak a régi, de nem elavult eszközökkel, elvekkel való együttes alkalmazásának természetessége. (Szegedi Péter – Békési Bertold 2016) (Koronváry Péter 2009)

A biztonság állandó igénye a globalizálódó és fejlődő világ körülményei közt is tovább él, amelyet a társadalmak kollektív emlékei, történelme és a mindenkori jelenhez kötődő aktuálisan rendelkezésre álló elképzelt jövőképében, stratégiáiban nyilvánul meg. A biztonságra való törekvéshez tartozik az újdonságalkotás, a prognosztizálás is, mint a védelmi képesség fenntartásának, fejlesztésének része. A tapasztalatok feldolgozását, az előrejelzések elkészítését nem lehet megspórolni, bármennyire is erőforrás igényesek. A tökéletességre törekvési folyamatban az alkalmazkodási készség és a nyitottság felértékelődik, a világ, a külső környezet (globalizáció, válságok sokasodása, klímaváltozás, migráció, stb.) változási sebességének növekedése következtében.

A honvédelmi szervezetek működése előre kodifikált eljárásokon, érvényesnek, sőt sokszor univerzálisnak tartott elvek alkalmazásán alapul. A mindennapi tapasztalatok szisztematikus feldolgozásán, integrálásán és az előrejelzéseken keresztül vezetett el az út az egységesen elfogadott (és folyamatosan változó) jövőkép kialakításához és megvalósításához, vagyis köztudott, hogy a stratégiai előrelátás nem független a tapasztalatoktól. De mi a helyzet az ismeretlennel?

A jelen ismeretének (például a külső környezet változása) és a jövő tanulmányozásának beépülése a szervezeti folyamatokba folyamatos késleltetésben, lemaradásban van. A tapasztalatok kialakulásához, megszerzéséhez, azok megértéséhez, feldolgozásukhoz időre van szükség, melynek következtében a jövőkép késleltetést szenved. Általánosan ismert, hogy a jövőkép feladata a jövő irányítása, befolyásolása, így állandó konfliktusban van a jövő és a jelen, amely létbizonytalanságot és félelmet kelthet.

A hektikusan változó biztonsági környezetben az állandóságot az aktuálisan a legmodernebb és a környezettől nem idegen – előző generációs, de nem elavult – műszaki-technológiai rendszerek alkalmazásának bizonyossága jelenthet. Azonban az állandóan változó kihívások, fenyegetések következtében, akár ellentétes követelmények is megfogalmazódhatnak a lassabb és gyorsabb kockázatváltások, új kockázatok megjelenése közepette.

Egy Földünk van, vagyis egy rendszerben élünk, és nem rendszerek állnak rendszerekkel szemben. Mégis a közvetlen és a közvetve megszerzett tapasztalatok alapján elmondható, hogy a társadalmak, az együtt élő embercsoportok a biztonságot egymástól eltérő módon értelmezik, ami az együttélésük viszonyait alapvetően meghatározza. Problémát okozhat, hogy a különböző társadalmak, kultúrák más-más korok, fejlettségi szintek, fejlődési irányok ideáljait követve élik meg életük. A biztonsági elvárásokat teljesítő katonai stratégia megvalósításához kapcsolódó döntési-cselekvési szabadság ilyen irányú értelmezése visszahat az előrejelzésen keresztül

a proaktivitásra. (Taleb, Nassim Nicholas 2012) (Gáspár Tamás 2012) (Mintzberg, Henry 2010) A centralizált szervezetek, mint például a katonai szervezetek természetesen hajlamosak arra, hogy a szervezeti tudásgondozást, mint felesleges, sőt káros, a centralizáció elvével szemben menő tevékenység fontosságát alulbecsüljék. (Jávor István – Rozsonyi Tamás 2007) Az ember és a szervezet közös érdeke, a működés célja azonban még így is megvalósulhat. A kérdés az, hogy milyen áron és milyen hatékonysággal. A katonai szervezetek feladatának tekinthető-e az a szervezeti kommunikáció, amely segítségével az emberek, katonák implicit tudása (ideái, víziói) kölcsönhatásba tud egymással kerülni, kialakítva a közösségi tudatot, melynek következtében a szervezeti érdekek megjelennek az egyéni tudatokban? (Fehér Krisztina – Óvári Gyula 2017) (Szabó Sándor András 2010)

Az időpressúra és az információéhség

A környezet jellemzőinek gyors változása esetén kevés idő áll rendelkezésre a kialakuló helyzetek felismerésére, megértésére, valamint azok kezelésére/megoldására. Az időtényező fontossága, vagyis a döntések meghozásának és végrehajtásának időbelisége nem új követelmény. Az információ természeténél fogva nem teljes, és az informálatlanságot sem feltételezésekkel, sem törvényalkotással nem szüntethetjük meg.

A védelmi rendszerek működését az egyre komplexebb kapcsolódásai miatt, illetve a megoldási módszerek és eszközök nyújtotta választási lehetőségek bővülése következtében egyre kevésbé lehet átlátni. Az ideák állandó kölcsönhatása és kombinációja, azok folyamatosan megjelenő mutációja nem ad lehetőséget a tapasztalat útján való szelekcióra, a lassan aktivizálódó védelmi mechanizmusok működtetésére. A modern kor bonyolult biztonsági környezete – politikai-társadalmi-gazdasági hálózatai – az eddigieknél is jobban igénylik az analízis, értékelő, jövőt értő és befolyásoló látásmódot. A stratégia jellemzően és tudatosan, mint egyéni-közösségi tervek végrehajtási koncepciója jelenik meg, amely nem veszi el meghatározó vonását, célját, a társadalmi-környezeti fenntarthatóságot és biztonságot. A 21. századi szervezetek egyre inkább folyamodnak külső forrásokhoz, tudatosan létrehozva innovációs, stratégiai vagy egyéb kapcsolatrendszereket, tudáscsere-, benchmarking,² vagy más hasonló jellegű hálózatokat, mint egyfajta erőforrásokat, hogy ezek segítségével tegyenek szert új, és/vagy eddig hiányzó képességekre.

A társadalmi érdekek védelme során az egyének és a szervezetek egyre gyakrabban találják szemben magukat olyan kérdésekkel, amelyek csak új kompetenciák megszerzésével oldhatók meg, így a megvalósítás fontos eleme volt és a jövőben is meghatározója az a diffúzió, amely révén a biztonsági kívánalmak által gerjesztett dinamizmusok létrejöttéhez szükséges új szervezeti és tudásegységek kialakulása már

2 „A benchmarking a világ bármely pontján működő más szervezetekkel való folyamatos összehasonlítás és összemérés folyamatát jelenti abból a célból, hogy információt nyerjünk szervezeti filozófiákról és politikákról, gyakorlatokról és mértékekről, melyek segíteni fognak bennünket szervezetünk teljesítményének javításában.” Amerikai Termelékenység és Minőség Központ.
<http://www.benchmarking.hu/benchmarking/benchmarking1.html>

megkezdődött. (Gáspár Tamás 2012) (Marosán György 2012) (O'Toole, Laurence J. 1997) (Kavas László – Óvári Gyula 2016)

Napjainkban a katonai célú műveletek végrehajtása többnek tekinthető, mint egy összefegyvernemi művelet, amely tervezéséhez, végrehajtásához elég a „hagyományos katonai” ismeretekkel rendelkező szakemberek alkalmazása. A katonai műveletek végrehajtásának kulcsfontosságú eszközei az olyan erők és eszközök is, amelyek biztosítják például a gyors és pontos információk rendelkezésre állását, a megfelelő képességekkel ellátott, jól kiképzett és felkészített, koordinált, gyorsan telepíthető erőforrások és végrehajtó állomány biztosítottát. A hálózatközpontú hadviselés eredményességének és sikerének feltétele a döntési fölény. Ehhez a haderőnek és az együttműködőknek egy integrált hadműveleti hálózatot kell alkotnia, amelyek élőerő és robotok, pilóta nélküli repülőeszközök együttes alkalmazását is feltételezi, a megfelelő jogosultságok meghatározottságával és működtetésével. (Szternák György 2008) (Szegedi Péter 2017)

Dinamikusan változó környezet estén a biztonság látszatát kelthetik az időben és térben közelebbi, esetleg régebbi, más környezetben működő tapasztalatok és események sikeres adaptációi, amelyek a szervezet túlélési esélyeit alapvetően megkérdőjelezhetik. A kényes egyensúly megtalálása a régi és új ismeretek alkalmazásakor a túlélés alapfeltétele, de a stratégiai szemlélet fontossága aligha kérdőjelezhető meg.

A folyamatos működés biztosítása és a kapcsolódó reagálási képesség fenntartása a döntéshozókat, a döntés-előkészítőket és az erőforrásokat egyaránt próbára teszi. Az összetett elvárásokra megfelelni törekvő (kényszerülő) szervezeteknek széleskörű kapcsolatrendszerüket is mozgósítaniuk kell. Az új, egyre inkább speciális tudáson alapuló infokommunikációs és egyéb technológiák megjelenése és terjedése folytán a szervezeteknek egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetniük az emberi tényezőre. Az egyének közti kapcsolatot kölcsönös és interaktív tanulási folyamatként értelmezve a fejlődés variációs és transzformációs változások sorozataként jön létre, így a kimenet nem determinált, nem követ semmiféle előre egyértelműen jónak definiálható, meghatározó trajektóriát. Éppen ellenkezőleg, az átalakulást permanens, nemlineáris mozgáspályájú, növekvő komplexitású, és általában irreverzibilis lehetőségek és változások jellemzik. (Hakanson, Hakan 2010) (Tomka János 2009)

A védelmi rendszer legállandóbb, egyben legváltozóbb láncszemének paradoxonja

A jelenleg folyamatban lévő katonai műveletek végrehajtása többnek tekinthető, mint egy összefegyvernemi művelet, amely tervezéséhez, végrehajtásához elég a „hagyományos katonai” ismeretekkel rendelkező szakemberek alkalmazása. A műveletekben résztvevő parancsnokoknak, katonáknak egyaránt ismerniük kell azokat az új és régi technológiákat, metodikákat, erőforrásokat, amelyek a rendelkezésükre, illetve a szemben álló fél rendelkezésére állnak. A megoldandó konfliktus helyzetek (amelyek egyre inkább folyamatoknak tekinthetők) értelmezése, befolyásolása összetett feladat. A többnyire csak múltbeli tapasztalatokra alapuló szervezés, mindennapi feladat-végrehajtás egy része a még új, ki nem dolgozott eljárásokkal, inkább metaforákkal, mint modellekkel, inkább az analóg gondolkodás segítségével,

s nem a meglévő tapasztalatokra alapulva és az azok által táplált kreatív pillanatnyi intuíciót felhasználva történik. A történések és az ideák állandó kölcsönhatása és kombinációja, vagy inkább mutációja jelenleg kevés lehetőséget ad a tapasztalat útján való megoldások kiválasztására. (Mérő László 2010)

Az emberek töltik meg élettel az elgondolásokat, teszik őket felismerhető, érzékelhető és értékelhető valósággá. A katonai szervezetek eredményességének, innovációjának alapfeltétele, hogy a vezetők képesek legyenek hatékonyan vizsgálni, értelmezni, értékelni, a folyamatokat és ennek megfelelően tudatosan fejleszteni önmagukat. Nekik kell motiválniuk az általuk vezetetteket, hogy hasonlóképpen gondolkodjanak és cselekedjenek. A helyzetfüggő gyors alkalmazkodás előfeltétele a gyakorlati vezetés képessége, amely biztosítja a parancsok gépies végrehajtásán túl az alkalmazkodó rugalmasságot is. (Gáspár Tamás 2012) (Klein Sándor 2004) (Koronváry Péter – Szegedi Péter 2015)

A tudás (a tacit tudást is beleértve) a tapasztalatra és gyakorlottságra építkezve, szorosan kapcsolódik ahhoz a közösséghez (állandósághoz), egyénekhez, amely létrehozta azt. Így ők biztosíthatják a megfelelő alapot az új létrehozásához, a külső és belső környezetből kikövetkeztetett elvárások és követelmények teljesítéséhez, a meglévő képességek, technológiák jobb kiaknázásához, fejlesztéséhez, illetve az új alternatívákkal való kísérletezésekhez. Ennek érdekében az egyértelmű szerep-meghatározásokra és inkoherens sokféleségre, valamint a konstruktív konfliktusmegoldó mechanizmusokra és a kreatív innovációra (változásra) egyaránt szükség van. (T. Dénes Tamás 2011) (Sándori Zsuzsanna 2001)

A gyors alkalmazkodás, fejlődés kényszere és a feladatok sokféle kontextusa miatt látható, hogy nem lehet a feladat-végrehajtókat minden egyedi helyzetre felkészíteni a hagyományos oktatási formákban, tartalommal és módszerekkel. A képzés/kiképzés hagyományos rendszerének alkalmazhatóságát (kutatás, szintetizálás, tanítás/tanulás és alkalmazás) a biztonsági környezet gyors változása, a kockázatok megjelenésének széles spektruma, időbelisége kérdőjelezi meg. Mire a kutatási eredményeket integrálják a felkészítésbe és azok megjelennek a gyakorlatban, esetleg már elvesztik relevanciájukat, illetve maga a biztonsági környezet, amelyben korábban a megfigyeléseket, kutatásokat végezték, már radikálisan megváltozott.

A felkészítés (képzés, kiképzés) céljának olyan gondolkodásmód és végrehajtási képesség kialakítását kell meghatározni, amely biztosítja a folyamatosan és hektikusan változó környezet kezelését és a stratégiai célok megvalósítását támogató befolyásolását. Ennek érdekében – az ismert modellek begyakorlásán, professzionális végrehajtásán túl – ki kell alakítani olyan önálló modelleket, legyenek azok akár rendszer-, vagy hatásmodellek, amelyek alkalmasak az induktív (egyszeriből általánosra) deduktív, racionális (ésszerű, célszerű) és intuitív (ösztönös, megérzésen alapuló), kreatív, analitikus (aprólékos, részletes) ugyanakkor holisztikus (egészre, teljességre törekvő) gondolkodásmódok elsajátíttatására. Továbbá szükséges a modellek készítésének és az azok szerinti cselekvés képességének kialakítása is. A tudásfejlesztés pillérei: (1) a jövő ismerete (pontos előrejelzések); (2) a cselekvés szabadsága (erőforrások [technológia, felkészített állomány – alkalmazotti és szervezeti tudás – doktrínák, feldolgozott információ – adatok – stb.] rendelkezésre állása). Ezeket úgy kell felépíteni, hogy mindkét pillér minél stabilabb, erősebb legyen, ugyanakkor a két

tényezőt azonos időben, azonos skálán mérve az őket jellemző értékek egymáshoz viszonyított különbsége a lehető legkisebb legyen.

A gyorsan változó körülmények között a katonai vezetők és alárendeltjeik is egyre gyakrabban kerülhetnek olyan helyzetekbe, amelyekkel a felkészítésük (képzésük/kiképzésük) során nem találkoztak. Számos olyan új technikai eszköz jelenik meg, amely megoldást jelenthet azokra a gyakorlati problémákra, amelyekkel éppen munkájuk során szembesülnek. Ezekre a hiányosságokra jelenthet megoldást a tudásalapú fejlesztés és az innovációs ciklus felgyorsítása, ami elvezethet a kutatásalapú képzéstől a kutatási és tapasztalati eredmények közvetlen elérésére, értelmezésére és felhasználására, vagyis a kutató/szintetizáló munka végzésére. (Gáspár Tamás 2012) (Békési Bertold – Szegedi Péter 2015) (Csapó Benő 2016)

Összefoglalás

A vizionált jövőhöz vezető esemény- és cselekvéssorok lehetséges változatai az elképzelhető megoldási módok számát minden egyes döntési ponton jelentősen megnövelhetik. A biztonsági környezet megismerése, jellemzőinek beazonosítása annak közös, azt egyben azonnal tovább is gondoló tanulásával, a szükséges tudás-minimum bemagoltatása helyett a helyzetfelmérés és -formálás módjainak gyakorlati, de legalább szimulációkon alapuló, készségi szintűvé váló felkészítésével javasolt megvalósítani, minél egyszerűbben ugyanakkor a maga teljes komplexitásában.

A biztonsági környezet változásából adódó kihívások, kockázatok és a belőlük eredeztethető feladatok (függetlenül nagyságuktól és mélységüktől, összetettségüktől) nem érthetők meg csak az objektív feltételekből, jellemzőkből és folyamatokból. Egyre nyilvánvalóbb, hogy azokat a „puha” tényezők, különösen a kollektív tudatok, kollektív érzetek is befolyásolják. Ezek jelenléte és a nyilvános folyamatok mögötti szerepe nem látványos, de kíméletlenül döntő jelentőségűek.

A környezet bármely jellemzőjének akármilyen változása sem inspirálhat arra, hogy munkánk minőségéből bármennyit is engedjünk. Mindenkor jusson eszünkbe, hogy a fejlődés, a jobbítás – legyen az bármilyen is – nem a jó és a rossz küzdelme, és nem csak a mesebeli gonosz pusztulásával végződhet, hanem sok értékes feláldozásával is járó, véget nem érő út, amelyen ugyan elődeinkhez hasonlóan kötelességünk végigmenni, de nem muszáj az általuk elkövetett hibákat is szolgai módon lemásolni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Altmann, Jürgen – Gubrud, Mark A. (2002): Risks from military uses of nanotechnology – the need for technology assessment and preventive control. 2002
https://e3.physik.tu-dortmund.de/p&d/pubs/riskmilnt_lecce.pdf (Letöltés ideje: 2016. április 08.).
- Békési Bertold – Szegedi Péter (2015): Napjaink fegyverrendszer fejlesztési trendjei. *ECONOMICA* (Szolnok) 2015/8. szám, pp. 174–184.
- Csapó Benő (2016): A tanárképzés és az oktatás fejlesztésének tudományos háttere. *Iskolakultúra*, 26. évfolyam, 2016/2. szám,
http://www.edu.u-szeged.hu/~csapo/publ/2016_Csapo_TudomanyosHatter.pdf
(Letöltés ideje: 2016. április 08.).

- Doaré, Ronan – Danet, Didier – Hanon, Jean-Paul-de Boisboissel, Gérard (2014): Robots on the Battlefield. Contemporary Perspectives and Implications for the Future. Combat Studies Institute Press US Army Combined Arms Center Fort Leavenworth, Kansas, 2014
<http://usacac.army.mil/CAC2/cgsc/carl/download/csipubs/FrenchRobots.pdf>
 (Letöltés ideje: 2017. augusztus 30.)
- Fehér Krisztina – Óvári Gyula (2017): Alternatív tüzelőanyagok alkalmazásának realitása a repülésben, a XXI. század első felében. Repüléstudományi Szemelvények 2017. NKE, pp. 113–157.
<http://www.repulestudomany.hu/kiadvanyok/RepSzem-2017.pdf>
 (Letöltés ideje: 2017. december 27.).
- Gáspár Tamás (2012): Strategia Sapiens. Egy stratégiai fejlesztési modell gondolati vázlata. Budapest, Akadémiai Kiadó Zrt. 2012
- Glenn Jerome C. (2006): Nanotechnology:Future military environmental health
<http://www.millennium-project.org/millennium/nanotechnology-military.pdf>
 considerations. Technological Forecasting and Social Change 73/2. szám 2006, pp 128–137.
 (Letöltés ideje: 2016. február 06.)
- Hakanson, Hakan (2010): Határtalan hálózatok. Az üzleti kapcsolatok menedzsmentjének új szemlélete, Alinea Kiadó Rajk László Szakkolégium, 2010
- Handy, Charles (1991): Gods of Management. Business Books Limited, 1991
- Jávor István – Rozsonyi Tamás (2007): A szervezetek és a munka világa. Zsigmond Király Főiskola, L' Harmattan Kiadó, 2007
- Kavas László – Óvári Gyula (2013): A XXI. század helikopterfejlesztésének néhány fontosabb irányzata. Repüléstudományi Közlemények, 2013/1 pp. 210–222.
http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2013_1/2013-1-18-Kavas_L-Ovari_Gy.pdf
 (Letöltés ideje: 2017. december 08.)
- Kavas László – Óvári Gyula – Varga Béla (2016): Repülőeszközök tüzelőanyaggal történő légiutántöltésének módszerei, hagyományos és új alkalmazási lehetőségei. Repüléstudományi Szemelvények 2016. NKE, pp. 81–114. <http://www.repulestudomany.hu/kiadvanyok/RepSzem-2016.pdf>
 (Letöltés ideje: 2017. december 08.)
- Klein Sándor (2000): Vezetés- és szervezetszociológia. Budapest, Edge 2000 Kft., 2004
- Koronváry Péter (2009): Az amerikai „military leadership” elmélet rendszertana. ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola, 2009
- Koronváry Péter – Szegedi Péter (2015): Thoughts on understanding our organizations. Hadmérnök X. (4) 2015. pp. 227–236. http://www.hadmernok.hu/154_21_koronvaryl_p_szp.pdf
 (Letöltés ideje: 2017. december 08.)
- Marosán György (2012): Stratégiai menedzsment. Budapest, Calibra Kiadó, 2012
- Mérő László (2010): Érzelmek logikája – kognitív sémák. Tericum Kiadó, 2010
<http://docplayer.hu/2930618-Mero-laszlo-az-erzelmek-logikaja.html>
- Mintzberg, Henry (2010): A menedzsment művészete. Aliena Kiadó Rajk László Szakkollégium, 2010.
- O’ Toole, Laurence J. (1997): Treating networks seriously: Practical and research-based agendas in public administration. Public Administration Review 57, pp. 45–52.
<http://www.jstor.org/stable/pdf/976691.pdf?> (Letöltés ideje: 2017. augusztus 25.)
- Sándori Zsuzsanna (): Mi a tudásmenedzsment? Tacit és explicit tudás. 2001
<http://mek.oszk.hu/03100/03145/html/km5.htm> (Letöltés ideje: 2015. május 17.)
- Soutter, Will (2012): Nanotechnology in the Military. 2012
<http://www.azonano.com/article.aspx?ArticleID=3028> (Letöltés ideje: 2016. április 08.)
- Stiglitz, Joseph E. – Greenwald, Bruce IC. (2016): A tanuló társadalom megteremtése. A növekedés, a fejlődés és a társadalmi haladás kérdéseinek új megközelítése. Napvilág kiadó, 2016
- Szabó Sándor András (2010): A NATO repülőorvosi harmonizációs törekvései a hadműveleti tapasztalatok és a repülésbiztonsági adatok tükrében. Repüléstudományi Közlemények 2010/2. p. 21.
http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2010_cikkek/Szabo_Sandor.pdf
 (Letöltés ideje: 2018. január 29.)
- Szegedi Péter – Békési Bertold (2016): A nanotechnológia lehetséges katonai alkalmazásai. Műszaki Tudomány az Észak-Kelet Magyarországi Régióban 2016. Miskolc, 2016. május 25. Debrecen, Debreceni Akadémiai Bizottság Műszaki Szakbizottság, 2016. pp. 592–601.

- Szegedi Péter (2017): UAVs and the military leadership. AFASES 2017, Brasov, Romania Scientific Research and Education in the Air Force II. pp. 179–189. 2017
<http://www.afahc.ro/ro/afases/2017/26-M&H-SzegediPeter.pdf> (Letöltés ideje: 2018. január 29.)
- Szternák György (2008): Gondolatok a hatásalapú- es hálózatközpontú műveletekről.
Hadtudományi Szemle, 2008/9. 3. szám
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00003/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2008_3_001-007.pdf
(Letöltés ideje: 2016. november 29.)
- Taleb, Nassim Nicholas (): A fekete hattyú, avagy a legváratlanabb hatás. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012
- T. Dénes Tamás (2011): A tacit tudás strukturális definíciója.
http://www.titoktan.hu/_raktar/_e_vilagi_gondolatok/Tacit-tudas-strukturalis-definicioja.pdf
(Letöltés ideje: 2015. április 06.)
- Tomka János (2009): A megosztott tudás hatalom. Budapest, Harmat Kiadó, 2009

M. Szabó Miklós

A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – a végrehajtó parancsnokok szemszögéből (1968. október)¹ 2. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.68

Az 50 évvel ezelőtt zajlott csehszlovákiai események történetét ismertnek véve a Szerző levéltári iratok alapján, e folyóirat 2018/1. számában összefoglalta azokat az alapvető tapasztalatokat, amelyeket a végrehajtásban részt vett – különböző szintű – parancsnokok rögzítettek „összegző jelentésben” még a hadművelet folyamán, 1968. szeptember végén, október elején, s amiknek lényegét már az év végén, illetve 1969-ben hasznosította is a Magyar Néphadsereg felső vezetése. Most ezt folytatja a végrehajtás tapasztalatainak és az ezek összegzésének bemutatásával.

4. A harcfeleladatok végrehajtása során

A szovjet csapatok – sok más mellett – olyan tapasztalatokat szereztek,² hogy a harcocsioszlopokba beosztott más járművek (különösen emelkedőkön) fékeztek a harcocsik menetét; a harcocsivezetők egy része nincs kellő mértékben kiképezve a nagy sebességgel, szilárd burkolatú úton való vezetésre; csökkentette a menetsebességet a különböző gépjárműtípusok egy oszlopban történő mozgatása; a hosszúpihenők

---

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance”.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identitätsnummer

KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf Gute Regierungsführung” im Auftrag von Nationale Universität für Öffentlichen Dienst fertiggestellt.

2 Hadtörténeti Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) Zala – 1968. 8. doboz (d.) 16. őrzési egység (ő. e.) (1968. 09. 22.) A Dél Hadseregcsoport parancsnokának összesítő jelentése...

elhagyása.³ Bevált az a módszer, hogy a városokban kialakult helyzet és a csehszlovák csapatok elhelyezkedésének felmérésére/pontosítására tisztí felderítő járőröket küldtek ki páncélozott szállítójárműveken. Úgyszintén, jól működött a légifelderítés alapvetően vizuális megfigyelésen alapuló változata, s az észlelteket azonnal továbbították a repülőgép fedélzetéről. Miután a szárazföldi kötelékek kiértek működési körzeteikbe, a felderítő-alegységeket az osztrák határ ellenőrzésére utasították.⁴

Ami a harci technikával kapcsolatos legalapvetőbb tapasztalatokat illeti: a 13. gárda-harcocsi hadosztály rakétaosztályának új rakétakomplexuma megbízhatóan működött, a 9K-52-es kerek futóművön magas fokú menet- és manőverező képességről tett tanúbizonyságot a 420 kilométeres menet során. Ugyanakkor az 50 km/ó-ig növelt menetsebességnél öt 152 milliméteres D-1 tarack futóműve tönkrement; egy erős fékezés következtében öt irányított rakéta-páncéltörő lövedék leszákad; a PM-24 rakétakilövők ZIL-151 gépkocsijainak kis sebessége hátráltatta az oszlopmenetet. Az 550 darab T-55 és T-62 harckocsi közül mindössze 24 (kb. 5%) szenvedett törést, amit 2-5 óra alatt megjavítottak; a BTR-ek gyenge pontjának a lánctalp bizonyult, míg a kerekeseknél mindössze 24 gumiabroncs-leválás fordult elő; a régebbi típusoknál (BTR-152, BTR-40) viszont a gumik huzamosabb üzemeltetésnél gyakran meghibásodtak. Gondot okoztak a nehézharckocsi-vontatók (DDT-1) és a daruk (SZKP-5) is, amik csak a 2-4. napon érkeztek be. Eközben megbízhatóan működtek a MAZ-537, a ZIL-135 és a GAZ-66 gépkocsik, míg szerkezeti és gyártási hiányosságok miatt az URAL-375 gépkocsik 49, a ZIL-130-asok 21, a ZIL-157-eknek pedig 22%-a kényszerült megállásra. A hadseregcsoport 10 évnél idősebb 2080 gépkocsija felújításra szorul. Az 57 milliméteres lövegek (SZ-60) futóművei sem bírták a 30-40 km/ó-s hosszúmeneteket. Gyakran elhangolódtak a P-12 és P-15 rádiólokátorok automatikus frekvencia-utánállítási rendszerei, illetve idő előtt tönkrementek az AD-10 tápáramforrások ventilátorszíjai. Az elsőéves gépjárművezetők gyakorlatlansága következtében bekövetkezett balesetek során üzemképtelenné vált három P-15 rádiólokátor-antenna, egy 57 milliméteres légvédelmi ágyú, egy 115 milliméteres harckocsi-ágyú, két „Meteor” stabilizátor és hét gépkocsi.⁵

Az anyagi biztosítás terén nagy, mozgó anyagi készletek létrehozására kényszerültek, így a legfontosabb feladatokat ellátó magasabbegységeknél 1,5-2,25 lőszer- és 1,65-2,65 üzemanyag-javadalmazást, illetve 13 napi élelem biztosítását rendelték el.⁶

A 8. gépkocsizó lövész hadosztály parancsnokának véleménye szerint⁷ a határátlépés gördülékeny voltát nagymértékben elősegítette a határórséggel való folyamatos és szoros együttműködés. Maga a hadosztályparancsnok is vonalas összeköttetésben volt velük. A helyzetet bonyolította, hogy a hadseregcsoport parancsnoka már augusztus 25-én kiegészítette a hadosztály feladatát, ami jelentős körletbővítéssel,

3 Uo. 15-16. o. A 13. gárda-harcocsi hadosztálynál bizonyos egységek például hosszúpihenők nélkül tettek meg 460 kilométert 24 órán keresztül, így a menetsebesség 20-25 km/ó-ra csökkent.

4 Uo. 24. o.

5 Uo. 27-31. o.

6 Uo. 31-32. o.

7 HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ó. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése...

átcsoportosítással és új erők bevonásával járt. Itt is, például a felderítő csoportok esetében, tapasztalat volt, hogy a mozgékonyágukat negatívan befolyásolta a vegyes összetétel (FUG és úszó harckocsi).⁸ A helikopterek igénybevétele központi irányítás és koordinálás mellett történt, elsősorban ellenőrzési, összekötő tisztí és futárposta feladatok végrehajtására.⁹

A Dél Hadseregcsopórt harcálláspóntján működő vezérkari operatív csoport jelentős mértékben elősegítette a hadosztály vezetéseének előrelátását. Ugyanakkor problémát jelentett a terjedelmesebb jelentések orosz nyelvre fordítása.¹⁰

A 14. gépkocsizó lövész ezred parancsnoka e tárgykörben arról jelentett,¹¹ hogy a feladat megkezdése szervezeten és harcszerűen történt, fegyveres ellenállás nélkül. A vegyes felderítő csoport gyors felderítési tevékenységét elősegítette az, hogy amely helységben nagyobb csoportok igyekeztek megakadályozni mozgásukat, ott nem keveredtek vitába, hanem azokat megkerülve más, szabad legközelebbi útvonalon közelítették meg a felderítendő objektumot. Ahol számolni lehetett a csehszlovák erők esetleges ellenállásával, ott csökkentették a harcbiztosítók kiküldési távolságát, illetve fokozták mindenütt a figyelést és a felderítést. A helikopter – a menet alatt a vegyes felderítő csoport előtt haladva – irányította annak tevékenységét a FUG R-313 és a helikopter R-105 rádiója frekvenciájának összehangolásával. A vegyes felderítő csoport és a helikopter ilyen együttműködésének köszönhetően, az ezred vezetése 1-1,5 órás előrelátással tudta irányítani az alegységek mozgását és tevékenységét. A helikopter által biztosított körkörös figyelés növelte a csapatok biztonságérzetét.¹²

A 63. gépkocsizó lövész ezred parancsnokának jelentése¹³ arról tanúskodik, hogy bár minden feladatot időre és szervezeten végrehajtottak, az 1. gépkocsizó lövész zászlóalj parancsnoka kénytelen volt bizonyos mértékben módosítani az ezredparancsnoki elhatározást, ugyanis – mint kiderült – az elfoglalandó fő objektumként megjelölt šturovói (párkányi) laktanya helyét a feladat-végrehajtás során kellett pontosítani. Ugyancsak a zászlóaljparancsnoknak kellett a részfeladatok kidolgozását menetközben elvégeznie, mert a feladat megkapása után rövid idő állt rendelkezésre a feladat tanulmányozására.

A 3. gépkocsizó lövész zászlóalj megerősítésére rendelt harckocsik átkelése (a műszaki alegység késlekedése miatt) a Hronon (Garamon) és az Ipel-en (Ipolyon) a tervezettnél tovább tartott, így Nové Zámky (Érsekújvár) elfoglalásakor – fegyveres ellenállás esetén – nehéz helyzetbe kerülhetett volna a zászlóalj. (Augusztus 21-én napközben, itt volt a legnagyobb tömegmegmozdulás, ami kisebb atrocitásba torkollott – Sz. M.)

---

8 Uo. 25-27. o.

9 Uo. 32. o.

10 Uo. 100. o.

11 HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 15.) A 14. gl. e. PK. összefoglaló jelentése...

12 Uo. 7-8/a. o.

13 HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 10.) A 63. gl. e. PK. összefoglaló jelentése...

Ez alkalommal is megfogalmazódott, hogy a rendelkezésre álló 200 000-es térképek nem biztosítottak pontos és megbízható tájékozódást sem a megközelítés időszakában, sem a városban, így a fontosabb objektumokat a behatolás idején kellett felderíteni. Egyértelmű kiképzési hiányosságnak bizonyult a katonák járatlansága a nagyobb helységek felderítése és az objektumok elfoglalása terén.¹⁴

Ami a technikai biztosítást illeti, a feladat megkezdésétől tizennégy LO–1800 Garant, húsz Cs–344, négy Cs–350, négy Gaz–69, két-két K–30, Zisz–151 és Ifa gépkocsit, valamint nyolc FUG-ot kellett megjavítani, ami egyértelművé tette, hogy egyrészt a polgári életből történő gépjármű-biztosítási rendszer, másrészt a javítószázad feltöltöttsége nem felel meg a követelményeknek. A rendszeresített 13 műhely-gépkocsiból is csak négy állt rendelkezésre.¹⁵

A 33. gépkocsizó lövész ezrednél olyan tapasztalatokat rögzítettek,¹⁶ miszerint az egység Nitra (Nyitra) irányú menetét lassította az előtte ténykedő 22. tüzérezred és 14. légvédelmi tüzérosztály. Bár a feladatokat minden esetben időre végrehajtották, esetenként gondot okozott az összeköttetés időleges megszakadása az alárendeltekkel. Úgyszintén probléma volt, hogy az egység nem rendelkezett a tömegosztatáshoz szükséges eszközökkel (könnyfakasztó gránát, gumibot.) Itt, egyedül a Garantoknál merült fel meghibásodás, legtöbbször csapágyolvadás. Teljes körű lecserélésük elkerülhetetlen! – jelentette a parancsnok.

Ennél az egységnél is gondot okozott a nagytávolságú menet során az újonc gépkocsivezetők fáradékonysága, felváltása (szükség van tartalék gépjárművezetőkre), valamint az a tény, hogy még a III. időszakos harckocsivezetők sem rendelkeztek kellő gyakorlattal a műúton végrehajtott nagysebességű vezetésben. Viszont, többekhez hasonlóan, Novák István alezredes is javasolta a menetsebességet felemelni nappal 40–50, éjjel pedig 30–40 km/óra-ra.¹⁷

A 31. harckocsi ezred tapasztalatai¹⁸ szerint a határig történt előrevonás 25 km/óra-s ütemét nem tudták tartani, mert az előttük ténykedő hadosztály-felderítőcsoport Drégelypalánknál hosszasan állt, majd később sem a meghatározott ütemben ténykedett, még csehszlovák területen is. Ráadásul – valami okból – nem volt összeköttetése sem, így három esetben is az ezred felderítő csoportjának rádióját felhasználva jelentett az előjárójának, álló helyben. Ez összesen mintegy egy órával késleltette a harckocsiezred előrenyomulását.

Náluk különösen gondot okozott a lánctalpas járművek szerpentinén, keményburkolatú (helyenként keramitkockás) utakon való meneteltetése, de egyenes útszakaszokon is előfordult a 20–30 km/óra-s sebesség mellett, hogy kormányzási problémák miatt megcsúsztak, árokba hajtottak, vagy ütköztek. Mindennek ellenére, az ezred 27,3 km/óra-s átlagsebességet ért el éjjeli menetben.

14 Uo. 26. és 28. o.

15 Uo. 52. o.

16 HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése...

17 Uo. 15., 23. és 35. o._

18 HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése...

A helikopter nagyban segítette az ezred feladat-megoldását, de az éjszakai menet alatt nem lehetett alkalmazni.¹⁹

A 6. gépkocsizó lövész ezred parancsnokának megítélése szerint²⁰ a 140 kilométeres menettávon elért 20 km/ó-s átlagsebesség – figyelembe véve a gépjárművezetők gyakorlatlanságát, a népgazdaságból bevonultatott gépjárművek nagyfokú elhasználtságát és az erősen dombos terepet – megfelelt a követelményeknek. A jövőben is célszerűnek látszik a harckocsi zászlóaljnak egy és nem három vasúti szerelvényen való szállítása.²¹

A 22. tüzér ezrednél²² a harcrendi elemek bemérését, a város fontosabb objektumainak felderítését és a tűzrendszer megszervezését nagymértékben befolyásolta az a tény, hogy csak 200 000-es térképekkel rendelkeztek, illetve, hogy a részükre biztosított felderítési adatok nem voltak pontosak.²³

A hadosztály műszaki csapatai számára jelentős tanúságot szolgált²⁴ a szobi aluljáró felderítetlensége, s ez által a folyóátkelés késedelme. Az is bizonyítást nyert, hogy az „M”-készletben (legalább minimális mértékben) kiképzési anyagnak szintén kell lennie az összpontosítási körletben végrehajtandó kiképzéshez és felkészítéshez; a jelenlegi „M”-normában szereplő szabályzatmennyiség is kevés, a törzsekben többre van szükség; a térképeken szereplő hidakra vonatkozó adatok sok esetben hibásak, falsok; a műszaki csapatok nem rendelkeznek a vasbeton hidak teherbírásának meghatározásához szükséges táblázatokkal, így a műszaki felderítők jelentései megbízhatatlanok; a népgazdaságból bevonultatott gépjárművek eltérő típusai megnehezítik az anyagok tervszerű málházását; oszlopmenetben a műszaki gépek üzemóra-felhasználása a gyakori megállások miatt a 20 km = 1 üzemóra normához képest 50–100%-kal növekszik, valamint a műszaki zászlóalj béke- (B) és „M”-állományát célszerű lenne azonossá tenni.²⁵

Következtetések, javaslatok

Provalov vezérezredes ezzel kapcsolatban – sok más mellett – arról jelentett,²⁶ hogy:

- A szovjet csapatok eredményesen végrehajtották meghatározott feladataikat.
- A „DUNA”-hadművelet igazolta, miszerint az alkalmazott fegyvernemi kötelékek szervezete és technikai ellátottsága teljes mértékben megfelel a korszerű követelményeknek, illetve az állandó harc-készültségű gépkocsizó lövész és harckocsi hadosztályok képesek a harc-feladatok magas ütemű és nagymélységű végrehajtására.

19 Uo. 16–18. és 23. o.

20 HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 6. gl. e. PK. összefoglaló jelentése...

21 Uo. 8–9. o.

22 Uo. (1968. 10. 08.) A 22. tü. e. PK. összefoglaló jelentése...

23 Uo. 11. o.

24 HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 10.) A 8. gl. ho. MŰF összefoglaló jelentése...

25 Uo. 7. és 13–14. o.

26 HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 09. 22.) A Dél HDSCS PK összesítő jelentése...

- A törzsek képesek vezetni a csapatokat magas fokú manőverezettség esetén is.
- A harcászati rendszer biztosítja a csapatok gyors teljes harcászati helyzetbe helyezését, majd a feladatok végrehajtását mind az összpontosítási körletekből, mind a békehelyőrségekből.
- Ugyanakkor, egyes területeken szükség van a csapatok harci képességeinek fokozására.
- A tapasztalatok szerint lehetséges a hadosztály napi menettávolságának megnövelése jó úton 400, míg mezei utakon 300 kilométerig. Ennek azonban előfeltétele, hogy a csapatok azonos típusú harci technikával rendelkezzenek, illetve hogy a lánctalpas harcjárművek vezetői magas fokú kiképzettséggel rendelkezzenek szilárd burkolatú utakon való vezetésben is. Úgyszintén, a kiképzés során nagy figyelmet kell fordítani a vezetésre oszlopkötelékekben és maximális sebességgel mind nappal, mind éjjel.
- A harckocsi hadosztályokat és ezredeket meg kell erősíteni gépesített gyalogsággal, s ennek érdekében a gépkocsizó lövész századokat zászlóaljakká fejleszteni.
- Bár a Mi-1 és Mi-4-es helikopterek (harctevékenység hiányában) tökéletesen megoldották a légi felderítési és a menetben lévő csapatok figyelemmel kísérését, azonban ez nem valószínű harcmezőben, ezért célszerű lenne a légi hadseregek állományába harcászati légi felderítőszázadot szervezni MiG-15R BISZ repülőgépekkel.
- A „DUNA”-hadművelet tapasztalatai megerősítik, hogy a nagyfokú mozgékony-ság és manőverezés szükségessé teszi a gépkocsizó lövész és harckocsi hadosztályok megerősítését a hadsereg-légierő egy-egy helikopterrajával, magasabb-egységekként két-két Mi-1-gyel és Mi-4-gyel.
- Felül kell vizsgálni a seregtestek, magasabbegységek és egységek törzseinek technikai ellátottságát, ugyanis az a törekvés, hogy minimumra csökkentsék az állománytáblákban a kiszolgáló, őrző és biztosító állományt, oda vezetett, hogy a vezető szervek összetétele eltérő típusúvá vált, illetve elvonták a harci egységek és alegységek személyi állományának, valamint technikájának jelentős részét.
- A seregtestek, magasabbegységek és egységek törzsei számára nem azonos törzsbuszokat (MS-1), hanem tevékenységüknek legjobban megfelelő speciális típusokat célszerű biztosítani.
- A szövetséges hadseregek magasabbegységei vezetése legmegbízhatóbb módszérének bizonyult a megfelelő híradó eszközökkel ellátott hadműveleti csoportok alkalmazása, amiket a hadseregcsoport (front) törzse küld ki a hadosztályokhoz. Ezek kell, hogy képezzék a jövőben ezen magasabbegységek vezetésének az alapját. Ugyanis, a szövetséges hadsereg vezérkarától a „Dél” hadseregcsoport törzséhez kiküldött hadműveleti csoport (itt csak a Szűcs vezérőrnagy által vezetett hadműveleti összekötő csoportra utalhatott – Sz. M.) létrehozása az adott specifikus viszonyok között célszerű volt, de harci viszonyok között ez egy közbeeső lépcsőfokot képezne, ami csökkentené a vezetés operativitását.
- Hadosztály- és ezredszinten is rendelkezni kell titkosított (ZASZ) összeköttetéssel és ZASZ-tartalékokkal, mert a rejtett vezetés jelenlegi eszközei nem biztosítják a kellő operativitást. Ehhez viszont növelni kell a bázisgépkocsik terepjáró képességét és biztosítani a közbeeső rádiórelé-állomások megbízható őrzését. Addig is,

amíg a magas fokú terepjáró képességű járművekre szerelt rádiórelé-állomások települnek, ezt a feladatot legsikeresebben speciálisan berendezett helikopterek oldhatnák meg, amelyek a szükséges ütemben, bármely irányban létrehozhatnák rádiórelé-összeköttetést.

- A 112. önálló híradó ezred csak egy helyzetben volt képes megbízható összeköttetés biztosítására, de a váltási pontok áttelepítésekor már hiányosságok merültek fel. Érezhető volt az R–102, R–140, valamint a T–204 és T–217 berendezések hiánya.
- Az előretolt harcálláspont (EH) híradózászlóaljja sem tudta volna eredeti állományával, megerősítés nélkül megoldani feladatát. Úgyszintén, az ezred-, hadosztály-, hadseregcsoporthaderítőfőnöki rádióállomások hiánya jelentősen megnövelte a felderítési adatok begyűjtésének időtartamát, ezért a gépkocsizó lövész és harckocsi kötelékeket el kell látni BTR–60P, vagy BRP-járművekre épített felderítő- és híradó eszközökkel, amik 50–100 km-re biztosítanak összeköttetést. Úgyszintén el kell látni a hadseregcsoporthaderítő főnököt egy rádió adó-vevő központtal.
- Feltétlenül szükséges a rejtjelző eszközök korszerűsítése és a rejtjelző szervek megerősítése.
- A BTR–50PB, vagy BTR–50PU eszközökbe telepített légierő-híradó eszközök jól szolgálták a hadosztályok és a légierő együttműködését.
- A légi hadsereg hadtápszervezete, személyi és technikai ellátottsága nem biztosítja a légierő egységeinek magas fokú harckészültségét. Ezért célszerű lenne a légi hadsereg állományába szervezni egy szállítórepülő ezredet An–12, vagy An–8 repülőgépekkel, esetleg Mi–6 helikopterekkel, valamint egy gépkocsiszállító-ezredet (két zászlóaljjal) a légierő anyagainak, élelmének és üzemanyagának szállítására.
- Egységes közúti komendáns-szolgálatot, javító-mentő bázisokat, sérültgépjármű-gyűjtőhelyeket, továbbá ellátó, üzemanyagtöltő és egészségügyi állomásokat kell létrehozni a fő menetvonalakon.
- Azok a hadtápszervek és hadtáp-intézetek, amelyekkel a Dél Hadseregcsoporthaderő augusztus 21-éig rendelkezett, nem voltak képesek az első 3-4 napban (a háttér-szági hadtápszervek/hadtápipintézetek beérkezéséig) lényeges megszakítások nélkül biztosítani a saját és a beérkező csapatok ellátását. Ezért a Dél Hadseregcsoporthaderő hadművelleti hadtápját meg kell erősíteni még egy gépkocsi-szállító zászlóaljjal; a közúti komendáns zászlóaljat egy harmadik századdal; egy egészségügyi sebesültszállító-gépkocsi szakasszal; egy fürdő-mosdató (mentesítő) vonattal; egy 70–100 fős rakodószázaddal; még egy tábori mozgósítódéval és egy szakaszt 15 darab hűtő-gépkocsival.²⁷

A 8. gépkocsizó lövész hadosztály parancsnokának értékelése²⁸ szerint:

- A szerzett tapasztalatok alapján – kellő átgondolás után – szükséges volna bizonyos szervezési kérdéseket a Vezérkarral és a Személyügyi Főcsoportfőnökséggel közösen megvitatni.

²⁷ Uo. 37–45. o.

²⁸ HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése...

- Ami a vezetést és a törzsek munkáját illeti, feltétlenül szükséges, hogy a parancsnokok és a törzsek térképekkel való ellátása mind mennyiségileg, mind méretarány tekintetében biztosított legyen.
- A hadosztálytörzs részére rendelkezésre bocsátott helikopter már a készenlét és a békekiképzés idején is folyamatosan álljon rendelkezésre.
- Az alárendeltek vezetése és a velük való összeköttetés folyamatossága, valamint operativitása érdekében ki kell alakítani egy korszerű és könnyen kezelhető, ugyanakkor a rejtett vezetés szabályainak is megfelelő táblázatot, továbbá mielőbb szükséges ellátni az alárendelt csapatokat is titkosító eszközökkel.
- A nagytávolságú menetekre való tekintettel nélkülözhetetlen a gépkocsi- és harcokocsivezetők „átfedéssel” (tartalék, illetve segédvezető) történő biztosítása.
- Itt is megfogalmazódott az igény, hogy a gép- és harcjármű-, de különösen a harcokocsivezetők a kiképzés első nyolc hónapjában hajtsanak végre minden fajta műúton, szerpentinon, hegyi lejtőn, síkos terepen oszlopvezetési gyakorlatot.
- Nagyobb gond fordítandó az alegységek karhatalmi feladatokra való felkészítésére, s az ehhez szükséges szabályzatok biztosítására.
- Súlyt kell a jövőben helyezni mind a törzsekben, mind az alegységeknél a felderítő, a tereptani, valamint a forgalomszabályzói kiképzésre, továbbá az objektum-elfoglalás és járőrözés megszervezésének, illetve végrehajtásának kérdéseire.
- Szükséges felülvizsgálni, majd minden szinten biztosítani a személyi állomány pihentetését szolgáló eszközök mennyiségét és minőségét.
- Ellenőrizni kell a térképeken és a különböző forrásokból származó felderítési adatok pontosságát, megbízhatóságát.²⁹

A 14. gépkocsizó lövész ezred parancsnoka hat oldalon át sorolta a szakemberei által összegyűjtött javaslatokat.³⁰ Ő maga, mindössze három dolgot említett (több esetben más kollégájához hasonlóan), mégpedig: a béke- és az „M”-állomány azonossá tételenek, a Garantok lecserélésének a szükségességét, valamint a komendáns-szakasz századdá történő fejlesztését. A híradófőnök a rejtett vezetés megjavítása érdekében kezdeményezte a 888-as és HC-vezetési eszközök korszerűbb típusokra cserélését. Szinte mindenüvé: az ezred-harcállásontra és ezredhadtáp-vezetési pontra, az ezredsegélyhelyre, a zászlóaljparancsnokok részére és a zászlóalj-aknavetőütegekhez R-105-ökre lecserélni a rádiókészülékeket. A műszaki főnök öt további tehergépkocsit igényelt anyagszállításhoz, s ő is nélkülözhetetlennek tartotta a kiképzési anyagok kiszállítását az összpontosítási körletekbe. Úgyszintén javasolta a téli ruházat alegységeknél való tárolását, az egységénél legalább egy fűtendő részleg szervezését, az utász szakasz létszámának 30 főre való megemelését, s az összeköttetés biztosításra szerinte is szükség volna három R-105-ös rádióra. A vegyiszolgálat-főnök véleménye szerint rendszerezíteni kellene minden zászlóaljnál egy TL-40-es motoros fecskendőt a zászlóalj és a technika sugármentesítésére. Az S-66-os sugár-adag-mérők nem felelnek meg harci körülmények között. A tüzérfőnök sürgette,

29 Uo. 131–133. o.

30 HL MN Zala – 1968. 3 d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 14. gl. e. PK. összefoglaló jelentése...

hogy a szakképzettségnek megfelelő tartalékosokat vonultassanak be; a 82 milliméteres aknavető-üteg híradásának folyamatos biztosítása érdekében két híradó katonai helyet kell szervezni; az R–108-asok helyébe R–105 rádiókészülékekre van szükség; az aknavetőket világító berendezéssel kell ellátni, a Garant vontatókat feltétlenül lecserélni, továbbá a rakéta-páncéltörő üteg- és szakaszparancsnokai számára Garant helyett FUG-okat kell biztosítani. Az anyagi szolgálat tapasztalata szerint a tiszt és tiszthelyettesi állomány számára előírt felsőruházat és fehérmű kevésnek bizonyult, az előbbi kettő-, az utóbbit három rendre, a különböző karbantartó anyagok, a szappan és a cigaretta előírt mennyiségét pedig egy havira kell emelni; a hadtápvezetési ponton a jelenleg rendszeresített egy személygépkocsi mellé szükség volna még egy-egy személygépkocsira és oldalkocsis motorkerékpárra. Az ezredhadtáp 55–60 gépkocsis szállítóoszlopának megbízható irányításához öt R–105 készülékre van szükség. A mozgókonyhákat – a nagymennyiségű tűzifaszállítás elkerülésére – gázolajtüzelésre kell átállítani. Az ezredsegélyhely feladatainak jobb ellátása megköveteli legalább még egy teher- és egy-két mentő-gépkocsi beállítását. A tiszt és tiszthelyettesi állomány nem használja az evőcsészét (csajkát), helyette célszerű lenne műanyag tányérok és poharak biztosítása. A hadtápnál erdős-hegyes terepen használhatatlannak bizonyultak a pótkocsik. A fegyverzeti főnök tapasztalatai szerint nélkülözhetetlen egy fegyver-löveg-javító terepjáró gépkocsi beépített, vagy vontatott 8 kW-os aggregátorral; egy műszer- és infraakkumulátor-töltő terepjáró tehergépkocsi beépített aggregátorral, valamint egy harckocsifegyver- és lövegstabilizátor-beszabályozó gépkocsi generátorral. Ezekhez a gépkocsikhoz biztosítani szükséges fűthető oldal-javítószátrat; a tisztek és tiszthelyettesek részére két 63M parancsnoki szátrat. Az anyag- és alkatrészszállításához is szükség van egy terepjáró tehergépkocsira, az időjárástól való függetlenedésre pedig speciális lőszerszállító gépkocsikra. S végezetül, a harckocsizók tapasztalatai: a harckocsivezetők vezetési számaikat úgy kell módosítani, hogy már az első kiképzési időszakban végrehajtsák a 9/b. vezetési gyakorlatot erdős-hegyes terep műútjain is. A műszaki-technikai szállítórajba két R–114 rádiót szükséges szervezni, kezelőkkel együtt. Úgyszintén, a harckocsi és a gépkocsizó lövész alegységek összekötésének a biztosítására három rádiót szervezni a gépkocsizó lövész zászlóalj híradószakaszához. Itt is sürgették a Garantok Cs–344-esekkel való felváltását. S végezetül: a tisztek és tiszthelyettesek részére hálósákokat biztosítani, illetve a sátoranyag mennyiségét a létszámhoz igazítani.³¹

A 33. gépkocsizó lövész ezred tapasztalata szerint,³² bár a parancsnokok és törzsek kiváló hadműveleti-harcászati felkészültségről tettek bizonyosságot, hiányoztak a karhatalmi ismeretek. Itt fogalmazódott meg legmarkánsabban a kiegészítő parancsnokságokkal szembeni kritika, melyek tevékenységének felülvizsgálatát követelték, mivel tarthatatlannak ítélték, hogy például olyan tartalékosot vonultattak be, akit kétszeri gyomorátfürdődással kezeltek. Ami saját tevékenységüket illeti, több és pontosabb adatra lett volna szükségük az objektumok birtokbavételénél, megkönnyítette

31 Uo. 17–19/a. o.

32 HL MN Zala – 1968. 3 d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése...

volna munkájukat a megfelelő méretarányú térképek megléte. A feladatlejtuttatás lépcsőzése hosszabb idejű tétlenségre kárhoztatta a zászlóaljkat és a századokat, aminek következménye volt, hogy éppen a végrehajtóknak maradt kevés idejük a felkészülésre. Itt is gondot okozott a harcokcsivezetők gyakorlatlansága a műutakon végrehajtott nagysebességű menetre. Úgyszintén, követelték a Garantok teljes lecserélését. Bebizonyosodott annak helyessége, hogy a zászlóaljhadtáp és egyéb szállító gépjárművek az ezredhadtáppal a menetoszlop végén mozogtak. Az ezred szállítótere kevésnek bizonyult, ami egyes járművek túlterheléséhez vezetett.³³

A 31. harcokcsi ezred parancsnokának is volt mondandója e témakörben.³⁴ Ő szintén panaszkodott arra, hogy a kiegészítő parancsnokságok nem kellő körültekintéssel hajtották végre a tartalékosok és a gépjárművek kiválasztását, így elsősorban a szociális és egészségügyi, valamint műszaki-technikai gondok okoztak problémát. Emellett, a visszabiztosítottak számára nem állt rendelkezésre megfelelő mennyiségű és minőségű ruházati anyag.

Az ezred gépjármű- és harcjármű-technikájának megfelelő állapotát bizonyítja az a tény, miszerint az előrevonás során mindössze öt kisjavításra volt szükség. A menet átlagsebessége 27,3 km/ó volt, de kitűnt, hogy akár 30–40 km/ó-s átlag is elérhető, amennyiben a harcokcsivezetőket megfelelően felkészítették az emelkedős-lejtős, szerpentes műutakon való menetvégrehajtásra. Rádiótilalom idejére biztosítani kell a rádióháló rövid időre, rövid jelzésekkel való működtetését, hogy a problémák megállapíthatóak legyenek. A nem megfelelő méretarányú térképek befolyásolták a feladatok végrehajtását. Minden megerősítő köteléket időben oda kell adni az alapfeladatot végrehajtóknak.

A tapasztalatok alapján szükség van a harcokcsiezred szervezetében továbbfejleszteni a géppisztolyos századot zászlóaljja; az ezred műszaki szakasza nem képes a feladatok ellátására, századerőre van szükség; a felderítőszázad állományából ki kell vonni az oldalkocsis motorkerékpárokat; tipizált, egységes gépjármű-állományra van szükség; az ezredtörzs törzsbuszainak számát ötről hétre célszerű emelni; a tiszti-tiszthelyettesi pihentetés biztosítására a századoknál rendszeresíteni kell a 63M sátrat, gumi-, vagy laticel matracot és hálósákat, a legénységnek pedig laticel matracot és jó minőségű sátorlapot.³⁵

A 6. gépkocsizó lövész ezred parancsnoka³⁶ célszerűtlennek tartotta az alakulat számára lebiztosított és már részben összekovácsolt állomány megbontását, mert az hátráltatta a mozgósítás időbeni végrehajtását. A speciális csoportokat inkább megyei, vagy vezérkari tartalékból kellett volna létrehozni. Javasolta a mozgósítási területen a szesztilalom bevezetését és a részegen bevonultak ellen eljárás beindítását. A kiegészítő parancsnokságok a gépjárműveket a saját vezetőikkel, személyszállításra alkalmas ülőalkalmatossággal és megfelelő szerszámkészlettel vonultassák be.

33 Uo. 44. és 47–49. o.

34 HL MN Zala – 1968. 3 d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése...

35 Uo. 53–57. o.

36 HL MN Zala – 1968. 3 d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 6. gl. e. PK. összefoglaló jelentése...

A kiképzés keretében be kell állítani néhány órát a karhatalmi feladatok megismerésére, begyakoroltatására.³⁷

A 36. műszaki zászlóalj parancsnoka azt javasolta,³⁸ hogy minden összefegyvernemi egység, a várható megerősítése létszámának megfelelően már a békehelyőrségében rendelkezzen „M”-készletként a szükséges élelmezési anyaggal. A műszaki tartalék mindössze egy R-104 rádióállomással rendelkezett, mert a többi a megerősítő alegységekhez kellett kiküldeni.

* * *

Mint látható a legkülönbözőbb fegyvernemi és szakcsapat tapasztalatok sok esetben egybeestek és jó alapot szolgáltak a hiányosságok kiküszöbölése terén. Mindezek után talán az is érdeklődésre tarthat számot, hogy e végrehajtó parancsnoki tapasztalatokat miként értékelték, hasznosították a vezető minisztériumi és vezérkari szervek...

---

37 Uo. 32–33. o.

38 HL MN Zala – 1968. 3 d. 7. ő. e. (1968. 10. 15.) A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése...

Kis-Benedek József

A konfliktusok vallási gyökerei a Közel-Keleten¹

A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.79

A Közel-Keleten lévő konfliktusoknak számos oka van, ezek között kiemelt szerepet töltenek be a vallási motívumok. Jelen tanulmányban a szerző a keresztények helyzetének változásait vizsgálja történeti összefüggésben a Közel-Keleten. A hidegháború előtti időszakot összehasonlítja a hidegháború utáni helyzettel, megállapítva, hogy a nyugati hatalmak érdeklődése a keresztények helyzetével és szerepével kapcsolatban napjainkban jelentős mértékben csökkent. A cikk foglalkozik az iszlám vallás különböző megjelenési formáival, azok sajátosságaival, különös tekintettel a radikalizmusra.

A stratégiai környezet

A Közel-Kelet Európa, Ázsia és Afrika találkozásánál fekszik, következésképpen a nyugati világ számára rendkívül fontos. A gazdasági, biztonsági érdekeken túl kultúrák, vallások, etnikai csoportok találkozóhelye, beleértve a három „ábrahámí” vallást, a kereszténységet, a judaizmust és az iszlámot. A régió magában foglalja a legfontosabb muzulmán országokat és a világ egyetlen zsidó államát, Izraelt. A térség mélyen megosztott szektáriánus szempontból, súlyosbítja ezt a hatalomért küzdő vallási szélsőségek megjelenése, ami korunk egyik legnagyobb fenyegetése.

A vallási megosztottság gyakran évszázadokra nyúlik vissza. A mai konfliktusoknak ugyan ehhez nem sok közük van, mint ahogy ezt a szélsőséges ideológiák magyarázzák, a mai határok nem tükrözik a vallási, kulturális és etnikai megosztottságot sem. Ezek a határok brit és francia döntések alapján születtek meg az első világháború után, az oszmán birodalom felosztását követően.

---

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

Sokan nem értik meg Nyugaton, hogy a napi élet meghatározója a térségben a vallás. A vallási ellentétek között meghatározó a szunnita és síita iszlám közötti eltérés. A szunnita muzulmánok gyakorolják a hatalmat a legtöbb arab országban. Ha viszont a jelenlegi instabilitást vizsgáljuk a Közel-Keleten, nem a síita–szunnita ellentétek határozzák meg a konfliktusokat.

A perzsák és arabok közötti kulturális és történelmi megosztottság is hozzájárult a síita–szunnita szakadáshoz. Számos állam közötti kölcsönös bizalmatlanság – nemzeti és ideológiai érdekekkel fűszerezve – növelte a feszültséget Bahreinben, Irakban, Szíriában, Libanonban és Jemenben. A szunnita szélsőséges szervezetek, mint az al-Kaida és az Iszlám Állam (IS) kihasználják a szektáriánus és etnikai feszültségeket, hogy a szunnita arabok bajnokaként támogatást szerezzenek Irán, Szíria alavita rendszere és más nem szunnita kormányok ellen. Egyetértek Rostoványi Zsolt számos könyvében és tanulmányában megjelent értékeléssel, amely szerint *„... a fő törésvonal nem az iszlám és a Nyugat, hanem a terrort eszközként alkalmazó radikális dzsihádisták és a mérsékeltek (többiek) között húzódik”*.²

Destabilizáló tényezőként kell figyelembe venni a mai demográfiai trendeket. A Közel-Kelet a világ legfiatalabb lakosságú, és lélekszámában legjobban növekvő térsége. A politikai, gazdasági és oktatási infrastruktúra a legtöbb országban nem követi a létszámnövekedést. Mivel a térség lakosságának többsége 30 év alatti, ennek komoly hatása van a politikai stabilitásra.

Az Oszmán Birodalom bukása után a Közel-Keletre is eljutottak az európai nacionalista eszmék, amelyek a nemzetállamokat tekintették alapvető államformának. Az arabok célként a pánarab világ létrehozását jelölték meg. Ennek oka a vallásban és a faji sovinizmusban kereshető. Különbséget kell azonban tenni a pániszlamizmus és a pánarabizmus között. Az iszlám ázsiai és afrikai előretörésével az arabok kisebbségbe kerültek az iszlám többi, nem arab hívével szemben. Ez ideológiai válsághoz vezetett, amit az arab jelleg és szellemi dominancia hangsúlyozásával próbáltak feloldani. Az arab nacionalizmus abban különbözik a pánarabizmus eszméjétől, hogy feljogosítja a népeket saját államuk megszervezésére.

Az 1979-es iráni forradalom után az arab erőközpontokban megjelentek az iszlám fundamentalista csoportok. A konzervatív arab fundamentalizmus már korábban is jelen volt, jól érzékelhetően a nasserista Egyiptomban valamint a baathista Szíriában és Irakban, de a radikális fundamentalizmus fenyegette a konzervatív rendszereket is.

A 80-as években arab nacionalisták, szekularisták, iszlámisták, konzervatív rendszerek, radikálisok küzdöttek egymással. A pánarab és a pániszlám retorika ellenére az Arab Liga gyengének bizonyult, részekre szakadt és marginalizálódott. A pánarabizmuson a legnagyobb sebet nem külső hatalmak ejtették, nem is az iszlám fundamentalizmus, hanem a térség legnagyobb nacionalistább országa: Irak, amely Szaddám Huszein vezetése alatt 1990-ben megtámadta Kuvaitot. Az eredeti helyzetet az Egyesült Államok által vezetett, arab államokat is magába foglaló koalíció állította vissza azzal, hogy katonai erővel kiűzte Szaddám csapatait Kuvaitból.

2 Rostoványi Zsolt: Iszlám és iszlamizmus mint biztonsági kihívás. In: Biztonsági kihívások a 21. században Dialóg Campus Kiadó Budapest, 2017. A Belügyi Tudományos Tanács kiadványa ISBN 978-515-5680-50-2 p. 105.

A pánarabizmus koporsójába a szöveget az Öböl-háborúban sikerült beverni, amikor egy arab ország a pánarabizmus jelszavával megtámadott egy másik arab országot. A legtöbb arab ország csatlakozott a Nyugat által vezetett Irak-ellenes koalícióhoz, illetve nyugati csapatok állomásoztak Szaúd-Arábiában, a legszentebb iszlám helyek közelében.

A hidegháborút követően a szuperhatalmak stratégiai versenye véget ért, de az arab államok nem használták ki a globalizáció lehetőségeit. A globális trendek nem érintették a Közel-Keletet. Az államok ellenőrzés alatt tartották a politikát, a társadalmat és a gazdaságot. A Szovjetunió felbomlása után az Egyesült Államok a térségben csak saját érdekeinek érvényesítésére tudott koncentrálni: az olajhoz való hozzájutásra megfelelő áron, Izrael védelmére és a tömegpusztító eszközök elterjedésének ellenőrzés alatt tartására. Elindult egy fegyverkezési verseny, amelyben az Öböl-államok szembe kerültek egy atomfegyverrel rendelkező Izraellel, Pakisztánnal és Indiával, egy nukleáris fegyver birtoklására törekvő Irakkal és Iránnal. A kétségek valószínűleg hozzájárultak Szaddám Huszein baathista rendszerének 2003-ban kezdődött megsemmisítéséhez és Irán atomprogramjának elindításához.

A közel-keleti vallások helyzete történeti megközelítésben

Szeretném előrebocsátani, hogy a jelenlegi közel-keleti változások (amelyeket Európában némileg helytelenül „arab tavasznak” neveznek) alapvetően nem vallási konfliktusok, hanem a térség átalakulásával együtt járó jelenségek, országokként eltérő megnyilvánulási formákkal. Ezen belül természetesen szerepe van a vallási ellentéteknek. Nagyon sok olyan tendenciával találkozunk, amelyek történelmi okokra vezethetők vissza, sőt kifejezetten vallási eredetűek. Ami a vallási közösségek érintettségét illeti, a mai konfliktusok vitathatatlanul a leginkább negatívan a térségben élő keresztényeket érintik. Ez kisebb mértékben összefügg a keresztes hadjáratokkal, de különösen a vallási szélsőségek felerősödésével, nevezetesen a fundamentalizmus megjelenésével. A térség a három vallás (kereszténység, judaizmus és iszlámizmus) kiinduló pontja, mindhárom világvallás legszentebb helyei itt találhatóak.

A probléma megértéséhez célszerű elhelyezni a régiót a világvallások között. Ehhez segítségül vettem a PEW Research Center felméréseit, amelyek véleményem szerint hiteles formában dolgozzák fel a világvallások adatait, mintegy 2500 forrásmunka felhasználásával. A felmérés szerint a világ lakosságának 84 százaléka valamilyen vallási csoport tagja, valamilyen valláshoz tartozik. Vallásonkénti bontásban ez azt jelenti, hogy a keresztények száma 2,2 milliárd (32 százalék), a muzulmánok száma 1,6 milliárd (23 százalék), egymilliárd hindu (15 százalék), 500 millió buddhista (7 százalék), 14 millió zsidó (0,2 százalék), több mint 400 millió ember úgynevezett népi vallásokat követ (kínai, amerikai, ausztrál), 58 millió ember (kevesebb mint a világ lakosságának egy százaléka) pedig egyéb vallás hívei (baháj, szikh, sinto, tao stb.). Ugyanakkor hat ember közül egy semmilyen valláshoz nem tartozik (ez világszinten 1,1 milliárd ember, a világ lakosságának 16 százaléka).³

3 PEW Research Center: The Global Religious Landscape 12. 2012.

<http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/> (Letöltés: 2017. 12. 23.)

Nagyon nagy a vallási csoportok szóródása. Számos vallási csoport koncentráció-dik Ázsiában és Óceániában (a hinduk és a buddhisták 99 százaléka), de ugyanitt található a nem vallásos emberek 76 százaléka is.

A keresztények

A 2,2 milliárd keresztény 50%-a katolikus, 36 százaléka protestáns. A görög és orosz ortodoxok a keresztények hozzávetőleg 12 százalékát teszik ki. Nem közömbös a keresztények megoszlása kontinensenként, különösen akkor, ha az üldözöttségről beszélünk. A kontinensenkénti megoszlás a következő: Észak-Amerika 12,3; Latin-Amerika 23,4; Európa 25,7; szub-szaharai térség 14,5; Észak-Afrika, Közel-Kelet: 0,6 (!); Ázsia, a Csendes-óceáni térség 23,5 százalék. Az adatokból szembetűnő, hogy a keresztények száma ott a legkisebb, ahonnan maga a kereszténység ered.

A muzulmánok

Az 1,6 milliárd muzulmán többsége (87–90%) szunnita, 10–13 % a síita irányzatot követi. A legtöbb muzulmán Ázsiában és Óceániában található (62%). A Közel-Keleten és Észak-Afrikában a muzulmánok 20, a szub-szaharai régióban 15, Európában 3, Amerikában kevesebb, mint egy százaléka él. Itt viszont az a szembetűnő ellentmondás, hogy a Közel-Keleten a lakosság 93 százaléka muzulmán, ennek ellenére a világ muzulmán lakosságának mindössze húsz százalékát képviselik (a magyarázat egyszerű: Indonézia, India és Pakisztán nem a Közel-Kelet része, sőt Törökország sem). A muzulmánok a világ 49 országában a lakosság többségét teszik ki, általában mindegyik fiatalabbak, mint a lakosság többi része.

A zsidók

A 14 millió zsidó a világ lakosságának 0,2 százalékát teszi ki. A számok becslésen alapulnak, mégpedig vallási hovatartozásra adott válasz alapján. A valláson belüli ágazatokhoz tartozók számát (ortodox, neológ, konzervatív, reformista) nehéz megállapítani. Az említett felosztás az amerikai zsidóságra vonatkozik, Izraelben inkább ultra-ortodoxokról, modern ortodoxokról és „hagyományos” zsidókról beszélhetünk. A kontinensenkénti megoszlás az alábbi: Észak-Amerika 43,6; Latin-Amerika 3,4; Európa 10,2; Ázsia és Óceánia 1,5; Szub-Szahara 0,7; Közel-Kelet és Észak-Afrika 40,6%. Jóllehet zsidó lakosság a Föld több pontján megtalálható, a zsidó vallás koncentráltan jelenik meg az Egyesült Államokban és Izraelben. Izrael az egyetlen ország, ahol zsidó többségű lakosság él (79%).

Ha a vallási ellentétek gyökereit nézzük, a keresztények és a zsidók között számos vita van még Jézus születési dátuma körül is. A vallásos zsidók szerint Jézus nem decemberben született. Decemberben a jeruzsálemi hegyekben is hideg tél van, semmilyen pásztor nem legelteti ilyenkor a nyáját. „Az az ember” valószínűleg hét évvel korábban született, Dionysius Exiguus római apát 525-ben elvégzett visszszámítása Jézus születésére mai vélekedés szerint téves volt. Saját népe saját országában soha nem hívta Jézusnak. Héber neve minden bizonnyal Jészua (יֵשׁוּעַ) volt, ami „szabadítást”

vagy „szabadulást” jelent. A Iesus ennek görög változata, ezt vette át minden európai nyelv. Ma, ha Izraelben szóba kerül, inkább „Jésu” (ΙϞ) formában említik.

A keresztény vallás egyik alaptétele Jézus feltámadása és visszatérése. A zsidó vallás egyik alaptétele a zsidó állam feltámadása. Jézus visszajövele mindaddig nem következett be, Izrael feltámadása azonban bekövetkezett. Igen sok – és egyre több – keresztény úgy véli, hogy az előbbinek az utóbbi előfeltétele. Vagyis Izrael Állam 1948-ban történt létrehozása Jézus „második látogatásának” az előjele. Sok merészen (talán túl merészen) gondolkodó zsidó is felvetette a lehetőséget, hogy az őseredeti zsidó Messiás-hit és a görögre fordított és pogány, római „istenemberre” változtatott Krisztus héberre történő „visszafordítása” és visszavárása között nincs ellentmondás, sőt...

A vita kemény és könyörtelen. Nem egy „Messiáshívő” zsidót kiutasítottak Izraelből e hite miatt, mivel az állampolgárok zsidó vagy nem zsidó voltát az ortodox Rabbinátus határozza meg.⁴

Tény, hogy a vallások gyakran nem toleránsak: a keresztények, a muzulmánok is bővelkednek elutasításokban, de még a türelmesnek hitt buddhisták és konfuciánusok sem mentesek a rituális gyűlölettől.

A keresztények és a Közel-Kelet

Keresztények a hidegháború előtt

A globalizáció időszakában, a 19. század végén a keresztény lakosság virágzó életet élt a térségben. Cselekvően részt vettek az arab nacionalista politikában, a legtöbb arab országban a fejlődés megtestesítői voltak. A 19. század végén megjelentek a nyugati cégek a térségben, ezek terjedéséhez segítséget nyújtott a kereszténység is.

A hibrid rezsimek idején, amelyekben keveredtek a nyugati és a térségbeli törvények, a keresztényeknek, illetve a nem muzulmán vallás képviselőinek is járt bizonyos szabadság, tolerálták az eltérést a helyi szabályoktól. Ezt a folyamatot globalizációnak, azaz a világcégek helyi viszonyokhoz való alkalmazkodásának nevezték.⁵ A nyugati cégek megjelenése hozzájárult a GDP és ezzel együtt az életszínvonal növekedéséhez. A folyamat együtt járt a vallás újramegjelenésével és terjedésével is.⁶ A vallás terjedéséhez nem a papok és a szerzetesek, hanem a tanárok és a kereskedők járultak hozzá. Az iparosodás a kereszténység terjesztésével is együtt járt, amit a misszionáriusok folytattak, nem kevés sikerrel. Vezető szerepet a britek és a franciák játszották, de folyamatosan érkeztek az oroszok is. A franciák és az oroszok rivalizáltak a britekkel. A nemzetközi kereskedelem megerősödésével együtt járt a kereskedelmi utak védelme is, következésképpen megjelentek a nyugati haderők.

4 Halmos László: A kétezer éves per előtt. Izraeli Hírlevél, 2017. 12. 24.

<https://izraeli-hirlevel.blogspot.hu/2017/12/karacsonyfa-helyett-emlekek-szuloi.html> (Letöltés: 2017. 12. 25.)

5 José Casanova: Religion, the New Millennium, and Globalization. *Sociology of Religion* 62, no. 4 (2001): 429. <http://www.jstor.org/journal/socireli> (Letöltés: 2017. 12. 23.)

6 C. A. Bayly: The Birth of the Modern World, 1780–1914. (Oxford: Blackwell, 2004), 325. <http://www.history.ac.uk/reviews/review/420> (Letöltés: 2017. 12. 23.)

A 19. századi globalizmust egy nyugati hegemon törekvés-sorozat kísérte, ami a régi társadalom és kormányzás lerombolásában, a tradíciók felszámolásában, a nyugati értékek bevezetésében nyilvánult meg. Ennek viszont komoly gazdasági hatása is kimutatható, utak, vasutak épültek, megélénkült a kereskedelem, Egyiptomban például az egy főre eső kereskedelem meghaladta Spanyolország és Japán hasonló mutatóját.⁷ Damaszkusz textilárúkkal látta el a török és egyiptomi piacokat. Aleppo regionális kereskedelmi központtá vált. A 19. század végére az aleppói vállalkozói körök (muzulmánok, zsidók és keresztények) átálltak a textiltermékek kereskedelmére és busásan meggazdagodtak. Az oszmán uralom alatt a nem muzulmán vallási közösségek saját vallási elöljáróik vezetése alatt voltak. A rendszert az iszlám hagyományok alapján vezették be, cserében a vallási vezetők – akiket a szultán nevezett ki – elfogadták az iszlám uralmát. A közösségeknek saját vezetőik voltak, például a görög ortodoxoknak a konstantinápolyi pátriárka, az örményeknek az isztambuli pátriárka, de utóbbi alá voltak rendelve kisebb keresztény közösségek is (koptok, maroniták, nesztoriánusok, jakobiták). Az oszmán állampolgárság egyforma jogokat biztosított a muzulmánoknak, zsidóknak és keresztényeknek.

A keresztény közösségek számára a legnagyobb kihívást a 19. század végén a balkáni nacionalizmus jelentette, amely az Oszmán birodalmat nemzetállamokra szakította szét, elvágva egymástól a kereskedelmi, szociális és vallási kötelekeket. A nemzetállamok a vallási intézményeket szigorúan uralmuk alá helyezték, az ortodoxiát – legyen az görög, bolgár, vagy szerb – a nacionalizmus határozta meg. Ennek következtében a balkáni görög ortodox vallás eltávolodott a konstantinápolyi pátriárkától, nemcsak az intézményi, hanem az új, nemzeti ideológia alapján is.

A 19. század a keresztények számára demográfiai szempontból is aranykornak minősíthető. Elég csak arra utalnom, hogy a 20. század elejére a keresztények aránya a lakosság hét százalékáról 33%-ra növekedett Szíriában, Libanonban és Palesztinában. Ez persze együtt járt azzal is, hogy egyre kevesebben tértek át a muzulmán vallásra. A keresztény közösségek megerősödése, illetve elkülönülése oda vezetett, hogy egyre kevesebben kötöttek házasságot muzulmánokkal. (Érdekességként meg kell jegyezni, hogy a főként városban élő egyiptomi kopt keresztényeknél a növekedési tendencia nem tapasztalható, ott a keresztény lakosság létszáma inkább csökkent.)

A nyugati misszionáriusok térítő tevékenysége vitathatatlan, talán az sem véletlen, hogy egybeesik a gazdasági behatolással az oszmán területekre. A katolikus misszionáriusok – főként jezsuiták és lázariánusok – 250 iskolát hoztak létre 12 ezer tanulóval, több mint 300 tanárral.⁸ Az iskolákban a francia és az angol oktatási rendszer folyamatos versenyben állt egymással. Az 1860-as libanoni keresztény mészárlást követően az amerikaiak a misszionárius tevékenységet visszafogták, inkább az oktatásra koncentráltak. A nyugati iskolarendszer mellett természetesen az arab is határozott fejlődésen ment át.

7 Sotorios Roussos: Globalisation processes and Christians in the Middle East. 08. 08. 2014. <https://doi.org/10.1080/21520844.2014.928924> (Letöltés: 2017. 12. 23.)

8 uo.

Mindenképpen fontosnak tartom megemlíteni az 1895/96-os, majd 1909-es örmény népirtás tanulságait, nevezetesen azt, hogy ha a keresztény közösségek – legyenek bármennyire felkészültek és rendelkezzenek befolyással a gazdasági életben – nem kapnak külföldi támogatást, célpontjai lehetnek az oszmán nacionalista támadásoknak, amelynek a vége akár a fizikai megsemmisítés is lehet.⁹

Keresztények a hidegháborút követően a Közel-Keleten

Az elmúlt néhány évtizedben a vizsgált térség ugyancsak lemaradt a globalizáció folyamatában. A gazdaság az olajexporton (már ahol van olaj), segélyeken, vagy külföldön dolgozók pénzhozatalásán alapul. 2005-ben még Szíriában is a GDP 67 százalékát tette ki az olajexport.

A régió részesedése a világ exportjában kevesebb, mint egy százalék, összehasonlítva Kelet-Ázsiával (10 százalék), vagy Latin-Amerikával (4 százalék).¹⁰ Az arabközi export marginális, a 60-as évek szintjén van. A külső partnerekkel (Európai Unió, Egyesült Államok, Euro-mediterrán Partnerség, az amerikai vezetésű Nagy-Közel-Kelet Kezdeményezés, a G7-államok) meglévő kapcsolatok ellenére a térség beilleszkedése a globális gazdasági folyamatokba még messze elmarad a lehetőségektől. Az olajárak esése a 80-as évektől azt hozta magával, hogy az egyes államok a Világbankhoz és a Nemzetközi Valutaalaphoz fordultak segélyért.

Az internet elterjedésével a hálózathoz 2003-ban 11, 2009-ben 60, 2015-ben pedig több mint 100 millió felhasználó csatlakozott. Mindennek ellenére a felhasználók száma messze elmarad a hasonló GDP-értékekkel rendelkező dél-kelet-ázsiai országokhoz képest.¹¹ A könyvkiadások száma nem haladja meg a világ könyvkiadásának 1,1 százalékát. Fejlődik viszont a műholdas televíziózás, de ez főként a politikai iszlám terjesztését szolgálja.

A keresztény közösségek a 20. században komoly demográfiai veszteséget szenvedhettek el. Izrael, Palesztina, Szíria, Jordánia területén a keresztények száma az 1914-es 26 százalékról 1995-re 9,2 százalékra esett vissza. Az örmény népirtás, a szíriai keresztények kiirtása, a görög és török lakosságcsere 1922-ben, az arab-izraeli konfliktus, a libanoni polgárháború (670 ezer keresztény menekült el), a keresztények elűzése Irakból és Törökországból a kurd felkelés következtében – ezek jelentik azokat a pontokat a kereszténység történetében, amelyek vészjósló csökkenésükhöz vezettek a Közel-Keleten.¹² A kopt keresztények száma az 1927-es 8 százalékról 2000-re 5,4 százalékra esett vissza. Jelentősen megváltozott a helyzet negatív irányban a szír

9 Margaret J. Wyszomirski: Communal Violence: The Armenians and the Copts as Case Studies. *World Politics* 27, no. 3 (1975): 447–454.

10 Adeel Malik: *The Economics of the Arab Spring*. January 2012. https://www.researchgate.net/publication/254401334_The_Economics_of_the_Arab_Spring (Letöltés: 2017. 12. 23.)

11 Arab Development Challenges Report 2011 Towards the Developmental State in the Arab Region. http://www.undp.org/content/dam/rbas/report/ADCR_27%20March%202013.pdf (Letöltés: 2017. 12. 25.)

12 Sotorios Roussos: Globalisation processes and Christians in the Middle East. 08. 08. 2014. <https://doi.org/10.1080/21520844.2014.928924> (Letöltés: 2017. 12. 23.)

polgárháborút követően. A migráció okai között szerepelnek a félelem, a bizonytalanság és a gazdasági kilátástalanság.

Az Oszmán Birodalom bukását követően a keresztény közösség a térségben két stratégia közül választhatott. Az egyik stratégia az egyéb keresztény közösségektől való elkülönülést testesíti meg, akik szintén elkülönültek a másságukat hirdető arab közösségektől, hangoztatva sajátos jellegüket. Ez a stratégia akár területi elkülönülést is jelenthetett, vagy más népek védelme alatt történő életvitelt. Ennek tipikus példáját adják a maronita közösségek. A másik stratégia a szekularizáció ideológiájának a hirdetése, amelyben bagatellizálják a vallás szerepét. Helyzetük erősítése érdekében közös hazát, nyelvet és történelmet hangoztattak a vallási különbségekkel szemben. Ezt a stratégiát követték a nasserista Egyiptom, a baathista Irak és Szíria keresztényei. A stratégia szerint a vallás nem fontos és nincs politikai jelentősége.

A közel-keleti keresztények egy csoportja – különösen a palesztinok – a nacionalizmus, a szekularizáció és a baloldali radikalizmus híveivé vált. Ezen csoportok vallási vezetői igyekeztek elkülönülni más egyházi vezetőkötől.¹³ A kopt keresztények megosztottak voltak a saját identitásuk megtartása, vagy az identitás – a nemzet érdekében történő – feladása kérdésében.

Az egyiptomi társadalom gyors iszlamizációja és jogrendszere oda vezetett, hogy a koptok inkább saját egyházi vezetőik felé fordultak. A kopt közösség hamar a diszkrimináció és a zaklatás céltáblájává vált. A sária-törvénykezés és az arab nacionalizmus elfogadhatatlanná vált a koptok számára. Mubarak alatt szakítottak az iszlamizációval, inkább saját egyházi vezetőjük felé fordultak. A 2011 utáni támadások az egyházat a média felé fordították, egyre többet használták a közösségi médiát. Tewodros – pápává választását követően – Fatah esz Szízi oldalára állt és tüntetésekre mozgósította a koptokat.

A 90-es években Libanonban is erősen csökkent a keresztények száma. A 30-as években a maronita keresztények a legnagyobb közösségnek számítottak az országban, ma a harmadik helyen állnak és a lakosság 22 százalékát képezik, a síiták 30, a szunniták 27 százalékot tesznek ki. A keresztények létszámának csökkenéséhez elsősorban a politikai bizonytalanság járult hozzá. Meg kell azonban azt is említeni, hogy a maroniták vezetése sokkal gyengébb volt, mint a síitáké és a szunnitáké.¹⁴

Szíriában a polgárháború a kereszténység masszív kivándorlásához vezetett. Az egyházak a baathista, illetve a nacionalista közösségekbe integrálódtak.

A helyzet elemzéséhez az objektivitás érdekében célszerű hangsúlyozni azt is, hogy az amerikai és európai érdeklődés a közel-keleti keresztények helyzete iránt minimális. Ez nem csak a politikai érdeklődésre, hanem a média odafigyelésére is érvényes. Ezért is tartom fontosnak, hogy a magyar kormány ezt a politikát felkarolta és számos nagy országnak példát mutat a keresztény közösségek támogatásában.

13 Don Peretz: Palestinian social stratification : The political implication. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 7 No. 1, Autumn, 1977; (pp. 48–74) <http://jps.ucpress.edu/content/7/1/48> (Letöltés: 2017. 12. 25.)

14 Sotorios Roussos: Globalisation processes and Christians in the Middle East. 08. 08. 2014. <https://doi.org/10.1080/21520844.2014.928924> (Letöltés: 2017. 12. 23.)

*Az iszlám vallás történelmi fejlődése,
az iszlamista nézetek kialakulása*

Az iszlám a történelmi fejlődése során – már a korai időszakban – egymástól jól elkülöníthető irányzatokra tagozódott. Ez a megosztás visszanyúl a Mohamed próféta 632-ben bekövetkezett halála utáni időszakhoz. A különböző irányzatok az iszlám legalapvetőbb kérdéseiben egyetértenek, valamint elismerik egymás létezését és tagjainak muszlim mivoltát, de örökös ideológiai harcban állnak egymással.

A 20. század utolsó negyedét az iszlamista mozgalmak felemelkedése, majd hanyatlása jellemezte. Bizonyos iszlamista mozgalmaknak sikerült hatalomra jutniuk, míg másoknak nem. A hanyatlás a 90-es évek közepétől felgyorsult.

A nacionalizmust felváltotta az iszlamizmus, amelynek elméletét az 1960-as évek végén dolgozták ki ideológusai, a pakisztáni Maudúdi, az egyiptomi Kutb és az iráni Ali Khomeini ajatollah. Az iszlamizmus korának kezdete az 1973. októberi arab-izraeli háború utánra keltezhető, amelynek igazi nyertesei a szaúdiak és a többi olajtermelő ország voltak. Első, felívelő szakasza az iráni forradalom időszaka volt. A radikalizmust a Khomeini által vezetett Irán testesítette meg. A 70-es évek közepére kialakult az iszlamista mozgalom két fő pólusa: Szaúd-Arábia és a forradalmi Irán. A többi ország a két pólus között helyezkedik el, de valójában a militáns iszlámot támogatják. A 80-as évektől kezdve az iszlamizmus az egész muzulmán világban elterjedt. Elkeseredett harc dúlt a szaúdi és az iráni vezetés között, Szaúd-Arábia bőkezűen osztogatta gazdagságát, magához kötötte a vallásos középréteget, különösen a formálódó iszlám bankrendszeren keresztül.

Az iráni forradalom előretörését a szaúdi monarchia a hidegháborús amerikai feltartóztatási politikát követve igyekezett korlátok közé szorítani.¹⁵ A konfliktus igazi helyszíne Afganisztán lett, ahol az Arab-félsziget olajmonarchiái és a CIA által pénzelt dzsihad arra törekedett, hogy a Szovjetuniót egy vietnami típusú háborúra kényszerítse, meggyorsítva ezzel felbomlását.

Afganisztán meghatározó szerepet játszott a dzsihadista mozgalom létrejöttében, az arabok gondolkodásában a palesztin ügy helyére lépett, valójában átmenetet képezett az arab nacionalizmusból az iszlamizmusba. De hasonló folyamatot tapasztalhattunk a palesztin mozgalomban is, ahol a mérsékelt Palesztin Felszabadítási Szervezet helyét átvette a radikális Hamasz. Az iszlám területe kiterjedt a nyugati világra is, kezdve Nyugat-Európával, folytatva – a kommunista rendszer felbomlásával – a vasfüggönyön túl is, a közép-ázsiai országokban, a Kaukázusban, majd Európa közepén Boszniában.

A szocializmus helyét gyorsan betöltötte az iszlamizmus. Egyre több szélsőséges csoport jelent meg Észak-Afrikától a Közel-Keleten át Dél-Ázsiáig, amelyek felelősnek bizonyultak európai merényletek végrehajtásáért is. Nem hagyható ki a sorból Szaddám Huszein 1990. augusztusi háborúja Kuvait ellen, amelyre reakcióként Szaúd-Arábia – az Egyesült Államok vezetése alatt – nemzetközi koalíciót hozott létre. Ez lehetőséget biztosított Szaddámnak, hogy megkérdőjelezze hitetlen katonák

---

15 Kepel, Gillies: Dzsihad. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007. 23. o.

beengedését a „szent” arab földre, ami szerinte alkalmatlanná teszi Szaúd-Arábiát az iszlám szent helyeinek őrzésére.¹⁶ Ez az érv még többször is előkerült a radikális szervezetek érvrendszerében.

1991-től Afganisztánban a dzsihadisták – akik azt képzeltek, hogy legyőzték a Szovjetuniót – eldöntötték, hogy exportálják az egész világba a háború során szerzett tapasztalataikat. Eközben Afganisztánban bevezették a tálibok kegyetlen hatalmát, különös tekintettel a nőkre és minden iszlámellenes megnyilvánulásra. Karizmatikus vezetőre találtak Oszáma bin Laden személyében, aki 1995-ben dzsihadra való felszólítást tett közzé a szent helyeket megszálló amerikaiak ellen.

A dzsihadisták által indított kampány azonban nem mindenütt talált lelkes fogadtatásra. Több észak-afrikai országban a hatóságok keményen felléptek ellenük, nem kaptak lakossági támogatást. Csecsenföldön ismert az orosz haderő fellépése, de Bosznia is – a daytoni egyezmény után – nyugati érdekeltségben maradt. Ezzel szemben viszont kialakult az iszlamizmus radikális formája, amely látványos formában esetenként terrorizmusba csapott át. A 2001. szeptember 11-ei merényletek érvrendszerében ugyanazokat az elemeket találjuk, mint a '90-es években: azaz vissza kell foglalni a szent helyeket és el kell törölni Izraelt.

A washingtoni és New-York-i merényletek elkövetőinek többsége az Arab-félszigetről származik, gyakran felsőfokú tanulmányokat végeztek, távol tartották magukat az iszlamista mozgalomtól, azaz konspirált módon készültek fel a merényletekre. Ez előre vetíti a magányos merénylők és a „bennszülött” terroristák alkalmazását.¹⁷

Az iszlám két legjelentősebb irányzata a muszlimok mintegy 87–90%-át magában foglaló szunnita, valamint a 10–13%-ot kitevő síita irányzat.¹⁸ Különválásukban elsősorban nem vallási, hanem közjogi és államjogi szempontok játszottak szerepet.

A *szunnita* irányzat létrejötte arra vezethető vissza, hogy Mohamed halálát követően az első három kalifát a közösség konszenzus alapján választotta, tekintet nélkül a prófétától való származásra. Ezt az álláspontot a hagyomány, a *szunna* támasztja alá, így mindazok, akik elismerik az első három kalifa hagyományos jogosultságát a trónra, szunniták. Számukra a közösség vezetője nem Allah kiválasztottja, hanem csak egy közülük, akit közmegegyezéssel választottak. A szunnita vezető nem jogosult a hittételek értelmezésére, vagy módosítására, pozíciója inkább politikai természetű, hatalmában nem a vallási, hanem a világi jelleg dominál. Ez onnan ered, hogy a Mohamed halálát követő kalifák uralkodása alatti terjeszkedés során az állam sokkal inkább katonai jellegű, az iszlám pedig elsősorban a hatalom megtartásának az eszköze volt. A szunniták szerint isteni eredetű vallási és politikai hatalma csak Mohamednek létezett, ami utódaira nem vonatkozik. Annak ellenére, hogy a Próféta leszármazottait nagy tiszteletben tartják, nem tulajdonítanak nekik emberfeletti képességeket.

A *síiták*, Ali hívei – a szunnitákkal ellentétben – a vallás szerepének hangsúlyosságát helyezik előtérbe. Véleményük szerint a hatalom nem világi jogalapokon

16 Uo. 27. o.

17 A bennszülött kifejezés az angol *homegrown* szóból származik, de használják a hazai „neveltetésű” terrorista fogalmat is.

18 A síiták mintegy 68–80%-a négy államban (Irán, Pakisztán, India és Irak) él.

<http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/> (Letöltés: 2015. 07. 26.)

nyugszik, azaz a közösség vezetője nem a nép választotta, hanem csakis Mohamed vér szerinti leszármazottja, vagyis bizonyos szempontból szintén Allah kiválasztotta lehet. Ez ellentmond a szunniták által támogatott konszenzus elvének. Mohamed halálát követően sokan Alit, a Próféta vejét és unokatestvérét, azaz vér szerinti rokonát tartották megfelelő utódnak. Hívei már az első három kalifával szemben is őt, halálát követően pedig fiait és leszármazottait támogatták, így a síita irányzat az *alidák* pártjából, azaz Ali kíséretéből, követőiből alakult ki. A síita közösségnél rendkívül erőteljes az eszmei-ideológiai megalapozottság. A közösség élén álló imám nem csupán jog szerinti, hanem szakrális vezető is, az isteni igazság lényegének ismerője. Az imám nem kifejezetten világi vagy politikai, hanem sokkal inkább vallási vezető, Allah akaratának megvalósítója. Éppen emiatt a síiták szemében a kalifa emberfeletti, isteni tulajdonságokkal rendelkezik, így a döntéseknél is leginkább az egyszemélyi vezetés érvényesül, azaz az imám szava dönt.

A síiták – a szunniták által legszentebbnek tartott három hely (Mekka, Medina és Jeruzsálem) mellett – szent helyként tisztelik az iraki Nadzsaf városát, ahol Ali sírja található, valamint a szintén iraki Karbalát, ahol Huszajn, Ali fia halt mártírhalált. A síita zarándoklatnak ez a két szent város is célja.

Az iszlám két fő, szunnita és síita irányzata mellett, illetve azokon belül számos egyéb áramlat, szekta jött létre.¹⁹ A harmadik irányzatnak is tartott, mára elsősorban csak Ománban jelentős közösséget képviselők a karazsiták, amely irányzatot az Ali hadseregéből kivált 12 ezer katona hozta létre, és erőszakos, radikális elveikről, hatalomellenes fellépésükről voltak híresek. A két nagy irányzaton belül kialakult szekták között megtalálható volt a karazsitákkal szemben állást foglalo murdzsitáké, amelyet nagyfokú vallási türelem jellemezett. Ezen kívül megemlítendő a kadiriták, a mutazilák, valamint az ahmaditák. A síita irányzaton belül elkülönülnek egymástól az imámiták (tizenkettesek), az iszmáiliták (hetesek) és a zajditák (ötösök).²⁰ Az iszlám kapcsán kell megemlíteni a síizmusból kiindult drúzokat, akik ma Szíria és Libanon területén, illetve az Izrael által megszállás alatt tartott Golán-fennsíkon élnek, valamint az Ali isteni voltát hirdető alavitákat is.

Mielőtt a muszlim világ egyértelműen szembesült Európa gazdasági előnyével, és kísérletet tett lemaradása okainak feltárására, már megfogalmazódott az igény a társadalom valláson alapuló átalakítására. Ez a tradicionális reformirányzat a *vahhabizmus*, amely a 18. században a civilizációs központoktól távol, kis létszámú közösségekben jött létre az Arab-félszigeten. Kialakulása Muhammad ibn Abd al-Vahhab nevéhez fűződik. Vahhab a háborúskodó törzseket egységbe kovácsolva az iszlám „visszaállítására” tett kísérleteket saját programja szerint. Felszólította a híveket, hogy térjenek vissza a fundamentumokhoz, vagyis a Koránhoz és a Próféta szunnájához, valamint, hogy tisztítsák meg vallásgyakorlatukat a vallási újításoktól.

19 Szalontai Gábor: Az iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai. I. In: Felderítő Szemle XIV. évfolyam 2. szám, 2015. június. 73–106. o.

20 A síita irányzaton belül kialakult „tizenketteseket”, „heteseket” és „ötösöket” leginkább az különbözteti meg, hogy hány imámot, vallási vezetőt ismernek el. A síitáknak összesen 12 imámja volt, akik közül az első maga Ali volt, míg az utolsó, Muhammad Abu 'l-Kászim 880-ban eltűnt. Ő az ún. rejtőző imám, akinek visszatértekor valósul meg az isteni igazság.

A vahhabiták fő célja kezdetben az eredeti iszlámhoz való visszatérés, a régmúlt hagyományainak visszaállítása volt. (Elvetette az időközben született új vívmányokat, nem engedélyezte a szórakozást és a szigorú aszkézist tartotta szükségesnek.) A mozgalom tagjai számára ez a törekvés akár a muszlimok elleni harchoz is megfelelő alapot teremtett.

Vahhab szövetséget kötött a térség egyik katonailag meghatározó erőt képviselő családjával, a szaúddal, majd ezt követően a szent háború jelszavával rövid idő alatt jelentős területeket hódítottak meg. A 19. század elején elfoglalták Mekkát és Medinát is, de végül 1818-ban megállították terjeszkedésüket. Ennek ellenére a vahhabizmus nem szűnt meg létezni és Abd al-Aziz ibn Szaúd a 20. század elején létrehozta a vahhabita Szaúd-Arábiát.

A Nyugattal való találkozás a 19. században újabb reformmozgalmakat indított el, amelyek – a tradicionális reformizmussal szemben – már a Nyugat hatását is magukon viselték. Az új reformmozgalmak megindulásának okaival maguk a muszlimok is tisztában voltak.

A hanyatlás, a Nyugat katonai és gazdasági fölénye, a politikai tehetetlenség, a vallási elfajulás és a gazdasági elnyomorodás gondolkodásra készítette a muszlim vallástudósokat, akik az ősi alapelvekhez fordultak útmutatásért: Allahnak a Koránban kinyilatkoztatott szavaihoz és Mohamed próféta szunnájához.

A kialakult reformmozgalmakban közös vonás, hogy azokat a Nyugattal való ütközés, a nyugati világgal szembeni gazdasági lemaradás hívta életre. Közös céljuk volt, hogy valamilyen változás révén az iszlámot ismételten a fejlődés útjára tereljék. E két fő áramlatot, a fundamentalizmust és a modernizmust – az azonos cél mellett – az eltérő megvalósítás jellemzi, azaz, hogy mit, mennyire és milyen irányban kell megváltoztatni. Amíg a fundamentalizmus a változásokat az iszlám politikai, jogi, társadalmi és kulturális keretein belül igyekszik megvalósítani, addig a másik irányzat kifejezetten a modernítésre épít.

A modernisták inkább az iszlámot szeretnék megváltoztatni, hogy megfeleljen a modern világ követelményeinek, a fundamentalisták viszont inkább a világot szeretnék megváltoztatni, hogy ez által megfeleljen az iszlám követelményeinek.²¹

A fundamentalizmus hívei minden modernizációs törekvést elutasítanak, tehát a kifejezés a különböző vallások modernség-ellenes mozgalmaira utal. A fundamentalisták úgy gondolják, hogy a saját vallásuk eredeti, régi írásai tévedhetetlenek és pontosak, a mozgalom résztvevői törekednek visszatérni az adott vallás eredeti alapjaihoz, alapelveihez.

Bassam Tibi *A fundamentalizmus kihívása* című könyvében a fundamentalizmus-sal kapcsolatban három mozzanatot emel ki:

- fundamentalizmus minden nagyobb jelentőségű vallásban előfordul;
- fundamentalizmus egyik vonása a totalitarizmus;
- a fundamentalisták régi doktrínákat emelnek a jelen szintjére.²²

21 Rostoványi Zsolt: *Az iszlám a 21. század küszöbén*. Aula Kiadó, Budapest, 1998. 128. o.

22 Ramin, Lofti: *A perzsa fundamentalizmus vallási és filozófiai alapjai*. <http://terebess.hu/keletkultinfo/lofti.html> (Letöltés: 2015. 05. 09.)

Meggyőződéssel állítja, hogy a fundamentalisták – így az iszlám fundamentalisták is – inkább tekinthetők modernistáknak, mintsem tradicionalistáknak. Tisztelik a hagyományokat, de újraértelmezik a modernitás fényében: mind a két irányzatból egyformán átvesznek részeket egy „új” politikai rendszer létrehozására.²³

Az iszlám fundamentalizmus tulajdonképpen a dogmatikus szövegek szigorúan szó szerinti értelmezését jelenti. A Korán szövege az iszlám fundamentalizmus számára abszolút hivatkozási alap, betű szerint veszi, meg sem próbálja igazolni vagy egy adott helyzetre alkalmazni. Az iszlám fundamentalisták szerint az első teológusok mindent megmondtak, nincs más hátra, mint az ő tanításukat követni minden helyzetben, gondolkodás nélkül. Senkinek sem áll jogában újraértelmezni ezeket a tanokat és senkinek sincs joga a szövegeket továbbgondolni.

Sok tudós és kutató kerüli a dzsihádot szót, de tagadhatatlan, hogy az iszlám fundamentalisták előszeretettel alkalmazzák a gyakorlatban is ezt a kifejezést, hisz több militáns fundamentalista szervezet a dzsihádot mozgalmuk megjelölésére használja, mint például az al-Dzsihad Egyiptomban és az Iszlám Dzsihad Palesztinában. A totalitárius tálibok szintén dzsihad-harcosnak nevezik magukat.

A fundamentalizmust mozgalomként tekintve három szárnyra osztható:²⁴

- *radikális-aktivista*: az iszlám egész társadalomra kiterjedő, átalakító hatását, az átfogó változást akár erőszakos eszközökkel is kész megvalósítani;
- *mérsékelt*: az iszlámnak megfelelő társadalmi rendet politikai eszközökkel, a rendszabályok betartásával tervezi megváltoztatni;
- *konzervatív*: a legminimálisabb változtatással az iszlám által legitimált status quo fenntartása.

A fundamentalizmusnak az elmúlt évtizedekben már nem a vallási, hanem a politikai oldala vált meghatározóvá. Az iszlám, mint politikai ideológia jelenik meg, az irányzattal kapcsolatban pedig elterjedt az *iszlámizmus* kifejezés, hiszen olyan politikai-ideológiai indíttatású mozgalmakról vagy szervezetekről van szó, amelyek az iszlám vallás sajátosan értelmezett elemeit használják politikai-ideológiai céljaik elérésére. Egyes iszlámista mozgalmak céljaik megvalósítása során radikalizálódtak, és az erőszakot, mint eszközt elfogadhatónak érezték és érzik a mai napig is.

Az iszlám újjászületése a 70-es években kezdődött főleg Egyiptomban, Afganisztánban és Pakisztánban, de később ez áterjedt más muzulmán országokra is. Ezt a hullámot leginkább a 70-es évek olajár-robbanása indította el és tartotta életben, ez ugyanis jelentősen megnövelte számos muzulmán állam jövedelmét és hatalmát, illetve megerősítette bennük azt a hitet, hogy képesek lehetnek kitörni a Nyugattal szembeni függő viszonyukból.

Ez az újjászerveződés egyfajta forradalmi mozgalomként indult, főleg diákokat, értelmiségieket érintett. A fundamentalistáknak a legtöbb országban már az iszlámizáció első szakaszában sikerült befolyásuk alá vonni a diákszervezeteket és az ehhez

23 Tibi, Bassam: The Challenge of Fundamentalism. Political Islam and the New World Disorder. University of California Press, 1998. 8. o.

24 Tibi, Bassam: The Challenge of Fundamentalism. Political Islam and the New World Disorder. University of California Press, 1998. 129. o.

hasonló szövetségeket. A 90-es évekre már Szaúd-Arábiában és Algériában is megerősödött az iszlám fundamentalizmus a diákok és értelmiségiek körében, sőt egyre többen folytatták tanulmányaikat anyanyelvükön, ami csak még inkább erősítette az iszlám iránti elhivatottságukat. Az iszlám mozgalmak vezeterei és élenjárói szinte kivétel nélkül egyetemista vagy egyetemet végzett, a húszas évek elején járó diákok vagy értelmiségiek voltak, az aktív tagság zöme viszont városi, középosztálybeli emberekből állt. A „szervezet” folyamatosan terjeszkedett az arab országokban és egyre nagyobb sikerrel nyerte meg magának a „letiportak, nincstelenek és elnyomottak” támogatását. Tulajdonképpen egyfajta reménysugarat jelentett a csatlakozó emberek számára az iszlám fundamentalisták által kínált jövőkép és „szabadságharc”.

A 90-es évek derekán még csak Iránban és Szudánban jutott hatalomra kifejezetten iszlám kormány. Néhány muzulmán államban, mint Törökország és Pakisztán, olyan rezsim uralkodott, amely a demokratikus legitimitásra is jogot formálhatott. A mintegy 40 további muzulmán ország kormányzata inkább nem demokratikus berendezkedésű volt: monarchia, egypártrendszer, katonai diktatúra, személyi diktatúra vagy ezek kombinációi. A kormányzatok többségének azonban nem volt meg a megfelelő bázisa ahhoz, hogy az iszlám értékeit alapul véve igazolja hatalmát. Az iszlám mozgalom azonban folyamatosan erősödött a muzulmán országokban, amit főleg a társadalmi mobilitás, a parancsuralmi rezsimek kudarcai, s az ezt követő legitimitásvesztésük, illetve a változó nemzetközi környezet – beleértve az olajár növekedését – hívtak életre. Szép lassan kivívták maguknak az egyetlen erős, kormánnyal szembeni ellenzék szerepét. Ellenzékben való folyamatos erősödésüknek köszönhetően arra kényszerültek a kormányok, hogy támogassák az iszlám intézményeit és gyakorlatát, tehát újra és újra megerősítették államuk és társadalmuk iszlám jellegét. A legtöbb muzulmán állam kormánya a 90-es évek közepére már azon volt, hogy iszlamizálja a törvényt. Indonéziában és Pakisztánban iszlám törvények, eszmék és eljárások kerültek be a világi jogrendszerbe, vallási büntetésformákat fogantatosítottak, bevezették a sáría-törvényszékek rendszerét.

Az iszlám újjászületése terméke a modernizációnak, illetve a modernizáció megértésére és feldolgozására irányuló erőfeszítésnek. Ennek okai: a globalizáció, az urbanizáció, a társadalmi mobilitás, az oktatás magasabb szintre kerülése, a megnövekedett fogyasztás. Az iszlám hit, az iszlám fundamentalizmus, a vallás szimbólumai kielégítik az emberek igényeit és vágyait, így a muzulmánok mélyen átéreztek, hogy vissza kell találniuk az iszlám eszméihez, gyakorlatához és intézményeihez.

A radikális eszmék irányába mutató egyik meghatározó fundamentalista irányzat a *szalafizmus*. Ennek kialakulása az európai államok gyarmatosító politikájára, a hódítással szembeni ellenállásra vezethető vissza. A szunnita irányzathoz – elsőként a 18. században – megjelent áramlat a Nyugat gyarmatosító tevékenységére válaszul a konfrontációt helyezte előtérbe, továbbá erőfeszítéseket tett az iszlám ősi értékeihez való visszatérésre.

A szalafiták elutasították a nyugati civilizációt, ugyanakkor készek voltak átvenni modern technikai és technológiai eredményeit, mivel azokat céljaik eléréséhez fontos eszköznek tartották.

* * *

A 21. század elején az iszlám és a Nyugat kapcsolatrendszerében többszörös kihívásról beszélhetünk. Egyik az, amelyet az iszlám jelent a Nyugat, a másik pedig az, amelyet a Nyugat jelent az iszlám világ számára. Különösen az utóbbi szorosan összefonódik a globalizáció, illetve a modernizáció kihívásaival, amelyekre az iszlám világnak viszonylag gyorsan meg kell találnia a megfelelő válaszokat.

Az iszlám, de még az iszlamizmus sem jelent globális fenyegetést a Nyugat számára. Ugyanakkor komoly kihívás, illetve biztonsági kockázati tényező, mégpedig különböző síkokon: politikai, katonai-militáns, ideológiai, demográfiai, civilizációs-kulturális és biztonsági területeken. Másfelől a Nyugat és a globalizáció sokkal inkább jelent „fenyegetést” az iszlám világ számára, hiszen mindkettő meghatározó tényező a nemzetközi rendszerben és a világgazdaságban. Az iszlám világ része a nyugati dominanciájú világrendszernek, de óriási és behozhatatlannak tűnő a nyugati erőfölény.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adeel Malik: *The Economics of the Arab Spring*, January 2012.
https://www.researchgate.net/publication/254401334_The_Economics_of_the_Arab_Spring
 (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Arab Development Challenges Report 2011 Towards the Developmental State in the Arab Region.
http://www.undp.org/content/dam/rbas/report/ADCR_27%20March%202013.pdf
 (Letöltés: 2017. 12. 25.)
- Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008.
- C. A. Bayly: *The Birth of the Modern World, 1780–1914*. (Oxford: Blackwell, 2004), 325.
<http://www.history.ac.uk/reviews/review/420> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Don Peretz: Palestinian social stratification : The political implication. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 7 No. 1, Autumn, 1977; (pp. 48–74.) [Http://jps.Ucpress.Edu/Content/7/1/48](http://jps.ucpress.edu/content/7/1/48) (Letöltés: 2017. 12. 25.)
- Halmos László: A kétezer éves per előtt. *Izraeli Hírlevél*, 2017. 12. 24.
<https://izraeli-hirlevel.blogspot.hu/2017/12/karacsonyfa-helyett-emelek-szuloi.html>
 (Letöltés: 2017. 12. 25.)
- Haykel, Bernard: On the Nature of Salafi Thought and Action. In: *Global Salafism: Islam’s New Religious Movement*. ed. Roel MEIJER. Hurst, London, 2009. 33–57. o.
- Heck, Paul L.: Jihad Revisited. *Journal of Religious Ethics*. Volume 32, Issue 1. March 2004. 106. o.
- Hegghammer, Thomas: Jihadi-Salafis or Revolutionaries? In: *Global Salafism*, ed. Roel Meijer. Columbia University Press, New York, 2009. 259. o.
<http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/>
 (Letöltés: 2015. 07. 26.)
<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/440/html>; (Letöltés: 2016. 02. 21.)
- José Casanova: Religion, the New Millennium, and Globalization. *Sociology of Religion* 62, no. 4 (2001): 429. <http://www.jstor.org/journal/socireli> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Kepel, Gillies: *Dzsihad*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007. 23. o. ISBN 9789630782357
- Malka, Haim – Lawrence, William: *Jihadi Salafism Next Generation*. CSIS, October 2013.
<http://csis.org/program/middle-east-program/>; (Letöltés: 2015. 06. 19.)
- Mamouri, Ali: Who are the Kharijites and what do they have to do with IS?
<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/islamic-state-kharijites-continuation.html#ixzz3e0mXGag0>; (Letöltés: 2015. 06. 16.)
- Margaret J. Wyszomirski: Communal Violence: The Armenians and the Copts as Case Studies. *World Politics* 27, no. 3 (1975): 447–454.

- Munif, Abdul-Fattah: A muszlim gondolkodás megújulása a 18–21. században, a szalafijja története. <http://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/az-iszlam-tortenete/item/1033-a-muszlim-gondolkodas-megujulasa-a-18-21-szazadban-a-szalafijja-tortenete>. (Letöltés: 2015. 06. 04.)
- PEW Research Center: The Global Religious Landscape 12. 2012. <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Póczik Szilveszter: A radikális politikai iszlám eszmevilága. In: Magyar Tudomány, 2011. május. <http://www.matud.iif.hu/2011/05/09.htm>; (Letöltés: 2015. 06. 16.)
- Ramin, Lofti: A perzsa fundamentalizmus vallási és filozófiai alapjai. Budapest, Új Palatinus Kiadó 2006
- Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2002. 80.
- Rostoványi Zsolt: Az iszlám a 21. század küszöbén. Aula Kiadó, Budapest, 1998. 128. o.
- Rostoványi Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat – Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága. Corvina Kiadó Kft, Budapest, 2004. 397. o.
- Rostoványi Zsolt: Iszlám és iszlamizmus mint biztonsági kihívás. In: Biztonsági kihívások a 21. században. Dialóg Campus Kiadó Budapest, 2017 A belügyi Tudományos Tanács kiadványa ISBN 978-515-5680-50-2 p.105.
- Rostoványi Zsolt: Iszlám(ok) és iszlamizmus(ok) – Válaszadási lehetőségek a globalizáció kihívásaira. In: Rubicon történelmi magazin, 2015/2. szám. 31. o.
- Sotorios Roussos: Globalisation processes and Cristians in the Middle East. 08. 08. 2014. <https://doi.org/10.1080/21520844.2014.928924> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Szalontai Gábor: Az iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai. I. In: Felderítő Szemle XIV. évfolyam 2. szám, 2015. június. 73–106. o.
- Tibi, Bassam: The Challenge of Fundamentalism. Political Islam and the New World Disorder. University of California Press
- Wiktorowicz, Quintan: Anatomy of the Salafi Movement. Studies in Conflict and Terrorism 29, 2006. 207–239. o. http://www.cerium.ca/IMG/pdf/WIKTOROWICZ_2006_Anatomy_of_the_Salafi_Movement.pdf; (Letöltés: 2015. 07. 26.)

Sánta Orsolya

Európa és egy tál „forró krumpli”¹ – a dublini rendszer

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.95

A dublini rendszer célja, hogy minél gyorsabban és egyértelmű kritériumok alapján megállapításra kerüljön, mely tagállam felelős egy harmadik országbeli vagy hontalan személy által a tagállamok valamelyikében benyújtott menedékkérelem megvizsgálásáért. A dublini rendszer egyértelmű iránymutatást ad arra, hogyan kell meghatározni a felelős tagállamot. 2015-ben azonban kiderült, hogy ez a rendszer nem alkalmas arra, amire eredetileg létrejött. A tagállamokon egyre nőttek a terhek, és a rendszer mechanikus, gépies, automatikus alkalmazása váltotta fel az addigi hierarchia-alapú megközelítést. Ez azonban sem a tagállamoknak, sem a menedékkérőknek nem kedvez, és a rendszer hiányosságai mindennél jobban előtérbe kerültek. A dublini rendszer reformjától várták a problémák orvoslását, de a migrációs áramlás csökkenésével a problémák mintha kevésbé lennének égetőek, a javaslatok pedig egyre kevésbé életszerűek.

A Közös Európai Menekültügyi Rendszer (a KEMR) mítosza már lassan három évtizede lebeg az uniós jogalkotók képzeletében, de a megvalósítás felé vivő út sokkal göröngyösebb, kacskaringósabb és több akadályt rejt magában, mint azt gondolták volna.

A Közös Európai Menekültügyi Rendszer kulcseleme a dublini rendszer, amelynek célja, hogy hatékonyan és gyorsan meg lehessen állapítani, mely tagállam felelős a menekültügyi eljárás lefolytatásáért. A 2015-ös év megmutatta, hogy tömegek Európába érkezésére ez a rendszer nincs felkészülve, és ilyen esetben csakis arra van mód, hogy a felelősség-meghatározás mechanikusan, Eurodac²-találatokra építve történjen, egyszerűsített az unió határain fekvő országokra tolvá a felelősséget.

Ezeket a terheket az érintett tagállamok nem bírták, és olyan aránytalanná vált a rendszer, hogy nemcsak lehetőségük nem volt a túlterhelt tagállamoknak arra, hogy tételesen betartsák a Rendeletet, de a szándék is egyre kevésbé volt meg. A határidők

1 A „forró krumpli” egy angol idióma, amellyel kényes témákra, ügyekre szoktak utalni. A kínos ügyekkel úgy van az ember, hogy igyekszik elkerülni, elhárítani magától, mint a forró krumplit: jobb dobálni, mert ha sokáig van az ember markában, még megsüti a kezét.

2 Eurodac – Az EU rendészeti szolgálatok ujjlenyomat-nyilvántartásainak adatbázisa, amelyet az EU-országokba való illegális bevándorlás kezelésére használnak fel.

be nem tartása, vagy a felelősség el nem fogadása miatt végül a felelősség rengeteg esetben szállt át a megkereső tagállamokra (a célszágokra), és ezek az országok is egyre nehezebben bírták a terhelést. Ennek eredményeképp a dublini rendszer átlényegült: nem arról szól már, hogy megtalálják a felelős tagállamot, hanem arról, hogy ki mindenki nem vállalja a felelősséget a kérelem megvizsgálásáért.

Úgy tűnik, a szolidaritás, a terhek közös viselése, a menedékkérőknek nyújtandó segítség, és maguk a menedékkérők is igazából olyanok a tagállamoknak, mint a forró krumpli, amit nem jó sokáig egy marokban fogni, mert megsüti a kezünket.

A helyzet megoldására született javaslat, a Dublin IV nem változtat sem a szélső országokra, sem a célszágokra nehezedő terheken. A Dublin IV-et ért kritikák és a migrációs áramlás csökkenése miatt a reformfolyamat megrekedt, miközben a tagállamok tovább vitatkoznak azon, hogy a terhek megosztása, vagy a külső határok védelme lenne a fontosabb. Míg a viták politikai szinten zajlanak már nemcsak a migrációról, hanem Európa identitásáról és arról, hogy milyenné kellene, vagy épp nem kellene formálni, addig a tagállamok hatóságai a legnagyobb leterheltség kellős közepén is teszik a dolgukat.

A dublini rendszer tükröt tart elénk, amelyben ott látjuk a huszonnyolc plusz négykarú Európát, amint egyik kezéből másikba dobálja a forró krumplikat: a menedékkérőket.

A dublini rendszer létrejötte és legfőbb elvei

A dublini rendszer a Közös Európai Menekültügyi Rendszer kulcseleme, amely garantálja, hogy minden egyes, az Európai Unió valamely tagállamában benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelmet megvizsgáljon egy adott tagállam, de azt is kimondja, hogy milyen módon állapítható meg, hogy melyik tagállam felelős a kérelem megvizsgálásáért.

A Dublini Egyezménytől a Rendeletig

Az 1990. június 15-én aláírt Dublini Egyezmény szabályozta elsősorban a menedékjogi kérelmek uniós szintű kérdéseit. A megállapodás 1997-ig nem volt kötelező jellegű. Az 1997-ben aláírt és 1999 májusában hatályba lépett amszterdami szerződés elfogadásával a menekültügy „közös ügyé” vált. Ez a szerződés tekinthető a közös európai menekültügyi rendszer kialakítása felé tett első jelentős lépésnek.

Az Európai Tanács 1999-es tamperei következtetésével³ (A szabadság, a biztonság és az igazságosság Európája felé: A tamperei sarokkövek) első helyre emelkedett a közös menekültügyi és migrációs politika kérdése. A tamperei következtetés fektette le a dublini rendszer alapját is azáltal, hogy megfogalmazták: a közös európai menekültügyi rendszer része kell, hogy legyen egy olyan megállapodás, amely lehetővé teszi, hogy megállapítható legyen, melyik az a tagállam, amely megvizsgálja egy adott személy menedékjog iránti kérelmét.

3 <http://www.refworld.org/docid/3ef2d2264.html>

2013. június 26. napján az addig létező Dublin II Rendeletet módosították. Az új rendelet a Dublin III, azaz a 604/2013. számú EU parlamenti és tanácsi rendelet 2014. január 1-én lépett hatályba.

A dublini rendelet elvei

A Dublin III Rendelet fókuszába a gyermekek mindenek felett álló érdeke és a család egyetemesége került. A dublini eljárásba bekerült személyek számára nagyobb védelmet és eljárási garanciákat nyújt az új rendelet: kiemeli az információhoz való jogot, a személyes meghallgatást kötelezővé teszi, a kiskorúak számára garanciákat nyújt, előtérbe helyezi a családi eljárásokat (ideértve a családdegyesítési eljárásokat), az eltartott személyek helyzetére nagyobb figyelmet szán, garantálja a jogorvoslathoz való jogot, szabályozza az őrizetre vonatkozó előírásokat, a transzfer végrehajtása előtti információcserét, továbbá a rendeletbe beépült egy korai előrejelző mechanizmus és egy válságirányítási rendszer is.

A dublini rendelet a 7. cikkben megfogalmazza azt a hierarchiát, aminek figyelembe vétele mellett meg kell határozni a menekültügyi eljárás lefolytatásáért felelős tagállamot. E szerint elsőként kell figyelembe venni a kíséző nélküli kiskorúak helyzetét (8. cikk). A gyermek mindenek felett álló érdeke azt kívánja, hogy ha a gyermeknek családtagja él valamely tagállamban, akkor e tagállam vizsgálja meg a kérelmét. A család egysége (9., 10. és 11. cikk) szintén elsőbbséget élvez, vagyis a tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a családtagokat egyesítsék, és a családtagokat ne szakítsák szét egymástól. A legális belépés (12. cikk) valamilyen tartózkodási engedély vagy vízum birtokában szintén egyértelműen kifejezi, hogy az a tagállam felelős a menekültügyi eljárás lefolytatásáért, amelyik a külföldi számára vízumot vagy tartózkodási engedélyt bocsátott ki, ezzel lehetővé téve, hogy az adott személy be tudjon lépni a tagállamok területére. Ha az előbb felsoroltak egyike sem áll fent, de bizonyítható, hogy a külföldi illegálisan lépett tagállamok területére, akkor az a tagállam felelős a menekültügyi eljárás lefolytatásáért, amely tagállamon keresztül a külföldi először a tagállamok területére lépett (13. cikk). A felelősség meghatározásában fontos kérdés, hogy vízummentesen utazik-e be a külföldi az adott tagállamba (14. cikk) vagy, hogy repülőtéri tranzitban nyújtotta-e be a kérelmét (15. cikk). Fontos felelősségi kritérium lehet az eltartotti viszony, ha például a kérelmező vagy más tagállamban tartózkodó családtagja ápolásra szorul, ez alapján is meghatározható a felelősség (16. cikk). A rendelet lehetőséget ad arra is, hogy az a tagállam, amelyikben a kérelmező benyújtotta a kérelmét, és amelyik más tagállamot tart felelősnek a menekültügyi eljárás lefolytatásáért (mert például a külföldi már más tagállamban is nyújtott be menedékkérelmet), dönthet úgy, hogy lefolytatja a menekültügyi eljárást, vagyis nem adja át a külföldit az eredetileg felelős tagállamnak. (17. cikk (1) bekezdés), de ez a tagállam kérhet egy másik, egyébként nem felelős tagállamot arra, hogy vegye át a kérelmezőt, és vizsgálja meg a menedéjközi kérelmét valamilyen alapos humanitárius okra tekintettel.

Ha a fentiek közül egyik sem alkalmazandó vagy egyik eset sem áll fenn, de a külföldi esetében van egy Eurodac-találat, amely azt mutatja, hogy más tagállamban már kérelmezett korábban, akkor erre hivatkozással keresheti meg az adott tagállam azt, amelyikben előzetesen már benyújtott menedékkérelmet a külföldi.

Gyakorlati tapasztalatok

A dublini osztályon szerzett tapasztalataim azt a képet látszanak megerősíteni, hogy a tagállamok inkább elutasítják a megkereséseket, vagyis még olyankor sem vállalják a felelősséget a menedékkérelem megvizsgálásért, amikor ténylegesen azok lennének a felelősök.

2015 decemberében az Európai Bizottság részére készített egy jelentést az ICF International,⁴ amelynek célja az volt, hogy egy átfogó elemzést adjon a Rendelet gyakorlati végrehajtásáról, megvizsgálja annak hatékonyságát, és felmérje, hogy mely területeken szükséges módosítani azt. Az ICF International által készített tanulmányhoz 19 tagállam, köztük Magyarország is szolgáltatott adatokat.

A tanulmány legfontosabb megállapításai közt szerepel, hogy *a menedékkérők szempontjából a dublini rendszer igenis hatékony*, hiszen egyértelműen és világosan megállapítható, mely tagállam felelős az illető menekültügyi eljárásának lefolytatásáért. Az alapvető jogok ügynöksége (FRA) szerint *a dublini rendszer hatékonyan biztosítja a menedékkérők számára a nemzetközi védelemhez kapcsolódó eljáráshoz történő hozzáférést, és segít elkerülni a „vándorló menekültek” jelenséget*. Az EU szempontjából a rendszer célja, hogy a legfőbb prioritások mellett legyen egy felelősnek kijelölhető tagállam, gyors és könnyű hozzáférést garantáljon a rendszer a menekültügyi rendszerhez, és megfékezze a vándorlást (több országban benyújtott kérelem). *A dublini rendszer tehát teljesíti azt az elvárást, hogy egyértelmű módszert tud kínálni a felelős tagállam megállapításához.*

Ugyanakkor a jelentés rámutat a hiányosságokra is. 2015 nyarán olyan mértékű embertömeg került ebbe a rendszerbe, amelyet egyszerűen képtelenség volt kezelni. Bebizonyosodott, hogy a dublini rendszert nem olyan helyzetre találták ki, ahol naponta tízezzrel érkeznek az emberek egy tagállamba. Emiatt az alapvető célkitűzéseket sem sikerült megvalósítani. Azokban a tagállamokban, ahol naponta több ezren nyújtottak be kérelmet, komoly kapacitásproblémák voltak, ami miatt az ügyek elhúzódtak, a dublini ügyintézés is átalakult. A magyar dublini egység például 2015 nyarán úgy döntött, azokban az esetekben, ahol Magyarország az eljárás lefolytatásáért felelős tagállam (több tízezer ilyen ügyről beszélünk), nem küld pozitív választ, hanem a Rendelet 25. cikk (2) bekezdése alapján „hallgatólagosan” fogadja el a felelősséget, mivel másképp nem képes feldolgozni az ügyeket. Belátható, hogy ez lassítja a felelősség megállapítását, a transzferinformáció kommunikálásának hiányában az átadást végrehajtó tagállam dolgát is nehezíti.

Ez tehát azt jelenti, hogy a tagállamok nem egyformán értelmezik és alkalmazzák a dublini rendelet alapján lefektetett kritériumokat. A 2015. évi ügyteher nem is tette lehetővé, hogy *minden menedékkérő személyes háttérét figyelembe véve* keressék meg az ügyintézők a felelős tagállamot. Egyrészt ennyi ember ügyében még a meghallgatásra sem került sor sok esetben, hiszen a kérelmező még azon a napon eltűnt, amikor a kérelmét benyújtotta. Másrészt a kapacitáshiány sem tette lehetővé az ügyek

4 https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/asylum/examination-of-applicants/docs/evaluation_of_the_dublin_iii_regulation_en.pdf (2017. 09. 07)

alapos vizsgálatát, azt az utánaírást és energia-befektetést, amit egy-egy családgye-
sítési eljárás igényel.

A tanulmány a családi eljárások kapcsán arra is kitér, hogy a tagállamok többsége szerint nem könnyű a bizonyítékok beszerzése, de az is problémát okoz, hogy nem minden tagállam ért egyet a bizonyítékokkal kapcsolatosan. Azaz a tagállamok közt vita tárgyát képezi, hogy mi fogadható el bizonyítékként és mi nem. Míg például a vízuminformációs rendszerből vagy az Eurodac-rendszerből származó adatokat minden tagállam egyértelmű bizonyítékként kezeli, a családi kapcsolatok igazolása ennél keményebb dió. Időigényesebb, de még a befektetett idő és energia sem mindig elég, ha a megkeresett tagállam szerint a benyújtott dokumentum nem bizonyítja a család kapcsolat fennállását. Emiatt pedig a családi eljárás kritériuma hátrébb helyeződik, és a felelősség megállapítására vonatkozó eljárás során előbbre kerül az egyszerűbben bizonyítható szabálytalan belépés kritériuma, és nem azt a tagállamot keresi meg a vizsgálatot folytató tagállam, amelyikben a kérelmező családja él, hanem azt, amelyiken keresztül a tagállamok területére lépett.

A túlterhelt rendszer belső problémája, hogy nem veszi figyelembe a menedékkérők igényeit, ami az egyik legfőbb mozgatórugója a másodlagos mozgásnak. Például elég csak azt megnézni, hogy Magyarországon azért nyújtottak be tömegesen kérelmet a menedékkérők, hogy innen továbbmehessenek olyan országokba, ahol családtagjuk, rokonuk, ismerősük él. Hiába ad lehetőséget a Rendelet a családgye-
sítési eljárásokra, sajnos kevés esetben alkalmazzák a tagállamok. Könnyen belátható, hogy ez a mechanizmus a felelősséget megint a schengeni határon fekvő országokra tolja, akik már így is alig bírják szusszal. A nagy ügyteher miatt egyre gyakoribbá váltak a hiányosan vagy rosszul kitöltött megkeresések, amik miatt a megkeresett tagállamok negatív választ adtak (ha egyáltalán volt kapacitásuk választ adni). Ha csak azt nézzük, hogy 2014-ben a magyar dublini osztályon körülbelül 8000, 2015-ben pedig 43 000 bejövő megkeresés érkezett úgy, hogy az ügyintézők száma nem változott hasonló arányban, akkor érthető, hogy a Magyarországhoz hasonló leterheltségű tagállamok képtelenek voltak megfelelően alkalmazni a rendeletet.

A dublini rendszer nem a felelősség méltányos elosztásáról szól („fair sharing of responsibility”). A felelősség pontosan azokat a tagállamokat terhelte, akik már amúgy is komoly kapacitáshiánnyal küzdöttek a regisztráció terén is. Nemcsak a személyi állományban voltak hiányosságok, a befogadási körülmények sem több ezer ember elszállásolására voltak kialakítva. A túl sok menedékkérő már megnehezítette és lelassította a felelős tagállam meghatározására szolgáló eljárást. De még ha a felelős tagállamot sikerült is meghatározni, a dublini eljárás végére kiderült, hogy a felelős tagállamban olyan mértékű hiányosságok vannak, amelyek miatt az adott menedékkérőt nem lehet visszaküldeni abba a tagállamba. Így volt ez éveken keresztül Görögországgal,⁵ ahová 2011 után nem lehetett visszaküldeni menedékkérőket, de hasonló nehézségekkel küzdött Bulgária és hazánk is. Több tagállam, mint például Németország, Olaszország és Magyarország nem is volt képes a Rendelet megfelelő

5 https://ec.europa.eu/anti-trafficking/legislation-and-case-law-case-law/case-mss-v-belgium-and-greece-application-no-3069609_en (2017. 09. 10.)

alkalmazására a mérhetetlen fokú leterheltség és ügyteher miatt. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy még ha a Rendelet pontos betartása, a családi kapcsolatok figyelembe vétele hozzájárulna az egyenlőbb terhekhez, a tagállamokra nehezedő ügyteher miatt oly mértékben vált egyenlőtlennek az elosztás, hogy az jóformán mindenkiben indulatokat szült. A tanulmány arra is rámutat, hogy már pusztán a *dublini eljárás lefolytatása késlelteti a menedékkérők számára a menekültügyi rendszerhez való hozzáférést*. Akár 11 hónap is eltelhet, mire a felelős tagállam részére visszaadják, ez pedig ismételt a másodlagos migrációhoz járul hozzá.

A tanulmányból kiderül az is, hogy *a tagállamok nem feltétlenül követik a Rendelet által lefektetett hierarchiát*. Ez persze nem feltétlenül a tagállamok hibája. Könnyen lehet, hogy a menedékkérő még azelőtt eltűnt, hogy a meghallgatására sort tudtak volna keríteni, így természetesen az sem derülhetett ki, hogy családtagjai vannak más tagállamban.

A tagállamok rendkívül kevés sikeres transzfert hajtanak végre, ami szintén a rendszer hiányosságát mutatja. A transzfer sokszor azért hiúsul meg, mert a menedékkérő eltűnik. Szintén az átadás megghiúsulását eredményezi, ha a kérelmező az átadó végzéssel szemben felülvizsgálati kérelemmel él, és a bíróság a kérelmező számára kedvező döntést hoz (például azért, mert a felelős tagállamban nem megfelelőek a befogadási körülmények), így a kérelmezőt nem lehet a felelős tagállam részére visszaadni.

A rendszer hiányosságai közé tartozik az is, hogy *a tagállamok menekültügyi rendszereiben nagy különbségek vannak*. Hiába adnak útmutatást a Közös Európai Menekültügyi Rendszer (KEMR) alá tartozó direktívák, különbség van aközött, hogy hogyan értelmezi azokat egy-egy tagállam. Mivel a tagállamok gazdasági és társadalmi helyzetében is különbségek vannak, természetesen óriási az eltérés aközött, ha Bulgária teljesíti például a Befogadási irányelvben rögzített minimumkövetelményeket, mint ha mondjuk Svédország.

A rendszer hatékonyságát csökkentik tehát *a hosszú határidők*. Ugyanakkor a tanulmány szerint a Dublin III felgyorsította az eljárást a Dublin II-höz képest, amely kétségbevonhatatlan tény, de még mindig próbára teszi a menekültügyi eljárásban érintett személyek (ide értve az ügyintézőket is) türelmét. Az sem rövidíti az eljárást, ha állandó a menedékkérők magas száma, mert akkor a hibalehetőség is nagyobb (például rosszul rögzített ujjnyomat, rosszul rögzített adatok stb.), ami megnehezíti a személyek későbbi azonosítását, következőképp a felelősség meghatározását is egy ilyen esetben.

A rendszer azt sem veszi figyelembe, hogy a kapacitáshiánnyal küzdő tagállamok *nem feltétlenül tudják megadni a védelemnek azt a fokát, amelyre a menedékkérő rászorul*.

A tanulmány arra is rámutat, hogy *a dublini rendszer fenntartása rendkívül magas költségekkel jár*. A tagállamoknak gondoskodniuk kell a dublini egységen dolgozók fizetéséről, de komoly összegbe kerül a DubliNet elektronikus levelezőrendszer és az Eurodac rendszer üzemeltetése is, nem is beszélve az egyéb, üzemeltetéshez kapcsolódó költségekről. Óriási összegeket emészt fel a menedékkérők felelős tagállamba történő utaztatása, a menedékkérők őrizetben tartása vagy elszállásolása, és a felülvizsgálati ügyek költségei is az államot terhelik. Szintén nem lehet megkerülni a befogadáshoz kapcsolódó költségeket (elhelyezés, pénzügyi támogatás a menedékkérőknek,

egészségügyi és oktatási költségek). Amennyiben a kérelmet elutasítják, a tagállam visszaküldi a származási országba a külföldit. Ennek is komoly anyagi vonzata van.

A dublini rendszer reformja

A sok negatív válasz, a menedékkérők „odébb pöckölése”, a felelősség megtagadása valójában csak újabb tünete a dublini rendszer betegségének, amely a szélső tagállamokra egyre nagyobb terheket rótt, de próbára tette a többi uniós államot is. A *Dublin* nem a szőnyeg alá, hanem a szőnyeg szélére söpri a menedékkérőket, ahová közben újabb és újabb tömegek érkeznek, míg végül elviselhetetlenné nem válnak a körülmények. A Dublin egyenlőtlené vált, nem veszi figyelembe a menedékkérők érdekeit, de a tagállamokra sincs tekintettel. A rengeteg meg nem valósult átadás rengeteg meg nem vizsgált kérelmet is jelent, kallódó menekülteket, többszörös menedékkérelmet, másodlagos migrációt, vagyis mindazt, aminek megfékezésére a dublini rendszer létrejött.

A Bizottság 2016. áprilisi közleményében⁶ rámutatott dublini rendszer legfőbb hiányosságaira, és kijelölte azt az útvonalat, amely mentén a módosításokat végre lehetne hajtani. A Bizottság közleménye célkitűzésként fogalmazta meg a Közös Európai Menekültügyi Rendszer kiigazítását, a menedékkérők igazságos elosztását, szolidaritást és igazságos felelősségbiztosítást. Másik cél az Eurodac-rendszer megerősítése és az uniós menekültügyi rendszeren belüli konvergencia fokozása, mert a tagállamok menekültügyi rendszereiben rejlő különbségek fokozzák a másodlagos migrációt, amelyet megállítani szeretnének.

A dublini rendszer reformjára 2016 májusában született javaslat,⁷ amely a fent említett közlemény célkitűzéseivel van összhangban. A Bizottság 2016. május 4-én kiadott sajtóközleménye⁸ szerint a reform célkitűzése, hogy „... a menedékjog iránti kérelmek tagállamok közötti elosztására méltányosabb, hatékonyabb és fenntarthatóbb rendszert alakítsunk ki”. A Dublin IV célja, hogy minél gyorsabb hozzáférést biztosítson a menekültügyi rendszerhez, és minél inkább megfékezze a másodlagos migrációt.

A Dublin IV nem különbözne elődjétől abban, hogy a menedékkérők ügyében a felelős tagállam az lenne, ahol először léptek be az unió területére vagy kértek menedékjogot (kivéve, ha családtagjuk él az unió területén). Ez azt jelenti, hogy a terhek nagy része továbbra is a szélső tagállamokon lenne, de az új rendelet szerint „... méltányossági mechanizmus biztosítja majd, hogy egyetlen tagállam menekültügyi rendszerére se nehezedjen aránytalan nyomás”.

A Dublin IV új elemként a „... szolidaritáson alapuló, méltányosabb rendszer” bevezetését tűzi ki célul, amelynek eszköze egy korrekciós elosztási mechanizmus lenne,

6 Lásd: COM(2016)197, A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a Közös Európai Menekültügyi Rendszer reformja és az Európába jutás legális lehetőségeinek javítása felé <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TEXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0197&qid=1462281571357&from=HU> (2017. 09. 10.)

7 <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-270-EN-F1-1.PDF> (angol nyelven) (2017. 09. 10.)

8 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1620_hu.htm (2017. 09. 10.)

amelyet más néven méltányossági mechanizmusnak hívnak. Ez a mechanizmus kívánja felváltani a Dublin III rendelet 33. cikkében leírt „... a korai előrejelzésre, a készsültségre és a válságkezelésre vonatkozó mechanizmust”.

A rendszer figyelembe venné, hogy a tagállamok milyen erőfeszítéseket tettek a nemzetközi védelemre szorulóknak közvetlenül egy harmadik országból való áttelepítése terén. Ez az intézkedés hivatott ösztönözni azt, hogy a harmadik országbeli állampolgárok inkább legális úton próbáljanak eljutni Európába.

A Dublin IV még rövidebb határidőket vezetne be a megkeresések kiküldésére és a válaszára, a menedékkérő átadására, és fellépne a felelősség elkerülésével szemben. Az átvétel iránti megkeresések kiküldésére és megválaszolására is egy hónapos időtartamot ír elő, a visszavétel iránti megkeresések helyett csak visszavételről történő értesítéseket küldene a megkereső tagállam a felelős tagállamnak, mivel a Dublin IV-ből eltörlik a felelősség megszűnéséről szóló cikket, és ezzel a felelősség örökké tartóvá válik. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy ha a külföldi elhagyja a tagállamok területét, és csak évek múlva lép be ismét, akkor is ugyanaz a tagállam lenne köteles megvizsgálni a menedékkérelmét. Minden felelős tagállam köteles lenne átvenni a menedékkérőt, nem lenne kibúvó alóla. A felelősség nem szállna át más tagállamra sem. A határidő-mulasztás nem eredményezné a felelősség átszállását, kivéve az átvétel iránti megkeresést, mert abban az esetben, ha a megkereső tagállam kicsúszik az egy hónapos határidőből, felelőssé válik. Ugyanakkor, ha egyszer beáll a felelőssége, akkor örökre ő lesz a felelős tagállam. Az átadással szemben a kérelmezőnek 15 napja áll rendelkezésre, hogy felülvizsgálati kérelmet nyújtson be. A jogorvoslat azonnali felfüggesztő hatállyal bírna.

A Dublin IV kötelezettségeket is megfogalmaz a potenciális menedékkérők számára: ott kell, hogy benyújtsa a kérelmét, ahol elsőként az unió területére lépett. Aki nem tesz ennek eleget, annak a kérelmét gyorsított eljárásban bírálják el. A Dublin IV előírná azt is, hogy a másodlagos migráció elkerülése céljából a menedékkérők csak a befogadás anyagi feltételeire⁹ lennének jogosultak.

A menedékkérő kötelezettsége az is, hogy együttműködjön a tagállam hatóságival. Ha nem működik együtt, akkor az az eljárására vonatkozóan következményekkel járhat (például ha nem értesíti a tagállamot időben bizonyos információkról, akkor azokat az információkat később nem tudják elfogadni). Ezzel azt kívánják elérni, hogy a menedékkérők újabb és újabb információk „csepegtetésével” ne tudják az indokolatlannál hosszabbra nyújtani az eljárásukat.

A Dublin IV rögzítené azokat a feltételeket is, amelyek mentén jobban meghatározható a gyermek mindenek felett álló érdeke. A módosítás újítása, hogy a testvért is bevette a családtag fogalma alá. Ez a gesztus az integrációt kívánja segíteni, és megfékezni a másodlagos migrációt. A Dublin IV a családtag esetében enyhébb: nem szükséges feltétel az, hogy a családi kapcsolat már a származási országban is fennálljon. A tranzit-országban létrejött családi kapcsolat is teljes értékű családi kapcsolatnak tekinthető.

⁹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-HU/TXT/?uri=CELEX:32013L0033&from=HU>
(Befogadási irányelv, 2017. 09. 10.)

Az a tagállam, ahol a kérelmet benyújtotta, és megállapítja, hogy mely tagállam felelős a menedékkérelem elbírálásáért, egyben azt is megállapítja, hogy elfogadható-e a menedékkérelem. Gyakorlatilag gyorsított eljárásban dönt arról, hogy az adott személy jogosult-e nemzetközi védelemre.

A Dublin III preambuluma tartalmazza, hogy az elismert menekültek és oltalmazottak nem tartoznak a Rendelet hatálya alá. Ez azt jelenti, hogy az elismert menekültek és oltalmazottak átadására nem dublini eljárás keretében, hanem a tagállamok közti visszafogadási egyezmények által van lehetőség. A Dublin IV beveszi őket a hatálya alá, hogy vissza lehessen adni a „felelős” tagállamnak, ezzel is csökkenteni kívánja a másodlagos migrációt.

A Dublin IV eltörölné a korai előrejelző, készültségi és válságkezelési mechanizmust is, mivel ennek feladatát az Európai Menekültügyi Ügynökség alá helyezné. A szakértői munka egységesebbé tétele érdekében létrejönne a dublini egységek hálózata is.

A dublini rendszer reformjának értékelése

A reformjavaslaton egyértelműen érződik, hogy az ICF International által készített, a dublini rendszer alkalmazásáról szóló kutatás eredményeire épült. Azokat a problémákat célozza a reformtervezet, amelyeket a tanulmány is részletesen bemutatott.

A reformjavaslat egyik legnagyobb előrelépése, hogy kritikusan szemléli a dublini rendszert, és elismeri, hogy nem alkalmazható olyan körülmények között, amelyek 2015-ben álltak elő. Az önkritika dicséretes, de a reformjavaslatból más is kiolvasható: az a nyomás, ami alatt a Bizottság állt. A Bizottságtól várta minden tagállam, hogy valamilyen megoldással álljon elő. A Bizottság pedig a tanulmányban összefoglalt problémákra „gyorsan kitalált valamit”, de hiányzik belőle az az alaposág, megfontoltság, és kidolgozottság, ami a Dublin II-t Dublin III-má alakította.

A reform központi eleme a másodlagos migráció megfékezése, amelyet a jogalkotók szerint a tagállamok menekültügyi rendszereiben lévő különbségek váltanak ki. Nyilvánvalóan nem alaptalan a feltételezés, de tévedés lenne azt gondolni, hogy a menedékkérők nem a migrációs burok (ti. az emberi és a kapcsolati tőke) miatt választanak egy adott célországot. Nagyobb a vonzóereje annak az országnak, ahol több az ismerős, ahonnan már hallott tapasztalatokat, ahol van kitől segítséget kérni. Ezeket a tényezőket a reformjavaslat nem veszi figyelembe.

A reformjavaslat nem változtatott azon, hogy a teher a szélső tagállamokra nehezedik. Bár az elosztási mechanizmus célja az, hogy a terheket egyenlőbben eloszák a tagállamok közt, a javaslat egy bonyolult módszert vezetne be a terhek elosztásához, amelynek alkalmazása nem tűnik sem gyorsabbnak, sem jobban érthetőbbnek, sem kivitelezhetőbbnek a jelenleg érvényben lévő szabályozásnál. Az allokációs mechanizmus csak ideiglenes megoldást nyújtana, és azt is csak akkor, ha nagy teher van egy-egy tagállamon.

Nem tér ki a reformjavaslat arra, hogy az allokációs mechanizmus keretében ideiglenes átvett menedékkérőket visszaadják-e a felelős tagállamnak a túlterheltség időszakában is (amely kiváltotta az allokációs mechanizmus életbe léptetését), vagy felfüggesztik a transzfert a felelős tagállamba a körülményekre tekintettel.

Az újraelosztási mechanizmussal kapcsolatosan a legfőbb problémát a menekültügyi rendszerek eltérő volta jelenti. Minden tagállam gyakorlata más, és a különböző menekültügyi rendszerek (eltérő határidőkkel, bírósági eljárási sajátosságokkal, nemzeti sajátosságokkal, stb.) miatt az újraelosztási rendszer még nehezebben megvalósítható, mint a Dublin III. A Dublin IV hatékony megvalósításához a menekültügyi rendszerek egységessége is szükséges lenne, nem elég csak közelíteni azokat egymáshoz.

Nem ad egyértelmű választ a javaslat arra, hogy hogyan tudná csökkenteni az allokációs mechanizmus a tagállamokra nehezedő nyomást, mennyiben tudná ez csökkenteni a munkaterhet, hogyan járulna hozzá a kérelmek alaposabb vizsgálatához vagy hogy milyen szakértői gárda felelne a végrehajtásért. A javaslat nem tér ki arra sem, hogy hogyan vélik megvalósíthatónak ezt a mechanizmust annak fényében, hogy több tagállam (pont a leginkább leterheltek) évek óta képtelenek maradéktalanul eleget tenni a statisztikai adatok szolgáltatására vonatkozó követelményeknek, márpedig a rendszer pont azokra az adatokra építene, amelyeket nem tudnak szolgáltatni.

Egy ilyen bürokratizált javaslat aligha tudná gyorsítani az eljárást. Az allokációs mechanizmus kapcsán az is felmerül kérdésként, hogy a tagállamok mi alapján választják azt az x számú menedékkérőt, akit át kell venniük a rendelet értelmében. Válogathatnak egyáltalán? Egységes menekültügyi szabályozás híján hogyan kívánják orvosolni a menekültügyi rendszerek sztenderdjeiben meglévő különbségeket, beleértve az elismerési küszöbök eltérő voltát is?

A Dublin IV végrehajtásához és a végrehajtás ellenőrzéséhez szükséges lenne egy nagyobb befolyással bíró ellenőrző szervre. A Bizottság ebből a célból is javasolja az Európai Menekültügyi Ügynökség létrehozását, de az erre vonatkozó javaslat mégsem ruházza fel olyan speciális jogokkal az ügynökséget, amely gyakorlatilag kikényszeríthetné a tagállamokból a rendelet végrehajtását.

Nem kétséges, hogy a felelősség megszűnése (és főleg az azzal kapcsolatos szándékos vagy nem szándékos félreértések) alkalmat adnak a tagállamoknak arra, hogy elutasítsák a megkeresést, vagy hogy más tagállam váljon felelőssé. Ugyanakkor a felelősség megszűnésének eltörlése tovább növeli a terhet a felelős tagállamokon (akik most is az unió szélső tagállamai).

Üdvözlendő, hogy a határidők lerövidítése céljából a Bizottság az átadó végzésrel szembeni felülvizsgálatra 15 napot ír elő. Ugyanakkor emberi jogi szervezetek fel szólalhatnak ellene,¹⁰ mivel túl rövid határidőnek vélik a 15 napot. Másrészt, bár ez a szabályozás lerövidítené azt az időt, ami alatt eldől, hogy a kérelmező él-e jogorvoslattal, a bírósági eljárások a tagállamokban még mindig eltérőek mind a hosszukat, mind a jellegüket tekintve.

A Dublin IV nem orvosolja a Dublin III legnagyobb baját, nevezetesen azt, hogy a teher továbbra is a külső tagállamokra helyeződik. A Dublin IV jelenlegi formájában nem tesz javaslatot arra, hogy hogyan lehetne csökkenteni a külső tagállamokra nehezedő terhet – sőt, a felelősség áthárulásának eltörlésével csak még inkább növeli azt.

---

10 <https://www.ecre.org/wp-content/uploads/2016/10/ECRE-Comments-Dublin-IV.pdf> (page 5) (Angol nyelven) (2017. 09. 10.)

A javaslat egyik legtöbb vitát gerjesztett része az allokációs mechanizmus. Nem minden tagállam ért egyet a menedékkérők kötelező elosztásával. Vannak tagállamok, amelyek szerint ennek önkéntes alapon kellene működni. A Bizottság javaslata, mely szerint az allokáció alól évente egy alkalommal mentességet lehet kérni egy bizonyos pénzösszeg befizetésével, (250 000 euró) szintén megvalósíthatatlannak tűnik. Ez a pénzösszeg annyira magas, hogy bizonyos tagállamok nem engedhetik meg maguknak, hogy kifizessék – így a jobb gazdasági helyzetben lévő tagállam számára kedvezőbb ez a lépés. Az allokációval kapcsolatos javaslat egyik legfontosabb kérdése, hogy mi garantálja azt, hogy a menedékkérő valóban abban a tagállamban marad majd, amely felel érte. Ha a menedékkérők a jelenlegi rendszerben sem maradnak abban a tagállamban, amely az eljárásukat lefolytatja, akkor hogyan tudná garantálni az új rendszer, amely csupán kötelezné arra, hogy benyújtsa a kérelmet az első tagállamban, amelybe belép?

A javaslat nem veszi figyelembe sem a menedékkérők, sem a tagállamok szándékát. A Dublin IV elsiklik a másodlagos migráció mögött rejlő okok felett, és a tagállamokra is egy olyan megoldást kényszerít, amely nem mindenkinek van ínyére. A menedékkérőt egy zsák (forró) krumpliként kezeli a Dublin IV, feltételezve, hogy ahová letesszük, ott is fog maradni. A Dublin III tapasztalatai azt mutatják, hogy ha egyáltalán meg is valósul a menedékkérők átadása a felelős tagállamnak, a menedékkérő a sikeres transzfert követően ismét felbukkanhat később egy másik – akár az átadást végrehajtó – tagállamban. A sikeres integrációhoz befogadó tagállam kell, és olyan migráns, aki el tudja képzelni a jövőjét abban az országban. Ehhez a Dublin IV nem járul hozzá.

Nem kell, hogy a Dublin IV lehetővé tegye a menedékkérők számára, hogy megválasszák, melyik tagállam vizsgálja meg a kérelmét, de azt be kell látni, hogy jelenlegi és a tervezett szabályozás túlságosan szűk keretet szab mind a menedékkérők, mind a tagállamok számára, emiatt pedig nyilvánvalóan nem érheti el a célját.

Mivel a menedékkérők nem valószínű, hogy változtatnak a gyakorlatukon, preferenciájukon, és a tagállamok attitűdje is változatlanok tűnik, a Dublin IV nem nyújt „vigaszt” a problémákra.

A reformfolyamat egyelőre megrekedt, ami vélhetően annak köszönhető, hogy a javaslatot nem fogadták osztatlan sikerrel sem a tagállamok, sem a nemzetközi szervezetek. Az is tény, hogy most kicsit „hátra is dől” a Bizottság, mert a Törökországgal kötött megállapodás¹¹ következtében a Görögországba érkező menedékkérők száma drasztikusan csökkent, továbbá a „Migráció a közép-mediterrán útvonalon – A migrációs áramlás kezelése, életmentés” című közleményben¹² a Bizottság megfogalmazta a migráció csökkentésének célkitűzését is.

11 <http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2016/03/18-eu-turkey-statement/> (magyar nyelven, 2017. 09. 14.)

12 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-134_hu.htm (magyar nyelven, 2017. 09. 14.)
https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20170125_migration_on_the_central_mediterranean_route_-_managing_flows_saving_lives_en.pdf (A közlemény teljes szövege angol nyelven) (2017. 09. 14.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- COM (2008) 820 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (angol nyelven) <http://www.refworld.org/docid/493e8e3a2.html> (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete az egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról szóló 604/2013/EU rendelet] hatékony alkalmazása érdekében az ujjnyomatok összehasonlítását, valamint a jogellenesen tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok vagy hontalan személyek azonosítását szolgáló Eurodac létrehozásáról, továbbá a tagállamok bűnüldöző hatóságai és az Europol által az Eurodac-adatokkal való, bűnüldözési célú összehasonlítások kérelmezéséről (átdolgozás) COM(2016) 272 final 2016/0132(COD) (magyar nyelven) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0272&from=EN> (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- Stockholmi Program - A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európa (magyar nyelven) http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2010.115.01.0001.01.HUN&toc=OJ:C:2010:115:FULL (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- Tamperei következtetések (Tampere European Council 15 and 16 October 1999 Presidency Conclusions) (angol nyelven) <http://www.refworld.org/docid/3ef2d2264.html> (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- UN Convention on the Rights of the Child, Committee on the Rights of the Children: General Comment No 14 (2013) on the rights of the child to have their best interest taken into consideration (angol nyelven) http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- EU Migrációs Agenda (angol nyelven) https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- A Bizottság tájékoztatója a dublini rendszerről, EC DG Migration and Home Affairs, Country responsible for asylum application (Dublin) (angol nyelven) https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/examination-of-applicants_en (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- COM(2016) 468 final, 2016/0225(COD) Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács rendelete az uniós áttelepítési keret létrehozásáról, valamint az 516/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról (magyar nyelven) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0468> (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- JRS Europe, Protection Interrupted, The Dublin's regulation impact on asylum seekers' protection, June 2013 (angol nyelven) https://www.jrs.net/assets/publications/file/protection-interrupted_jrs-europe.pdf (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- ECRE comments Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member States responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third country national or a stateless person (recast), Information note, March 2015 (angol nyelven) <http://www.refworld.org/docid/552254094.html> (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- ECRE Comments on the Commission Proposal for a Dublin IV Regulation COM (2016) 270 (angol nyelven) <https://www.ecre.org/wp-content/uploads/2016/10/ECRE-Comments-Dublin-IV.pdf> (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- Vonatkozó hatályos jogszabályok:*
2007. évi LXXX. törvény a menedéjogról https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a0700080.tv (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- 604/2013/EU Rendelet (Dublin III) (magyar nyelven) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0604> (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- 603/2013/EU Rendelet (Eurodac II) (magyar nyelven) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32013R0603> (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája (magyar nyelven) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT> (utolsó letöltés: 2018. 05. 29.)

Pató Gáborné Szűcs Beáta – Illés Katalin

Az emberközpontú munkaköri leírás¹

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.107

Az emberi erőforrás megfelelő, emberi értéken való kezelése nagy szerepet játszik a gazdasági szereplők versenyképességének kialakításban és fenntartásában. A tanulmány célja a munkaköri leírások megértését, készítését és használatát támogató PaTeNt® JD5T^{®2} térbeli munkaköri leírás felépítésének és gyakorlati jelentőségének bemutatása.

Egy jó munkaköri leírás etikus,³ „élő” szervezési-vezetési eszközként funkcionál a szervezet működésében. Ez annál is inkább fontos, mivel a munkaköri leírás a munkahelyi kommunikáció egyik alapeszköze. Goris (2007) kutatási eredményei arról számolnak be, hogy összefüggés mutatható ki a *munkavállalói elégedettség*, a *kommunikáció* és a *munkateljesítmény* között. Rendkívül fontos, hogy a munkaköri leírásokat úgy tartalmilag, mind formailag a teljesítmény megvalósítását támogatóan, funkciójukat betöltve alakítsák ki. Éppen ezért szükséges olyan eszközök használata a szervezet életében, amelyek támogatják az érintettek kölcsönös megértését.

A jelen tanulmány középpontjában az ember, és a szervezeti célok megvalósításának összekapcsolására és összehangolására alkalmas térbeli, munkaköri leírások PaTeNt® JD5T^{®4} modellje áll.

Valamennyi piaci szereplő számára lényeges, hogy kiaknázza a képességeit és az emberi tőkét, az embert megfelelő érteken kezelje, hiszen „... az embert, mint értéket, annak értékteremtő tevékenységét a gazdaság »hozta be« a köztudatba” (Hegedűs 2017), így felelősséggel tartozik érte. Ehhez szükség van a szervezeten belüli összhang megteremtésére.

A szervezeteknél különböző tudással, képességekkel, motivációval, tapasztalattal, életkorral rendelkező munkavállalók dolgoznak. A szervezeteknél együtt dolgozó

---

1 A tanulmány az EFOP-3.6.1-16-2016-00015: A Pannon Egyetem átfogó intézményfejlesztése az intelligens szakosodás elősegítése érdekében pályázat keretében valósul meg.

2 A tanulmányban a továbbiakban a 3 dimenziós (3D) elnevezéssel is illeti a szerző a modellt.

3 Az etikus viselkedés és magatartás, mint fundamentum, nemcsak a HR területén, hanem az élet valamennyi területén is a kiindulási alapot kell(ene), hogy jelentse. (lásd. Csizsárik, 2017; Csizsárik–Varga–Fodor, 2016; Pató–Freund, 2016)

4 A PaTeNt® JD5T® térbeli munkaköri leírás, általános modellje a Magyar Szabadalmi Hivatalnál formatervezési mintaoltalom alatt áll (lajstrom szám: 90 806 D0500121)

különböző korosztályok közötti generációs szakadékok napjainkra egyre mélyebbé válhatnak, ha a vezetők nem a megfelelő kommunikációt és kommunikációs eszközöket alkalmazzák a munkavállalókkal, valamint a munkavállalók egymás között.

Régen is jelen volt, de napjainkban talán még hangsúlyosabbá vált, hogy a különböző generációk más értékrendek mentén állnak a munkához. Ezért fontos egy olyan egységes platform megteremtése, ami a közös „nyelvet” eredményezheti egy szervezetben belül. Ennek az egységes nyelvnek az egyik alappillére jelentik a tisztázott és jól definiált munkakörök. Ennek szemléltetésében és megjelenítésében a PaTeNt© JD5T© térbeli munkaköri leírás játszhat fontos szerepet.

A térbeli munkaköri leírás modelljének általános jellemzése

A munkaköri leírásokat mindig a szervezeti célokból kell levezetni és azok mentén kialakítani. Ha nem a szervezeti célok és az azt megvalósító ember kerülnek a középpontba, akkor elveszítethetjük funkciójukat a munkaköri leírások. (McKenna 2015; Hernon–Schwartz 2015) A munkaköri leírások fontos szerepet játszanak a foglalkoztatás átláthatóságában is (Rohr 2016) és egy keretrendszert adnak a szervezeti célok megvalósulásához.

A kétdimenziós munkaköri leírásokon kívül ma már létezik háromdimenziós munkaköri leírás is. Ilyen a szerzők által kidolgozott, 5 tetraéder hálózatából álló térbeli munkaköri leírás, a PaTeNt© JD5T©. Az öt tetraéderből álló alapmodell a PaTeNt© (ti. Pató Tetrahedrons of interNational Theory) elnevezést kapta. Ez az alapmodell nemcsak a munkaköri leírások területén, hanem, több területen is alkalmazható, így maga a név az alapmodellt jelöli. Az alapmodellből kidolgozott munkaköri leírás modelljének a neve JD5T©, vagyis 5 *Tetrahedrons of Job Description*. A modell, amely öt összekapcsolt tetraéder hálózatából áll, térbeli leképezésével segíti meghatározni a munkaköri leírás tényezőit, elemeit, különösen pedig azonosítani azok kapcsolatát.⁵ (Pató 2017a)

A tetraéder háromszög alapú gúlát jelent, amelynek az alapja az egyik háromszög, a maradék három háromszög, pedig a tetraéder palástját képezi. A tetraéderre a háromszög térbeli megfelelőjeként tekinthetünk. A tetraéderrel nagyon szemléletesen lehet kifejezni összetett kapcsolatokat. Több tetraéderből egy tetraéder-rendszer lehet felépíteni (a jelen modellben 5 tetraéder kapcsolódik össze), amely segítségével egy komplex rendszert tudunk vizualizálni. (lásd 1. kép)

A PaTeNt© JD5T© modellel, ami a munkahelyeken elhelyezhető, lehetővé válik a munkakörök vizualizálása, „kézbeadása”, a vállalati struktúrák és a különböző munkakörök harmonizálása, láttatása. Ez a fajta megjelenítés minden érintett számára előnyös, hiszen vizuális megerősítést kapnak a folyamatokról, az esetleges hiányosságokról, így a szervezeti konfliktusok könnyen azonosíthatók, szemléltethetők és korrigálhatók is.

5 Ha más témák (például SCM, készletcsoportok stb.) különböző „dimenziói” kerülnek az oldalakra megfelelő módon elhelyezve, az azok közötti kapcsolat kifejezésére is alkalmas. Ilyen módon egy általános térbeli modell – speciális munkaterületre történő alkalmazásáról van szó.

A térbeli munkaköri leírások ezen előnyeiben túlmenően – egyebek mellett – beazonosíthatóak (és az érintettek folyamatosan szem előtt tarthatják) az adott munkakörök:

- kapcsolódó feladatai, felelősségei, hatáskörei és jogkörei;
- dolgozóval szembeni elvárásai (szükséges kompetenciák, ismeret, tudás elvárások, mint például: iskolai végzettségek, szakmai ismeretek, fizikai és egészségügyi alkalmasság, erkölcsi bizonyítvány, PC-ismeretek, megszerzett gyakorlat), a következmények (teljesítmény elvárások, ösztönzések); lehetőségek (karrier utakat, fejlesztési területek);
- szervezeten belüli és kívüli kapcsolatai, a munkakörülmények, a munkakör besorolása.

A modell így alkalmas az önellenőrzésre, és az érintettekhez való visszacsatolásra is. Annak segítségével végiggondolható és átlátható a munkakör lényege és más munkakörökkel való kapcsolata. Ezen 3D-s munkaköri leírás alkalmazásával az egész vállalat teljesítménye jól áttekinthetővé és monitorozhatóvá válik. A munkavállalók számára kiváltképp fontos, hogy a munkájukról egy vizuális képet kaphatnak általa. Ez a vizuális megjelenítés a munkavállalók munkájának fontosságát és elismerését is támogathatja; szemmel láthatóvá válnak az adott munkakörben a végzendő feladatok és az elvárt teljesítmény. Magán a munkavállalón túl a munkáltató, a szervezet és a munkatársak számára is „kézzel foghatóvá” válik a munkakör. A 3D-s PaTeNt© JD5T© munkaköri leírás segíti az átláthatóság megvalósulását, a szervezeti bizalmi légkör kialakulását, és az összetartozás élményének megélését.

Nagyon fontos egy szervezet számára, hogy a megfelelő időben, tartalommal és formában adjon információt a munkaköréről. A logisztikai 9M-nek⁶ megfelelően átadott információ jobb munkahelyi légkört, stabil munkahelyi kapcsolatokat és viszonyokat fog kialakítani, ami a szervezet összehangoltabb, hatékonyabb működéséhez vezet.

A térbeli munkaköri leírás alkalmazásával egy keretrendszer is biztosítható a szervezet számára az elismerés, a megbecsülés kifejezéséhez, amely által a munkavállalók motivációs szintjének növelésére nyílik lehetőség. Annál is inkább fontos ez a lehetőség, mivel olyan területen is, mint a honvédség, joggal merül fel a kérdés, hogy „... *biztosítható-e az erőteljes értékváltásban vajúzó társadalmunkban az a megbecsülés, mely megadja a hazáját védő, hivatását gyakorló személyek társadalmi biztonságát és tekintélyét*”. (Krizbai 2016) A munkaköri leírások által kialakuló belső rendezettség, egyfajta támpontot adhat, a hivatásukat ellátó személy „helyén”, „értékén” való kezeléséhez.

E modellen alapuló, gondosan kialakított munkakörök és azok dokumentálása nemcsak a szervezeten belül, hanem a szervezeten kívül is jelentős hatással lehet, hiszen ha a toborzás során egy innovatív eszköz segítségével mutatjuk be a munkakört, akkor az nemcsak a leendő Y- és Z-generációs munkavállalók kíváncsiságát,

6 A logisztika legfontosabb feladatit, funkcióit az 5M, 7M, 9M mentén szokták meghatározni, ahol az „M” a megfelelőséget jelenti. A logisztikai 9M meghatározása szerint a logisztika feladata, hogy a megfelelő információ, a megfelelő anyag, a megfelelő energia, a megfelelő személyek jussanak el a megfelelő mennyiségben, a megfelelő minőségben, a megfelelő időpontban, a megfelelő helyre és a megfelelő költséggel. Ezt a fajta megközelítést alkalmazta a szerző a munkakör a szervezeti célok megvalósításához kapcsolódóan, a humán erőforrásra is.

éredklődését keltheti fel, de jó benyomást is kelthet a szervezetről. Ez pedig szerves részét képezheti a munkáltatói márkaépítésnek, ami napjainkra a humán erőforrás gazdálkodás egyik fontos pillére is lehet. (Dajnoki – Héder 2017) A PaTeNt® JD5T® modell a gamifikáció (játékosítás) adta lehetőségekkel élve, élményszerűen, játszva mutatja be a munkaköri leírás tartalmi, technikai és személyi specifikációit, azok összefüggéseit és viszonyrendszerét.

A térbeli munkaköri leírás kellékeinek bemutatása

Ahhoz, hogy egy munkaszervezet a piaci igények kielégítésében az élen járjon, jól átgondolt és jól tagolt szervezeti építőelemekre, azaz munkakörökre van szükség. A munkakörök kialakítását szükségszerűen megelőzi a munkakör-elemzés (Garg–Rastogi 2006), amely nyomán a munkaköri leírás elkészíthető. Már létező és betöltött munkakörök esetén is szükségessé válhat azok elemzése a munkaköri leírás létrehozása, vagy frissítése érdekében.

Amennyiben a logisztikai gondolkodásmódunkat kiterjesztjük a humántőkére és a logisztika 9M definíciójának analógiájára, a humántőkére vonatkoztatott megfogalmazást alkotunk. Akkor az embert a középpontba állítva állíthatjuk, hogy versenyelőnyt jelenthet a vállalat számára, ha rendelkezésre áll

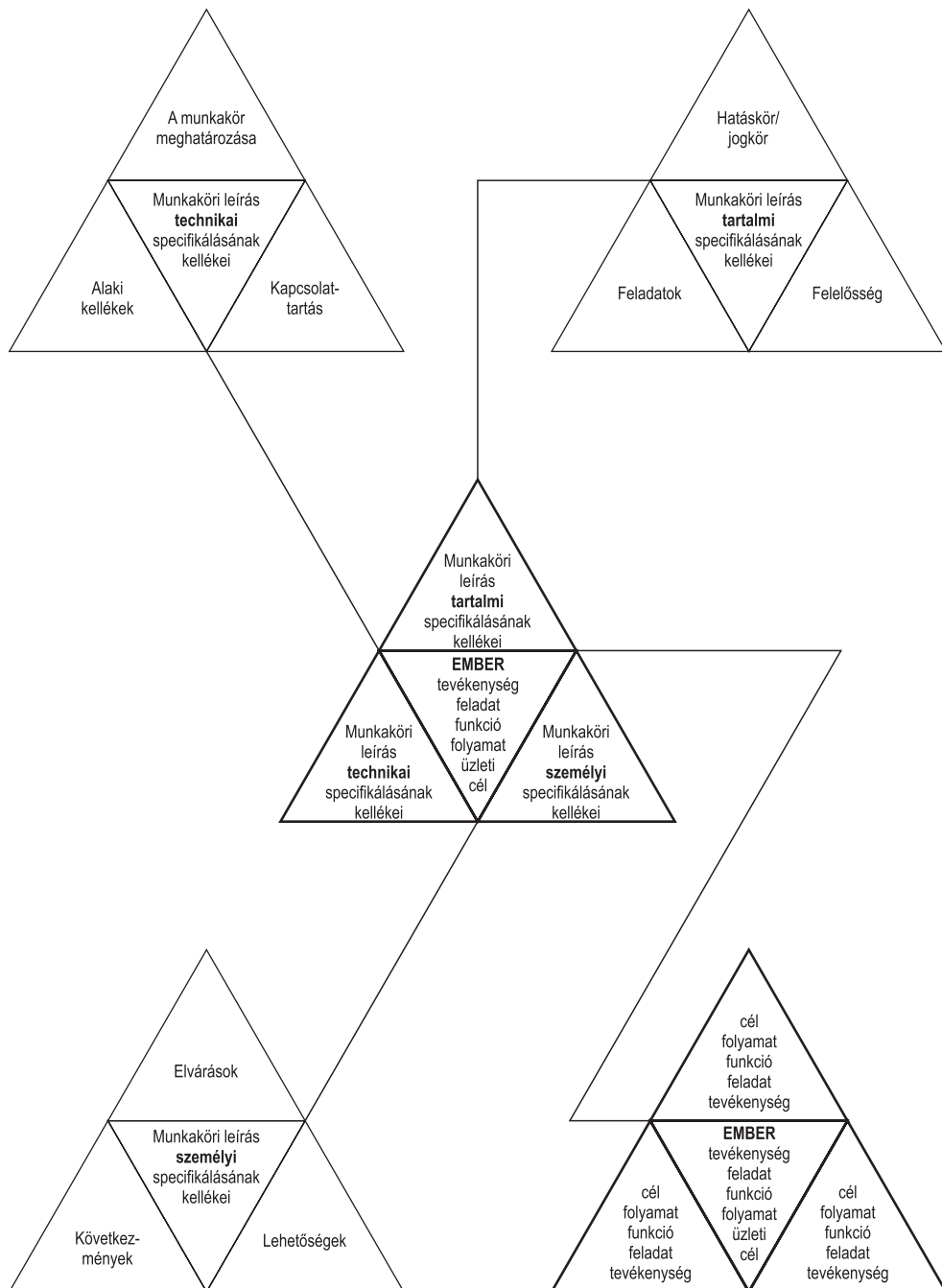
- a megfelelő helyen,
- a megfelelő időben,
- a megfelelő minőségben,
- a megfelelő vállalati információk alapján,
- a megfelelő munkavállaló,
- a megfelelő munkáltatónál,
- a megfelelő kompetenciákkal,
- a megfelelő állapotban,
- a megfelelő költségen. (Pató 2006)

Ezeket a megfelelőségeket fontos a munkaköri leírásokban rögzíteni.

A modell 5 tetraéderből áll és abból kettő tetraéder a modell központi elemének tekinthető. Így ezek a megfelelőségek a térbeli munkaköri leírás három főcsoportját bemutató 1-1-1 tetraéder 3-3-3 oldalán került feltüntetésre az alábbiak szerint:

- a munkaköri leírás *technikai* kellékei tartalmazzák a
  - = a megfelelő helyen,
  - = a megfelelő időben,
  - = a megfelelő minőségben, elvárások meghatározását;
- a munkaköri leírás *tartalmi* specifikálásának kellékei tartalmazzák a
  - = a megfelelő vállalati információk alapján,
  - = a megfelelő munkavállaló,
  - = a megfelelő munkáltatónál elvárások kifejtését;
- a munkaköri leírás *személyi* specifikálás kellékei tartalmazzák a
  - = a megfelelő kompetenciákkal,
  - = a megfelelő állapotban,
  - = a megfelelő költségen való jellemzők összegzését.

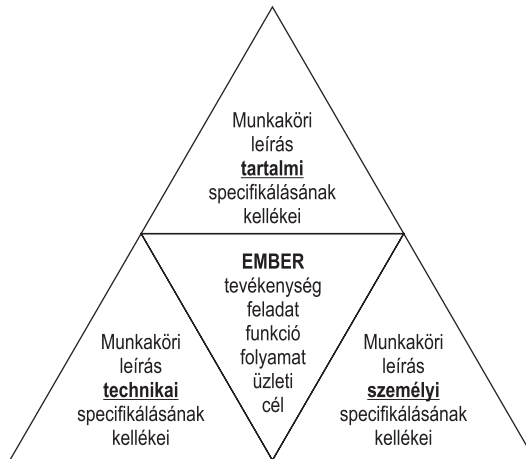

1. ábra
A PaTeNt® JD5T® munkaköri leírás áttekintő bemutatása

A modell két központi elemének egyikén a szervezeti célokat határozzuk meg. Ebből a szervezeti célból lehet levezetni a munkakör célját és a munkaköri leírás *technikai, tartalmi, személyi* specifikálási kellékeit is. A másik központi tetraéderen az EMBER (ti. a munkakört betöltő személy) helyezkedik el, aki nélkül a szervezeti cél nem valósulhat meg. A modell sematikus ábrázolást mutatja az 1. ábra, amelyen kivastagított keretben mutatjuk be a modell központi elemeit.

Tekintettel arra, hogy a 3D modell minden oldala egyidejűleg csak térbeli megjelenítésben látható, a továbbiakban az egyes tetraéderek tartalmát „kiterítve”, síkban ismertetjük. (lásd 1., 2., 3., 4., 5. ábrák)

A munkakör tervezésének kiinduló pontját a szervezeti célok képviselik. Ezek megvalósítása különböző folyamatokkal történik. A szervezeti munkamegosztásban – a munkamegosztásnak megfelelően – megjelennek különböző funkciók. Ezek ellátása konkrét feladatok, tevékenységek elvégzésével testesül meg, amelyeket a munkaköri leírások tartalmaznak. (lásd. 2. ábra)

2. ábra

Az egyén feladatait a szervezeti célokból vezetjük le

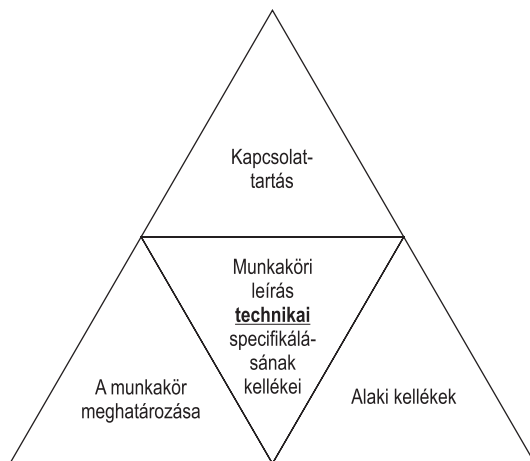
A térbeli munkaköri leírás említett két központi egységéhez: az emberhez és az üzleti célhoz csatlakoznak a 9, megfelelőséget leíró és meghatározó három kellékcsoport:

- a munkaköri leírás technikai kellékei,
- a munkaköri leírás tartalmi specifikálásának kellékei és
- a munkaköri leírás személyi specifikálás kellékeit.

Ezeknek a csoportoknak az építőegységeit egy-egy tetraéder három-három oldalán strukturálva tüntetjük fel.

A munkaköri leírás technikai specifikálásának kellékei/jegyei

A két központi tetraéderhez csatlakozó első kellékcsoportot bemutató tetraéder a munkaköri leírás technikai specifikálásának kellékeit mutatja be. A munkaköri leírás technikai specifikálásának egységeit a tetraéder három oldalán mutatjuk be és tagoljuk. (lásd. 3. ábra.)

3. ábra

A munkaköri leírások technikai jellegű kellékei

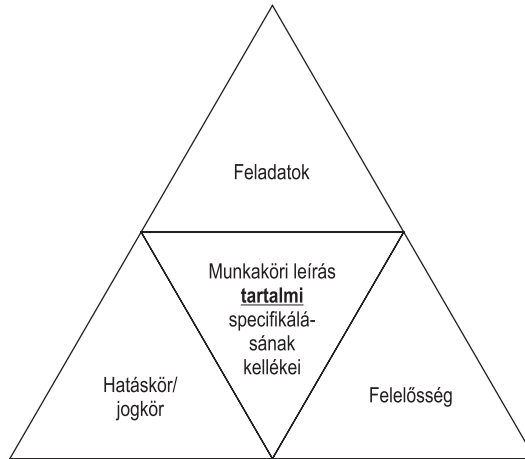
A munkaköri leírás technikai specifikálásának egységei:

- az alaki kellékek, amelyek a *megfelelő időben* kritériumot fedik le,
- a munkakör meghatározása, amely a *megfelelő helyen* kritériumot definiálja
- a kapcsolattartás, ami a *megfelelő minőségben* jellemzőket határozza meg.

Alaki, formai kellékeken olyan, a szervezeten belül egységes összetevőket értünk, amelyek elsősorban a munkaköri leírások kezelését teszik lehetővé. Ilyen például a munkakör és az érintettek azonosítása, a munkaköri leírás tárolása, visszakeresése, időszakonkénti felülvizsgálata. Ide tartoznak még – egyebek mellett – a céglogók, aláírások, dátumok, felülvizsgálati idő. A kapcsolattartási kellékek a szervezeti viszonyokat mutatják be. A munkakör meghatározása a munkakör általános jellemzőit mutatja meg.

A munkaköri leírás tartalmi specifikálásának kellékei

A két központi tetraéderhez csatlakozó második kellékcsoportot bemutató tetraéder a munkaköri leírás tartalmi specifikálásának kellékeit mutatja be. A munkaköri leírás tartalmi specifikálásának egységei – hasonlóan a munkaköri leírás technikai specifikálásának egységeihez – egy tetraéder három oldalán kerülnek bemutatásra és tagolásra. (lásd. 4. ábra)

4. ábra

A munkaköri tartalmi specifikálásának kellékei

A munkaköri leírás tartalmi specifikálásának egységei (a tetraéder 3 oldalán elhelyezve)

- a feladatok, amelyek a *megfelelő információk* kritériumot fedi le;
- a hatáskör/jogkör, amely a *megfelelő munkáltató* kritériumot definiálja;
- a felelősség, ami a *megfelelő munkavállaló* jellemzőket határozza meg.

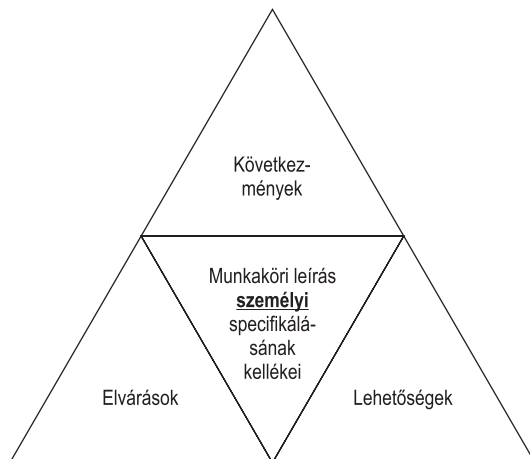
A munkaköri leírás személyi specifikálásának kellékei

Nagyon fontos, az egyén a hatékony munkavégzésének megvalósításához az alap-pillér, hogy a munkakör betöltője rendelkezzen azokkal a kompetenciákkal, amelyek a hatékony munkavégzést, a munkafeladatok ellátását eredményezi. A két központi tetraéderhez csatlakozó következő kellékcsoportot bemutató harmadik tetraéder, a munkaköri leírás személyi specifikálásának kellékeit mutatja be. A munkaköri leírás személyi specifikálásának egységeit – hasonlóan a munkaköri leírás technikai és tartalmi specifikálásának egységeihez – a következő tetraéder három oldalán mutatjuk be és tagoljuk. (lásd. 5. ábra)

A tetraéder egyik oldalán tüntetjük fel az elvárásokat, amelyek a munkakör munkafadatainak ellátásához szükséges kompetenciákat és ismereteket jelentik. A tetraéder másik oldalán a lehetőségeket határozzuk meg. Ezek a jövőbeni fejlesztésre és a karrierútra vonatkoznak. A tetraéder harmadik oldala a következményeket, a munkafeladatok végrehajtásának eredményeként adódó teljesítménymutatókat és az ösztönzőket tartalmazza.

A munkaköri leírás személyi specifikálásának egységei

- az elvárások (kompetenciák és ismeret-tudás összessége), amely a *megfelelő kompetenciák* kritériumait fedi le;

5. ábra

A munkaköri leírás személyi specifikálásának kellékei

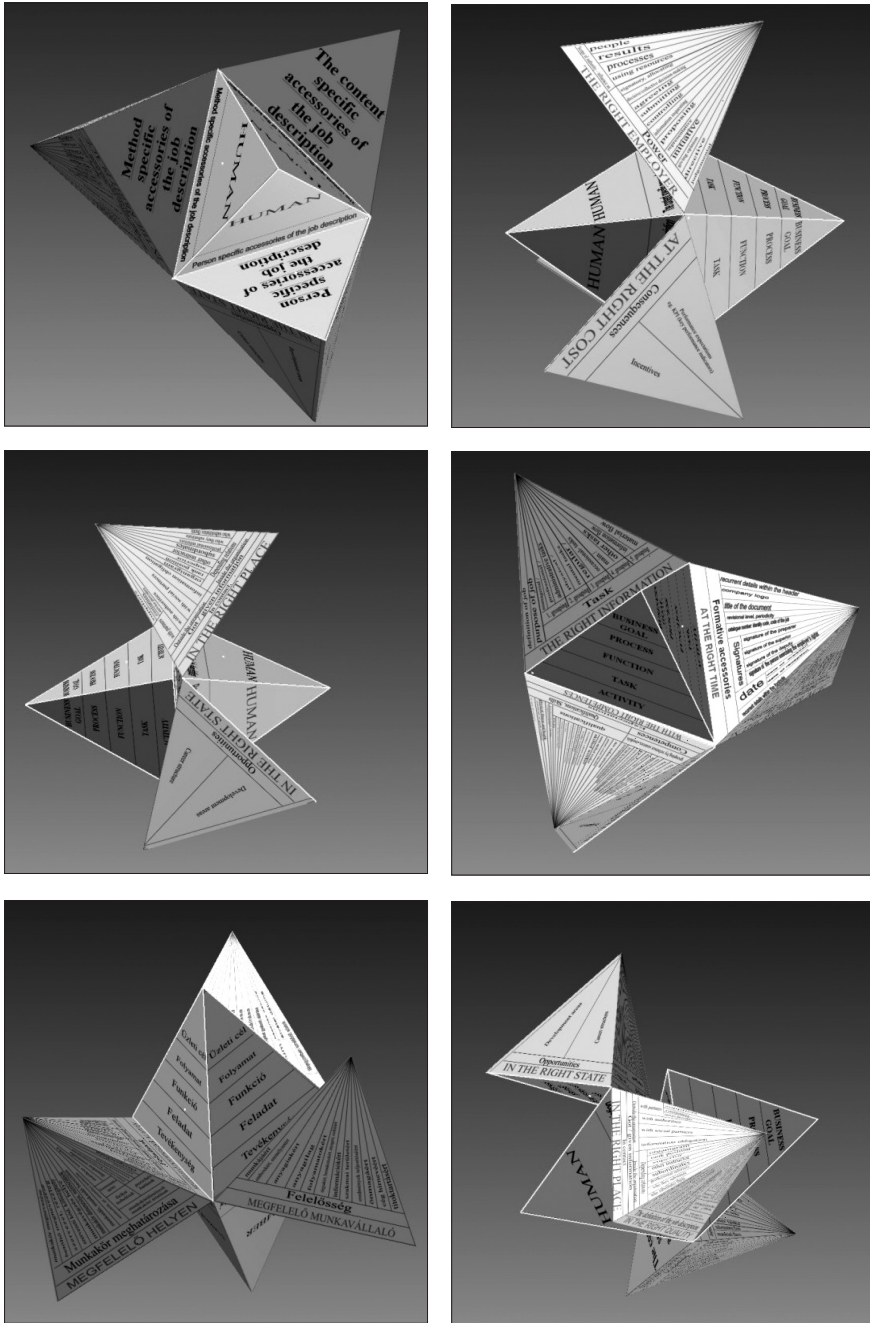
- a lehetőségek (fejlesztési terület és karrier út összessége), amelyek a megfelelő állapotban kritériumot definiálja;
- a következmények (teljesítménymutatók és ösztönzés összessége), ami a megfelelő költségen jellemzőket határozza meg.

Elkészítettük a bemutatott modell egy térbeli változatát is, tudván, hogy a síkbeli ábrázolást ez tökéletesíti. A jelen tanulmány 1. képe tartalmazza a térbeli modell fotóit, de a dolog természetéből adódóan azok is kétdimenziósak lettek. Az 1. képen a 3D munkaköri leírások modelljének képei láthatók, különböző nézetekből.

A PaTeNt® JD5T® 3D modellt, a szerzők későbbi kutatásik során – alapozva a verseny- és az állami szféra igényeire – leképezték 2D formába is. (Pató, 2017b) Együtt a 2D és 3D megjelenítés akár törvényi szinten is ajánlható lenne alkalmazásra a különböző szférák (például közalkalmazott, köztisztviselő, versenyszféra) munkaköreinek leírásához, vizualizálásához.

Összefoglalás

Ha megfelelő megjelenítést alkalmazunk a munkaköri leírás dokumentumának elkészítésére, akkor kitüntetett figyelmet tudunk irányítani az emberi erőforrásra: az EMBERRE, a munkaszervezet egyik alapidokumentumával, a munkaköri leírásokkal. Ez a kitüntetett figyelem első lépésként azzal szerezhető meg, ha kézbe, használatba kerül a munkaköri leírás. Tudjuk tehát látni és láttatni a munkaköröket a munkaköri leírások által, így kiküszöbölve számos meg nem értést és félreértést a munkahelyeken. A jól vizualizált munkaköri leírás a megértéshez és a hozzáértéshez tudja vezetni, irányítani a munkavállalót, a munkáltatót és a szervezetet egyaránt, így a munkaköri leírásokat a HR vizuális irányításának egyik eszközévé tehetjük.

1. kép

PaTeNt® (Pató Tetrahedrons of interNational Theory) – JD5T® (“5 Tetrahedrons of Job Description) PaTeNt - JD5T®

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csiszárík-Kocsir Ágnes (2017): Etikus pénzügyek, avagy a pénzügyek etikája. Polgári szemle, 2017/4–6. szám (12. évf.). Pp. 75–87.
- Csiszárík-Kocsir Ágnes – Varga János – Fodor Mónika (2016): The value based analysis of the financial culture. The Journal of Macro Trends in Social Science, 2016/1. szám, (2. évf.). Pp. 89–100.
- Dajnoki Krisztina – Héder Mária: „Új szelek fújnak” – a HR válasza a globalizáció és a változás kihívásaira. Hadtudomány, 2017. évi elektronikus lapszám, pp. 84–93.
- Garg, P. – Rastogi, R. (2006): New model of job design: motivating employees' performance. Journal of Management Development, Vol. 25 No. 6, 2006. Pp. 572–587.
- Goris, J. R. (2007): Effects of satisfaction with communication on the relationship between individual job congruence and job performance/satisfaction. Journal of Management Development, Vol. 26. No. 8, pp. 737–752., 2007.
- Hegedűs Henrik (2017): A tudás, mint versenyelőny a köz- és a versenyszférában (tudás – kompetencia – teljesítmény – siker). Hadtudomány, 2017. évi elektronikus lapszám
- Hernon, P. – Schwartz, C. (2015): Descriptions in job ads sometimes equal 'Huh?', or Do you know what you are asking for? Library & Information Science Research, Vol. 37 No. 3, 2015. Pp. 173–174.
- Krizbai János (2016): A katonai hivatás vagy foglalkozás dilemmái az önkéntes haderőben. Honvédségi Szemle, 2016/6. Pp. 88–102.
- McKenna, P.J. (2015): When job descriptions don't do the job. Of Counsel, No. 5, 2015. P. 34.
- Pató Gáborné Szűcs Beáta (2017a): Formal Options for Job Descriptions – theory meets practice. Journal of Management Development, Vol.36 Iss.8, 2017. Pp. 1008–1028, <https://doi.org/10.1108/JMD-01-2016-0019>
- Pató Gáborné Szűcs Beáta (2017b): The 3D job description. Journal of Management Development, Vol. 34 No. 4, 2017. Pp. 406–420.
- Pató Gáborné Szűcs Beáta (2006): Kompetenciák, feladatok logisztikai rendszerekben. PhD-értekezés. Pannon Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Veszprém, 2006.
- Pató Gáborné Szűcs Beáta – Freund Anna (2016): Etika a beszerzésben – avagy emberközpontú beszerzés. In. Magyarságtudományi kutatások, V. A fenntarthatóság perspektívái a Kárpát-medencében. Multidiszciplináris vizsgálatok. Szerk.: Garaczi Imre, 2016. Pp. 273–287.
- Rohr, S., L. (2016): Harnessing the power of the job description, Human Resource Management International Digest, Vol. 24 No. 6, 2016. Pp. 8–11.

Szak Andrea

A nyilvánosság kommunikációs szinterei

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.118

A tanulmány Gabriel Tarde (1843–1904) francia szociálpszichológus elméletéből indul ki, aki elsőként mutatott rá a társadalmi jelenségek következetes szekevenciájára a közvélemény alakításában. A sajtó, médiumok inspiráló hatását az egyéni vélemények, közvéleménnyé történő transzformálódási folyamatával írja le. Bemutatja a befogadó különböző értelmezési kereteit, az egyének közötti társalgás, diskurzus hatását a politikai, közéleti folyamatokra, ami a média közvetítő szerepe nélkül, szinte lehetetlen lenne.

A nyilvánosság fogalma, három meghatározó jelentése: „A nyilvánosság és rokon fogalmi, valamint ellentétei, például nyilvános jelentés, közönség, nyilvános és privát, nyilvános és nem nyilvános vagy titkos, nyilvános magánszféra a modern nyugati társadalmak szemantikájának fontos elemei. A társadalmi és politikai rendbe ágyazott alapfogalmak, melyek részben elméletileg rendszerezettek, részben implicite benne foglaltatnak az alkotmányokban, törvényekben, bírósági ítéletekben és nagy befolyással bíró politikai nyilatkozatokban. A publicisztika és a mindennapi kommunikáció magukévá tették ezeket a fogalmakat és irányzatokat, és különböző, általában többértelmű és vitás magyarázatokkal látták el. Egy mozgásban lévő szemantikai mezővel van tehát dolgunk, egymást átfedő, egymásnak ellentmondó vagy homályos jelentésekkel. Meghatározhatunk azonban néhány általános fogalmi struktúrát, amelyek közös keretet biztosítanak az egymással konkuráló fogalmak számára. Ezek a 18. század óta alakultak ki a nyugati politikai kultúrában, és lényegében máig változatlanok maradtak. A modern társadalmi rend szimbolikus struktúrájában a nyilvánosság fogalma három különböző funkciót lát el: ellentétével, a priváttal kombinálva a nyilvános normatív jelleggel behatárolja és kijelöli a társadalmi cselekvés és felelősség hatókörét. Egy másik konstellációban a nyilvánosnak két ellentéte van: a privát és a titkos; ezek megkülönböztetése a kommunikáció és tudás területén jelöli ki a társadalmi határvonalakat. A nyilvánosság a harmadik jelentésében az első két alkalmazás elemeit használja, és egészíti ki normatív tartalommal: így egyfajta közösséget jelöl, meghatározott kommunikációs struktúrával vagy a kommunikatív cselekvés egy szféráját, meghatározott ismertetőjegyekkel és funkciókkal.”¹

1 Bernhard Peters: A nyilvánosság jelentése. Média-nyilvánosság-közvélemény szöveggyűjtemény (szerk.: Angelusz, Tardos, Terestyéni), Budapest, Gondolat Kiadó, 2011. 12–13. o.

A társadalomtudományok történetében *Gabriel Tarde*² (1843–1904) francia szociálpszichológus volt az első, aki rámutatott a társadalmi jelenségek következetes szekvenciájára a közvélemény alakításában. Elmélete szerint, a sajtó inspirálja az emberek közötti társalgást, a társalgás formálja a véleményeket, a közvéleményt, ami aztán kiváltja a cselekvéseket. Tarde szerint a médianak a közvéleményre csak annyiban van hatása, amennyiben az általa közvetített információ az emberek közötti társalgás tárgyát képezi. A közvéleményt a társadalmi tudat egyik elemének tartja, amely szorosan összefügg a másik kettővel, a tradícióval, és a rációval. E három komponens kölcsönösen táplálja és korlátozza egymást.

Maga a vélemény az ítéletek pillanatnyi, többé-kevésbé logikus összessége, amelyet ugyanannak a társadalomnak (országoknak) a tagjai többször is reprodukálnak. Feltétel persze, hogy a társadalom tagjai között tudatosuljon a gondolatok hasonlósága, s az egyéni vélemény társadalmi véleménnyé transzformálódjon. A véleménynek, a „köz” véleményének a kialakításához az ókorban és a középkorban is, elsősorban a közéleti diskurzus járult hozzá, manapság pedig a különböző médiumokban zajló társadalmi diskurzus, de a legfőbb forrás minden időben az egyéni társalgás volt.

A vélemény az emberiség történetének állandó kísérője volt, bár szerkezete, tartománya a történeti fejlődés során teljesen átalakult. Tarde szerint minden korszaknak volt közvéleménye, ami természetesen alapjaiban más volt, mint a mai értelemben vett közvélemény. Gondoljunk csak az ókori városállamokra, ahol a személyes beszélgetések tere sokkal nagyobb volt, az orátor beszédei révén közös gondolat alakult ki, amely kapocsként szolgálhatott az adott közösség tagjai között, ami eredeti, s nem manipulált vélemény volt.

A kommunikációs és technikai infrastruktúra, a könyvnyomtatás elterjedése, a periodikus sajtó megjelenése, az úthálózatok, postarendszerek kiépítése jelentősen hozzájárult a közszellem kifejlesztéséhez. Ebben a folyamatban kétségtelenül a nyomtatott sajtónak jutott a legnagyobb szerep. A sajtó ereje abban rejlett, s rejlik ma is, hogy képes nemzeti, sőt nemzetközi szintre emelni a közszellemet.³

A társadalomtudományok történetében Tarde fogalmazta meg elsőként a társalgás központi hatását a politikai folyamatokra. Modellje (média-társalgás-vélemény-cselekedet) csak lineárisan működik, hiszen a politikai társalgást az újságok táplálják, a vélemény, a társalgás eredménye, a gazdasági, kulturális politikai cselekedet a véleményektől függ. (Ezt a modellt, később többen vitatták.)

* * *

2 Gabriel Tarde francia, eredetileg és elsősorban szociológus, szociálpszichológus és kriminológus, aki végül, mint a gazdaságpszichológia atyja került be a tudománytörténelembe. Két fő műve a *La criminalité comparée* 1886-ban és *Les lois de l'imitation* 1890-ben jelentek meg. Az utánzás törvényei című könyve szociálfilozófiai eszmefuttatásokon nyugszik. A könyv fő mondanivalója, hogy a társadalmi kapcsolatokat pszichológiai kölcsönhatások határozzák meg, amelyek középpontjában az utánzás és az innováció áll. Ebből kiindulva számos könyvet írt, amelyek az emberközi kapcsolatok szociológiai és a szociálpszichológia vonatkozásával foglalkoznak. A gazdálkodás humán oldala is az emberközi kapcsolatok minőségétől függ. Ez mutatja, hogy milyen alapelvek figyelembe vételével jut el Tarde a gazdaságpszichológia fogalmáig, illetve a gazdasági folyamatok pszichológiai hátterének elemzéséig. 1902-ben megszületik a *La Psychologie Économique* (A gazdaságpszichológia) című könyve és egyben megszületik a gazdaságpszichológia, mint tudományág is.

3 Róka Jolán: *Kommunikációtan*. Budapest, Századvég Kiadó, 2002. 100–103.o.

Tarde-hez hasonlóan Jürgen Habermas (1929–) is a közteret tekinti a közvélemény-formálás kommunikációs alaphálózatának. A véleményformálás folyamatai, különösen, ha politikai kérdésekről van szó, nem választhatók el a résztvevők preferencia- és attitűdváltozásaitól. A közsférában elhangzó kijelentések tematikusan és hírérték szerint különböző hangsúlyt kapnak, a rájuk adott pozitív vagy negatív reagálások arányában. Az információk és az érvek összpontosított véleményeket hoznak létre, amelyek végül közvéleménnyé szerveződnek.

Habermas hangsúlyozza, hogy a közvélemény statisztikai értelemben nem reprezentatív, nem az emberek egyéni véleménye, s mint ilyet nem szabad összetéveszteni a felmérések eredményeivel. *„A politikai közvélemény-felmérések a közvéleményről bizonyos képet nyújtanak, de csak abban az esetben, ha azokat összpontosított közvoita előzte meg, valamint egy annak megfelelő véleményformálás a mobilizált közsférában”*.⁴

A közvélemény által támogatott politikai befolyásolás politikai hatalommá alakulhat, ha a politikai rendszer hivatalos tagjainak meggyőződésére és döntéseire hat, és meghatározza a szavazók viselkedését. Habermas szerint a közvéleményen alapuló politikai befolyásolás csak az intézményesített folyamatokon keresztül válhat politikai hatalommá, a politikai befolyásolás pedig a közsférában fejlődik ki. Ebben a leszűkített közegben is meghatározó szerepe van a társadalmi diskurzusnak, amely kialakítja a közvéleményt, s a közvélemény politikai cselekedetet von maga után, ami pedig a politikai hatalomban testesül meg.

Habermas a köztér kommunikációs csatornáit a magánszférával (családi-baráti kör, szomszédok, kollégák, ismerősök) kapcsolja össze, hangsúlyozva azt, hogy a közsféra és a magánszféra kapcsolata történetileg a média közvetítésével alakul és formálódik. A közéleti kommunikáció a társadalmi kommunikáció bizonyos szinterein zajlik, s magába foglalja mindazokat a kommunikációs hatásokat, gyakorlatokat, amelyek a gazdaság, a társadalom, a politika és a közszereplés folyamataiban történnek. A közéleti kommunikáció mindig társadalmi közegben jelenik meg, s ezért a társadalmi jelenségek és a kommunikáció újszerű értelmezését adja.

Természetesen a „közélet kommunikációja” rendszerspecifikus is. Az egypártrendszerben a politika uralja a közéletet, míg a többpártrendszerű társadalmakban a politika csak egy (igaz, nagyon jelentős) szegmense a közéletnek, de mellette még számos, más meghatározó szegmens is van: egyebek mellett a gazdaság, a kultúra, a tömegkommunikáció, a média világa.⁵

* * *

A XX. század technikai vívmányai, a telekommunikáció, átstrukturálta a társadalmi élet számos közegét, beleértve a társadalmi interakció jellegét is. A tömegmédia mellett a telekommunikáció vált a közvéleményt és a közízlést befolyásoló legfontosabb információs eszközzé, s ezzel együtt a politikai befolyásoló szerepe is megnövekedett. Ahogy 1960-ban a Kennedy–Nixon kampányban a televízió jelentett új stratégiai lehetőségeket a választók befolyásolására (ez volt az első, televíziós

4 Uo. 106–107.o.

5 Buda Béla – Sárközy Erika: Közéleti kommunikáció. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2001. 71. o.

elnökjelölti vita), úgy az 1996. évi amerikai elnökválasztási kampányban az internet hozott változást, mint a kampány egyik legkomplexebb információs forrása. Állandó eseménynaptárt biztosított, publikálta a politikai hirdetéseket, lehetőséget biztosított az egyes pártok és választópolgárok közötti folyamatos információcserére. A televízió szintén követte az események menetét, sugározta az elnökválasztási vitát, a politikai reklámokat. Mélyebb és erőteljesebb hatást gyakorolt a választókra, hiszen a televíziónál a verbális és a vizuális impulzusok együttese érvényesült, míg az internet esetében az információ verbális jellegű volt, s ebből adódóan a tájékoztató szerepe erősebb volt a befolyásoló funkciójánál.

Idővel persze ez a trend is változni látszik, hiszen az interneten már elérhetőek különböző vizuális tartalmak is. A legtöbb tévétársaság már interneten is sugároz, műsorai már ott is elérhetővé váltak. Bár lehet, hogy technikai minőségben még alulmúlja a televízió által nyújtott képi megjelenítési formákat, de a felzárkózás csak idő kérdése. A másik nagy előnye az internetnek, az interaktivitás. A különböző közösségi oldalak, kapcsolati hálózatok megjelenése arra ösztönözte a politikusokat is, hogy használják ki, amennyire csak lehet, az internet által kínált lehetőségeket. (Obama 2008-as kampányában is jelentős szerepet vitt az internet.)

Manapság bárki, magánszemély, politikus szinte naprakészen megoszthatja gondolatait, véleményét, érzéseit egy adott témával kapcsolatban szinte bárkivel. Egy autentikus személy blog-bejegyzéséből, véleményéből napi hír válhat szinte azon nyomban, ami aztán beindíthatja a többi médium érdeklődését, a közéleti kommunikációt is.

Az írott sajtó példányszámaiból, az on-line felületek nézettségi adataiból egyértelműen kiderül, hogy melyik orgánus jut el legnagyobb mértékben az olvasókhoz. Ebből az egyszerű számadatból logikusan következik, hogy melyik sajtóorgánus által megfogalmazott vélemények, hírek, jutnak el a legtöbb emberhez. A nagy számok törvénye alapján így egyértelmű, hogy nagyobb hatást tudnak gyakorolni a közvéleményre is. Főképp, ha figyelembe vesszük *Lazarsfeld* (1901–1976) kétlépcsős elméletét,⁶ amely szerint a különböző médiumokból érkező információk csak áttételen, két lépcsőben befolyásolják az emberek gondolkodását, hiszen elsősorban a környezetükben élő véleményvezérekre, a család, a munkahely, a baráti társaság tekintélyes tagjaira hallgatnak; éppen ezért, ebben az esetben a személyközi kommunikáció véleménybefolyásoló hatása sokkal nagyobb lehet, mint a tömegkommunikációé. Egyedül abban az esetben nem, ha az adott véleményvezérnek tartott személy, egy adott sajtóorgánusból informálódik, így az adott médium által közölt hírek felerősödhetnek, s az olvasótáboron kívül sokkal több emberhez eljuthatnak.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azonban azt sem, hogy a különböző napilapoknak, folyóiratoknak, s azok on-line változatainak más-más az értékrendje, a politikai beállítódásuk szerint célozzák meg olvasótáborukat. Mindegyik sajtóorgánusnak megvan a maga olvasóközönsége, akiknek a befolyásolása nem tekinthető klasszikus értelemben vett befolyásolásnak, inkább csak a már kialakult vélemények egyfajta megerősítésének. Hiszen egy adott olvasóközönség csak azzal az információval tud

6 Szak Andrea: Társadalmi kommunikáció. (egyetemi jegyzet) Budapest, NKE, 2012. 41. o.

azonosulni, ami az ő attitűdjével azonos, s kerüli a disszonáns helyzeteket, információkat, kerül minden olyan helyzetet, ami az ő világképével nem azonos, mert túl sok kognitív energiát kötne le, ami egy átlagos élethelyzetben nem biztos, hogy mindenki számára vállalható lenne.

A híryanagok nagy része, különböző hírügynökségektől érkezik a lapok szerkesztőségébe. Naponta mérhetetlen mennyiségű hírdömping áll rendelkezésükre, de azt hogy egy adott hírmédium szerkesztősége mit választ, miből „csinál hírt”, az csakis rajtuk múlik.

Egy politikai napilap elsősorban nemcsak azt szabja meg, hogy mit gondoljunk, hanem azt is, hogy miről gondolkodjunk. Magával a hírek kiválasztásával, bemutatásával, a szerkesztők, újságírók fontos szerepet játszanak a politikai valóság formálásában. Nem mindegy, mit tűznek napirendre, vagy mit hallgatnak el. Nemcsak magáról a hírről értesülhet az olvasó, hanem arról is, hogy milyen jelentőséget tulajdonítanak neki.

A gyakran ismételt, bizonyos kontextusban szerepeltetett híryanagoknak célzott szerepe van, mivel azok hordozhatják az információk javát. A lapok felállítanak egy bizonyos fontossági sorrendet, egyfajta értékhierarchiát, bizonyos eseményeket fontosnak tartanak, másokat elhallgatnak. Nem mindegy mi kerül a lapok címlapjára, hányadik oldalon folytatják az adott cikket, s azt milyen terjedelemben adják közre. Az sem mindegy, mennyire figyelemfelkeltő a cím, milyen betűnagysággal, betűvastagsággal szedték, a többi cím közül mennyire kiemelkedő, s nem utolsó szempont az sem, hogy van-e mellette fotó, s ha igen, az milyen hatásvadász-technikával készült. Egy háborús konfliktus esetén nagyon nem mindegy az adott lap szóhasználata, kerüli, vagy inkább használja a háborús retorikát. A szavak, mondatok elsődleges jelentéstartalmán túl, még milyen többletjelentést sugallnak. A szavak, szóösszetételek használatának meglehetősen nagy súlya van egy adott cikkben, de természetesen az sem mindegy, hogy mi olvasók, hogyan értelmezünk.

Nagy kérdés, hogy mi történik akkor, amikor elkezdjük olvasni az adott szöveget. A hermeneutikai (értelmezéstan) hagyomány a kommunikációs folyamatot az olvasók nézőpontjából szemléli még akkor is, ha a folyamat egészét vizsgálja. A különböző sajtótermékek szövegei, a feladótól és annak szándékaitól elszakított üzenetként jelennek meg. Amikor filmet nézünk, vagy regényt olvasunk, akkor sem arra gondolunk elsősorban, hogy az író, rendező mit akart kifejezni, hanem rögtön elhelyezzük a saját értelmezési tartományunkba, s abban próbáljuk értelmezni. Ugyanez érvényes az újságcikkekre is. Amikor megkapjuk az „üzenetet”, szabadon dönthetjük el, mit is jelent számunkra. Természetesen a háttérben ott van minden előzetes tudásunk, ismeretanyagunk, tapasztalatunk.

A szöveg és az olvasás segítségével lehet megközelíteni ezt a problematikát. Mivel a szöveg többjelentésű jelek, szavak oly módon összeálló szövete, ami által növekszik a jelentéslehetőségek száma, így a legtöbb szöveg poliszemantikus, sokjelentésű, s egy folyamatosan változó rendszer, mivel a szavak idővel, társadalmanként, kultúránként eltérő értelmezést is kaphatnak. A kommunikáció szemiotikai hagyománya szerint, a szavak speciális jelek, szimbólumok.

* * *

A legtöbb szimbólumnak nincs természetes kapcsolata az általa jelzett dologgal. A. Richards (1893–1979), a Cambridge Egyetem irodalomkritikusa az elsők között írta le, hogy a szavak önkényes szimbólumok, amelyeknek nincs belső jelentésük. A szavak annak a kontextusnak megfelelő jelentést vesznek fel, amelyekben használják őket. Szerinte az tévhit, hogy a szavaknak pontos jelentésük van, úgy gondolta, hogy a jelentést nem a szavak, vagy más szimbólumok hordozzák, hanem maguk az emberek.

Richards brit kollégájával, C. K. Ogdennel (1889–1957) megalkotta a szemantikai háromszöget. A legegyszerűbb példa erre, ha egy kutyára gondolunk. A háromszög csúcán vannak azok gondolatok, amelyek eszünkbe juthatnak, ha a jobb alsó sarokban lévő kutyust látjuk. Amint érzékeljük a szóban forgó állatot, a hűséges barát, a melegség fogalmakra gondolunk. A kutya, mint jelölt és a jelentés között közvetlen, ok-okozati kapcsolat van. Gondolataink a bal alsó sarokban látható kutya szó szimbólumával is közvetlen kapcsolatban állnak, a gyerekkorban elsajátított nyelv alapján gondolataink jelölésére a kutya szót használjuk. A kutya, mint szó, és maga az állat közötti kapcsolat azonban sokkal árnyaltabb. Két ember számára ugyanez a szó, jelenthet egészen mást. Valaki asszociálhat, egy kedves, szelíd háziállatra, aki szereti a gyerekeket, másvalaki gondolhat egy harapós, mogorva vadállatra is.

* * *

A szemiotika területén sok kutató a nonverbális emblémákra, a képi jelekre helyezi a hangsúlyt. A francia Roland Barthes (1915–1980) például a nyomtatott és az elektronikus média által keltett érzelmi és ideológiai jelentéseket elemezte. A szemiotikai tradícióba tartozó tudósok azt kutatják, hogy a jelek – álljanak néhány képből, vagy több ezer szóból – hogyan közvetítik jelentésüket, és hogy hogyan lehet őket félreértés nélkül használni.⁷

Amikor olvasunk, egyben „ötvözünk”, a legkülönbözőbb elemeket rakjuk egy új egységbe. Az olvasás során a szövegünk azáltal kap jelentést, hogy elemei összeérnek a fejünkben, ahol már ott van minden előzetes tapasztalatunk, tudásunk, kialakult véleményünk, így tehát az a jelentés, amit megkapunk egy regény, vagy egy cikk olvasásakor, az keveréke azoknak az elemeknek, amelyeket az olvasáskor magunkkal viszünk és azoknak a kifejezési elemeknek, amelyeket a szövegben találunk.

Amikor egy új szöveggel találkozunk, legyen az egy regény vagy egy napilap legfrissebb száma, akkor mindig korábbi, hasonló szövegekkel kapcsolatos tapasztalatainkat használjuk fel. Bizonyos elvárásokkal nyitjuk ki az újságot arra nézve, hogy mit fog tartalmazni. Ezek az elvárások döntően befolyásolják, hogyan fogadjuk, s értelmezzük azt, amit olvasunk.

Azoknak az előfeltételeknek a jelölésére, amelyek rendelkezésünkre állnak, amikor egy szöveget próbálunk megérteni, egy hermeneutikai gyűjtőfogalom: a megértési horizont⁸ szolgál. Amikor egy új szöveggel találkozunk, legyen az egy regény

7 Neményiné Dr. Gyimesi Ilona: Kommunikációelmélet. (Szemelvénygyűjtemény) Perfekt Kiadó, 2004. 34–36. o.

8 Jostein Gripsrud: Médiakultúra, médiatársadalom. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2007. 126. o.

vagy egy napilap legfrissebb száma, akkor mindig korábbi, hasonló szövegekkel kapcsolatos tapasztalatainkat használjuk fel.

Bizonyos elvárásokkal nyitjuk ki az újságot, könyvet arra nézve, hogy mit fog tartalmazni. Ezek az elvárások döntően befolyásolják, hogyan fogadjuk, s értelmezzük azt, amit olvasunk (ez az olvasók *elvárási horizontja*).⁹ Mindez érvényes minden írott szövegre, filmművészeti alkotásra, mindenre, amit értelmezzünk, legyen az egy Shakespeare-dráma, egyetemi jegyzet vagy egy híryanagy.

A tényleges megértés feltételezi, hogy a szöveget, a mondatot egy még nagyobb egészbe helyezzük el, ami által egy sajátos történelmi, társadalmi összefüggés, kontextus alapján tudjuk értelmezni. Az adott szöveg társadalmi környezete megmutatkozik a szövegben is, s annak ismerete előfeltétele, hogy meg tudjuk érteni magát a szöveget. A szöveg kontextusa utal az összes korábbi előzményre is, így a szöveg „texturáját” egy sokkal összetettebb, nagyobb egységként is kezelhetjük.

Azok az elvek, amelyek az olvasás megértési folyamatára érvényesek, általános érvényűek. Mindig egy hermeneutikai körben mozgunk, ha valamit meg akarunk érteni, legyen az egy napilap, bármilyen sajtóorgánium, egy regény, vagy bármi más. Valójában sosem tudunk teljesen elszakadni saját kulturális, társadalmi körülményeinktől az értelmezés során.

A kommunikációelmélet szociokulturális tradíciója azon a feltételezésen alapul, hogy az emberek a kultúrát beszéd közben teremtik újra és újra. Az általánosan elfogadott nézet szerint úgy gondolhatjuk, hogy a szavak a valóságot tükrözik. A szociokulturális felfogás szerint azonban ez gyakran fordítva történik. A valóságról alkotott képünket erősen befolyásolja az a nyelv, amibe bele születtünk, amit gyerekkorunk óta használunk. A szemiotikai felfogás szerint a legtöbb szónak nincs feltétlen vagy logikus kapcsolata azzal, amit jelöl. Például a zöld szín, mint szó és a gyep színe közötti kapcsolat pusztán az adott nyelven beszélők közötti társadalmi megállapodás része. Azzal a megállapítással, hogy a zöld szó tetszőleges, a szociokulturális megközelítést követők is egyetértenek, de a képesség, hogy lássuk a zöld színt, attól függ, hogy van-e külön szavunk rá. A legtöbb nyelvben persze van ilyen szó, ám számos amerikai őslakos nyelvben nincs. Ettől még nyilvánvaló, hogy nem színvakok.

* * *

A Chicago Egyetem nyelvésze, *E. Sapir* (1884–1939) és tanítványa *B. Lee Whorf* (1841–1941), azt állítják, hogy egy kultúra nyelvének szerkezete formálja az emberek gondolatait, tetteit. Elméletük szembeszáll azzal a feltevessel, hogy minden nyelv hasonló, s a szavak csupán a jelentés hordozására szolgálnak. Az angol nyelv. személyes névmását, a „you” szót használják az amerikaiak a beszélők közötti kapcsolattól függetlenül. A németeknek már választaniuk kell a magázó „Sie” és a tegező „du” között. A japán nyelvben tíz különböző megszólítás lehetséges, a nemtől, a kortól és a beszélő helyzetétől függően, melyek mindegyikét az angol „you” jelöli.

⁹ Jostein Gripsrud: Médiakultúra, médiatársadalom. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2007. 126. o.

Van olyan álláspont, mely szerint a különböző nyelvek szókincai tükrözik az egymás közötti társadalmi-kulturális különbségeket, a *Sapir-Whorf*-elmélet azt állítja, hogy ez fordítva is működik. A nyelv határozza meg, hogy hogyan észleljük a valóságot. A gyerek a beszédtanulás során sajátítja el azt a készségét, hogy mit keressen. A világ nagy része észrevétlen marad, mert kimondhatatlan, nincs rá szavunk. A kortárs szociokulturális kutatók azt állítják, hogy az egymással beszélgető emberek közötten szerkesztik a saját társadalmi világukat. Ha ebben kialakulnak összeütközések, akkor ez a tradíció segít a „mi” és „ők” közötti kulturális szakadék áthidalásában.¹⁰

FELHASZNÁLT IRODALOM

Róka Jolán: Kommunikációtan. Budapest, Századvég Kiadó, 2002.

Neményiné Dr. Gyimesi Ilona: Kommunikációelmélet. (Szemelvénygyűjtemény) Budapest, Perfekt Kiadó, 2004.

Jostein Gripsrud: Médiakultúra, médiatársadalom. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Szak Andrea: Társadalmi kommunikáció. (egyetemi jegyzet) Budapest, NKE, 2012.

Buda Béla – Sárközy Erika: Közéleti kommunikáció. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2001.

---

10 Neményiné Dr. Gyimesi Ilona: Kommunikációelmélet. (Szemelvénygyűjtemény) Budapest, Perfekt Kiadó, 2004. 39–41. o.

Fórizs Sándor

A határőrség ügyeleti jelentései 1950-ben

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.126

A publikáció a határőrség 1950. évi központi napi ügyeleti jelentéseit dolgozza fel a Magyar Nemzeti Levéltár dokumentumai alapján. Bemutatásra kerül a határőrség általános helyzete, szervezete, vezetési okmányok. A napi események csoportosításából megismerhetjük a legfontosabb történéseket, a fegyverhasználatokat, a műszaki záron és az ahhoz tartozó aknamezőn bekövetkezett tragédiákat, a szomszédos országokkal fenntartott kapcsolatot. Az anyag statisztikai adatok alapján értékeli a műszaki létesítmények eredményességét.

A Honvéd Határőrség,¹ amelyet 1945 elején alakítottak meg, 1950. január elsejével a honvédség alárendeltségéből az Államvédelmi Hatóság szervezetébe került. Ezzel létrejött az Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom. A szolgálati okmányok között ettől a naptól jelennek meg a határőr parancsnokság ügyeleti jelentései,² melyek a bekövetkezett napi eseményeket rögzítik.

Publikációmban az 1950-es évben keletkezett napi jelentési okmányokat mutatom be. Az anyagok érdekességét az a tény adja, hogy a nap végén, a következő nap elején, a budapesti parancsnokságon összegezték a 13 határőr zászlóaljtól beérkezett információkat, alapvetően tájékoztatási jelleggel. A friss hírek sokszor még nem tartalmazzák az esetleges későbbi kivizsgálások eredményeit, viszont bekerültek olyan adatok is, melyeket talán később már nem szerepeltettek volna. A gépelt okmányba akár hetekkel később is kézzel beírták az új, módosító szempontokat (például „kivizsgáltuk”, „hazaárulás történt”, „az ausztriai szovjet hatóságok visszaadták”, „két nap múlva elhunyt a kórházban”, „nem volt határsértés, hanem áttévedés” stb.).

A bekövetkezett események sokfélesége tükrözi a határőrizeti munka összetett jellegét, a személyi állomány minőségére és a vezetés rendjére is bepillantást enged, a háttérben megjelenik az ország politikai helyzete, kapcsolata a szomszédos államokkal.³

---

1 Fórizs Sándor: A határőrség megalakulása, valamint tevékenysége az első években (1945–1950). Magyar Rendészet XV. évfolyam, 2015/6. szám, ISSN 1586-2895, 89–102. p.

2 Ezek a dokumentumok a Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1950. év 35–38. sz. kódjelzésű dobozaiban érhetők el.

3 Vö. Fórizs Sándor: A határőrség megszervezése és működése, 1945–1956. In: Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határavadások a középkortól napjainkig. Szerk: Pósnán László –

A határőrség általános helyzete

Azokat az általános körülményeket, melyek között a határőrség ebben az évben tevékenykedett, jól érzékelteti az 1950. december 13-án aláírt éves jelentés,⁴ amelynek tárgya: *Évi beszámoló a Határőrség és Belső Karhatalom 1950. évben végzett munkájáról.* Január elsejétől Kajli József kezdte irányítani a szervezetet, majd Piros Lászlónak adta át a vezetést. Tekintettel arra, hogy az év folyamán az országos parancsnokságon nagyszámú osztályvezetői és főosztályvezetői váltás történt, a módosítások biztosan nem járultak hozzá a szervezet irányításának megszilárdításához.

A határőrség szervezete az adott időpontban, az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) közös parancsnoksága alatt a következőképpen alakult:

- parancsnokság (4 főosztállyal és 19 osztállyal);
- 13 határőr zászlóalj;
- 39 század;
- 192 őrs;
- 33 határrendészeti kapitányság;
- egy tisztiiskola;
- egy tisztos iskola;
- 1 kutyatelep.

Az év folyamán 4071 határsértőből 3616 főt (ebből a határforgalmi szervek 795 főt) fogtak el. Osztrák és jugoszláv szakaszon 395 büntetlen határsértés történt, (kifelé 194 esetben 322 fő, befelé 66 esetben 73 fő). A helyi lakosság segítségével 131 főt állítottak elő.

1950 januárjában alakult a felderítő osztály, a zászlóaljknál pedig április 30-ától működtek felderítő csoportok, amelyek 1014 hálózati személyt foglalkoztattak és 50 esetben tettek át ügynököt az államhatáron felderítési céllal.

Politikai megbízhatatlanság miatt 504 fő tisztet és tiszthelyettest eltávolítottak, 20 magasabb beosztású vezetőt leváltottak, kitétek a rendszerből. 600 főt küldtek tiszti iskolákra. Január elsején a teljes tiszti létszám 481 fő volt, decemberben 1047 fő. Tekintettel az alacsony képzettségre és a sok „kiemelésre”, a tiszti létszám emelkedésével arányosan nem nőtt a végzett irányító munka színvonala.

38 hazaárulás történt. [Ez volt a katonák külföldre (főleg Jugoszláviába) szökésének akkori megfogalmazása.]

A szervezet alapvető problémái a jelentés szerint:

- Gyenge a kiképzés.
- A tiszti és tiszthelyettesi állomány alacsony képzettségi, felkészültségi színvonala.
- Gyenge minőségű, kevés a felszerelés.

Veszprémy László – Boda József – Isaszegi János. Zrínyi Kiadó. Bp. ISBN 978 963 327 560 3, 2017. 555–608. p. Továbbá Fórizs Sándor: A határőrség első feléve belügyi alárendeltségben. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XIX. évfolyam. HU ISBN 978-615-00-0454-9. 2017. 233–242.p.

4 MNL HOP XIX-B-10 39. sz. doboz I/5 tárgykör 3. folyószám.

- Nem kielégítő hálózati munka. (A felállított felderítő szerveknek még nem volt elég idejük a munkájuk beindítására.) Ugyanakkor az embercsempész csoportoknak az osztrák határtól a fővárosig nyúló mélységi működését a rendszer nem tudta felgöngyölíteni.)
- Együttműködési problémák a mélységi rendőri és államvédelmi szervekkel.

A határőrség és a határon átjutni szándékozók tevékenységének legmeghatározóbb objektív befolyásoló tényezője az aknamezővel ellátott, közel 800 kilométer hosszú műszaki zár⁵ az osztrák és a jugoszláv államhatáron, melyet a honvédség műszaki erői létesítettek, és az 1000 kilométer nyomsáv, melyet a határőrség épített ki. Az ügyeleti jelentések meghatározó arányát is az ehhez kapcsolódó események teszik ki.

1951. 1. 16-ai dátummal található egy létszámjelentés (aláírta Piros László áv. vezérőrnagy, címzett Farkas Vlagyimir áv. őrnagy.), cím nélkül.⁶ Ezek szerint: a határőrség létszáma 22 618 fő, ebből hivatásos állományú 2771 fő, tényleges (azaz sorkatoná) 19 847 fő. A hivatásos határőrök származás szerint megoszlása:

- munkás-származású 1399 fő;
- paraszt-származású 1083 fő;
- értelmiségi-származású 52 fő;
- egyéb 237 fő.

A sorkatonák arányai:

- munkás-származású 7915 fő;
- paraszt-származású 10 738 fő;
- értelmiségi-származású 135 fő.

A határőrség összlétszámából a Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) tagja 4122 fő, MDP-tagjelölt 1145 fő, ami az összlétszám 23,3%-a. Az adatokból látszik, mennyire fontos mutatónak számított a párttagság kérdése és a társadalmi (ti. a munkás, illetve paraszt) származás.

A napi jelentések

Az 1950 előtti időszakról, amikor a határőrség még a honvédséghez tartozott, nem találtam egyetlen napi jelentést sem. Az okmányokon „Államvédelmi Hatóság Határőrség Főparancsnokság” a fejléc. A gyűjtőkben a 16-os példányszámok szerepelnek, legalább ennyi jelentésnek kellett naponta készülnie. Nyilvánvalóan a különböző szerveknek napi rendszerességgel megküldtek tájékoztatásul, illetve jelentésképpen példányokat, de az anyag elosztót nem tartalmaz. Az első alkalom dátuma 1950. január másodika, hétfő. (Vasárnaponként nem készítettek összefoglalót.) Az év utolsó anyaga a december 30-ai keltezését viseli, ami egy szombati nap. A levéltár 1950.35-38. számú dobozai negyedéves bekötésekkel tartalmazzák az ügyeleti okmányokat.

Az első időszakban még – valószínűleg megszokásból – a „honvéd” a használt megszólítás, majd átállnak az „áv. hőr.” (államvédelmi határőr) alkalmazására.

5 Sallai János: Egy idejét múlt korszak lenyomata: a vasfüggöny története. Fixl Renáta (szerk.) Budapest, Hanns Seidel Alapítvány, 2012. 326 p.

6 MNL HOP XIX-B-10 39. sz. doboz I/5 tárgykör 5. folyószám.

Az okmányok fő tagozódása, a napi jelentés szerkezete

A napi jelentések a jugoszláv viszonylat eseményeivel kezdődnek. Ez magában is mutatja, a déli irány lett a határőrizet legfontosabb területe annak ellenére, hogy ebben az évben a csehszlovák államhatáron volt a legtöbb határsértés (bár azok alapvetően csempészettel és rokonlátogatással függtek össze). Politikai jellegű, meneküléssel összekapcsolható események többnyire a déli és a nyugati határon történtek.

1. *A jugoszláv irányban összefüggő csapatfigyelési rendszer működött, mely az optikai eszközökkel belátható mélységig mindent felderített és jelentett. E figyelési adatokkal kezdődtek a napi anyagok, majd az elfogások és büntetlen határsértések, az ezek nyomán bevezetett intézkedések, határrendsértések, személyek átadása-átvétele, végül az aknarobbanások következnek. A figyelőrendszer eredményeit kínos pontossággal, a legapróbb részletekbe menően rögzítették. (Ilyen információk például a jugoszlávok járőrtevékenysége, ezek felszerelése, kiképzési foglalkozások, szolgálati gépjárművek mozgása, ünnepségeik-rendezvényeik; az államhatár műszaki megerősítésével összefüggő túlololdali munkák, őrsök építése, magasfigyelők, tüzelőállások, hírvonalak, betonbunkerek létesítése; gazdasági munkák folytatása.) Összességében nincs semmi, ami a folyamatos csapatfigyelés elől rejtve maradhatna. (A dolog természetesen kölcsönös, hasonlóan viselkedik a jugoszláv határőrség is.) A túlololdalra vonatkozó hangvétel nagyon ellenséges. Érdekes megjegyezni, a jugoszlávok folyamatosan nagy számban toloncoltak ki szovjet állampolgárokat, illetve olyanokat, akik még a régi Oroszországban születtek. A kitoloncolás sokszor okmányok nélkül, vasúton, többnyire Kelebián keresztül történt. Ezek a személyek gyakran a két világháború között kerültek ki az országba és most valamiért meg kívánnak szabadulni tőlük. Egyszerűen vonatra rakták őket és átküldték hozzánk, a határőrség pedig az ÁVH budapesti központjába kísérte az érintetteket. Sok az átdobált személyekkel átküldött propaganda-anyag (például „Sovinizmus és Haza”, „Marxizmus–leninizmus a jugoszláv felszabadító háborúban”, „Rajk per”, „Magyar Szó”). Július 29-én, Babócsa községben, a főutcán különféle propaganda-anyagokat szórtak szét (például „Akik nem tudják mi fán terem a szemérem”; „Széljegyzetek a Budapesti pörhöz”; „A Jugoszláv Kommunista párt harca az új Jugoszláviáért, népuralomért és szocializmusért”; „Beszámoló a Jugoszláv Kommunista Párt V. Kongresszusán”; „Jugoszláviának a Biztonsági Tanácsba való választása alkalmával”).*
2. *Az osztrák államhatár eseményei a jelentések második fejezete. Belső felépítése hasonló az előzőhöz, de hiányoznak a folyamatos figyelési eredmények.*
3. *A csehszlovák viszonylatról szóló adatok.*
4. *A szovjet államhatár. Erről a területről jó, ha havonta két-három adat bekerült az ügyeletre. A szovjetek olyan mértékű határőrizetet létesítettek, hogy az kizárt szinte minden átnyúló mozgást.*
5. *A román államhatár. A viszonylat relatíve ritkán szerepel, főleg személyek áttévedésével, kölcsönös visszaadásával, esetenkénti csempészettel, rokonlátogatással.*

6. *Csapaton belüli események.* Ez is egy igen érdekes fejezetnek minősült. Általában a rendkívüli történések, fegyverhasználatok, balesetek, szökések adják belső tartalmát.

Havi összesítés egy esetben található a januári hónapról. Ennek adatai az alábbiak:

- Az összes határsértő száma 455 fő volt. Ebből elfogás 355 fő (186 kifelé, 165 befelé).
- A környező államoktól visszakaptunk 57 magyar állampolgárt, mi egy személyt (egy román katonát) adtunk át. Az általunk januárban elfogottak között volt 41 cseh, 12 román és 4 osztrák állampolgár.
- Büntetlen határsértés történt 46 (43 kifelé és 3 befelé).
- Hét államvédelmi határőr szökött ki, 6 fő a közszegi zászlóaljtól.
- A legtöbb határsértés az osztrák sávban történt.⁷

Aknarobbanások a jelentésekben (szeptember)

Minden egyes napi anyag tartalmazza az aknarobbanások helyét (az őrsök megnevezésével) és az esemény valószínűsített okát. Próbaképpen kigyűjtöttem a szeptember hónap adatait. Összesítéseket az okmányok nem tartalmaznak. Feltételezem, hogy ez a hónap már nem volt igazán aktív időszak a határőrizetben. Két viszonylatról (osztrák és jugoszláv) van szó, máshol nem létesítettek műszaki zárat. Ezen a két államhatáron a határőrizet jellegét, módszereit teljes egészében meghatározta az aknamező. Minden e létesítmény körül forgott, ehhez igazodott a járőrrendszer, a nappali és éjjeli ellenőrzések, karbantartás és végül az egyik legveszélyesebb feladat, a felrobbanant eszközök pótlása.

Osztrák és jugoszláv viszonylatban szeptember hónapban összesen 163 aknarobbanás történt, valamennyi állattól, esetleg nem tudták megállapítani az okát. Azonnal szembetűnik, hogy a közel 800 kilométeres vonalon határsértőtől származó működést egy esetben jelentettek.

A rendszer hatékonysága kérdőjeleződik meg ezen adat esetében. A robbanást követően a legközelebbi járőrnek a helyszínre kellett sietnie az okok megállapítására. Ez valójában sokszor csak nappal volt lehetséges a látási viszonyok és a gazzal benőtt terület gyakran áttekinthetetlen volta miatt.

A legveszélyesebb kérdés a felrobbanant eszköz pótlása volt. Ehhez a tevékenységhez rá kellett menni az aknamezőre. Az aknapótló járőrök külön kiképzést és pénzületi kiegészítést kaptak.

Akinek már volt dolga a nyomsvonalon nyomok kivizsgálásával, tudja, hogy esetenként sötétben, lámpafény mellett, esőben, nagy szélben, fagyott talajon, milyen bizonytalan ez a tevékenység. Amennyiben nem maradtak a helyszínen a felrobbanant állat darabjai, sokszor csak találgatni lehet. (Mindezek miatt a fenti adatokat magam is bizonyos fenntartásokkal kezelem.)

7 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 35. sz. doboz, I/3. tárgykör 1. folyószám.

A műszaki zár megítéléséhez további bekövetkezett eseményeket is figyelembe szükséges venni a nevezett hónapból. Az előző információk között nem szerepel, hogy szeptember elsején a zalaegerszegi zászlóalj Kútfej őrén, két honvéd, Fekete István és Ferenczi Ákos a műszaki csoporttól a telepítés közben bekövetkezett aknarobbanás zavarát kihasználva Jugoszláviába szökött. Tettüket hazaárulásnak minősítették. Ebben az időben a műszaki zár építésén még 400 fő honvéd dolgozott, akik nem tartoztak a határőrség állományába.⁸ Szeptember hetedikén, az osztrák határon egy hatméteres deszkalapot találtak a műszaki záron. Ez sikeres áthaladásra utal, az akadály leküzdésének tipikus módszere volt és amennyiben kifelé irányult a határsértés, úgy valószínűleg várták és segítették az illetőt(ket), hiszen senki sem cipelt egy deszkát kilométereken keresztül. Nyolcadikán Horvátzsidánynál 5 fő polgári dolgozó műszaki zár tisztítása közben aknarobbanástól megsérült. 16-án aknarobbanás történt telepítés közben a halasi zászlóalj Karapanca őrén, a honvéd műszaki csoport tagjának a robbanás „*az egyik karját levitte*”, amint a jelentés fogalmaz. 23-án aknarobbanástól, amelyet nyúl okozott, nyomsáv ellenőrző járőr könnyebben megsérült a Pornóapáti őrön. 25-én szintén a Karapanca őrön Jugoszláviából befelé szökő határsértő felrobbant a műszaki záron, az akna jobb lábfejét leszakította. A kivizsgálás szerint magyar állampolgár, aki ezek szerint korábban elhagyta az országot és most a szüleihez jött haza titokban. (Ő az egyetlen személy, aki ebben a hónapban határsértés elkövetése közben sérült meg az aknamezőn.) 27-én aknarobbanástól, amelyet nyúl okozott, a nyomsávos határőr könnyebben megsérült a Pornóapáti őrön.

Az előzők mellett szeptember 4-én, Kunbaján egy rendőr őrzető szökött ki Jugoszláviába, ami szintén hazaárulásnak minősült. Szentgotthárdon 9-én két fő határőr tűnt el (a jelentésben kérdőjelesen hazaárulást írnak) és történt még a hónap során két könnyebb fegyveres sérülés.

Amennyiben az aknazárral rendelkező két viszonylat hatékonyságát szeretnénk értékelni, az akna segítségével elfogott egy határsértőre bőven jut a mérleg másik serpenyőjében negatív történet.

Sérülések a műszaki záron

1950. január elseje és december vége közötti időben, egy év alatt az ügyeleti okmányokban 35 olyan aknarobbanást találtam, amelyek embertől származtak. Megoszlásuk a következő:

A) Hat esetben határsértéshez kapcsolódnak az alábbiak szerint:

- ❖ 09. 25. Halasi zászlóalj Karapanca őr, befelé jövő személy felrobbant, az akna jobb lábfejét leszakította, elfogták.
- ❖ 10. 02. Aknarobbanás, zalaegerszegi zászlóalj, Ritkaháza őr, két fő határsértő közül az egyik az aknamezőn megsérült, de mindketten kijutottak. A kivizsgálás szerint egy nő és egy férfi volt az elkövető. A műszaki záron vértócsa, ruhamaradványok maradtak.

⁸ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 37. sz. doboz I/3 tárgykör , folyószám 1. Napi jelentés, szeptember 1.

- ❖ 10. 09. Aknarobbanás, Dávidháza őr, a határsértő aknára lépett, jobb lábfejét leszakította, majd másik aknára is ráesett, bal lábszára, háta, arca sérült meg.
- ❖ 10. 16. Halasi zászlóalj, Lúdvár őr, a személy aknától megsérült, elfogták.
- ❖ 11. 29. Rédcis őr, a határsértő az aknarobbanástól megsérült, de kúszva kijutott. A robbanás helyén egy csőre töltött pisztolyt, 14 db töltényt és véres ruhadarabokat, szétszakadt gumicsizmát találtak.
- ❖ 12. 05. Határsértő sérülése aknától Ágfalva őrön, hatan mentek rá az aknamezőre, az első négy kijutott, az ötödik alatt felrobbant az akna.

B) Két esetben a műszaki akadályon dolgozó karbantartó civil munkás (összesen hat fő) sérült meg.

C) Meghalt két robbanástól egy honvéd és egy határőr:

- ❖ 08. 24-én a pécsi zászlóalj Izabellaföld őrén, Kiss Sándor honvéd műszaki munkavégzés közben.
- ❖ 10. 24-én a győri műszaki szakasz állományából Szilvási Sándor államvédelmi határőr műszaki munkálatok közben aknarobbanástól elhunyt. Rajka közelében a műszaki záron magas fűben dolgoztak, ez okozhatta a problémát.

A napi jelentésekben szereplő eseményeknek gyakran vastag dossziék formájában jelentkezik a folytatása. Természetesen ezek feldolgozására, már csak terjedelmi okok miatt sincs lehetőségünk, de tegyük egy kivételt a különlegessége miatt. Az aknamezőn elhunyt Szilvási Sándor határőrt valaki feljelentette halálát követően, hogy a robbanást szándékosan okozta, öncsonkítás céljából, csak „túl erőse” sikerült a cselekmény. A feljelentő személye nem derül ki az okmányokból, magának a feljelentésnek a célja sem. Talán a helyi vezetés így próbált kibújni egy számításba jöhető felelősségre vonás alól, amennyiben szabálytalanságokat állapítana meg a kivizsgálás. Esetleg az állam egyetemleges felelősségét és a lehetséges kártérítést kívánták elkerülni. A levéltár egyik dossziéja tartalmazza a Budapesti Központi Katonai Ügyészség Államvédelmi Kirendeltsége 12 anyagát, melyek közül az egyik az esettel foglalkozik „Határozat” címmel.⁹ Az okmány az alábbiak szerint fogalmaz: (Szilvási Sándor hór.) „... ellen tett feljelentést, hogy Rajka község határában, 1950. október hó 24-én aknaellenőrzés közben aknára lépett, mely rajta – robbanás folytán – halálos sérüléseket okozott – s mindezt abból a célból követte el, hogy a szolgálati kötelezettségének teljesítésére végképpen alkalmatlanná váljék, – /Ktbtk.¹⁰ 50.§. /1/ bekezdésébe ütköző és a /2/ bekezdés második rendelkezése szerint minősülő öncsonkítás büntette/ a Kbp.¹¹ 138.§. első bekezdés értelmében – büntetőbírószági üldözésre elegendő alap hiányában félreteszem.” „... Sem... parancsnokát, sem más harmadik személyt büntetőjogilag, vagy fegyelmileg felelősségre vonni a kizárólag csak az elhalt elővigyázatlanúsága folytán keletkezett halálos kimenetelű baleset miatt – nem lehet”. A határőr mezőgazdasági dolgozó édesanyja levélben kérte a határőrség vezetését, hogy fia temetési költségeit vállalják át és részére, munkaképtelenségére tekintettel

9 HOP XIX-B-10 40. sz. doboz III/1 tárgykör 1. folyószám. Határozat. „Tárgy: Szilvási Sándor volt áv. hór. elleni ügy.”

10 Ktbtk. = katonai büntetőtörvénykönyv

11 Kbp. = katonai büntető perrendtartás

havi ellátmányt biztosítsanak. Felmerül a gondolat, miért nem járt ez a juttatás automatikusan ilyen tragédiáknál?

D) A további 25 robbanásnál (több esetben kettős sérülés történt) az áldozatok szolgálatban lévő határőrök, illetve műszaki munkákat, zárépítést, aknatelepítést végző honvédek voltak. A körülmények a legkülönbözőbbek (két esetben felriasztott nyúl robbantotta fel az aknát, kivizsgálás közben az aknamezőre lépéskor következett be a baleset, telepítési hibák, aknapótlás közben történt valami baj, elvesztette az egyensúlyát és rátenyerelt egy aknára stb.). Igen sok esetben nem áll a rendelkezésünkre több információ, az okok nem tűnnek ki a jelentésekből, lévén ezek nem kivizsgálási, hanem napi összefoglaló okmányok. Az ekkor bekövetkezett 29 sérülésből a dokumentumok 14-et súlyosnak, 13-t könnyűnek és 2-t közepesnek minősítenek. Lássuk két súlyosnak minősített besorolások leírását! A gyűrűpusztai őrsön (Pécs) „... Szabó Lajos műszaki honvédnek aknatelepítés közben akna a lábát térdén felül leszakította” (08. 14.). „... Baráth János áv. hőr. aknarobbanástól súlyosan megsérült, bal kézfeje és jobb kéz hüvelyk és mutatóujja leszakadt.” (06. 28.)

A fenti adatok alapján nincs kétségem: szakmai okok nem indokolták egy robbanó műszaki zár létesítését, fenntartását. Az a kapott eredmények szerint nagyobb veszélyt jelentett a saját állományra, mint az átszökni akarókra. Az éves hivatalos összefoglalás is jelentős számú eredményes átjutást ismer be, melynek tükrében megkérdőjeleződik a létesítmény értelme. A határőrizet, határrendészet által alkalmazott eszközök, technológiák alkalmazásának hatékonyság, célszerűség vizsgálata akkor és most is fontos kérdés (lenne).¹² A műszaki zár jelentőségéről igen érdekes, őszinte megállapítást tartalmaz az 1950. évi május hó 18-án és 19-én az ÁVH Határőrség hadműveleti értekezletén készített jegyzőkönyv: „A műszaki akadály, drótkerítés, aknazár segítségével elfogás nem történt” (mármint az év májusáig négy és fél hónap alatt).¹³ „Felvétel: Budapest, 1950. évi május hó 18-án és 19-én a Sztálin út 70. tanácstermében, az ÁVH. Határőrség hadműveleti értekezletén.”

Néhány statisztikai adat

A határőrség helyzetének megismerését segítheti néhány adat-kigyűjtésem, melyek összegzését többnyire az eredeti dokumentumokban nem találtam:

- Balesetben meghalt (például magasfigyelőből kizuhant stb.) 5 fő.
- Öngyilkosságot követett el 13 határőr (köztük államvédelmi százados is).
- Öngyilkossági kísérlet: 3 eset.
- Vízbe fulladt szolgálatban vagy szabadidejű fürdőzőskor 6 ember.
- Halálos fegyveres baleset következett be 10 esetben.
- Könnyebb, vagy súlyosabb sérüléssel járó fegyveres baleset történt 34 alkalommal.

12 Ritecz György: Gondolatok a konferencia kapcsán, avagy megoldás-e a kerítés (kerítés-e a megoldás)? Határrendészeti Tanulmányok 2016/2. 52–58. p.

13 MNL HOP XIX-B-10 39. sz. doboz I/5 tárgykör 7. folyószám „Hadműveleti értekezlet jegyzőkönyv”.

Különösen a két utóbbi kategória leírásainál keletkezik az emberben az a meggyőződés, hogy ekkor még igen alacsony szintű az állomány kiképzettsége, szolgálati fegyelme. Nincs egy szilárd rezsim a fegyverek kiadásával, kezelésével kapcsolatban. Igen sok esetben következett be például vértlen lövés, súlyos problémákat okozva. A tisztí és tiszthelyettesi állomány, melynek ezen a téren az események megelőzésében döntő szerepe van, nincs a helyzet magaslatán, illetve még nincs ilyen kiforrott állomány. Ezt a tényt külön igazolják a lövészeten és a szabadidőben történt tragédiák, amikor a sorkatonák fokozott felügyelet alatt kell, hogy legyenek, vagy egyáltalán nem lehet náluk fegyver. Sok őrsön a parancsnokhelyettesi beosztást még tiszthelyettesek látták el, a megfelelő felkészültség és gyakorlat hiányában.

A bekövetkezett különlegesebb események

Az 1950-es évben olyan sok, különböző típusú súlyos esemény történt, hogy nehéz egy áttekintő válogatást készíteni. A napi jelentések alkalmanként csak néhány sorban említik, hozzátevé, folyik a parancsnoki kivizsgálás. Annak eredményei viszont nem kerültek be ezekbe a dokumentumokba.

Néha az elolvasás után az embernek van egy érzése, valami hiányzik a leírtakból, a dolog nem „kerek”, az igazság valahol máshol kell, hogy legyen. Esetleg a bizottság a későbbiekben meg is állapította azt. A négyszintű (őrs – század – zászlóalj – országos parancsnokság) vezetési tagozódásban mindig jelentkezhettek ellenérdekeltségek, okok az információk visszatartására.

Az őrs és a század biztosan nem törekedett minden esetben a büntetlen határsértések lejelentésére, és „ráírták” a keletkezett nyomokat egy vaddisznóra, amennyiben arra lehetőség nyílt. Az eljárás nem volt rizikómentes, az őrsparancsnok gyorsan a katonai bíróság elé kerülhetett, amennyiben erre fény derült. Egy idevonatkozó bejegyzés szerint: Czárt János áv. őrmestert, Ivándárda őrs őrsparancsnok helyettest 1949. október 20-án a „Bp-i Katonai Törvényszék jelentéstétel elmulasztásának vétsége miatt 5 havi fogházra, mint főbüntetésre, ezen felül az előléptetésből 2 év tartamára való kizárásra, mint mellékbüntetésre ítélte.”¹⁴ (A nevezett személy még igen „olcsón” megúszta az eljárást: az elkövetés és az ítélet meghozatala még 1949-ben történt az 50-es év szigorításai előtt történt.)

Válogatás a bekövetkezett eseményekből¹⁵

- ❖ 1. 12. A Tőzeggyár őrs két járőre elfogott 4 főt, a kíséző embercsempészekkel tűzharc alakult ki. Azok egy Manlicher puskával és egy pisztollyal voltak felfegyverkezve, a két embercsempész és egy fő kijutottak Ausztriába. Az elfogott személyeknél 29 000 forintot és 200 gramm aranyat találtak. Egy gumicsónakot és egy

14 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 35. sz. doboz, I/3. tárgykör 13. folyószám, Napi jelentés 1950. január 16.

15 A dátumok a napi jelentés dátumával azonosak, előfordulhat, hogy az esemény a megelőző éjszakán történt. A határőrség a későbbiekben áttált az úgynevezett „határőrizeti napra”: 17.00 órától másnap 17.00 óráig rögzítették az elszámolásokat, szolgálásokat. Ilyenkor például 13/14-es határőrizeti napként szerepelt az adott 24 óra.

- gépkocsit lefoglaltak. A nyomozó szervek utólag még egy ügyvédet és egy fuvarozót állítottak elő. (Ebben az évben még tipikusnak mondható a fegyveres embercsempész felfogadása, vagy másik megoldásként a műszaki zár külső oldaláról biztosították fegyveresen az áthaladást. A későbbiekben a járőrrendszer megerősítését követően veszélyessége miatt megszűnt ez az elkövetési módszer.)
- ❖ 5. 13. Fegyveres cselekmény történt a csornai zászlóalj Magyarfalva őrsén. A járőr 12-én 22.30-kor kifelé szökő, valószínűleg családot (férfi, nő pólyás gyerekekkel és egy 6–8 év közötti kisgyerek) észlelt. Osztrák oldalról, vagy közvetlenül a műszaki zártól két fő tűzzel fedezte mozgásukat egy 35M (mintájú) magyar puskával és egy német géppisztollyal. Rálóttek a járőrre. A tűzharc alatt a család kijutott a műszaki záron vágott résen keresztül. A töltényhüvelyeket a helyszínen megtalálták. Szabályos tűzharc alakult ki melybe még egy járőr beavatkozott. Egy fő, Marinkó Zoltán határőr könnyebben megsebesült. (Az ilyen típusú embercsempészetnél gyakran előre átjárót nyitottak a műszaki záron, néha felszedték az aknákat vagy átvágták a botlódrótot, deszkát fektettek az aknamezőre. Viszont a menekülőknél pontosan ki kellett jutniuk a helyszínre a mélységből, ami idegenek esetén már egy felvezető embercsempészt is feltételez.)
  - ❖ 5. 17. Fegyveres cselekmény történt a csornai zászlóalj Magyarfalva őrsén, tehát ugyanott ahol az előző esetben, négy nappal később. A járőrre, aki a kifelé irányuló mozgást észlelte, a műszaki zár mellett két lövést adott le, ő géppisztollyal tüzelt, sérülés nem történt. A személyek kijutottak Ausztriába. A kivizsgálás szerint, melyet megkönnyítettek a helyszínen elszóródott csomagok és levelek, egy asszonyért a férje küldött valakit, hogy kivigye és ez a kísérő használt fegyvert.
  - ❖ 5. 22. A csornai zászlóalj, Brennbergbánya őrsén ismeretlenek rálóttek a járőrre, az viszonzta a tüzet. Egy darab német géppisztoly maradt a helyszínen, az elkövetők ketten voltak, elmenekültek az erdőbe. Reggel a terep átfésülésekor (200 fővel) találtak még egy géppisztolyt és egy Walter pisztolyt. Sopronbánfalván nyomozást követően két főt őrizetbe vettek fegyveres embercsempészek segítségével, a 24-ei jelentés szerint ezt követően még hat főt Sopronból és Sopronbánfalváról embercsempészekkel való közreműködésért. A hagyományos módszer szerint a személyeket lehozták Budapestről Bánfalvára és ott a fegyveres embercsempészeknek átadták. Összesen 25 végrehajtott esetet ismertek el.
  - ❖ 7. 19. Fegyverhasználat történt a csornai zászlóalj Nagycenk őrsén. Horváth Imre katona határsértési kísérlet közben a járőr felszólítására nem állt meg. Pisztolyával Várkonyi István határőrt combján megsebesítette, agyonlőtték.
  - ❖ 7. 21. A balassagyarmati zászlóalj Tésa őrsön, kétfős járőrt csehszlovák oldalról géppisztollyal megtámadták. A hüvelyeket később megtalálták. Nyikos Sándor határőr Balassagyarmaton a kórházban meghalt és Sipka József határőr életveszélyes sérülést szenvedett. A 24-ei jelentés szerint szintén elhunyt. Az őrsparancsnok, Lázár István államvédelmi főtörzsőrmester a közelben volt, észlelte a lövéseket, de nem nyújtott segítséget. Őrizetbe vették.
  - ❖ 8. 01. A kőszegi zászlóalj Pornóapáti őrsén igazoltatás közben az igazoltatott személy pisztollyal a járőr mindkét tagját megsebesítette majd elmenekült. Hajdu Béla áv. szakaszvezető, Kiss Albert áv. határőr életveszélyesen megsérültek.

A jelentés gépelt szövegéhez később ceruzával beírták: „1950. nov. 16-án az Und-i őr területén a jőr. agyonlőtték. (Bálint Mihály 29 éves volt ludovikás tiszt).”

- ❖ 11. 16. Az előző bejegyzéssel függ össze a következő fegyverhasználat. A kőszegi zászlóalj Und őrén 16-án 03.15-kor a járőrre rálőtt egy határsértő, akit a járőr agyonlőtt. Összesen két határsértő volt. A jelentés tartalmazza: „... az eddigi megállapítás szerint Bálint Mihály azonos azzal a határsértővel, aki 1950. aug. hó 1-én a Pornóapáti őr területén két járőrt tűzharc közben megsebesített.” A másik személy a lábán sérült meg, a járőrparancsnok, Nyitrai József áv. hór. a jobb alsó karján, nem súlyosan.
- ❖ 10. 09. Fegyverhasználat történt a kőszegi zászlóalj Kisnarda őrén. A járőrparancsnok tenyerét egy személy pisztollyal átlötte, az illetőt a járőrtárs négy lövéssel megölte. Az elkövető Ramelszki Nikoláj a szombathelyi szovjet parancsnokságról szökött meg és körözték. Az eseményt a szovjetekkel közös kivizsgálás zárta.

Az ügynevezett csapaton belüli események sem mutatnak kedvezőbb helyzetet:

- ❖ 1. 09. Tabajdi István határvasár honvéd (a jelentés még a régi megnevezést alkalmazza) lelőtte a körmendi századparancsnokot, Dabóczy Jenő főhadnagyot annak irodájában január 7-én 17.30-kor. A határőr az Alsószőlőnk őr állományaiba tartozott. Önkényes eltávozás miatt a tiszt letartóztatta. Zsebéből kirakodás közben pisztolyt vett elő és a tisztet agyonlőtte. Letartóztatták.
- ❖ 3. 28. Március 27-én a kőszegi zászlóalj Bozsok őrön Szántai István áv. törzsőrmester őrparancsnokot, aki ellenőrző szolgálatban volt, az ellenőrzött járőr, Gyurosics János áv. hór. járőrparancsnok agyonlőtte, a parancsnoka pisztolyát magához vette és a saját géppisztolyával együtt Ausztriába szökött. Az ügy meglehetősen zavaros, több okmányban is szerepel, ellentmondó következtetésekkel. Az egyik változat szerint az őrparancsnok szabálytalanul, határsértő mozgását imitálva közelítette meg az ellenőrzött járőrt és ez vezetett a fegyverhasználatához.
- ❖ 8. 05. A pécsi zászlóalj Izabellaföld őrén Czanik Károly áv. szakaszvezető 5-én 01.30-kor féltékenységből agyonlőtte Varga János áv. határőrt és megsebesítette a combján a Vargával lévő Lukács Máriát. Kerékpárral a határ irányába menekült. Razziát vezettek be az elfogására. 6-án este fegyverhasználatlalt elfogták.
- ❖ 8. 21. Az orosházi zászlóalj Dombegyháza őrön Rajcsányi Sándor áv. határőr két másik határőrre is rálőtt és szökést kísérelt meg. Elfogásakor az egyik járőrparancsnokot hasba lötte, őt is súlyosan megsebesítették. Meghalt az augusztus 23-ai jelentés szerint.

Végül megemlítek néhány történést melynek mibenlétéről, okairól hosszasan lehetne gondolkodni:

- ❖ 2. 22. Három határőr a kiskunhalasi zászlóalj Hercegszántó őrön elengedett egy jugoszláv katonatisztet, aki a Hercegszántón lakó anyját jött titokban meglátogatni. Érdekes lenne tudni, mik lettek az eset személyi következményei.
- ❖ 7. 21. A Bácsszentgyörgy őr járőre jelentette, szolgálatban találkozott 21-én 11.00-kor Kiss Mihály volt határőrrel, aki július 10-én szökött ki a Gara őrsről és most jugoszláv katonai egyenruhában fegyverrel teljesített szolgálatot. Vele volt egy másik magyar katonaszökevény szintén jugoszláv egyenruhában. Kiss szólította

meg a magyar járőrt és dicsérte a saját helyzetét. A július 10-ei parancsnoksági napi jelentés tartalmazza a kiszökését. 7. 22-én anyjának címzett levelet dobott át. Azt mindenesetre több adatból is tudjuk, a jugoszláv határőrség rendszeresen megmutatta az itteni katonáknak a kiszökött határőröket. Ez persze nem jelenti, hogy ténylegesen ott szolgáltak. A módszerrel kiszökésre kívántak másokat is ösztönözni. A szökés (hazaáruulás) nem volt veszélytelen. Esetenként jugoszláv katonák is átjöttek és ilyenkor mindkét fél hajlott a kölcsönös visszacserelésre. Ilyen történt 3. 20-án a Vízvár őrsnél. Jugoszláv járőr tagjai egymásra lőttek, majd az egyik katona géppisztollyal és két darab kézigranáttal átszökött magyar területre.¹⁶

- ❖ 9. 16-án magyar nemzetiségű jugoszláv határőr szökött át hozzánk. Az illető hosszúfalui lakos, aki 1949 óta teljesített sorkatonai szolgálatot a jugoszláv hadsereghez tartozó határőrségnél. Szülei Magyarországon laktak, hozzájuk kívánt csatlakozni. Az eset azért is meglepő, mert a magyar nemzetiségű katonákat határőrként az albán határra vitték. Lehetséges, hogy az érintettnek szlávos hangzású neve volt (a jelentés nevet nem tartalmaz) és ez megtévesztette a döntéshozókat, esetleg szükségük volt bizonyos számú magyarul beszélő katonára.¹⁷ A másik veszélyforrást a kiszököttek számára a jugoszláv felderítő szervek jelentették, akik gyakran ügynöki feladat ellátására visszakényszerítették a szerencsétleneket.

Osztrák viszonylatban a kiszökés azért is kockázatos, mert az 1955-ig Ausztriában tartózkodó szovjet katonaság/hatóság magyar részről történt értesítés esetén kutatást vezetett be a szökött személy után és feltalálását követően kiadták. 1950. 4. 26-ai napon a következő bejegyzés található a csapaton belüli események részénél: „Áv. hőr. halálra ítélt. A győr-i zlj. területén a Rajka-i révkapitányság állományába tartozó Kovács 110. József áv. hőr. őrv. f. hó 5-én rajparancsnokával együtt szolgálati pisztolyával átszökött Ausztriába. Nevezett a Szovjet Katonai hatóság elfogta és f. hó 13-án visszaadták. Kovács József-et a Budapest-i Katonai Törvényszék f. hó 21-én délelőtt 10 h-kor dr. Jávor Iván elnöklelte alatt megtartott statáriális tárgyaláson halálra ítélte. Nevezetten az ítéletet f. hó 21-én 13 h-kor végrehajtották.”¹⁸ Visszaadását követően összesen nyolc napig tartott, hogy ki-végezzék!

Az ebben az időszakban bekövetkezett határprovokációkat, határrend sértéseket publikációmban nem említem, külön irodalmuk van.¹⁹

Befejezés és következtetések

Az 1950-es év a határőrség életében az erőfeszítések, az átszervezések és a nehézségek éve lett. Kezdődött január elsején a honvédségi rendszerből történő kiemeléssel és az ÁVH-hoz kerüléssel. Új országos parancsnokságot hoztak létre, mely során a

16 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 35. sz. doboz, I/3. tárgykör 15. folyószám. Napi jelentés 1950. március 20.

17 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 37. sz. doboz, I/3 tárgykör 14. folyószám. Napi jelentés 1950. szeptember 16.

18 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 36. sz. doboz I/3 tárgykör 20. folyószám. Napi jelentés 1950. április 20

19 Fórizs Sándor: Határprovokációk a magyar–jugoszláv államhatáron. Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), 23. évf. 31–34. sz. 2013. 47–54. p.

tisztai és tiszthelyettesi állomány körében minden szinten komoly, politikai jellegű tisztogatásokat hajtottak végre.

Az év folyamán parancsnokváltásra került sor, egy év alatt a harmadikra. Az ország politikai vezetése olyan döntéseket hozott, melyek rendkívül megnehezítették az állomány napi szakmai tevékenységét. Ezek közül kiemelkedik a műszaki zár létesítése aknamezővel és a Jugoszláviával korábban kiépített ígértes kezdeti kapcsolatok lerombolása, valóságos hidegháború folytatása. Nyugati és déli viszonylatban a határőrizeti tevékenység a műszaki zár alkalmazása, kiszolgálása, karbantartása, a nyomsáv ellenőrzése körül forgott. Emberi tragédiák sora keletkezett mind a határőrök mind a határsértők körében.

A tisztai állomány létszámának „felbruttósítása” nem hozta meg a vezetés minőségi változását. A sorkatonaság létszámát szintén növelték, de a kiképzettsége rengeteg sebből vérzett. A szovjet tanácsadók már a zászlóaljknál is tevékenykedtek. Lehet, szakmailag jól ismerték a határőrizet kérdéskörét, de a legsúlyosabb gondok nem szakmai jellegűek voltak.

A tisztok, tiszthelyettesek, sorkatonák többsége, mint általában mindig, igyekezett teljesíteni a politika által tőlük elvártakat. Az alapprobléma ott volt, hogy az ország vezetése túl sokat kívánt. Nem volt lehetőség az adott viszonyok, eszközök mellett az államhatár hézagmentes lezárására. Ráadásul nem is volt értelme ilyen törekvésnek, melyet talán a rendszerben szolgálók közül sokan éreztek is.²⁰

A napi ügyeletes tisztai jelentések élesen rávilágítanak ezekre a problémás kérdésekre. Nem volt senki a vezetésben, aki figyelmesen elolvasta volna az anyagokat és megfogalmazta volna a kételyeit. Esetleg nem is merték ezt megtenni, bár látták a körülményeket. A belső kritikái jellegű észrevételeket bizonyosan az is visszafogta, lehetetlenné tette, hogy a határőrség első parancsnokát, Pálffy György tábornokot és törzsfőnökét, a szervezet második számú vezetőjét, Németh Dezső ezredest koholt vádak alapján még 1949-ben kivégezték.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Deák József: A Belügyi Szemle közpolitikai, rendészetelméleti és szerkezeti fejlődése a rendszerváltásig. Hadtudományi Szemle, 10. évfolyam. 2. szám. 341. p.
- Fórizs Sándor: A határőrség első fél éve belügyi alárendeltségben. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XIX. évfolyam. HU ISBN 978-615-00-0454-9. 2017. 233–242.p.
- Fórizs Sándor: A határőrség megalakulása, valamint tevékenysége az első években (1945–1950). Magyar Rendészet XV. évfolyam, 2015/6. szám, ISSN 1586-2895, 89–102. p.
- Fórizs Sándor: A határőrség megszervezése és működése, 1945–1956. In: Őrzők, vigyázatok a határral! Határvédelem, határőrizet, határadások a középkortól napjainkig. Szerk: Pósnán László – Veszprémy László – Boda József – Isaszegi János. Zrínyi Kiadó. Bp. ISBN 978 963 327 560 3, 2017. 555–608. p.
- Fórizs Sándor: Határprovokációk a magyar–jugoszláv államhatáron. Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), 23. évf. 31–34. sz. 2013. 47–54. p.

20 Deák József: A Belügyi Szemle közpolitikai, rendészetelméleti és szerkezeti fejlődése a rendszerváltásig. Hadtudományi Szemle 10. évfolyam. 2. szám. 341. p.

- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 35. sz. doboz, I/3. tárgykör 1. folyószám. Havi összesítés.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 35. sz. doboz, I/3. tárgykör 13. folyószám. Napi jelentés 1950. január 16.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 35. sz. doboz, I/3. tárgykör 15. folyószám. Napi jelentés 1950. március 20.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 36. sz. doboz I/3 tárgykör 20. folyószám. Napi jelentés 1950. április 20.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 37. sz. doboz I/3 tárgykör szept. 01. folyószám 1. Napi jelentés 1950. szeptember 01.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 37. sz. doboz, I/3 tárgykör 14. folyószám. Napi jelentés 1950. szeptember 16.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 39. sz. doboz I/5 tárgykör 3. folyószám. Jelentés, 1950. 12.12.
„Tárgy: Évi beszámoló a Határőrség és Belső Karhatalom 1950. évben végzett munkájáról.”
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 39. sz. doboz I/5 tárgykör 5. folyószám.
- MNL HOP XIX-B-10 39. sz. doboz I/5 tárgykör 7. folyószám. „Hadműveleti értekezlet jegyzőkönyv”.
- MNL HOP XIX-B-10 40. sz. doboz III/1 tárgykör 1. folyószám. Határozat.
„Tárgy: Szilvási Sándor volt áv. hőr. elleni ügy.”
- Ritecz György: Gondolatok a konferencia kapcsán, avagy megoldás-e a kerítés (kerítés-e a megoldás)?
Határrendészeti Tanulmányok 2016/2. 52–58. p.
- Sallai János: Egy idejét múlt korszak lenyomata: a vasfüggöny története. Fixl Renáta (szerk.) Budapest, Hanns Seidel Alapítvány, 2012. 326 p.

Kátai-Urbán Lajos – Vass Gyula – Zellei Gábor

25 éve működik hazánkban a radiológiai távmérő hálózat

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.140

Az első megbízható radiológiai monitoring távmérő hálózat 1993-ban kezdte meg működését. Feladata a háborús helyzetekben, valamint a sugaras baleset, katasztrófa esetén a gamma háttérsugárzás változásának (dózisintenzitásának) automatikus mérése, továbbítása és a riasztás volt. Jelen technikátörténeti publikációban áttekintjük a rendszer létrehozásának előzményeit, okait. Bemutatjuk a kor fontosabb nukleáris kihívásait, eseményeit, a hazai nukleáris műszerfejlesztés helyzetét. Nyomon követjük a modernizálást kikényszerítő fontosabb eseményeket, végül bemutatjuk a jelenlegi helyzetet.

A korai előzmények

A rendszerváltás (különösen Csernobil) előtt a nukleáris veszélyt elsősorban az atomfegyverek léte és bevetésük kockázata jelentette hazánk esetében is. A Varsói Szerződés szakértői már 1963-ban felvetették egy egységes sugárfigyelő és jelzőrendszer létrehozásának szükségességét, melynek megszervezését a Honvédelmi Bizottság a 6/148/1963 sz. határozatában a honvédelmi miniszter számára határozta meg. Ekkor jött létre az Országos Sugárfigyelő és Jelzőrendszer (OSFJR), a mai Országos Sugárfigyelő Jelző és Ellenőrző Rendszer (OSJER) elődje. Akkoriban még a Magyar Néphadsereg és a Polgári Védelem figyelő őrsei voltak a rendszer végpontjai hordozható sugárszintmérő műszerekkel (IH műszercsalád), később a WS-67 atomrobbanás paraméter bemérő műszerrel.¹ Ezek katonai mérőműszerek voltak, az atomcsapások után a terepen kialakult – az atomerőművi balesetkor bekövetkezőnél lényegesen magasabb – sugárszintek mérésére. Természetesen ekkor még szó sem lehetett a lakosság sugárbiztonságát radiológiai vagy nukleáris baleset esetén is szavatoló rendszerről.

---

1 Borsi László – Hulej János: Az Országos Nukleárisbaleset-elhárítási Rendszer komplex vizsgálata, különös tekintettel a monitoring hálózatának fejlesztésére és a megvalósítás feladataira. Budapest, Kormányzati Koordinációs Bizottság 2002. 71. o.

1979-ben az USA-ban a Three Mile Island-i baleset – mely atomeróműben bekövetkezett zónaolvadás volt – irányította rá az ilyen típusú nukleáris veszélyekre a figyelmet. Annál is inkább, mert jelentős mennyiségű radioaktív anyag került ki a környezetbe. (A balesetet egyébként a hét fokozatú Nemzetközi Nukleáris Esemény Skálán ötös fokozatúra értékelték.) Az atomeróművek sérthetlenségének illúzióját még fokozta a szocialista országokban a lakosság erősen szűrt tájékoztatása, és az a tény, hogy az első eróműveket szovjet technológia alapján építették.

Csernobil hatása a mai napig érezhető

A Three Mile Island-i baleset hatását sokszorosan felülmúlta az 1986-ban bekövetkezett csernobili katasztrófa, mely megmutatta a hazai nukleáris műszerválaszték egyoldalúságát.

A katasztrófa előtt teljes volt a katonai sugárzásmérők dominanciája, melyek azonban – méréshatáruk miatt – nem voltak alkalmasak a háttérsugárzás körüli értékek észlelésére. Ezért a baleset után már a határon beérkező szállítmányok ellenőrzése is kérdésessé vált. Egyetlen, kis számban készült műszer volt erre alkalmas: a Gamma *Contameter* nevű felületi szennyezettség mérője. Szerencsére felkészült műszerfejlesztőkben viszont nem volt hiány. Így, miután a Gamma az Izotóp Intézetnek átadta nagyfelületű GM-cső készletét, ott rövid időn belül kifejlesztették a kiváló, dupla GM-csőves *Autocont* szennyezettség-mérőt, mellyel a legégetőbb igényeket ki tudták elégíteni. A Gamma rekord gyorsasággal, 8 nap alatt fejlesztett ki a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága kérésére egy Záhonyban használatos sugárkaput, mely változó háttérsugárzás körülményei között is működött.²

A csernobili, Európa-méretű szennyeződés hatására a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) 1986. szeptember 26-án létrehozta Korai Értesítési Rendszerét.³ Ebben az aláíró országok vállalták, hogy amennyiben területükön, az országhatáron kívülre is terjedő radioaktív szennyeződést észlelnek, azonnal tájékoztatják a NAÜ-t, valamint a veszélyeztetett országokat. Az első gyors értesítés után a sugárhelyzet változásáról a tájékoztatást folytatják, amíg a veszélyhelyzet fennáll. Az egyezmény ajánlatot is tartalmaz a szomszédos országok közötti kétoldalú nukleáris együttműködés megszervezésére a felkészülés időszakára is.

A NAÜ után az Európai Unió is lépett a kérdésben: 1987. december 14-i hatállyal kiadta a 87/600/Euratom határozatát a radiológiai veszélyhelyzet esetén történő gyors információcserére vonatkozó közösségi szabályozásról.⁴

Mivel a döntés a baleset minősítéséről szól, és így a nemzetközi tájékoztatás a kritikus helyzetbe került nukleáris létesítmény felelőssége, fennáll annak a lehetősége, hogy a szennyeződés kijutása megelőzi az értesítést. Erre Csernobil is példa volt,

2 Bäumlér Ede – Deme Sándor – Vincze Árpád: A hazai sugárvédelmi műszergyártás múltja és jelene. Fizikai Szemle, 2004/7. 222. o.

3 Atomic Energy Agency : Convention on Early Notification of a Nuclear Accident 1986. Vienna

4 Council of the European Communities: Community arrangements for the early exchange of information in the event of a radiological emergency (87/600/Euratom) 1987. Brussels

ezért felértékelődött a nukleáris létesítménytől független radiológiai távmérő hálózatok jelentősége, amit jogilag is megalapozott a NAÜ már említett Korai Értesítési Rendszere.

A Magyar Honvédség Automata Mérésadat-gyűjtő Rendszerének kiépítése

Egyértelmű volt a rendszerváltás utáni években, hogy a sorkatonák által „figyelt” hordozható műszerekkel a NAÜ és EU ajánlásoknak nem lehet eleget tenni. Ami viszont ennél is fontosabb: a lakosság minimális sugárvédelmét sem vagyunk képesek biztosítani, amikor 1985 óta nálunk is üzemel atomerőmű.

Akkor a Magyar Honvédség Sugárfigyelő és Jelző Rendszere technikai korszerűsítésének egyik alap követelménye volt a mért adatok automatikus továbbítása az értékelő központba, ami viszont – a korszerű, nyugaton gyártott detektorokkal együtt – igen sokba került volna. Így 1991-ben olyan felemás megoldás született, hogy 25 katonai helyőrségben IH-90 (katonai) sugárázsmérő műszerrel és Tábori Meteorológiai Felszereléssel (TMF-2) ellátott mérőállomásokot alakítottak ki. 1991. december 15-én kezdte meg próbaüzemét az AMAR-91.

Az IH-90 típusú mérőműszer az utolsó, GAMMA által gyártott félvezető detektoros műszer volt, amelyet a BME Fizikai-kémiai tanszék közreműködésével fejlesztették ki. Képes volt a felület alfa és béta szennyezettségének mérésére magas gamma háttér esetén is, mivel a fejlesztők a félvezető detektor energiaszelektív képességét figyelembe vették.⁵

Katonai műszerként kiválóan teljesített, a félvezető detektor – viszonylagos mechanikai védettsége miatt is – ideális volt a harctéri mérésekre. Az adatgyűjtő és továbbító egységekbe kapcsolva azonban – elsősorban zavarérzékenysége miatt – az 1992-es próbaüzem után lecserélték az akkor korszerű és a célnak inkább megfelelő BITT-szondára.⁶

Az AMAR-93 működésbe lépésének tapasztalatai

A BITT-szondákkal felszerelt 25 állomás 1993-tól szolgáltatott adatokat a gamma háttérsugárzás szintjéről. Az adatátviteli rendszer lehetővé tette a száz állomásra történő bővítést, és lehetőség volt állomásonként 6 detektor bekapcsolására.

A BITT-szonda a proporcionális számláló típusú detektorok egyik változata. A proporcionális számlálókat leggyakrabban az alfa- és bétaaktivitás számszerűsítésére használják, de környezeti gamma háttérsugárzás-, továbbá neutron-mérésre és bizonyos mértékben röntgenspektroszkópiára is alkalmasak. A proporcionális számláló által előállított impulzusok nagyobbak, mint az ionkamra által előállított impulzusok.

5 Bäumler Ede – Deme Sándor – Vincze Árpád: A hazai sugárvédelmi műszergyártás múltja és jelene. Fizikai Szemle, 2004/7. 222. o.

6 Borsi László – Hulej János: Az Országos Nukleárisbaleset-elhárítási Rendszer komplex vizsgálata, különös tekintettel a monitoring hálózatának fejlesztésére és a megvalósítás feladataira. Budapest, Környezeti Koordinációs Bizottság 2002. 73. o.

Ez azt jelenti, hogy az proporcionális számláló impulzus üzemmódban működik (az ionkamrák általában folyamatos üzemmódban működnek).⁷

Az AMAR-93 alapját képező RS-3-X-H (BITT) szonda főbb jellemzői:

- mérési tartománya 10 dekádos, 10 nSv/ó – 10 Sv/ó-ig;
- mérési hibahatár a referencia körülmények között: $\pm 10\%$ 1 mSv/ó-ig, $\pm 20\%$ 1 mSv/ó felett;
- irányfüggés: $\pm 10\%$, energiafüggés (Co-60): $\pm 25\%$ (50 keV – 1,5 MeV);
- hőmérsékletfüggés: $\pm 3\%$ 1 mSv/ó-ig, $\pm 15\%$ 1 mSv/ó-tól;
- légnedvesség függés: $\pm 2\%$, linearitás: $\pm 5\%$, nulla stabilitás: $\pm 0,1\%$ (3 hónap) időtartamban), tápfeszültségfüggés: $\pm 0,5\%$.

A beállítható paraméterek: dátum, időpont, adattárolási periódus idő, naplózás, 8 riasztási szint hiszterézissel, akkumulált dózisok nullázása, riportok engedélyezése.

1993. után az állomások száma növekedett: a katonai helyőrségek mellett csatlakoztak a Belügyminisztérium, az Országos Meteorológiai Szolgálat, a Paksi Atomerőmű, a Veszprémi Egyetem, és a Környezetvédelmi Minisztérium állomásai is, így 88-ra bővült az állomások száma. 1994-ben a távmérő hálózat az egész nukleárisbaleset-elhárítási rendszerrel együtt átkerült a Belügyminisztérium alárendeltségébe. A kilencvenes évek végétől csökkent a honvédségi állomások száma a megszűnő helyőrségek miatt, így 2002 márciusában összesen 68 állomás volt csak a rendszerben.

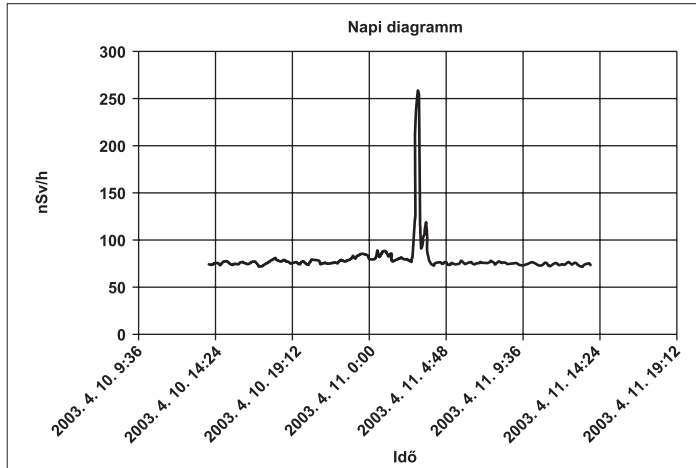
A 2000-es évek néhány fontos eseményének elemzése

2003. április 11-én hajnalban vizsgázott először a rendszer élesben, amikor a Paksi Atomerőműben súlyos üzemzavar történt a fűtőelem rudak tisztítása során. Amint az ábrából is látható, a 70 nSv/ó (nanosievert/óra) körüli háttérsugárzás 260 nSv/ó értékre emelkedett a paksi A1 állomáson. A rendszer nem riasztott, mert akkor a riasztási szint 500 nSv/ó volt. A feltűnő szintemelkedést az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Központi Főügyelete és Nukleáris Baleseti Információs és Értékelő Központjának szakemberei is észlelték. Többek között az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága is vizsgálta az üzemzavar körülményeit, ahol a katasztrófavédelem képviselői bemutatták ezt az ábrát. A Bizottság több tagja is kifejezte, hogy ezzel is bizonyítást nyert a nukleáris létesítménytől független radiológiai monitoring távmérő hálózat létjogosultsága.

2006. május 23-án írták alá a Magyar Köztársaság Belügyminisztériuma és az Osztrák Szövetségi Köztársaság Földművelésügyi, Erdészeti, Környezeti és Vízgazdálkodási Minisztériuma között azt a megállapodást, melyben az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság és az osztrák Szövetségi Radiológiai Korai Értesítő Központ, mint felelős hatóságok szerepelnek és kétoldalú nemzetközi radiológiai monitoring adatcserét, továbbá szakmai együttműködést valósítanak meg egymással.

A megállapodás jegyében a Paksi Atomerőműtől 10 kilométerre, az uralkodó észak-nyugati szélirányban, a Tolna megyei Gerjen településen telepítettek egy nagy

⁷ Oak Ridge Associated Universities: Proportional Counters Copyright 1999.
<https://www.oraui.org/ptp/collection/proportional%20counters/introprops.htm> 2018-05-15

1. ábra

Az AMAR rendszer mérési adatai (Paks A1)

(Forrás: BM OKF Nukleáris Baleseti Információs és Értékelő Központ napi jelentése 2003. 04. 11-én)

tisztaságú germánium detektorral ellátott, elektromos hűtőterrel rendelkező, nagy érzékenységű, korszerű aeroszol mérőállomás. Az új műszerkomplexum különválasztja a természetes és mesterséges aktivitásokat, méri a radon koncentrációt és helyi háttérsugárzási és meteorológiai mérőrendszerrel is rendelkezik. A telepítés, az üzembe helyezés, az üzemeltetés és karbantartás több tízmillió költséget az osztrák fél vállalta fel.

A mérési adatokat tízpercenkénti ütemezéssel szolgáltatják az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Nukleáris Baleseti Információs és Értékelő Központjában üzemeltetett – az osztrák minisztérium tulajdonát képező – számítógépes rendszerre, ahol ezeket a mérési adatokat figyelemmel kísérik, szükség esetén elemzik és kiértékelik. Ezzel egyidejűleg a nyers mérési adatokat változtatás nélkül továbbítja a magyar központ az osztrák korai riasztási központ részére.

A radiológiai távmérő hálózat jelenlegi helyzete

A Nukleáris Baleseti Információs és Értékelő Központba jelenleg hat szervezet (HM, EMMI, OMSZ, Paks Atomerőmű, Bataapáti NRH, BM OKF) szolgáltat mérési eredményeket – az ország háttérsugárzási adatairól, 131 radiológiai monitoring távmérő-állomásról – hazánk területéről.

Növeli a biztonságot, hogy a 26, a BM OKF által üzemeltetett távmérőállomásból 14 esetben duál-detektorok működnek, vagyis a BITT szondák mellett a GAMMA Műszaki Zrt. által kifejlesztett BNS 98 típusú GM számlálók is mérik ugyanazon a helyen nSv/órában a környezeti gamma háttérsugárzás szintjét. A másik 12, BM OKF által üzemeltetett távmérőállomáson BNS 98S típusú GM számlálók a detektorok üzemelnek. 2000 és 2003 között a Nukleáris Baleseti Információs és Értékelő Központba

telepítettek egy olyan nemzetközi nukleárisbaleset-elhárítási döntéstámogató rendszert is, amely hozzájárul az országos radiológiai monitoring távmérő hálózat mérési adatainak elemzéséhez és értékeléséhez.

A RODOS⁸ (Real-time On-line Decision Support System) egy döntés-előkészítést támogató, az Európai Unió által fejlesztett, sugárzási helyzet előrejelzésére is alkalmas szoftver-rendszer. Lehetővé teszi a rendszert használó országok számára a határaikon belüli, vagy azokon átnyúló radiológiai és nukleáris események, vészhelyzetek azonos szakmai alapokra helyezett, nemzetközileg egységes kezelését. Egy másik rendszer, amely felhasználja az országos radiológiai távmérőhálózat mérési adatait, az EURDEP⁹ (European Radiological Data Exchange Platform) Az uniós tagállamok számára nem kötelező az egységes nemzetközi radiológiai monitoring adatcsere, de e rendszer lehetőséget biztosít a részvételre és más országok is csatlakozhatnak hozzá. Azok az országok, amelyek tagjaivá válnak és megküldik az országos radiológiai monitoring távmérőhálózatuk mérési adatait az EU regionális adatcsere központjába, láthatják az összes tagállam mérési adatsorait. Jelenleg 33 taggal rendelkezik az EURDEP.

Az alapszerződés szabályai szerint minimum napi rendszerességgel kell adatokat szolgáltatni, veszélyhelyzetben óránként. Köszönhetően azonban az informatika fejlődésének, a tagországok közül egyre többen áttértek az egyórás adatküldésre már normál időszakban is.

A szomszédos országok mérőállomásokkal történő lefedettségét – az állomás sűrűség csökkenő sorrendjében – alábbi táblázat szemlélteti.

Ország	Állomások száma	Állomások átlagos távolsága [km]	Megjegyzés
Ausztria	338	5	Az ideális mérőállomás távolság: ¹⁰ 15–20 km
Szlovénia	94	14	
Magyarország	131	26	
Horvátország	25	48	
Szlovákia	17	54	
Szerbia	9	93	

1. táblázat

A mérőállomások mennyisége országonként

(Készítette: Zellei Gábor a http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=monitor_nbiek_kornyezo <https://remon.jrc.ec.europa.eu/About/Rad-Data-Exchange> alapján. Letöltés időpontja: 2018. 05. 05.)

8 Wolfgang Raskob – Claudia Landman – Dmytro Trybushnyi : Real-time online decision support system (RODOS) for nuclear emergency management. Karlsruhe Institute of Technology <https://www.eu-alara.net/images/stories/pdf/program17/Session3/14%20jrodos-2017-alara.pdf> 2018-05-15

9 European Comission Joint Research Centre: European Radiological Data Exchange Platform (EURDEP) <https://eurdep.jrc.ec.europa.eu/Basic/Pages/Public/Home/Default.aspx> 2018-05-15

10 Borsi László – Hulej János idézett műve, 79. o.

Összefoglalás

Vizsgálva a rendszer 25 éves történetét, látható, hogy a BM-hez kerüléstől, 1994-től komolyabb átszervezések nélküli, stabil irányítás érvényesült, melyet elősegít az a tény is, hogy a nukleáris veszélyhelyzet felelős ágazata a Belügyminisztérium. A fejlesztéseket sürgető tényezők voltak a NATO és EU csatlakozás, a 2001-től megnövekedett terrorfenyegetettség, a 2003-as paksi súlyos üzemzavar, a paksi blokkok üzemidő hosszabbítása, és nem utolsósorban a 2011-es Fukushimai atomerőmű baleset.

A gerjени osztrák mérőállomás telepítése fontos bizalomerősítő lépés volt, hasonló projektek megvalósítása célszerű lenne az atomerőművet működtető szomszédos országokkal, elsősorban Szlovákiával és Szlovéniával. Mint a fenti kimutatásból is láthattuk, az állomás-számok tekintetében jelentős a fejlődés a vizsgált időszakban. Reális cél lehet – figyelembe véve a paksi új blokkok építését is – az átlagos állomás távolság legalább 20 kilométerre csökkentése, valamint a távmérőállomások számának növelése. Ez utóbbit a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program alapján tervezi végrehajtani a BM OKF, melynek keretében a jelenleg üzemeltetett 26 darab, TVS-3 RTH típusú radiológiai monitoring távmérőállomás további érzékelőkkel történő ellátása mellett 30 darab új mérőállomást telepítenek. A bővítéssel lehetőség nyílik arra, hogy a határterületeken is elhelyezzék a BM OKF által üzemeltetett mérőállomásokat, amivel az országos lefedettség mértéke jelentősen javulni fog.

A fejlesztés további célja, hogy 1 darab adatgyűjtő központ mellett 4 darab aeroszol mérőegységet telepítsenek a levegőbe kerülő radioaktív kibocsátások mértékének ellenőrzésére és gyorsabb detektálásához.

A BM OKF Radiológiai Távmerő Hálózati Rendszer továbbfejlesztése egyrészt a mérőállomásokon új mérési technológiák telepítését, másrészt a végpontok számának növelését, harmadrészt a központi hardver, szoftver megújítását jelenti.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Borsi László – Hulej János: Az Országos Nukleárisbaleset-elhárítási Rendszer komplex vizsgálata, különös tekintettel a monitoring hálózatának fejlesztésére és a megvalósítás feladataira. Budapest, Kormányzati Koordinációs Bizottság 2002
- Baumler Ede – Deme Sándor – Vincze Árpád: A hazai sugárvédelmi műszergyártás múltja és jelene. Fizikai Szemle, 2004/7.
- International Atomic Energy Agency: Convention on Early Notification of a Nuclear Accident 1986. Vienna
- Council of the European Communities: Community arrangements for the early exchange of information in the event of a radiological emergency (87/600/Euratom) 1987. Brussels
- Oak Ridge Associated Universities: Proportional Counters Copyright 1999.
<https://www.ornl.gov/ptp/collection/proportional%20counters/introprops.htm> 2018-05-15
- Raskob, Wolfgang – Landman, Claudia – Trybushnyi, Dmytro: Real-time online decision support system (RODOS) for nuclear emergency management. Karlsruhe Institute of Technology
<https://www.eu-alara.net/images/stories/pdf/program17/Session3/14%20jrodos-2017-alara.pdf>
 2018-05-15
- European Commission Joint Research Centre: European Radiological Data Exchange Platform (EURDEP)
 URL.: <https://eurdep.jrc.ec.europa.eu/Basic/Pages/Public/Home/Default.aspx> 2018-05-15

„Az egész morálfilozófia azon a hibán alapul, hogy nem veszi figyelembe, hogy kötelességünk teljesítése gyakran ellenkezik hajlamainkkal.”

Harold A. Pichard

Hegedűs Henrik

A humántőke innovációjának érdekében és a közjó szolgálatában

25 éves a Humán Szakemberek Országos Szövetsége

A 2018. május végén megtartott közgyűlésünkön Etikai Kódexet fogadtunk el. Ennek preambulumban a következőképpen fogalmaztunk a *humán erőforrás gazdálkodás* (Human Resource Management – HRM) hazai helyét, szerepét illetően: „... a HRM-tevékenység olyan gyakorlatalapú tudományág, amely a munka értékteremtő képességén keresztül elősegíti a társadalmi fejlődést, valamint kihat az emberek kollektív és egyéni fejlődésére, ezen belül is a szervezeti összetartozás bonyolult összefüggérendszerére. A HR tapasztalati tudomány, de szervesen kapcsolódik a társadalomtudomány különböző részeihez, kiemelten a pszichológián és a szociológián keresztül. A HRM munka az emberi tényezők alapos és mély ismerete által úgy kapcsolódik a munka világához, hogy a középpontban a munka értékteremtő képessége elválaszthatatlan egységet alkot az emberi értékek és érdekek tiszteletben tartásával és megbecsülésével.”

Az Etikai Kódex tervezetének vitája során megállapítottuk, hogy a HRM alapvetően gyakorlati tudomány, de korszerű elméleti ismeretek hiányában ma sem lehet magas hatékonysággal művelni ezt a szakmát. Ugyanakkor természetesen nem elég könyvből megtanulni, hogyan viselkednek az emberek a munka világában.

A HRM különböző szintjein beavatkozó emberek csak akkor lehetnek hosszú távon is eredményesek, ha a munkájukat az alapos felkészültség mellett az etikus magatartás, a hivatásetikai alapokon nyugvó szakmaiság jellemzi. A Humán Szakemberek Országos Szövetsége (HSZOSZ) ezen alapelveken keresztül igyekszik feltárni az optimális együttműködési módszereket és lehetőségeket, illetve úgy segíteni az értékteremtő folyamatban résztvevő feleket, hogy minél magasabb szinten legyenek képesek együttműködni az egyéni és kollektív jólét megteremtése érdekében. Ezzel együtt a HRM-nek hozzá kell járulnia a szervezeti kultúra alakításához, annak fejlődéséhez, szem előtt tartva az igényesség, a teljesítményelvűség az eredményesség, a hatékony működés értékeit, értékrendszerét.

Szövetségünk múltját, jelenét és jövőjét kutatva, tapasztalatainkat összegezve, szeretnénk bemutatni annak működése, értékközvetítő tevékenysége szakmai vonatkozásait.

A HSZOSZ rövid története

Szövetségünk történetét néhány éve elhunyt kollégánk, *Csernyánszky Miklós* okl. humánszervező dolgozta fel a leghitelesebben. Az általa összegyűjtött anyagokból teljesség igénye nélkül, kivonatos formában villantom fel a HSZOSZ történetének főbb állomásait.

1989. december 5–7-én, Budapesten, a Kongresszusi Központban volt az első Országos Humánpolitikai Konferencia, amelynek résztvevői úgy foglaltak állást, miszerint „*meg kell újulnia a humán erőforrással való gazdálkodásnak*”. A rendszerváltás időszakában a személyügyi, munkaügyi szaktevékenységeket is az útkeresés jellemezte. Tisztázást igényelt – egyebek mellett –, hogy hol kell keresnünk a korszerű emberierőforrás-gazdálkodás elméleti alapjait, hogyan illeszkedjen a HR a munkaszervezet működési rendjébe; vajon mit is jelent az a stratégiai szerepkör, mellyel a szervezeti kultúra formálásának meghatározó tényezőjévé válhatnak a jövőben az emberekkel foglalkozó szaktevékenységek; mit jelent a HR mindennapos tevékenységében az integratív szerepkör, a hozzáadott értékalapú és minőségközpontú tevékenység?

Ezek (az akkor még jórészt megválaszolatlan) kérdések adtak lendületet Szövetségünk működésének annak jegyében, hogy megjelöljük a szakma további fejlődésének fő irányait, kimunkáljuk a működés tudományos alapjait, új alapokra helyezzük az erőforrás-alapú, eredmény-, illetve teljesítményorientált humán tevékenységet. Ebben a több évig tartó folyamatban építhettünk a magyarországi személy- és munkaügyi igazgatás, a jogelvűség, az adatkezelés és nyilvántartás máig meglévő és működő elemeire.

Új szemléletmód, új utak, új módszerek, továbbfejlesztett humán szakmai képzés, folyamatosan módosuló humán szervezeti keretek kellettek tehát a megújuláshoz, hiszen megkezdődött a humántőke gazdasági felértékelődése, megfogalmazódott a „tudás alapú társadalom” megteremtésének gondolata. Ennek egyik eredménye lett 1993-ban a Humán Menedzser Kamara magalakulása Dunaújvárosban (a Fejér Megyei Bíróság 1993. október 18-án a jegyezte be a szervezetet).

A megalakult Kamara tagsága ekkor még jórészt a Janus Pannonius Tudomány Egyetem oktatóiból és érdeklődő hallgatóiból, néhány gazdasági szervezet, intézmény humán szakembereiből verbuválódott. A Kamara meghirdetett célja „... az emberierőforrás-gazdálkodással kapcsolatos gyakorlati tevékenység megismertetése, képzés, fejlesztés elősegítése, érdekképviseelő és érvényesítő tevékenység végzése, magas szintű szakmai tevékenység a gazdasági értéktéremtés fejlődése érdekében, tagjainak kedvezményes szolgáltatások nyújtása”. Számos gazdasági szervezet, intézmény humán szakemberei (személy- és munkaügyi ügyintézők, humánszervezők stb.) kérték felvételüket a hamarosan több száz tagot számláló szervezetbe, amelyben hamarosan megkezdődhetett az érdemi munka.

1995-ben, a kamarákat érintő szervezeti változások nyomán vettük fel a *Humán Szakemberek Országos Szövetsége* megnevezést. A régi-új szervezet rendezvényein mindig sokan vettek részt, hiszen a legfontosabb „tőkéről”: az emberi erőforrás jelenéről, jövőjéről tartottak előadásokat a szakma elismert hazai és külföldi szakemberei.

A tartalmi és szervezeti változások eredményeképpen fokozatosan új szemlélet honosodott meg a humánszakemberek körében. Ezt nagymértékben segítette elő a Szövetség saját, havi rendszerességgel megjelenő szakfolyóirata, a *Humánpolitikai Szemle*, amelyben figyelemre méltó szakmai tanulmányok, elemzések láttak napvilágot. A megújulási folyamatban példamutató szerepe volt a Janus Pannonius Tudomány Egyetem Felnőttoktatási és Felnőttképzési Igazgatóságának és a Mont Humán Menedzser Iroda Kft.-nek. Évente 2-3 alkalommal, 1-2 napos konferenciákon ismerhette meg a tagság a legújabb eredményeket. A teljesség igénye nélkül, néhány téma ezek közül:

- A minőségfejlesztés humánpolitikai kihívásai.
- Értékek és mértékek a HR tevékenységben.
- A munkahelyi konfliktusok megelőzése, kezelése.
- Az emberi erőforrás és a humántőke szerepe a harmadik évezred küszöbén.
- Új kihívások előtt a közszolgálat.
- A személyzeti kontrolling kialakítása.
- Karriertervezés.
- Érdekegyeztetés a menedzsment és a munkavállalók között.
- Interaktív tréningek.

Ahogy nőtt a taglétszám, úgy jelentkezett az igény arra, hogy a szervezet is igazodjon a fejlődéshez. Így jöttek létre a klubok, először Budapesten, majd Ajkán, Szegeden, Győrben, Miskolcon, Tatabányán, Debrecenben, Jászberényben, Veszprémben. Ma ezek közül csak 4 működik (Budapesten, Debrecenben, Szegeden és Veszprémben), viszont a szakmai rendezvényekhez kötődően egyre bővül az érdeklődők száma.

A taglétszám a korábbihoz képest csökkent, viszont öröndetes, hogy sok fiatal szakember érdeklődik rendezvényeink iránt, többen előadást is vállalnak. 10 éven át jól szolgálta a szövetség információ áramlását a „Humán-szakMai-Hírek” című újság, ami a belső életről, szakmai tevékenységről adott hiteles tájékoztatást.

A HSZOSZ jelene és jövőképe

Szövetségünk célja változatlanul a szakmai értékek feltárása, megőrzése, integrálása, fejlesztése, a nemzetközi és hazai „jó gyakorlatoknak” a HR-szakemberekhez, vállalati/intézményi vezetőkhöz illetve az érdeklődőkhöz történő eljuttatása. Egyben olyan szakmai műhely kialakítása, amely a jövőben is alkalmas lesz a HRM intézményrendszerének, a HR-vezetőknek és -munkatársaknak a hatékony támogatására, tudástárának, szakértői hálózatának kialakítására. A HRM szolgáltató, segítő, támogató tevékenysége által humanizálhatjuk az emberi kapcsolatokat, az érték közvetítés által fejleszthetjük a munkaszervezetek szervezeti kultúráját. Ennek érdekében a HSZOSZ:

- továbbra is működteti a szakmai klubhálózatát, törekedve ennek további bővítésére;
- évente 1-2 konferenciát, szimpóziumot szervez;
- évente 1-2 HR-témájú kutatást valósít meg, amelynek eredményeit megosztja a szakmai közönséggel konferenciáin, tudományos publikációkban és a honlapján.

A HSZOSZ tagsága 2017 májusában új elnökséget választott. A megújulás útjait keresve, az igen intenzív társadalmi változásokra való reagálás jegyében fogadtuk el 2018 májusában a már említett új Etikai Kódexet és Küldetés Nyilatkozatunkat. A korábbi tapasztalatainkból származó értékek megtartása mellett irányadónak tekintjük az Egyesület további működését illetően:

- a függetlenséget;
- a szakmai hitelességet, eredményességet;
- a minőség iránti elkötelezettséget, a teljesítményelvűséget, eredmény-centrikusságot;
- széleskörű együttműködést a gazdasági szektorokkal és a közigazgatással;
- a HRM több generációs működési (együttműködési) modelljének megteremtését, fenntartását.

Stratégiai céljainkat a következőkben foglaltuk össze:

- Programok – konferenciák folytatása.
- HR Innováció támogatása.
- Kutatásokban való aktív részvétel.
- HR-klubok működtetése.
- CSR- tevékenység (társadalmi felelősségvállalás) kibontakoztatása.
- Kommunikáció fejlesztése, az új honlap naprakész működtetése.
- A szervezettség, a taglétszám növelése.
- Működés javítása, pénzügyi gazdálkodás hatékonyabbá tétele.

Elnökségünk – tagjaink és az elnökséggel szorosan együttműködő *Konzultatív Testület* hathatós támogatásával – összetételében, elkötelezettségében, tenni akarásában képes e feladatok eredményes végrehajtására, a vállalt feladatok végrehajtásának koordinálására. A HSZOSZ Konzultatív Testületének működése az alábbiakra terjed ki:

- ❖ A Testület tagjainak tanácsadói, mentori tevékenysége szervesen kapcsolódik az Egyesület egészének alapvető feladataihoz, támogatja a szakmai munka fő irányainak meghatározását, a prioritások megfogalmazását, valamint a folyamatok elméleti alapjainak kimunkálását. Ezzel, a Testület tagjai segítik a küldetésünk megvalósulását, a szervezet hatékony, szakmai, hivatásetikai alapon történő működését.
- ❖ A Testület, az emberi erőforrással kapcsolatos kutatásokat, fejlesztéseket és képzéseket kezdeményezhet és támogatásával segítheti azok megvalósulását, mindent elősegítve a HSZOSZ „Tudás Tárának” a létrehozatalával, annak magas szakmai értéket képviselő munka anyagokkal való feltöltésével.
- ❖ A Testület tagjai, közreműködhetnek az elnökségi üléseken feldolgozandó napirendek tematikus előkészítésben és az ezekhez kapcsolható jó HRM-megoldások, módszerek kidolgozásában.
- ❖ A Testület tagjai, aktív kapcsolatot tartanak tagságunkkal, részt vesznek a HSZOSZ-klubok programjain, igény esetén mentorálják a klubok vezetőit.
- ❖ A Testület állásfoglalásokat alakít ki az emberi erőforrással összefüggő szakmai kérdésekben (kommentek, reflexiók, önreflexiók), ajánlásokat dolgoz ki a gazdasági, közigazgatási, közszolgálati és a non-profit területeken jelentkező humánfeladatok megoldására – az elmélet és a gyakorlat egysége alapján. Továbbá közreműködik a HSZOSZ nevében a kormányzat felé benyújtandó javaslatok kimunkálásában.

- ❖ A Testület tagjai közreműködnek együttműködések kialakításában és működtetésében a hazai, és a nemzetközi szakmai életben tevékenykedő – hasonló jellegű – szervezetekkel a szakma identitása és általános fejlődése (fejlesztése) érdekében.
- ❖ A Testület szakmailag támogatja a bachelor- és mesterképzésben, továbbá a PhD-képzésben folyó emberi erőforrásképzést, az illetékes szervezetekkel való együttműködés keretei között, figyelemmel kísérve a *Bittner Péter HR-Díj* pályázatát és odaítélését.

Küldetésünk „... az emberi erőforrás szakterületen működő, a Szövetség alapszabályát elfogadó szakemberek és szervezetek összefogása, képviselete... A Szövetség a humán menedzsmenttel foglalkozó – korszerű elméleti és gyakorlati ismerettel és tapasztalattal rendelkező – szakembereknek közössége, és mint ilyen elősegíti az érték-előállító kompetenciák fejlesztését.”¹ Mindezt folyamatosan változó környezetben kell tennünk, melynek kritikus pontja a generációk közötti együttműködés. A tapasztalati tudás szervezeten belüli megőrzése, átadása, a tudás megosztása megköveteli tőlünk egy magasabb szintű, az elnökséggel szorosan együttműködő munkacsoportok tematikus létrehozatalát.

Szövetségünk fontos feladatának tekinti a magyarországi HRM-szakma fejlődésének elősegítését. Ennek érdekében támogat minden olyan tevékenységet, amely hatékonyabbá és humánusabbá teheti az emberi erőforrás alkalmazását, hangsúlyozva szakmai hitvallásunkat, mely szerint a HRM segítő, támogató, szolgáltató tevékenységét kell a jövőben is erősítenünk. Célunk továbbá, hogy az emberi kapcsolatok humanizálásával a munka világában vállaljunk meghatározó szerepet a szervezeti kultúra fejlesztésében. Szeretnénk, ha ez irányú munkánk hozzáadott értéként jelenne meg az adott munkaszervezet működésében.

Meghatározó szerepünk kell, hogy legyen a továbbiakban is a HRM tudományos kutatások ösztönzésében, szervezésében, illetve a tudományos eredmények széles körben való terjesztésében. Ezzel lehetőséget kell teremtenünk a jó szakmai gyakorlatok kimunkálására, a humán erőforrás-menedzsment tevékenységek minőségének, hatékonyságának és eredményességének javítására. Szakma-etikai értékrendünk fő pillérei: a szakértelem, az elkötelezettség az élethosszig tartó tanulás és a tudás alapú társadalom építése iránt, a szociális érzékenység, és a magas szintű hivatás tudat.

Szövetségünk a felkészült szakemberek közös munkavégzése révén, az önkéntesség alapján valósítja meg a kítűzött célokat. Fontosnak tartjuk a hazai és külföldi partner szervezetekkel való együttműködést, a nemzetközi HRM-kutatásokban való részvételt.

Civil szervezetenként a kötelező módon előírt transzparencia, a tudományos párbeszéd a szakmai műhelyek között, párbeszéd a szakértők és az egyes generációk, a társadalom alrendszerei között, a jövő építésének záloga. A HSZOSZ integráns része a magyar tudományos szférának, a magyar felsőoktatás környezetében szerveződő intézményrendszernek. Ezzel együtt az egyes foglalkoztatási csoportokhoz sok szálal kapcsolódva jelenítjük meg kutatási eredményeink transzparenssé tételével, a hétköznapok humán tudományának interdiszciplinaritását.

1 A 2017-ben elfogadott *Alapszabály* bevezető része.

Bátran fel kell, tehát vállalnunk a jövőben is a társadalmi kohéziót, az integritást elősegítő tudományos, problémák megfogalmazását, napirendre tűzését, napirenden tartását, keresve azok gyakorlati megvalósíthatóságának lehetőségeit.

Együttműködés a Magyar Hadtudományi Társasággal

A tudományos szervezetek világában kiemelt partnerünk a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT). A két civil szervezet számos területen (publikáció, tudományos munkatervek kölcsönös rendelkezésre bocsajtása, workshopok szervezése stb.) működik együtt eredményesen és nyújt segítséget egymásnak a tevékenységi köreikkel kapcsolatos tudományos kérdések tisztázásához, az ahhoz kapcsolódó társadalmi tevékenység összefogásához, a tevékenységi körükbe tartozó jogszabályok elméleti megalapozásához.

Több éves kapcsolatunk továbbfejlesztése és céljaink elérése érdekében *Együttműködési Szerződésünket* 2018. 02. 27-én megújítottuk. Az ebben foglaltak szerint, kölcsönösen tájékoztatjuk egymást saját tudományos tevékenységünkről, pályázati lehetőségeinkről, lehetőségeink függvényében összehangoltan jelentkezünk a nyilvánosan meghirdetett pályázati felhívásokra, törekedni fogunk közös kutatási programok kialakítására, azok megvalósítására, publikálására. Továbbra is törekedni fogunk a HSZOSZ-klubok, és az MHTT Humánerőforrás-fejlesztési Szakosztály rendezvényei által kínált lehetőségek közös kihasználására.

Együttműködés a Zsigmond Király Egyetemmel

A napokban aktualizáltuk együttműködésünket a Zsigmond Király Egyetemmel (ZSKE), kiegészítve azt az innovatív HRM-megoldások közös kutatásával. Ennek tengelyében áll:

- az innovatív HRM-megoldások létrejöttének és működésének bemutatása az érdeklődő szakmai közönség (HSZOSZ-tagok, egyetemi hallgatók, HR- szakemberek stb.) számára;
- a bemutatott innovatív megoldásokról e-kiadvány készítése annak érdekében, hogy még szélesebb körben oszthassuk meg a tapasztalatokat;
- inspiráló szakmai eszmecserék, tapasztalatcserék generálása a HSZOSZ HR-klubok hagyományainak megfelelően;
- tudományos kutatás megvalósítása „HR Innováció 2018” címmel és az eredmények megosztása a széles szakmai közönséggel;
- HR Innovátorok közösségének kialakítása;
- pályakezdő és tapasztalt HR-szakemberek találkozási, kapcsolatépítési lehetőségének megteremtése;
- HSZOSZ-ZSKE HR szakmai műhely elindítása (a további együttműködés szándékával), tudományos publikációk, innovatív megoldások inspirálása;
- a Zsigmond Király Egyetemen folyó oktatási innováció fejlesztése;
- HSZOSZ és ZSKE szakmai hírnevének, „innováció inspiráló” image-ének erősítése.

Az „Innovatív HR megoldások” szakmai programsorozat legfontosabb jellemzői:

- Szervezők: a HSZOSZ és a ZSKE, valamint a ZSKE Humán Erőforrás és Menedzsment Tanszéke.
- Időkeretek: 2018. szeptember – 2019. május; 5 alkalom (szeptember, november, január, március, május) x 3 óra, hétköznap az esti órákban (17–20h). A programsorozat előkészítését 2018 áprilisban kezdtük.
- Tervezett résztvevői létszám: 30–60 fő alkalmanként, összesen 150–300 fő.

A program lényege: egy-egy alkalommal néhány díjnyertes projekt (HR Oscar, HR Innovátor, HRKOMM Award stb. szakmai díjasok), illetve még nem díjazott, de kifejezetten innovatív HR-projekt képviselőit hívjuk meg, akik bemutatják a eredményeiket. A bemutatókat megelőzően az adott téma tudományos háttéréről a ZSKE Humán erőforrás és Menedzsment Tanszék egy előadója tarthat egy 15 perces előadást (opcionális lehetőség). A bemutatókat követően moderált beszélgetésre kerül sor a közönség és az előadók között, valamint, ha a bemutatott módszertan jellege lehetővé teszi, „kóstolót” adunk, kisebb gyakorlatokat hajtunk végre az adott új módszertan alkalmazásával.

* * *

Összefoglalva: megítélésünk szerint a fent említett értékek és a stratégiai céljaink mentén érdemes a HSZOSZ-hez tartozni! A jövőben várjuk a köz- és a versenyszférából minél több kollégánk és leendő kollégánk, cégek és intézmények csatlakozását civil, szakmai szervezetünkhöz. Együttműködésünk alapja:

*„Tudás, kompetencia, teljesítmény, közös élmény és siker
a munka és a HR minden területén!”*

RECENZIO

Kis-Benedek József

Katonai biztonság Marokkótól Iránig című könyvéről¹

A szerző az elmúlt fél évszázadban a Közel-Keleten és Észak-Afrikában kialakult törésvonalakat mutatja be, alapvetően katonapolitikai oldalról. Az elmúlt évtizedekben állandó forrongások, fegyveres összecsapások színtere volt az a térség, amely gyakorlatilag a teljes arab világot felöleli, kiegészülve még Izraellel és Iránnal.

A könyv bevezetője értelmez néhány fontos, gyakran előforduló fogalmat (például a biztonság, a katonai biztonság, a kihívások, a kockázatok, a fenyegetések és a veszélyek). Emellett már itt kitűnő jellemzést kap az olvasó a vizsgált övezetről, annak összetett viszonyairól.

A Közel-Kelet és az Észak-Afrika stratégiai és biztonságpolitikai viszonyainak áttekintése nyomán világosság válik, hogy a régióban tulajdonképpen egy sajátos átmeneti állapot alakult ki. Ebben a régi rendszerek, a belső erjedés, de még inkább a külső beavatkozások révén összeomlottak (például Irak, Líbia stb.), az újak pedig a legtöbb helyen még körvonalazódni sem látszanak. A Marokkótól Iránig terjedő övezet 19 országa belső viszonyainak részletes bemutatása mellett megfelelő hangsúlyt kapnak a régióban érdekeiket érvényesíteni próbáló külső szereplők is: az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Törökország és Irán. *„A térségben a globális és a regionális hatalmak törekednek befolyást szerezni, érdekeiket különböző módon érvényesíteni, ami-ben komoly szerepet játszik a fegyver-eladás. A nemzetközi szervezetek befolyásoló képessége jelentősen eltérő”* – írja a szerző.

Ha az elemzés középpontjában a *katonai biztonság* áll, akkor elengedhetetlen a jelentősebb térségbeli országok haderőinek, azok képességeinek bemutatása. Mindez kiegészül a jelzett övezetben érdekelt külső hatalmak: az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Törökország és Irán katonai jelenlétének és sajátos szerepének bemutatásával a harcoló felek támogatásában. A könyv az egyes országok

1 *Katonai biztonság Marokkótól Iránig*. Budapest, 2018. 418 oldal. Kartonborított, ragasztott. ISBN: 9789633277744

közötti konfliktusok elemzése mellett kitér azok regionális összefüggéseire és globális vonatkozásokra is.

Az elemzés során a térségben jelenlévő, valamint az innen kiinduló új fenyegetések közül kiemelt figyelmet kap a terrorizmus és az ellene folytatott küzdelem. Ennek során az olvasó betekintést nyer az *Iszlám Állam* különböző struktúráiba, azok katonai szervezeteibe, kapcsolódásaiba a nigériai *Boko Haram*mal és a szomáliai *al-Shabaab*-al; a szíriai *al Nusztra Front* és a libanoni *Hezbollah* ellenes fellépések mozgató rugóiba; a konfliktusokban közvetlenül, vagy közvetve résztvevő külső országok (USA, Oroszország, Irán, Törökország, Szaúdi Arábia, Izrael) törekvéseibe. Hasonlóan kiemelt figyelmet szentel a szerző az innen kiinduló migrációs fenyegetés bemutatásának és szól a nukleáris proliferáció veszélyeiről is.

Különösen értékesnek tartom azt a két fejezetet, amelyek a közel-keleti és az észak-afrikai változások Európai Unióra gyakorolt hatását, valamint a közel-keleti terrorszervezetek Európára gyakorolt hatását elemzik, illetve az Európai Unió válaszait mutatják be a külföldi harcosok által jelentett kihívásokra.

Érdekes és tanulságos részei a könyvnek a 2012. és a 2014. évi háborúkról (utóbbiban már megjelenik a kiberhadviselés is) szóló esettanulmányok. Az izraeli erő és a Hamasz közötti fegyveres összecsapásokról szóló említett fejezetek nemcsak a két fél közötti erőviszonyokat, az összecsapások következtében kialakult, vagy megváltozott helyzetet, hanem a háborúnak a régió országaira gyakorolt hatását is bemutatják.

Kis-Benedek József könyvének bevezetőjében utal arra, hogy a térség országai nézeteltéréseik nagy részét katonai erővel próbálják megoldani. Ez a tény pedig szinte tálcán kínálja a lehetőséget a fegyvergyártó cégek részére az ide irányuló fegyverexport volumenének folyamatos növelésére. A könyv védelemgazdasági együttműködést bemutató fejezete tulajdonképpen az ide irányuló fegyverexport nagyságrendjét, a legnagyobb szállítók által eladott fegyverek milyenségét, a legtöbbet exportáló, illetve importáló országok kapcsolatrendszerét próbálja meg érzékeltetni – természetesen hiteles adatokkal alátámasztva.

A könyvnek *Az arab haderők 2018-ban* címet viselő fejezete a térség országai haderőinél – a negyedik fejezetben leírtakhoz képest – bekövetkezett változásokat mutatja be teljesen naprakészen!

Mintegy lezárásképpen *Az összegzés, következtetések* című fejezetben a szerző ismételten hangsúlyozza a régió rendkívüli stratégiai jelentőségét, amit a földrajzi helyzetén és óriási kőolajkészletein túlmenően biztonságpolitikai problémáinak sokfélesége tesz még megalapozottabbá. A térség jelentőségét Európa és a világ számára még az is növeli, hogy innen indult el az utóbbi évek egyik legnagyobb problémáját jelentő menekülthullám és ugyancsak innen terjedt el végső soron az iszlám radikalizmus, melynek veszélyeire igen látványosan hívja fel a figyelmet a könyv.

A szerző a mintegy 400 oldalas művét rendkívül nagy mennyiségű és széleskörű, mértékadó hazai és külföldi forrás feldolgozásával készítette el; és az egész könyv szinte almanach-szerűen óriási mennyiségű, ellenőrizhető információt tartalmaz, ami sok újat jelenthet, nemcsak a szakértők számára is! Mindezek alapján jó szívvel ajánlom Kis-Benedek József alkotását a téma és az arab világ iránt érdeklődők figyelmébe!

Tömösváry Zsigmond

ABSTRACT

MILITARY SCIENCE – MILITARY AFFAIRS

Szendy, István

Today's Warfare

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.3

ABSTRACT:

Armed struggle, war, which is one of the decisive features of our human being, has resulted from social movements that ensure the functions of social existence. In such a situation the successful use of military force following the political decision about it is a matter of life or death for the social community concerned. Since the birth and formation of nation states every realistic social community creates a guarantee system – primarily based on a social consensus formed over generations – that satisfies its security needs. Creates and maintains its own military affairs, whose decisive theory and practice express the nature and quality of warfare. We sincerely hope that by publishing this study we have managed to provide the readers a systematic knowledge based on modern military sciences.

KEY WORDS:

warfare; modes of warfare; forms of warfare; types of warfare; nature of war; characteristics of warfare; military operation; art of warfare.

Boda, Mihály

The basic military virtues and their place in the Hungarian military scienceliterature in the long 19th century – 2.: courage

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.18

ABSTRACT:

This paper is the second part of a series of papers. The series is proposing to a) present the relationships of basic military virtues; b) present the many types of basic military virtues; and finally c) to show basic military virtues in the Hungarian military science literature in the long 19th century. The first part of the series dealt with virtues generally, and lists and types of military virtues. This second part concerns courage and presents its types with the help of historical examples. The third and fourth parts of the series will deal with honor and loyalty, respectively. Finally, the last part will concern the Hungarian military science literature of the long 19th century in connection with the basic military virtues.

KEY WORDS:

military virtue; courage; love of country; discipline; obedience; vehemence; moral courage.

Jobbágy, Zoltán – Porkoláb, Imre –
 Bakos, Csaba Attila – Komjáthy, Lajos – Mező, András –
 Czeglédi, Mihály – Farkas, Sándor – Sztankai, Krisztián

Good State – Efficient Military

Summary research report of Ludovika Research Group. Part 2

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.30

ABSTRACT:

The research group conducted a qualitative research as it departed from mainstream international theories. It put an emphasis on efficient military, and acknowledged the changes that took place in the field of military theories and warfare. Its research activity focused on civil-military interactions, and the cooperation of the armed forces, law enforcement organisations, and national security agencies. The research activity of the group made clear that military theories must acknowledge non-military factors and players and thus proved that military theory, military art and warfare in traditional terms must move towards a common civil-military research.

KEY WORDS:

state; armed forces; military science; military theory; warfare.

Forgács, Balázs

With People for People – Early leftist Partisan Theories (Marx, Engels and Lenin on the Revolutionary War)

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.41

ABSTRACT:

Marx, Engels and Lenin were outstanding military theorists of the guerrilla warfare who influenced the leftist guerrilla wars of the 20th century. After Clausewitz, Jomini, Davidov and other first guerrilla theorists they improved the concept of irregular warfare – that's why their works are the links between the first guerrilla theories and Mao's works. This paper focuses on Marx, Engels and Lenin's main works and their theories on the revolutionary war. This paper was supported by the János Bolyai Research Scholarship of the Hungarian Academy of Sciences.

KEY WORDS:

revolutionary war; Karl Marx; Friedrich Engels; Vladimir Ilyich Lenin.

Szegedi, Péter

Risks of New Technologies and Methodologies in Military Organisations

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.56

ABSTRACT:

As the defence environment becomes more and more dynamic, we have to face newer and newer challenges at a faster and faster pace. The opportunities of military organizations are naturally limited by their heritage. Their development is determined by their vision in correlation with their environment. The competencies created in reaction to the challenges of

the past are limited in their applicability in the present, and they might become a risk in the future. Key competencies have to be formed and developed with a strategic view that considers selective forgetting, (i.e. the planned transformation of outdated tools, „knowledges“, attitudes and values into „cultural wealth“, an aid to keep our identity without effecting the decisions of the future) a possible tool.

KEY WORDS:

change; risk; crisis management; education; modern technology; human factor; heritage.

MILITARY OPERATION

M. Szabó, Miklós

Lessons learnt derived from Operation „Duna“ – from the aspect of the executive commanders (September-October 1968) – Part 2.

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.68

ABSTRACT:

Knowing the history of the Czechoslovak events fifty years ago – based on archive materials – in the 2017/ 1. issue of this review, the Author summarized those basic experiences, which were recorded into „summary reports“ during the operation at late September – early October 1968 by the executive commanders, took part in the operation on different levels. The essence of these archived experiences were utilized by the higher leadership of the Army of the People’s Republic of Hungary in late 1968 and during 1969. This is continued with the introduction of the experience and summary of the implementation of the operation.

KEY WORDS:

Operation of the Danube; Czechoslovakia; Hungarian People’s Army

SECURITY POLICY

Kis-Benedek, József

The religious roots of the conflicts in the Middle East.

The importance of the regional elements in the contemporary armed conflicts and security challenges

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.79

ABSTRACT:

The essay deals with the religious roots of the conflicts in the Middle East. The author scrutinizes in historical context the alterations of the circumstances of the Christians living in the Middle East. He compares the period before the cold war with the situation after the cold war by pointing out that the interest of the Western powers towards the situation of the Christians has been nowadays significantly diminished. The study deals with the different shape of appearance of the Islam religion with special regard on the radicalism.

KEY WORDS:

religions; Christians; Middle East; Islamisation.

Sánta, Orsolya

Europe and a bowl of „hot potatoes“ - the Dublin system

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.95

ABSTRACT:

The Dublin system is aimed at determining, as soon as possible and as clearly as possible, the Member State responsible for examining an asylum claim lodged by a third country national or a stateless person in one of the Member States. The Dublin Regulation sets governing rules for the responsibility determination procedure. In 2015, however, it became evident that the system is unsuitable to operate under such circumstances. Member States had to bear more and more, while the criteria of hierarchy, as laid down in the Dublin Regulation, were replaced by a mechanic, automatic application of the regulation. Nevertheless, this was not beneficial for the Member States or either for the asylum-seekers. Consequently, deficiencies of the system had become more and more visible. The reform of the Dublin system was seen as remedy for all the pain, but with the decline in migration influx, problems seemed to be less of burning importance and proposals appear less realistic.

KEY WORDS:

migration; reform of the Dublin system; Common European Asylum System.

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

Pató Gáborné Szűcs, Beáta – Illés, Katalin

Man-centered job description

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.107

ABSTRACT:

Proper human resource management plays a major role in the development and maintenance of the competitiveness of economic operators. The purpose of this study is to present the structure and practical significance of PaTeNt® JD5T^{®2} 3D job descriptions supporting the understanding, preparation and use of job descriptions.

KEY WORDS:

job descriptions, human; PaTeNt® JD5T® 3D job description; human resource; three dimensional (3D) model; network of tetrahedrons.

Szak, Andrea

The communicational scenes of the publicity

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.118

ABSTRACT:

The foundation of the study is the theory of Gabriel Tarde (1843-1904) French social psychologist, who was the first to point out the consistent sequence of social phenomenon in shaping public opinion. He explains the inspirational effect of the press, of mediums, by the transformation of individual opinion into public opinion. He presents the different interpretation frameworks of the recipient, the effect of conversation, of discussion among individuals on the political, public processes, which would be impossible without the intermediary role of the media.

KEY WORDS:

Public political communication; public opinion; hermeneutics; media.

POLICING AND PROTECTION AGAINST DISASTER

Fórizs, Sándor

Hungarian Border Guard, 1950: Duty Officers' Reports

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.126

ABSTRACT:

Based on the documents of the National Archives of Hungary, the paper discusses the daily reports submitted by the central duty of the Hungarian Border Guard in 1950. It presents the state of affairs of the Border Guard, its organisational structure and command documents. Presented in groups, the reports about the daily events reveal the main activities, the cases involving the use of weapons, fatalities at the technical barrier (barbed wire and electric fence) and the adjacent minefield and the relations with the neighbouring countries. Using statistical data, the author evaluates the efficiency of the technical facilities.

KEY WORDS:

Border Guard; state border; technical barrier; minefield; use of weapons; fleeing abroad; border violation; accident involving firearms.

Kátai-Urbán, Lajos – Vass, Gyula – Zellei, Gábor

25 years in operation the Hungarian radiological monitoring system

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.140

ABSTRACT:

The first reliable radiological telemetry network in 1993 and started operation. The task of the war situations, as well as the arc accident, a disaster in the case of the gamma dose intensity is automatically measured, transmitted and the alarm was. In this technique history paper we review the history and reasons for the creation of the system. We present the age's more important nuclear challenges, the events, the position of domestic nuclear instrument development. We are monitoring the development forced major events, and finally we present the current situation

KEY WORDS:

radiological telemetry network; gamma dose intensity; automatically measurement and transmission; nuclear challenge; early notification; radiological emergency; data exchange.

Tisztelt Szerzőink!

A bibliográfiai hivatkozások rendszere

A bibliográfiai hivatkozások megadásának módját az utóbbi időben többen a folyóiratunknál érvényes normáktól eltérően alkalmazták. Ezért kérjük Önöket, hogy a Hadtudomány című folyóiratban megjelentetni tervezett közleményeikben a következő elveket érvényesítsék:

- ❖ *A felhasznált irodalom jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük feltüntetni az alábbiak szerint.*
  - Könyv esetében:
Dobák Miklós: Szervezeti formák és vezetés. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2006.
  - Könyvfejezet esetében:
Perjés Géza: Gróf Zrínyi Miklós (1620–1664). In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): A magyar hadtörténelem évszázadai. Budapest, Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, 2003., pp. 109–122.
  - Folyóiratcikk esetében:
Kladek András: Az önkéntes tartalékos munkáltató támogató program. Humán Szemle, 2004/4. szám, pp. 45–51.
  - Internetes hivatkozásoknál:
Takács Vivien: 50 kilogrammos mozsárbombát találtak a komáromi vár falában. http://www.honvedelem.hu/cikk/54192_50_kilogrammos_mozsarbombat_talaltak_a_komaromi_var_falaban (Letöltés ideje: 2015. november 21.)
  - Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.
  - Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet! Például Huntington, Samuel P.: A katona és az állam. Budapest, Zrínyi Kiadó – Atlanti Kutató és Kiadó, 1994., pp. 3–59. Pengelley, Rupert: Twice a Citizen. International Defence Review, 1995/8. szám, p. 1.
- ❖ *A felhasznált irodalomra való hivatkozás feltüntetése történhet a tanulmány szövegében (a mű egészére, illetve konkrét oldalra hivatkozva) vagy lábjegyzetben. A szövegben való hivatkozás formája: (Dobák Miklós 2006); (Dobák Miklós 2006, 42.). Ha azonos szerző(k)től ugyanazon évben több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük megkülönböztetni mind a szövegben, mind az irodalomjegyzékben: (Dobák Miklós 2006/a, 42.).*
- ❖ *A jegyzeteket lábjegyzetek formájában közöljük. A lábjegyzetben magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai szerepeljenek. (Pl. egy adott mű esetén az idézés, a hivatkozás oldalszámának megnevezése): Dobák Miklós 2006, 42. A hivatkozás ismétlődése esetén: Dobák: i. m. 42.*

A szerkesztőbizottság

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Az MH Összhaderőnemi Parancsnokság Költségvetési Kutatóhely vezetője jelíges pályázatot hirdet tudományos tanulmányok megírására az alábbi témában:

Napjaink Parancsnoki kihívásai

A téma feldolgozása során az elsődleges cél a pályázók ösztönzése a harcászati és hadműveleti szinten feladatot végrehajtó parancsnoki (vezető) állomány munkájának elemzésével, a probléma feltárásával, eljárási rendek, gyakorlatok kialakítására vonatkozó javaslatok megfogalmazására és indoklására.

A pályázaton – egyénileg, vagy csoportosan – a Magyar Honvédség katonai szervezeteinek állományába tartozók, katonai tanintézetek hallgatói, a nyugállományúak, illetve szolgálati járandóságban részesülők, valamint a Magyar Hadtudományi Társaság tagjai vehetnek részt.

A pályázat kiírója az első három helyezett pályamű szerzője részére szellemi alkotói díjat állapít meg, amelynek mértéke (bruttó):

I. helyezett	180.000 Ft,
II. helyezett	150.000 Ft,
III. helyezett	120.000 Ft.

A nyertes pályamunkákat közreadjuk a Seregszemle folyóiratban.

Pályázati feltételek:

- 1.) Pályázni kifejezetten erre a pályázatra készített, eredeti, ebben a formában más-helyre be nem nyújtott munkákkal lehet.
- 2.) A pályamunkák beérkezési határideje: 2018. szeptember 05. 15 óra. A határidő a pályamunka elektronikus és nyomtatott formában történő beérkezésére vonatkozik.
- 3.) A pályázatokat egy nyomtatott (gépelt) példányban és elektronikus formában (email) kell benyújtani MH Összhaderőnemi Parancsnokság Költségvetési Kutatóhely címére.

A pályázattal kapcsolatos formai követelményeket és egyéb, fontos tudnivalókat a részletes kiírás tartalmazza, amely igényelhető a

harkai.robort@hm.gov.hu

email címen.

Székesfehérvár, 2018. május 03.

Korom Ferenc vezérőrnagy
HM ÖHP KKH vezető